

PROCESNI POLOŽAJ JAVNOG TUŽIOCA I EFIKASNOST KRIVIČNOG POSTUPKA

Izdavač:

Udruženje javnih tužilaca i
zamenika javnih tužilaca Srbije

Autori publikacije

Dr Vojislav Đurđić

- Položaj javnog tužioca u prekrivičnom postupku (Glava prva);
- Položaj javnog tužioca u prethodnom krivičnom postupku (Glava druga);
- Diverzione forme rešavanja krivičnih stvari (Glava treća);
- Sporazum o priznanju krivice;
- Ponavljanje krivičnog postupka.

Danilo Subotić

- Položaj javnog tužioca u glavnom krivičnom postupku (Glava peta);
- Redovni pravni lekovi javnog tužioca;
- Zahtev za zaštitu zakonitosti.

Istraživači

Miodrag Plazinić

Ljubiša Dragašević

Radovan Lazić

Darko Polojac (koautor dela teksta „Položaj javnog tužioca u prethodnom krivičnom postupku“)

Ljiljana Nikolić i Snežana Marković (koautorke teksta „Procesna ovlašćenja javnog tužioca u drugim pravnim postupcima pred državnim organima“)

Lektura i korektura:

Vesna Komar

Tehničko uređenje:

Siniša Lekić

Tehničko uređenje:

Siniša Lekić

Tiraž:

500

Štampa:

ATC Beograd

Dr VOJISLAV ĐURĐIĆ ♦ DANILO SUBOTIĆ

PROCESNI POLOŽAJ JAVNOG TUŽIOCA I EFIKASNOST KRIVIČNOG POSTUPKA

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ТУЖИЛАЦА
И ЗАМЕНИКА ЈАВНИХ ТУЖИЛАЦА СРБИЈЕ

SADRŽAJ

Uvod	7

Glava prva: POLOŽAJ JAVNOG TUŽIOCA U PRETKRIVIČNOM POSTUPKU

1. Javni tužilac kao rukovodilac pretkrivičnog postupka.....	9
2. Odnos između javnog tužioca i policije.....	10
3. Odlučivanje javnog tužioca o krivičnoj prijavi.....	12
4. Postupanje javnog tužioca po krivičnoj prijavi u pravosudnoj praksi	16

Glava druga: POLOŽAJ JAVNOG TUŽIOCA U PRETHODNOM KRIVIČNOM POSTUPKU

1. Organi koji odlučuju o pokretanju istrage	22
2. Zakonske pretpostavke za pokretanje istrage	24
3. Trajanje istrage.....	25
4. Uticaj javnog tužioca na obim istrage i njeno pravno okončanje	27
5. Uticaj javnog tužioca na pokretanje sumarnog krivičnog postupka	33
6. Raspologanje krivičnom tužbom.....	34

Glava treća: DIVERZIONE FORME REŠAVANJA KRIVIČNIH STVARI U KOMPETENCIJI JAVNOG TUŽIOCA

1. Uređenje krivičnog gonjenja i diverzione forme rešavanja krivičnih stvari	37
2. Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja kao osnovna diverziona forma ...	39
(1) Obim važenja načela oportuniteta	39
(2) Odnos između načela legaliteta i oportuniteta.....	43
(3) Slučajevi oportuniteta krivičnog gonjenja prema pozitivnom pravu ...	49
(4) Opravdanje i svrha načela oportuniteta	61
(5) Primena načela oportuniteta u pravosudnoj praksi.....	65

Glava četvrta: USMERAVANJE KRIVIČNOG POSTUPKA KA UPROŠĆENIM FORMAMA

1. Postupak za kažnjavanje pre glavnog pretresa.....	69
2. Postupak za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije	72

3. Sporazum o priznanju krivice	74
(1) Definisanje i svrha sporazuma o priznanju krivice	74
(2) Zakonski uslovi za zaključenje sporazuma o priznanju krivice	75
(3) Forma i predmet sporazuma o priznanju krivice	80
(4) Postupak zaključenja sporazuma o priznanju krivice.....	84
(5) Postupak sudske kontrole sporazuma o priznanju krivice.....	86
(6) Postupak po žalbi na odluke suda o prihvatljivosti sporazuma	91
(7) Presuda na osnovu sporazuma o priznanju krivice.....	92

Glava peta: POLOŽAJ JAVNOG TUŽIOCA U GLAVNOM KRIVIČNOM POSTUPKU	94
1. Uopšteno o položaju javnog tužioca na glavnom pretresu	94
2. Odgovornost javnog tužioca za pribavljanje dokaza	95
3. Procesni položaj javnog tužioca u postupku izvođenja dokaza na glavnom pretresu.....	97
4. Usaglašavanje optužbe sa rezultatima dokaznog postupka	100
5. Uticaj javnog tužioca na izbor vrste i visine krivične sankcije.....	102

Glava šesta: PRAVNI LEKOVI JAVNOG TUŽIOCA	107
1. Pojam pravnih lekova	107
2. Redovni pravni lekovi javnog tužioca	107
(1) Žalba na presudu prvostepenog suda.....	107
(2) Odluke drugostepenog suda po žalbi.....	114
(3) Redovni pravni lekovi javnog tužioca u pravosudnoj praksi	116
3. Vanredni pravni lekovi javnog tužioca	121
(1) Ponavljanje krivičnog postupka	122
(2) Zahtev za zaštitu zakonitosti	142

Glava sedma: POLOŽAJ JAVNOG TUŽIOCA U DRUGIM PRAVNIM POSTUPCIMA PRED DRŽAVNIM ORGANIMA	149
1. Procesna ovlašćenja javnog tužioca u drugim pravnim postupcima	149
2. Primena procesnih ovlašćenja javnog tužioca u drugim pravnim postupcima.....	151
P R I L O Ž I	155

LITERATURA	179

UVOD

Osnovna funkcija javnog tužioca je da goni učinioce oficijelnih krivičnih dela. Sadržinu ove funkcije čine aktivnosti javnog tužioca u pretkrivičnom i krivičnom postupku. On je rukovodilac pretkrivičnog postupka i ta njegova, po prirodi vanprocesna funkcija obuhvata samostalno preduzimanje potrebnih mera i radnji u cilju otkrivanja krivičnih dela i njihovih učinilaca, kao i koordiniranje delatnosti raznovrsnih državnih organa koji su u tom cilju i osnovani, pa im je to osnovna dužnost. U krivičnom postupku, pak, javni tužilac tu svoju osnovnu funkciju ostvaruje preduzimanjem većeg broja različitih procesnih radnji, koje se, imajući u vidu zakonsku regulativu, vezuju za podnošenje zahteva za sprovođenje istrage, za podizanje optužbe pred nadležnim krivičnim sudom i zastupanje optužbe u toku krivičnog postupka, kao i za izjavljivanje pravnih lekova protiv odluka krivičnog suda. Uređenjem svih tih aktivnosti, koje predstavljaju sadržinu osnovne funkcije javnog tužioca, određuje se njegov vanprocesni i procesni položaj u vršenju krivičnog pravosuđa. U ovom radu je položaj javnog tužioca u pretkrivičnom i krivičnom postupku razmatran prvenstveno sa stanovišta efikasnosti krivičnog gonjenja i uticaja javnog tužioca na efikasnost krivičnog postupka u celini.

Najšire posmatrano, predmet istraživanja čiji su rezultati izloženi u ovoj publikaciji jeste uticaj javnog tužioca na efikasnost krivičnog postupka. Kao njegovi strukturalni elementi posmatrani su: (a) rukovodeća uloga javnog tužioca u pretkrivičnom postupku; (b) ovlašćenja javnog tužioca prilikom pokretanja i sprovođenja istrage, (c) diverzione metode rešavanja krivičnih stvari u kompetenciji javnog tužioca, (d) procesni instrumenti javnog tužioca za izbor i određivanje uprošćenih formi krivičnog postupka, (e) položaj javnog tužioca u glavnom krivičnom postupku i (f) delotvornost pravnih lekova javnog tužioca. Osnovni cilj istraživanja bio je da se izuče i pravilno interpretiraju procesne ustanove i pravni instrumenti kojima javni tužilac može da utiče na efikasnost krivičnog postupka.

Posebna pažnja posvećena je zakonskim novinama vezanim za načelo oportuniteta, budući da je učinjen koncepcijski zaokret u pogledu odnosa načela legaliteta i načela oportuniteta, a takođe i u pogledu njegove prirode – uvođenje mogućnosti da se javni tužilac tek na glavnom pretresu pozove na načelo oportuniteta oduzima diverzioni karakter ovoj formi rešavanja krivičnih stvari. Sporazum o priznanju krivice, kao posve nova ustanova, takođe je predmet detaljne analize, osobito koncepcijska koherentnost i pravnotehnički instrumentarijum ove uprošćene forme krivične procedure, koja potiče iz optužnog krivičnog postupka.

Procesni položaj javnog tužioca predstavlja fundament na kome počiva njegov uticaj na efikasnost krivičnog postupka, te je analiziran i interpretiran imajući u vidu teorijsko poimanje procesnih radnji na čije je preduzimanje ovlašćen ili obavezan i principa na kojima je uređen, kao i stavove pravosudne struke. Bit rasprave je egzgeza pozitivnog prava, razume se, zasnovana na dostignućima i shvatanjima savremene nauke procesnog prava, ali je, da analiza ne bi ostala samo na nivou normativnog, izvršeno i empirijsko istraživanje.

Svaki strukturalni element predmeta istraživanja i procesni instrument ponaosob bili su predmet i empirijskog istraživanja. Empirijsko istraživanje pravnosnažnih presuda i tužilačkih spisa predmeta obavljeno je u četiri opštinska i četiri okružna javna tužilaštva. Neposredan predmet empirijskog istraživanja bili su isključivo pravnosnažno okončani krivični predmeti u trogodišnjem periodu, 2006–2008. Cilj empirijskog istraživanja bio je da se ustanovi efektivnost i pravilnost primene zakonskih rešenja u pravosudnoj praksi, na osnovu čega bi se moglo zaključivati o legislativnim i stvarnim domaćajima uticaja javnog tužioca na efikasnost krivičnog postupka.

Glava prva

POLOŽAJ JAVNOG TUŽIOCA U PRETKRIVIČNOM POSTUPKU

1. Javni tužilac kao rukovodilac pretkrivičnog postupka

Javni tužilac je nosilac funkcije krivičnog gonjenja za dela koja se gone po službenoj dužnosti. On je za oficijelna krivična dela rukovodilac pretkrivičnog postupka (čl. 46. st. 2. tač. 1). Kao rukovodilac pretkrivičnog postupka, koordinira radnje traganja državnih organa i svih drugih subjekata. Pošto je nosilac funkcije gonjenja za krivična dela koja se gone po službenoj dužnosti, javni tužilac treba da se stara o blagovremenom, efikasnom i zakonitom otkrivanju krivičnih dela i učinilaca. S obzirom na takvu ulogu, javni tužilac je nadležan da odlučuje hoće li zahtevati pokretanje krivičnog postupka, primeniti kakvu diverzionu formu ili odbaciti krivičnu prijavu, čime se pretkrivični postupak i završava.

Da bi uspešno realizovao tu svoju rukovodeću ulogu, javni tužilac je snabdeven ovlašćenjima koja mu omogućavaju da koordinira i usmerava delatnost drugih državnih organa, prvenstveno organa unutrašnjih poslova, čija je zakonska dužnost da otkrivaju krivična i druga kažnjiva dela, kao i njihove učionice, u cilju ostvarivanja efikasne krivičnopravne zaštite. Pre svega, procesnim zakonom je nametnuta opšta obaveza svim organima koji učestvuju u pretkrivičnom postupku da o svakoj preduzetoj radnji obaveste nadležnog javnog tužioca. Njoj je komplementarna dužnost organa unutrašnjih poslova i drugih državnih organa nadležnih za otkrivanje krivičnih dela da postupe po svakom zahtevu nadležnog javnog tužioca. U slučaju da neki od ovih organa ne postupi po zahtevu koji im je postavio, javni tužilac o tome obaveštava starešinu koji rukovodi tim organom, a po potrebi može da obavesti i nadležnog ministra, vladu ili nadležno skupštinsko telo (čl. 46. st. 4).

U cilju povećanja efikasnosti vršenja funkcije gonjenja i učvršćivanja njegove rukovodeće uloge, ustanovljena su još neka, posve nova ovlašćenja javnog tužioca u pretkrivičnom postupku. Sada javni tužilac ima i ovlašćenje da sam poziva građane radi prikupljanja obaveštenja ili da to zahteva od organa unutrašnjih poslova (čl. 235. st. 2). Kad javni tužilac sam prikuplja obaveštenja od građana, dužan je da postupa po pravilima koja važe za organe unutrašnjih poslova u pogledu pozivanja građana, njihovog prinudnog dovođenja, trajanja informativnog razgovora, forme i zabranjenih načina prikupljanja obaveštenja, te sačinjavanja službene beleške ili zapisnika o datom

obaveštenju. Pored ovog, ustanovljeno je i ovlašćenje javnog tužioca da istražnom sudiji predloži donošenje odluka kojima se zadire u prava privatnosti i pre započetog sudskog postupka. On može da predloži nadzor ili tajno snimanje telefonskih razgovora ili komuniciranja putem drugih tehničkih sredstava i optička snimanja osumnjičenih ne za bilo koje, već samo za određene grupe krivičnih dela, koje su u zakonu tačno naznačene (protiv naroda i države, protiv čovečnosti i međunarodnog prava, za krivična dela sa elementima organizovanog kriminala i sl.). Takođe, ovlašćen je da predloži donošenje sudske odluke na osnovu koje se može izvršiti uvid u finansijsko poslovanje i bankarske račune, za krivična dela za koja je propisana kazna zatvora najmanje četiri godine.

Radi ostvarivanja funkcije krivičnog gonjenja u prekrivičnom postupku, javni tužilac može, izuzetno, svojim predlogom izdejsstvovati sprovođenje istražnih radnji i pre pokretanja krivičnog postupka ako je učinilac nepoznat. U ovom slučaju istražni sudija je dužan da zapisnike o izvedenim radnjama dostavi javnom tužiocu, a u svim ostalim slučajevima izvođenja istražnih radnji u prekrivičnom postupku, organi unutrašnjih poslova i istražni sudija imaju dužnost obaveštavanja javnog tužioca o sprovedenim istražnim radnjama. On može od organa unutrašnjih poslova zatražiti da sprovedu pojedine istražne radnje, kad oceni da je to celishodno učiniti pre pokretanja istrage, ili predložiti istražnom sudiji da ih on sprovede.

Iako mu je osnovna funkcija gonjenje za krivična i druga kažnjiva dela, javni tužilac se javlja i kao organ koji je zakonom označen da štiti građane u prekrivičnom postupku. Svako prema kome policija preduzme neku neformalnu radnju u prekrivičnom postupku, u cilju otkrivanja krivičnog dela i učinioca ili prikupljanja dokaznog materijala, ima pravo da podnese pritužbu nadležnom javnom tužiocu (čl. 225. st. 4). Međutim, zakonom nisu propisane procesnopravne posledice pritužbe, te javnom tužiocu ostaju na raspolaganju opšta ovlašćenja i ona koja inače ima prema organima unutrašnjih poslova.

Kao nosilac funkcije gonjenja za tzv. oficijelna krivična dela, javni tužilac je jedini državni organ ovlašćen za prijem krivičnih prijava. Prema zakonu (čl. 224. st.1), krivične prijave se podnose nadležnom javnom tužiocu, pismeno ili usmeno. Ako je prijava podneta nekom drugom državnim organu ili nenadležnom javnom tužiocu, oni su dužni da prijavu prime i da je odmah dostave nadležnom javnom tužiocu.

2. Odnos između javnog tužioca i policije

Načelo pravičnog postupka dominira organizacijom i uređenjem organa krivičnog pravosuđa i krivičnog postupka u celini, pa samim tim nužno pro-

žima i njegov stadijum prethodnog postupka, shvaćen u najširem smislu, kao pripremni stadijum koji obuhvata fazu izviđaja i fazu istrage. Utemeljenje i uređenje odnosa između subjekata prethodnog postupka na ovom krunskom načelu, zahteva da se normativno reši pitanje raspodele moći između policije i javnog tužioca, s jedne strane, i legitimnih interesa odbrane, s druge strane. Ono se na organizacionom, vanprocesnom planu ispoljava kao zahtev da se, u meri u kojoj je to moguće, stvore preduslovi za jačanje samostalnosti, pa čak i zasad nezamislive nezavisnosti policije i javnog tužilaštva.

Osim značaja koji ima sa stanovišta demokratičnosti i vladavine prava, samostalnost javnog tužilaštva u vršenju funkcije i stepen vezanosti za izvršnu vlast od uticaja su na izgradnju modela krivičnog postupka i uređenje njegovog procesnog položaja. Koliki se značaj pridaje tom atributu javnog tužilaštva, može poslužiti naučna i stručna rasprava o tome da li istraga treba da bude sudska ili tužilačka, u kojoj se kao važan argument ističe da će istražni sudija „preživeti dokle god javni tužilac bude podložan političkoj kontroli“.¹

Međutim, imajući u vidu pravnu stvarnost, ovako shvaćen razvojni pravac organa gonjenja skoro da je nepojmljiv kad je u pitanju policija, a za veću nezavisnost javnog tužilaštva najveća prepreka biće ustavni principi na kojima mora da bude postavljeno uređenje i funkcionisanje ovog državnog organa.²

Uloga javnog tužioca u prethodnom krivičnom postupku u velikoj meri je determinisana njegovim odnosom s policijom³ budući da su organizacija i položaj policije značajan činilac od uticaja na modeliranje izviđajnih delatnosti i istražnih radnji u pripremnom stadijumu. U nas je policija poseban i od javnog tužilaštva odvojen organ, sa ravnopravnim prerogativima u pogledu otkrivanja krivičnih dela i učinilaca, ali nije realno očekivati da će se suštinski promeniti dosadašnji odnos policije i javnog tužioca, niti da će se pretkrivični postupak reformisati tako da policija samostalno sprovodi izviđaj i preduzima istražne radnje, nezavisno od javnog tužilaštva i na sopstvenu inicijativu. Da ovaj sud odgovara procesnoj i zakonodavnoj stvarnosti, pokazuje i činjenica da poslednjom novelom procesnog zakonika nije dirnuto u odnose između policije i javnog tužilaštva, niti je uvedeno ijedno procesno pravilo koje na taj odnos makar posredno utiče.

I pored takvog stanja, promišljanje o legislativnoj dogradnji odnosa između organa gonjenja čini se celishodnim, naročito sa stanovišta povećanja efikasnosti krivičnog gonjenja pa i krivičnog postupka u celini. Pre svega, ima-

¹ Perrodet, *The public prosecutor*, u: Delmas-Marty/Spencer (eds.), *European Criminal Procedures*, Cambridge University Press, 2002, p. 425.

² Vidi čl. 156-165. Ustava Srbije („Službeni glasnik RS“, br. 98/2006).

³ Uporedi: D. Krapac, *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije*, Zagreb, 2003, str. 194-196.

jući u vidu tradiciju zemalja kontinentalne Evrope i osobito našu tradiciju, skoro je izvesno da će krivično gonjenje i nadalje dugo ostati u isključivoj nadležnosti javnog tužioca, samo je pitanje da li će odnos sa policijom biti pravno uređen na principima koordinacije i saradnje ili veće zavisnosti. I pored epistemološke nadmoći policije, realno je očekivati da javni tužilac bude *dominus litis* prekrivičnog a možda i čitavog prethodnog krivičnog postupka, sa odgovarajućim ovlašćenjima da nadzire i usmerava policijsku delatnost, ali i ovlašćenjem da i sam preduzima sve radnje i mere kao i policija kad oceni da je to svrsishodno. Za efikasno rukovođenje i ostvarivanje funkcije gonjenja potrebno je snabdeti ga pravnim i za praktičnu primenu ostvarljivim instrumentima pošto se deklarativna procesna norma da je javni tužilac rukovodilac svih potražnih delatnosti pokazala nedovoljnom. Na primer: snabdeti ga ovlašćenjem da naredi preduzimanje bilo koje zakonom ustanovljene radnje ili mere za otkrivanje dela i učinilaca, obavezati policiju da svaki nalog izvrši i o tome podnese izveštaj, obavezati policiju da o prikupljenim saznanjima i preduzetim radnjama traganja obavezno izveštava javnog tužioca u rokovima propisanim procesnim zakonom, uspostaviti mehanizam odgovornosti za neizvršavanje naloga javnog tužioca i sl.

U nekoj budućoj reformi kao uzor mogu da posluže zakonodavna rešenja iz uporednog prava, a osobito italijanski model. Izgleda da je odnos između javnog tužioca i policije najprincipijelnije uredio upravo italijanski zakonodavac, stavljajući posebna odeljenja policije pod isključivu nadležnost javnog tužioca, tako da te policijske službenike nadređeni u policiji ne mogu smeniti sa krivičnog slučaja bez saglasnosti javnog tužioca, koji, osim toga, ima uticaj i na profesionalnu karijeru tih policijskih službenika.

3. Odlučivanje javnog tužioca o krivičnoj prijavi

Obaveza javnog tužioca je da razmotri i oceni svaku primljenu krivičnu prijavu. Na osnovu prijave i priloga koji se uz nju dostavljaju, on treba da ispita i oceni da li prijavljeno delo uopšte predstavlja krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti i da li postoji osnovana sumnja da je to delo izvršeno. Ishod te ocene javnog tužioca može biti: 1) da odbaci krivičnu prijavu; 2) da zahteva pokretanje krivičnog postupka; 3) da pristupi pribavljanju dopunskih obaveštenja ili 4) da primeni neku od zakonom dopuštenih diverzionih formi.

1) *Odbacivanje krivične prijave.* Javni tužilac odbacuje krivičnu prijavu kad nedostaju pravne pretpostavke (materijalnopravne ili procesnopravne) ili kad postoje procesne smetnje za pokretanje krivičnog postupka. Razlozi za

odbacivanje prijave navedeni su u samom zakonu i izvan njih takva odluka nije moguća. Javni tužilac odbacuje krivičnu prijavu ako iz same prijave proizlazi da prijavljeno delo uopšte nije krivično delo ili da nije krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti; ako je nastupila zastarelost ili je delo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem; ili ako postoje druge okolnosti koje isključuju krivično gonjenje (čl. 235. st. 1). Te druge okolnosti mogle bi da budu smrt osumnjičenog, presuđena stvar, duševna bolest osumnjičenog posle izvršenog dela i sl.

Ako dokaza uopšte nema ili nema dovoljno dokaza da je osumnjičeni izvršio krivično delo, javni tužilac je dužan da preduzme potrebne mere i radnje traganja da bi ih pribavio, sam ili preko drugih organa. Ako ne bude došao do tih dokaza i pored preduzimanja ove aktivnosti, javni tužilac treba da odbaci krivičnu prijavu zbog nepostojanja osnovane sumnje da je osumnjičeni izvršio krivično delo koje mu se stavlja na teret (čl. 235. st. 4. *in fine*). To je novo zakonsko rešenje, za čije smo se uvođenje ranije zalagali, mada drukčija odluka nije bila moguća ni tada i bez ovako izričito propisanog zakonskog osnova za odbacivanje krivične prijave.⁴ Za razliku od situacije kad nema osnovane sumnje, javni tužilac nije ovlašćen da odbaci krivičnu prijavu zbog postojanja nekog osnova koji isključuje krivicu osumnjičenog, pošto se o krivici odlučuje isključivo sudskom odlukom u krivičnom postupku.

Istovremeno sa ispitivanjem i ocenom prijave, javni tužilac ispituje i svoju nadležnost, ali zbog nenadležnosti ne može da odbaci krivičnu prijavu, već je u tom slučaju dužan da dostavi prijavu nadležnom javnom tužiocu. Javni tužilac može da odbaci krivičnu prijavu i posle prikupljanja obaveštenja i provere prijave, ali i nakon podnošenja zahteva za sprovođenje istrage, sve dok istražni sudija ne donese rešenje o sprovođenju istrage.

O odbacivanju krivične prijave i o razlozima za odbacivanje, javni tužilac je dužan da u roku od osam dana obavesti oštećenog. U zakonu nije propisano da li se to čini pismom (obaveštenjem)⁵ ili se o odbacivanju krivične prijave donosi rešenje⁶, te se u praksi različito postupalo. U obaveštenju oštećeni mora biti poučen da ima pravo da u određenom roku preduzme krivično gonjenje kao supsidijarni tužilac. Pouka u obaveštenju oštećenom nužna je i kad se pri-

⁴ Vidi: Vojislav Đurđić, *Krivično procesno pravo – Tok krivičnog postupka*, Niš, 1998, str. 66.

⁵ Vasiljević smatra da javni tužilac „ne donosi formalno rešenje o odbačaju prijave, već na svojim spisima konstatuje da je prijavu odbacio i razloge zbog kojih je prijavu odbacio, a oštećenog obaveštava pismom” (dr T. Vasiljević, *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, Savremena administracija, Beograd, 1981, str. 476).

⁶ Vidi: Mato Jemrić, *Zakon o krivičnom postupku*, Narodne novine, Zagreb, 1981, str. 166.

java odbacuje zato što javni tužilac smatra da prijavljeno delo nije krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti, već po privatnoj tužbi. Iako u takvoj situaciji podnetu krivičnu prijavu smatra privatnom tužbom, ne treba da je dostavlja nadležnom sudu, jer javni tužilac nije ovlašćen, niti može da nametne pravni put oštećenom.⁷ O odbacivanju krivične prijave dužan je da obavesti i organ unutrašnjih poslova, ako je taj organ podneo prijavu. Obaveštenje služi ovom državnom organu da, zavisno od razloga odbacivanja krivične prijave, eventualno nastavi ili obustavi dalje traganje za delom i učinioem.

Kad odbaci krivičnu prijavu, javni tužilac je dužan da svojim rešenjem odluči o predmetima privremeno oduzetim prilikom sprovođenja potražnih i istražnih radnji u prekrivičnom postupku.

Odbacivanje krivične prijave nije definitivna odluka javnog tužioca o podnetoj krivičnoj prijavi. Tu svoju odluku on može izmeniti, na osnovu novopribavljenih dokaza ili bez novih dokaza, i podneti zahtev za sprovođenje istrage protiv istog osumnjičenog protiv koga je odbacio krivičnu prijavu i za isto delo. Za to mu nije potrebna odluka suda o dozvoli ponavljanja postupka, jer krivičnog postupka nije ni bilo. Uslov je jedino da oštećeni nije u toj istoj stvari preduzeo krivično gonjenje i da nije nastupila zastarelost. Ukoliko je po zahtevu oštećenog u toj stvari pokrenut krivični postupak, javni tužilac može preuzimanjem optužbe da stupi na njegovo mesto.

2) *Podnošenje zahteva za pokretanje krivičnog postupka na osnovu krivične prijave.* Ukoliko ne odbaci krivičnu prijavu, neposredno po njenom prijemu ili nakon prikupljanja dopunskih obaveštenja, javni tužilac je dužan da zahteva pokretanje krivičnog postupka ako oceni da su se za to stekli zakonski uslovi. Tako će postupiti kad god oceni da postoji osnovana sumnja da je osumnjičeni izvršio krivično delo iz podnete prijave. On o prihvataju krivične prijave ne donosi nikakvu posebnu, formalnu odluku, već podnosi odgovarajući optužni akt sudu pred kojim postupuje. Zavisno od vrste i težine krivičnog dela i od prikupljenih dokaza u konkretnom slučaju, javni tužilac može da zatraži pokretanje krivičnog postupka podnošenjem zahteva za sprovođenje istrage, predloga za podizanje neposredne optužnice, neposredne optužnice ili optužnog predloga.

Uz optužni akt, sudu se dostavljaju i svi spisi primljeni uz krivičnu prijavu. Javni tužilac nije ovlašćen da izdvoji bilo koji spis, pa ni one spise na kojima se po zakonu ne može zasnivati sudska odluka. O izdvajanju tih spisa, jedino je sud ovlašćen da odlučuje.

⁷ Ukoliko oštećeni prihvati tumačenje javnog tužioca, podneće privatnu tužbu nadležnom sudu. Ako se, pak, ne saglasi sa takvim tumačenjem, može preuzeti gonjenje od javnog tužioca i umesto njega podneti odgovarajući optužni akt nadležnom sudu, povodom koga će sud odlučiti da li je u pitanju krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti ili po privatnoj tužbi.

3) *Prikupljanje dopunskih obaveštenja.* Kad na osnovu primljene krivične prijave i priloga uz nju ne može da oceni da li su verovatni navodi prijave ili ako podaci u prijavi ne pružaju dovoljno osnova da zahteva pokretanje krivičnog postupka, javni tužilac je dužan da preduzme potrebnu aktivnost u cilju prikupljanja dopunskih obaveštenja. U stvari, javni tužilac u takvoj situaciji ne može da odluči ni da krivičnu prijavu odbaci niti da zahteva pokretanje krivičnog postupka, te je nužno da preduzme radnje i mere traganja, sam ili preko drugih organa, kako bi mogao da odluči o krivičnoj prijavi. Tako će postupiti i kad je do njega samo dopro glas (fama) da je izvršeno krivično delo, a naročito ako je učinilac nepoznat.

Dopunska obaveštenja može da prikuplja sam javni tužilac, a može da ih traži posredstvom drugih organa. Organ kome je upućen zahtev javnog tužioca obavezan je da po njemu postupi i ne može odbiti dostavljanje spisa, davanje obaveštenja i preduzimanje mera koje se od njega traže. Opšta obaveza da pružaju pomoć u otkrivanju krivičnih dela i pronalaženju učinilaca propisana je za državne organe u članu 220. ZKP, a za druge organe u republičkim propisima o javnom tužilaštvu.⁸ Zahtev javnog tužioca treba da bude precizno određen kako bi organu kome je upućen bilo jasno šta se od njega traži i koje radnje i mere treba da preduzme.

Osim od državnih organa, drugih organa i pravnih lica, javni tužilac može dopunska obaveštenja da prikuplja i neposredno od građana. Javni tužilac sada ima opšte ovlašćenje da sam poziva građane radi prikupljanja obaveštenja (čl. 235. st 2). Reč je, u stvari, o tzv. informativnom razgovoru koji javni tužilac može da obavi pod istim uslovima i po istim pravilima propisanim za organe unutrašnjih poslova.

Ukoliko javni tužilac nije u mogućnosti da sam ili posredstvom drugih organa pribavi potrebna obaveštenja ili da preduzme druge potrebne mere radi otkrivanja krivičnog dela i učinioca, zatražiće da to učine organi unutrašnjih poslova. On može uvek da traži od organa unutrašnjih poslova da ga obaveste o merama koje su preduzeli. Organi unutrašnjih poslova su dužni da mu bez odlaganja odgovore (čl. 235. st. 3). Javni tužilac nije upućen samo na organe unutrašnjih poslova sa svog područja, već se sa zahtevom može obratiti svakom organu unutrašnjih poslova nezavisno od svoje mesne nadležnosti, a kome će se obratiti, zavisi od prirode potrebnih obaveštenja i mera koje treba da preduzme u konkretnom slučaju.

Posle sprovedene aktivnosti u cilju prikupljanja dopunskih obaveštenja, javni tužilac odlučuje o podnetoj krivičnoj prijavi. Zavisno od rezultata te

⁸ Vidi, na primer, čl. 4. i 5. Zakona o javnom tužilaštvu Republike Srbije („Službeni glasnik RS“, br. 63/01, 42).

aktivnosti, može da odbaci krivičnu prijavu ili da zahteva pokretanje krivičnog postupka, a kad su u pitanju krivična dela sa zaprećenom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do pet godina, javni tužilac raspolaže i ovlašćenjem da primeni načelo oportuniteta krivičnog gonjenja.

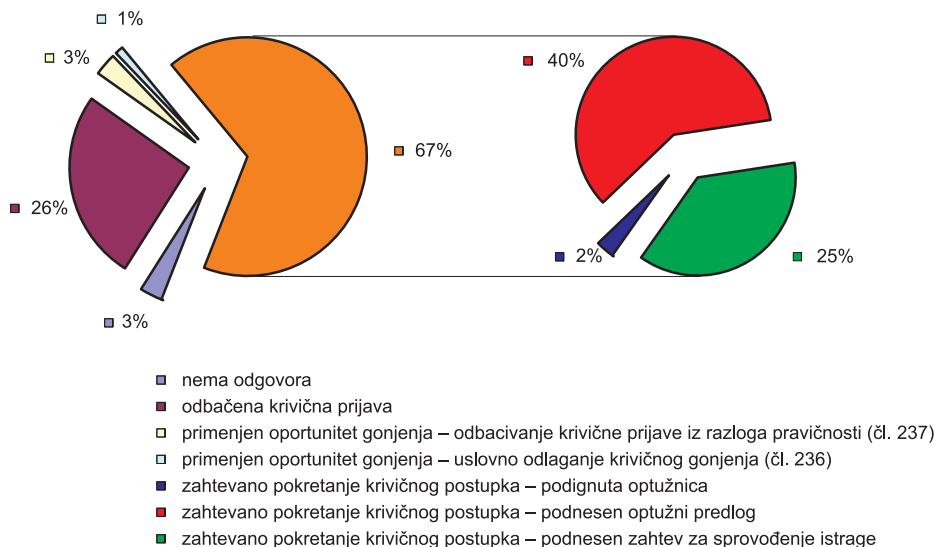
4) *Primena diverzionih formi*. Osim odbacivanja krivične prijave, s jedne strane, i nasuprot tome, zahteva da se pokrene krivični postupak, javnom tužiocu stoje na raspolaganju i izvesne diverzione forme rešavanja krivičnih stvari. Umesto pokretanja sudskog krivičnog postupka i izricanja krivičnih sankcija učiniocu krivičnog dela, moguće je da javni tužilac za određena krivična dela primeni načelo oportuniteta krivičnog gonjenja i odbaci krivičnu prijavu iz razloga celishodnosti. Naime, prema pozitivnom pravu, kad oceni da je to u javnom interesu i da se primenom diverzionih formi može postići svrha kažnjavanja, javni tužilac može uslovno odložiti krivično gonjenje ili odbaciti krivičnu prijavu iz razloga pravičnosti kad su u pitanju krivična dela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, a po odobrenju veća pozivnih sudija i za dela sa zaprećenom kaznom do pet godina zatvora. Ovim diverzionim formama posvećena je treća glava ove publikacije.

4. Postupanje javnog tužioca po krivičnoj prijavi u pravosudnoj praksi

Efikasnost krivičnog gonjenja odslikava odnos odbačenih krivičnih prijava, s jedne strane, i pokrenutih krivičnih postupaka i primenjenih slučajeva načela oportuniteta, s druge strane, kao i vreme od podnošenja krivične prijave do pokretanja krivičnog postupka.

Iz podataka prikazanih u Grafikonu 1, vidljivo je da su povodom dve trećine podnetih krivičnih prijava (67%) javni tužioci donosili odluku da zahtevaju pokretanje krivičnog postupka, od toga u 40% slučajeva zahtevali su pokretanje sumarnog krivičnog postupka, u 25% slučajeva podneli su zahtev za sprovođenje istrage, a svega u 2% slučajeva podigli su neposrednu optužbu. Ovakav odnos načina pokretanja krivičnog postupka je razumljiv, jer je najviše krivičnih dela sa zaprećenom kaznom do tri godine zatvora, za koja se vodi skraćeni postupak. Broj neposrednih optuženja odražava realnu pretpostavku da je u praksi najmanji broj krivičnih predmeta kod kojih javni tužilac raspolaže sa dovoljno dokaza da nije potrebno sprovođenje istrage. Nasuprot pokrenutim krivičnim postupcima, javni tužilac je odbacio oko četvrtinu, tačnije 26% krivičnih prijava. Ovaj podatak mogao bi da ukazuje na nedostatak činjeničnog supstrata za krivično gonjenje, i to u obimu za koji se ne može smatrati da je zanemarljiv. Uzroci tome mogu biti raznovrsni, među kojima i neefikasnost organa gonjenja, ali o tome nema pouzdanih podataka u rezultatima istraživanja.

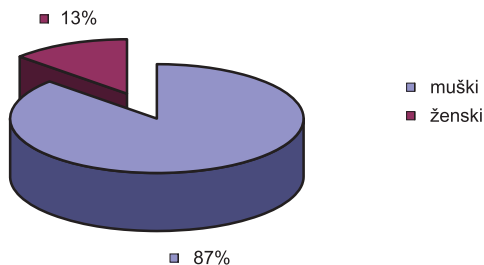
ODLUKE JAVNOG TUŽIOCA PO KRIVIČNOJ PRIJAVI

Grafikon 1

Rezultati istraživanja pokazuju da učešće pojedinih odluka javnog tužioca povodom podnetih krivičnih prijava nije isto kad se posmatra prema polu osumnjičenih lica. Najpre treba konstatovati da je broj krivičnih prijava protiv ženskih lica daleko manji nego protiv osumnjičenih muškog pola, što se može videti iz narednog grafikona.

PODNETE KRIVIČNE PRIJAVE PREMA POLU OSUMNJIČENIH

Grafikon 2

Iz Grafikona 2 očit je da u istraživanom uzorku ima znatno više krivičnih prijava protiv muških nego protiv ženskih lica – prijava protiv muških

lica je 6,7 puta više nego ženskih. U ukupnom broju prijava, 87% je protiv muških a 13% protiv ženskih lica, što su pokazatelji manje rasprostranjenosti kriminaliteta žena.

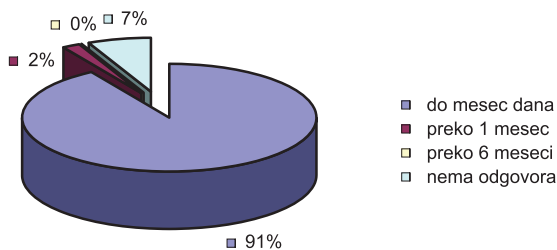
U strukturi odluka javnih tužilaca po podnetim krivičnim prijavama postoje znatne razlike između onih koje se tiču muških i onih koje se tiču ženskih lica. Povodom podnetih krivičnih prijava javni tužiocu su u manjem procentu podnosili optužne akte i zahtev za sprovođenje istrage protiv žena nego protiv muškaraca (Tabela 1). Dvostruko više neposrednih optužnica podignuto je prema muškim nego ženskim licima (1,94% prema 0,96%), a skoro tri puta više zahteva podneto je za sprovođenje istrage (27,54% prema 10,10%). Međutim, najveća razlika se javlja kod odbačenih krivičnih prijava: protiv žena su tužiocu odbacili čak polovinu krivičnih prijava (50%), dok je broj odbačenih prijava protiv muškaraca manji od četvrtine (22,08%).

ODLUKE JAVNOG TUŽIOCA PO KRIVIČNIM PRIJAVAMA – PREMA POLU OSUMNJIČENIH				
odluka javnog tužioca	muški		ženski	
	broj	%	broj	%
odbačena kr. prijava	319	22.08%	104	50.00%
oportunitet (čl. 237)	43	2.98%	5	2.40%
oportunitet (čl. 236)	12	0.83%	1	0.48%
podignuta optužnica	28	1.94%	2	0.96%
podignut optužni predlog	595	41.18%	69	33.17%
zahtev za sprovođenje istrage	398	27.54%	21	10.10%
nema odgovora	50	3.46%	6	2.88%
	1445	100.00%	208	100.00%

Tabela 1

Vreme od podnošenja krivične prijave do pokretanja krivičnog postupka značajno je za ocenu efikasnosti krivičnog gonjenja.

VREME OD KRIVIČNE PRIJAVE DO POKRETANJA ISTRAGE

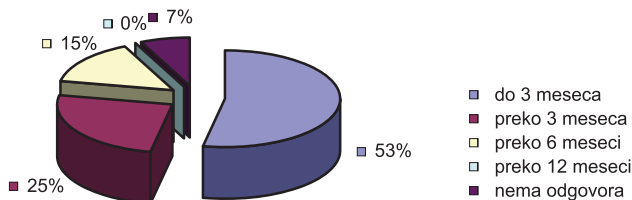

Grafikon 3

Prema podacima prikazanim u Grafikonu 3, od podnete krivične prijave do pokretanja istrage bilo je potrebno manje od mesec dana skoro kod svih krivičnih dela kod kojih je zahtevano sprovođenje istrage. Posle prijema 91% krivičnih prijava, javnim tužiocima je bilo potrebno manje od mesec dana da zahtevaju otvaranje istrage. U 2% slučajeva bilo im je potrebno od mesec dana do šest meseci. Budući da u istraživanom uzorku nije bilo podataka o vremenu u kojem je zahtevano pokretanje istrage za 7% prijava, može se izvesti zaključak da javni tužioci efikasno preduzimaju krivično gonjenje, kad se posmatra sa stanovišta brzine odlučivanja o krivičnoj prijavi.

Međutim, kako se u redovnom krivičnom postupku može podići optužnica posle i bez sprovedene istrage i kako se u uzorku nalaze i krivična dela za koja se vodi sumarni postupak, kad takođe izostaje istraga, za sagledavanje efikasnosti značajno je i vreme od podnošenja krivične prijave do podnošenja optužnog akta.

VREME OD PODIZANJA OPTUŽNOG AKTA

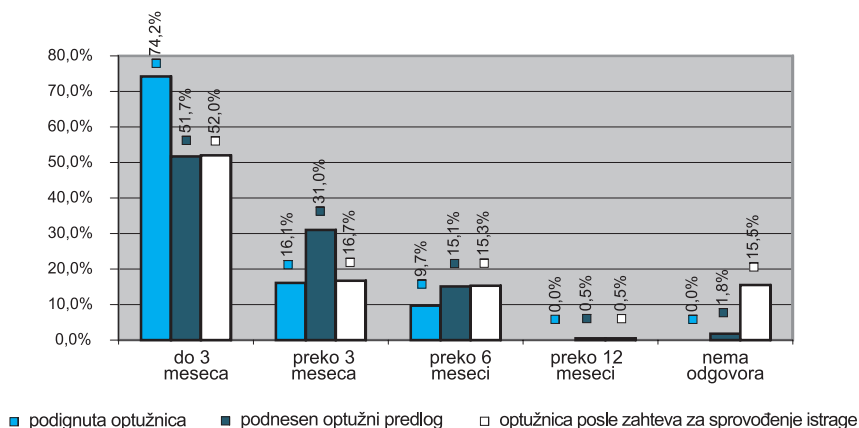

Grafikon 4

U istraživanom uzorku (Grafikon 4), javnim tužiocima je najčešće trebalo manje od tri meseca nakon prijema krivične prijave da bi zahtevali pokretanje krivičnog postupka: u 53% slučajeva od podnošenja krivične prijave do podizanja optužnog akta proteklo je do tri meseca. Sledeću kategoriju čine krivič-

ne prijave posle kojih je optužba podignuta u periodu do šest meseci. Njih je četvrtina u istraživanom uzorku. Ako se obe navedene kategorije posmatraju zajedno, zaključak bi bio da se povodom tri četvrtine podnetih krivičnih prijava optužni akti podižu u periodu do šest meseci posle podnošenja krivične prijave. Međutim, ostvarenje zahteva efikasnosti krivičnog gonjenja dovedeno je u pitanje kod 15% krivičnih prijava, kod kojih je od njihovog podnošenja do podizanja optužbe bilo potrebno od šest do dvanaest meseci.

VREME DO PODIZANJA OPTUŽNOG AKTA PO NAČINU OPTUŽENJA

Grafikon 5

Interesantno je sagledati koliko vremena protekne od podnošenja krivične prijave do pokretanja opšte procesne forme, a koliko do pokretanja posebnog krivičnog postupka. Prema podacima prikazanim u Grafikonu 5, javnim tužiocima je najmanje vremena bilo potrebno da neposredno podignu optužnicu. Naime, od svih slučajeva u kojima su se javni tužiocci opredelili za podizanje neposredne optužbe, u 74,2% slučajeva period od krivične prijave do pokretanja krivičnog postupka bio je manji od tri meseca. Podizanje optužnice posle istrage ili optužnog predloga u tom najkraćem periodu bilo je moguće samo povodom polovine krivičnih prijava: od svih prijavljenih krivičnih dela za koja se vodi skraćeni postupak, u tom periodu pokrenut je postupak za 51,7% dela; skoro isti procenat (52%) je i kod podizanja optužnice posle istrage za dela za koja se vodi redovni krivični postupak. Upoređujući ove podatke, zaključak bi bio da javni tužiocci u većem broju slučajeva brže donose odluku da neposredno optuže nego da podignu optužni predlog. To se može pravdati kvantitetom i kvalitetom dokaznog materijala kojim su tužiocci raspolagali prilikom podizanja neposredne optužnice. Činjenica da je duže vreme do po-

dizanja optužnice posle istrage nego kad se podiže neposredna optužba, sasvim je razumljiva jer ono mora da bude onoliko duže koliko je trajala istraga.

U kategoriji krivičnih prijava povodom kojih je postupak pokrenut u periodu od tri do šest meseci, najviše je onih koje se odnose na krivična dela za koja se vodi sumarni postupak (31%), a skoro dvostruko manje je prijava koje se odnose na krivična dela za koja se vodi redovni krivični postupak (oko 16%), bez obzira na to da li su javni tužioci zahtevali pokretanje istrage ili su podizali neposrednu optužnicu. Produženjem vremena potrebnog javnom tužiocu da zahteva pokretanje krivičnog postupka, ta tendencija se nastavlja – smanjuje se zastupljenost neposredne optužnice a povećava zastupljenost optužnice posle zahteva za sprovođenje istrage i zastupljenost optužnog predloga.

Glava druga

POLOŽAJ JAVNOG TUŽIOCA U PRETHODNOM KRIVIČNOM POSTUPKU

1. Organi koji odlučuju o pokretanju istrage

Za krivična dela koja se gone po službenoj dužnosti istraga se u redovnom krivičnom postupku pokreće na zahtev nadležnog javnog tužioca, o kome odlučuje istražni sudija, a za slučaj da se istražni sudija ne složi s njegovim zahtevom, odluku o pokretanju istrage donosi veće pozivnih sudija.

Zahtev za sprovođenje istrage javni tužilac podnosi istražnom sudiji nadležnog suda (čl. 242. st. 2). Obavezan je da zahtev sačini u zakonom propisanoj formi i da istražnom sudiji, uz zahtev, dostavi i krivičnu prijavu, spise koji su mu uz prijavu dostavljeni ili ih je sam pribavio, zapisnike o istražnim radnjama izvedenim u pretkrivičnom postupku, a takođe i predmete koji mogu poslužiti kao izvor dokaza, ili da naznači gde se ti predmeti nalaze. Javni tužilac je dužan da dostavi sve spise, pa i one na kojima se ne može zasnivati sudska odluka, jer je jedino sud ovlašćen da donese odluku o njihovom izdavanju. Svi ti spisi i predmeti čine dokazni materijal na temelju koga sud odlučuje o pokretanju ili nepokretanju istrage.

Da bi odlučio o zahtevu za sprovođenje istrage, istražni sudija može da zakaže tzv. pripremno ročište. On ima mogućnost da pozove javnog tužioca i osumnjičenog na pripremno ročište kad oceni da mu je potrebno njihovo izjašnjenje o okolnostima važnim za odlučivanje o zahtevu ili kad smatra da bi iz drugih razloga bilo celishodno njihovo usmeno izjašnjenje (čl. 243. st. 3). Cilj ove ustanove je da se istražnom sudiji omogući pravilna ocena i veća sigurnost u odlučivanju o opravdanosti zahteva za sprovođenje istrage. U toku pripremnog ročišta pozvani mogu usmeno stavljati svoje predloge, a javni tužilac može izmeniti ili dopuniti svoj zahtev za sprovođenje istrage, ili predložiti da se postupak pokrene i sprovede na osnovu neposredne optužnice.

Po prijemu zahteva za sprovođenje istrage, istražni sudija razmatra spise, pa ako se saglasi sa zahtevom javnog tužioca, donosi rešenje o sprovođenju istrage. U zakonu nije propisan nikakav rok u kome bi istražni sudija bio dužan da donese rešenje o sprovođenju istrage, niti javni tužilac može da utiče na sud da ga donese u nekom razumnom roku. Donošenjem rešenja počinje istraga, a samim tim to je momenat kada započinje formalni krivični postupak. Nije potrebno da rešenje stane na pravnu snagu da bi istraga počela. Rešenje se dostavlja javnom tužiocu i okrivljenom. Protiv rešenja istražnog su-

dije o sprovođenju istrage okrivljeni ima pravo žalbe (čl. 243. st. 5). Pravo žalbe pripada i javnom tužiocu na osnovu opšte odredbe po kojoj stranke uvek mogu izjaviti žalbu protiv rešenja istražnog sudije, ako zakonom nije izričito isključena (čl. 398. st. 1).

Istražni sudija nema pravo da odbije zahtev za sprovođenje istrage tužioca. U slučaju da se istražni sudija ne složi sa zahtevom za sprovođenje istrage javnog tužioca, zatražiće da o tome odluči veće pozivnih sudija. Istražni sudija ne donosi nikakvu formalnu odluku o neslaganju sa zahtevom javnog tužioca da se istraga sprovede, već samo u pismenoj formi o tome obaveštava veće i upoznaje ga sa razlozima neslaganja. Kao razloge neslaganja, istražni sudija može navesti: da sud nije nadležan, da nema osnovane sumnje da je osumnjičeni izvršio krivično delo za koje se tereti, da pravna kvalifikacija tužioca ne odgovara činjeničnom opisu navedenom u zahtevu, kao i sve razloge zbog kojih se istraga ne može voditi (čl. 254), izuzev nedostatka dokaza. Rešavajući povodom neslaganja, veće donosi rešenje o sprovođenju istrage ako se saglasi sa zahtevom tužioca. U protivnom, doneće rešenje kojim se odbija zahtev da se sprovede istraga. Okrivljeni, javni tužilac i oštećeni imaju pravo žalbe protiv rešenja veća, ali žalba ne zadržava izvršenje rešenja (čl. 243. st. 7).

Pored javnog tužioca koji je obavezan da po službenoj dužnosti goni učinioce krivičnih dela koja su mu stavljena u nadležnost, naš procesni zakon predviđa i mogućnost da lice koje je oštećeno krivičnim delom preuzme ili inicira krivično gonjenje u slučaju da javni tužilac odustane od krivičnog gonjenja ili gonjenje ne preduzme. Ovaj specifičan model krivičnog gonjenja predstavlja dodatnu krivičnopravnu zaštitu lica koja su oštećena krivičnim delom, ali i dodatnu kontrolu zakonitosti rada javnog tužioca. U tom smislu Zakonik predviđa obavezu i javnog tužioca i istražnog sudije da u slučaju odustanka javnog tužioca od krivičnog gonjenja, obaveste o toj procesnoj činjenici oštećenog i daju mu pravnu pouku o mogućnosti da sam nastavi krivično gonjenje. Javni tužilac je dužan da ovo obaveštenje dâ oštećenom i u slučaju da je krivičnu prijavu odbacio pa nije ni zahtevao istragu, kao i u slučaju da je nakon sprovedene istrage odustao od krivičnog gonjenja. Istražni sudija je takođe dužan da po dobijanju obaveštenja od javnog tužioca da je povodom sprovedene istrage odustao od krivičnog gonjenja, takvo obaveštenje uputi oštećenom i dâ mu pouku o pravu na preuzimanje krivičnog gonjenja. U takvim slučajevima oštećeni može u potpunosti da preuzme ulogu javnog tužioca sa svim procesnim pravima u postupku, izuzev onih prava koja javni tužilac ima kao državni organ. Prema inicijativi oštećenog kao tužioca, istražni sudija je dužan da se ophodi istovetno kao prema zahtevu javnog tužioca. Kako je reč isključivo o krivičnim delima koja se gone po službenoj dužnosti,

zakon ostavlja mogućnost javnom tužiocu da i nakon svog odustanka od krivičnog gonjenja i preuzimanja krivičnog gonjenja od strane oštećenog, preispita svoju odluku i ponovo jednostranim aktom uspostavi svoju nadležnost krivičnog gonjenja i preuzme ulogu tužioca od oštećenog, čime oštećenom prestaje svojstvo ovlašćenog tužioca. Smatra se da položaj oštećenog u tom slučaju nije povređen jer javni tužilac nastavlja da zastupa optužnicu i u njegovom interesu, a jedan od procesnih principa je da u istom predmetu ne može postupati više od jednog ovlašćenog tužioca.

Pored krivičnih dela koja se gone po službenoj dužnosti, krivični zakon predviđa i krivična dela čije se gonjenje preuzima samo na inicijativu privatnog tužioca. Reč je o krivičnim delima koja pogađaju neki od zaštićenih interesa građanina, ali čiju zaštitu u delu krivičnog gonjenja država prepušta građanima, koji u tom slučaju mogu da koriste pravne instrumente kojima raspolažu i drugi ovlašćeni tužioci. Istražni sudija je i u tim slučajevima dužan da prema predlogu privatnog tužioca postupi istovetno kao i prema zahtevima, odnosno predlozima drugih ovlašćenih tužilaca. Zakon, međutim, predviđa nešto slabiji kapacitet supsidijarnog i privatnog tužioca u odnosu na javnog tužioca u pogledu predlaganja pojedinih radnji istražnom sudiji, budući da oštećeni kao tužilac i privatni tužilac izuzev podnošenja zahteva za sprovođenje istrage i predloga da se preduzmu određene istražne radnje, odnosno predloga da se istraga dopuni, ne mogu stavljati i druge predloge. Pored toga, rok od 15 dana za podizanje optužnice posle sprovedene istrage za javnog tužioca je instruktivan, a prekluzivan za oštećenog kao tužioca i privatnog tužioca.

2. Zakonske pretpostavke za pokretanje istrage

Istraga se može pokrenuti i voditi samo protiv određenog lica za određeno krivično delo. Krivično delo i učinilac moraju da budu individualizirani. Zato se istraga ne može pokrenuti ni voditi protiv nepoznatog učinioca krivičnog dela. Krivični postupak ne može teći *in rem*, već *ad personam*. Istraga se ne može pokrenuti ni protiv određenog lica osumnjičenog za neko neodređeno krivično delo, tj. zbog sumnje da je izvršilo neko krivično delo ali se ne zna koje, da bi se tek u istrazi delo individualiziralo.

Za otvaranje istrage nije dovoljan bilo koji stepen sumnje o delu i učiniocu. Potrebna je osnovana sumnja da je lice protiv koga se zahteva sprovođenje istrage izvršilo krivično delo koje mu se stavlja na teret. Osnovana sumnja postoji ako u dokaznom materijalu koji ovlašćeni tužilac prezentira sudu, činjenice i okolnosti opravdavaju sumnju da je neko lice izvršilo krivično delo.

Obaveznost istrage zavisi od težine krivičnog dela, koja se odražava u zaprećenoj kazni, i od kvaliteta dokaznog materijala kojim raspolaže ovlašćeni tužilac. Istraga je isključena za krivična dela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, tj. u skraćenom (sumarnom) krivičnom postupku. Za ostala, teža krivična dela istraga se, bar prema slovu zakona, sprovodi. To znači da je istraga, po pravilu, obavezna u redovnom krivičnom postupku, u kome se sudi za dela za koja je kao glavna kazna propisana kazna zatvora iznad pet godina ili teža kazna. Međutim, i u redovnom krivičnom postupku može da izostane istraga kad se ispune uslovi za podizanje neposredne optužbe. Potrebno je da podaci koji se odnose na krivično delo i učinioca pružaju dovoljno osnova za podizanje optužnice, tako da nije potrebno sprovođenje istrage.

3. Trajanje istrage

Osnovna svrha istrage je da se prikupe podaci i dokazi koji su potrebni da bi se moglo odlučiti da li će se podići optužnica ili obustaviti postupak. Pored ovog osnovnog, istraga ima i druge ciljeve. Poseban cilj istrage je da se prikupe podaci o ličnosti okrivljenog. Osim toga, istraga treba da omogući nesmetano odvijanje toka glavnog pretresa. Zbog toga se u istrazi izvode i oni dokazi za koje postoji opasnost od odlaganja – da se dokazi neće moći ponoviti na glavnom pretresu ili bi njihovo izvođenje bilo skopčano sa teškoćama, kao i drugi dokazi koji mogu biti od koristi za postupak a čije se izvođenje pokazuje celishodnim. Cilj istrage nije da se prikupe i izvedu svi dokazi, čime bi se glavni pretres pretvorio u puko ponavljanje već izvedenih dokaza. U istrazi se samo sumarno prikuplja dokazni materijal kako bi se moglo oceniti da li je potvrđena osnovana sumnja o delu i učiniocu. Ostali dokazi se izvode kad je to neophodno ili celishodno za kontinuiran i nesmetan tok glavnog pretresa. Ovakvim određivanjem svrhe istrage, ujedno je određen i njen obim.

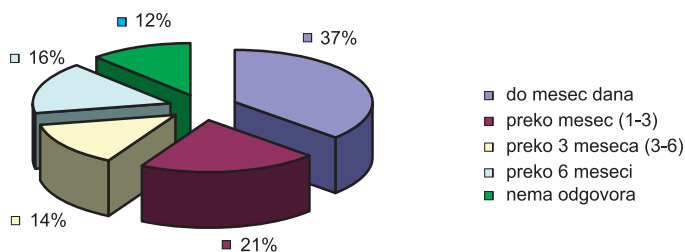
Na uspeh i ostvarenje ciljeva istrage utiču rezultati pretkrivičnog postupka do kojih je javni tužilac došao u zajedničkoj aktivnosti sa organima unutrašnjih poslova, koja ne bi trebalo da prestaje ni nakon pokretanja istrage kako bi se međusobno uskladile aktivnosti organa gonjenja i sudskih organa, usmerene na otkrivanje i izvođenje dokaza o krivičnom delu i učiniocu. U samoj istrazi je neophodno aktivno učešće javnog tužioca, pre svega prilikom izvođenja istražnih radnji, ali i u pogledu predlaganja dokaza koje treba izvesti u istrazi. Na taj način javni tužilac utiče na tok i smer istrage, u cilju da rezultati istrage omoguće što bolju činjeničnu utemeljenost optužbe koju će nakon istrage podići.

Aktivnost javnog tužioca i istražnog sudije treba da omogući ostvarenje svrhe istrage, ali to nije jedini zahtev koji istraga treba da ispuni. Sama istra-

ga i njeni rezultati treba takođe da stvore i realne pretpostavke da se krivična stvar presudi u razumnom roku. Da se pravda ne bi izricala s velikim zakašnjenjem, istraga ne bi smela predugo da traje.

U istraživanom uzorku je nešto više od jedne trećine sprovedenih istraga trajalo manje od mesec dana, a približno jedna petina završena je do tri meseca. To znači da više od polovine istraga, tačnije 58%, traje do tri meseca. Tu relativno dobru ažurnost sudova ugrožava podatak da 16% istraga traje preko šest meseci. Da li je tome uzrok složenost krivičnih predmeta, ne može da se zaključi iz podataka dobijenih empirijskim istraživanjem.

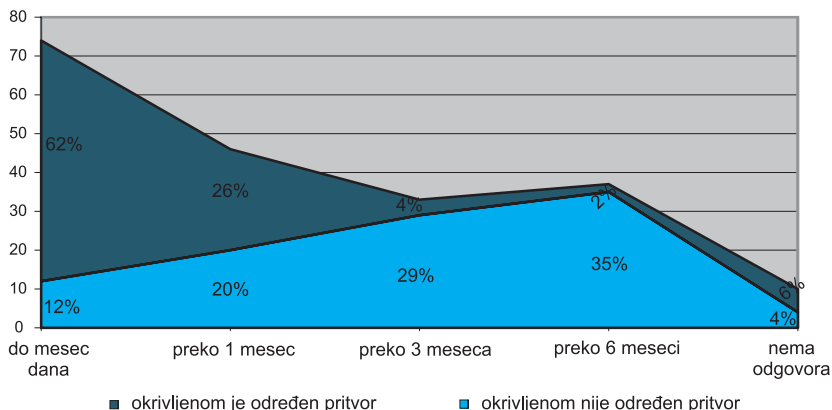
TRAJANJE ISTRAGE

Grafikon 6

Istraga znatno kraće traje kad su u pitanju pritvorski predmeti, što se vidi iz Grafikona 7. Prema podacima dobijenim empirijskim istraživanjem, kad je okrivljenom određen pritvor, u 62% tih krivičnih predmeta istraga je trajala do mesec dana, dok je u svega 2% trajala preko šest meseci.

TRAJANJE ISTRAGE U PRITVORSKIM PREDMETIMA

Grafikon 7

Nasuprot tome, kad okrivljenom nije određen pritvor, istraga je u 12% slučajeva trajala do mesec dana, a u prilično velikom procentu, čak u 35% istraga je trajala preko šest meseci. Na bazi svih podataka prikazanih u Grafikonu 7, zaključak bi bio da se sa porastom dužine trajanja istrage povećava procentualno učešće krivičnih predmeta u kojima nije određen pritvor, a da se smanjuje učešće onih predmeta u kojima je pritvor određen. Ova karakteristika, sama po sebi, i činjenica da kod 88% pritvorskih predmeta istraga traje manje od tri meseca, upozoravaju da sud i drugi državni organi ažurnije postupaju kad je okrivljenom određen pritvor, pa je postupak u tim slučajevima i efikasniji. Navedeni podaci i karakteristike ujedno su i indicija da bi sprovođenje istrage, u celini gledano, moglo kraće da traje nego što pokazuje empirijsko istraživanje, bez obzira na to da li je okrivljenom određen pritvor ili nije. Razume se, insistiranje na brzini istrage ne sme da ugrozi njenu efektivnost – ostvarenje ciljeva zbog kojih je i ustanovljena, jer bi se to negativno odrazilo na uspeh čitavog krivičnog postupka.

4. Uticaj javnog tužioca na obim istrage i njeno pravno okončanje

Obim istrage. Istraga se vodi u odnosu na lice i krivični događaj koji su označeni u rešenju o sprovođenju istrage. Obim istrage omeđen je ovim rešenjem, donetim na osnovu zahteva javnog tužioca. Međutim, može se dogoditi da se u toku istrage sazna za neko drugo krivično delo okrivljenog ili za drugo lice koje je učestvovalo u izvršenju krivičnog dela za koje se i vodi straga. U tom slučaju istražni sudija nije ovlašćen da po službenoj dužnosti proširi istragu na to drugo delo ili drugo lice. Ukoliko se u toku istrage ukaže potreba da se postupak proširi na koje drugo delo ili protiv drugog lica, istražni sudija postupa kao i svaki drugi državni organ u takvoj situaciji. Obavezan je, naime, da o tome obavesti nadležnog javnog tužioca, što je, u stvari, službena krivična prijava (čl. 248. st. 2). U vezi sa drugim krivičnim delom ili licem, istražni sudija može da preduzme samo one istražne radnje koje ne trpe odlaganje. O svemu što je preduzeto dužan je da obavesti javnog tužioca.

Bez inicijative javnog tužioca, nema proširenja istrage. Sa obaveštenjem istražnog sudije javni tužilac postupa kao sa svakom drugom krivičnom prijavom. Ukoliko oceni da su za to ispunjeni zakonski uslovi, podneće zahtev za proširenje istrage za to drugo delo ili protiv drugog lica. Procesnim zakonom nije određeno do kada javni tužilac može da zahteva proširenje istrage. Razumljivo je da se to može činiti u toku istrage, a u sudskoj praksi zauzet je stav da se proširenje istrage može tražiti i posle dostavljanja spisa javnom

tužiocu po završenoj istrazi. U pogledu proširenja istrage shodno se primenjuju odredbe o zahtevu za sprovođenje istrage (čl. 242) i odredbe o pokretanju istrage (čl. 243).

Istraga se faktički završava kad istražni sudija dostavi spise predmeta ovlašćenom tužiocu jer smatra da je stanje stvari dovoljno razjašnjeno da se može podići optužnica ili kad istražni sudija u toku istrage obavesti ovlašćenog tužioca da postoji neki od osnova za obustavu postupka. Tada se istraga faktički završava, ali faza istrage procesnoppravno traje sve do njenog pravnog okončanja.

Okončanje istrage. Istragu je moguće pravno okončati odlukom suda ili radnjom javnog tužioca, koja omogućava prelazak u narednu fazu krivičnog postupka. Istraga se pravno okončava obustavom istrage ili podizanjem optužnice. Kakav će vid imati pravno okončanje istrage, zavisi od okolnosti konkretnog slučaja. Kad javni tužilac odustane od gonjenja ili nastanu trajne i neotklonjive smetnje za krivično gonjenje, istragu pravno okončava sud odlukom o obustavi istrage. Kad je, pak, stanje stvari u istrazi dovoljno razjašnjeno i pruža dovoljno osnova za podizanje optužbe, javni tužilac podiže optužnicu, čime započinje faza optuženja, tj. faza stavljanja pod optužbu.

Istraga može da bude obustavljena voljom javnog tužioca, ali i protiv njegove volje. Rešenje o obustavi istrage mora da donese istražni sudija kad javni tužilac u toku istrage ili po završenoj istrazi izjavi da odustaje od gonjenja (čl. 253). To je rezultat dejstva optužnog načela – *nemo iudex sine actore*. Javni tužilac može da odustane od gonjenja, saglasno principu legaliteta, iz istih onih razloga zbog kojih veće obustavlja istragu. Izjava o odustanku od gonjenja daje se u pismenoj formi ili usmeno na zapisnik. Ona mora da bude izričita, ali ne mora da sadrži razloge odustanka. Ukoliko javni tužilac obrazloži svoj odustanak od gonjenja, istražni sudija ne ceni navedene razloge, već obustavlja istragu zbog nepostojanja optužbe.

Istražni sudija ne može da obustavi istragu sve dok protiv nekog lica postoji zahtev javnog tužioca za sprovođenje istrage. U slučaju kad istražni sudija nađe da postoji neki od zakonskih razloga za obustavu istrage, dužan je najpre da o tome obavesti javnog tužioca. Ukoliko se javni tužilac saglasi s mišljenjem istražnog sudije, može da odustane od gonjenja. Zbog izjave o odustanku od gonjenja, istražni sudija mora da obustavi istragu. U suprotnom, ako javni tužilac u roku od osam dana ne obavesti istražnog sudiju da odustaje od gonjenja, istražni sudija je obavezan da zatraži od veća pozivnih sudija da odluči o obustavljanju istrage (čl. 254. st. 2). Zaključak bi bio da obustava istrage nije u apsolutnoj vlasti svakog sudskog organa, iako je istraga po svojoj prirodi sudska. Protiv volje javnog tužioca istragu nije ovlašćen da obustavi istražni sudija, ali to može da učini veće pozivnih sudija.

Osim u slučaju neslaganja istražnog sudije sa zahtevom javnog tužioca da se istraga sprovede, veće pozivnih sudija obustavlja istragu svojim rešenjem kad god odlučuje o bilo kom pitanju u toku istrage, ukoliko se ispuni jedan od alternativno predviđenih uslova:

- ako delo koje se stavlja na teret okrivljenom nije krivično delo, a nema uslova za primenu mera bezbednosti;
- ako je nastupila zastarelost krivičnog gonjenja ili je delo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem, ili ako postoje druge okolnosti koje trajno isključuju gonjenje;
- ako nema dokaza da je okrivljeni učinio krivično delo (čl. 254. st. 1).

Kao što je već rečeno, kad istražni sudija zaključi da je stanje stvari dovoljno razjašnjeno, on ne donosi nikakvu formalnu odluku da je istraga završena, već prosto dostavlja spise javnom tužiocu ako je istraga vođena na njegov zahtev. Time se istraga faktički završava, ne i pravno. Javni tužilac treba da odluči o podizanju optužbe u roku od petnaest dana. Ovaj rok može da produži veće pozivnih sudija na predlog javnog tužioca, ali najduže za još petnaest dana. Rok u kome javni tužilac treba da podigne optužnicu ili da odustane od gonjenja instruktivne je prirode. Za propuštanje tog roka nisu vezane nikakve procesne posledice. Propuštanjem roka, javni tužilac ne gubi pravo na preduzimanje radnje vezane ovim rokom. Stoga, predlog za dopunu istrage i optužnica ne mogu biti odbačeni zbog neblagovremenosti ako su podneti po isteku roka, iako javni tužilac nije tražio produženje roka. Rečeno u svemu važi i kad je rok produžilo veće. Jedina posledica propuštanja ovog roka, ali ne krivičnoprocesne, već upravnoopravne prirode, jeste obaveza javnog tužioca da o razlozima propuštanja obavesti višeg tužioca (čl. 257. st. 4).

Kako će postupiti javni tužilac po dostavljanju spisa, zavisi od rezultata istrage. Stoje mu na raspolaganju tri mogućnosti: (1) da predloži dopunu istrage, (2) da odustane od krivičnog gonjenja ili (3) da podigne optužni akt (čl. 257. st. 2).

(1) Javni tužilac treba da stavi *predlog za dopunu istrage* kada zbog nepotpunog dokaznog materijala objektivno nije u mogućnosti da oceni ima li mesta daljem gonjenju ili treba da odustane od gonjenja. Predlog za dopunu istrage dostavlja istražnom sudiji i ujedno vraća spise predmeta. U predlogu za dopunu istrage javni tužilac mora da navede koje istražne radnje naknadno treba preduzeti i koje činjenice treba razjasniti. Istražni sudija nije ovlašćen da odbije predlog za dopunu istrage. U slučaju da se ne saglasi sa predlogom, mora da zatraži odluku veća pozivnih sudija, koje može i da odbije predlog za dopunu istrage. U tom slučaju rok za podizanje optužnice ili odustanak od gonjenja teče od momenta kada je odluka veća saopštena javnom tužiocu (čl. 257. st. 3). Veće može i suprotno da odluči – da donese rešenje o dopuni

istrage. Po ovoj odluci veća ili kad se sam saglasi sa predlogom za dopunu istrage, istražni sudija preduzima istražne radnje u cilju dopune istrage i po završenoj dopuni istrage, ponovo dostavlja spise javnom tužiocu. Od momenta dostavljanja spisa počinje da teče rok za odluku o podizanju optužnice ili o odustanku od gonjenja.

(2) Ocenjujući rezultate istrage, javni tužilac može da zaključi da nisu ispunjeni uslovi za dalje krivično gonjenje. U tom slučaju, dužan je, po principu legaliteta, *da odustane od krivičnog gonjenja*. Javni tužilac, dakle, može odlučiti da odustane od krivičnog gonjenja tokom istrage, ali i po završenoj istrazi, a istražni sudija je u oba slučaja dužan da donese rešenje o obustavi istrage.⁹ Odustanak od gonjenja mora da bude izričit, a izjava o odustanku daje se istražnom sudiji u pismenoj formi ili usmeno na zapisnik. Prećutni odustanak javnog tužioca u zakonu nije predviđen. Tužiočeva izjava o odustanku od gonjenja ima kao posledicu obustavu postupka. Rešenje o obustavi istrage donosi istražni sudija.

(3) Ukoliko javni tužilac oceni da rezultati istrage pružaju dovoljno osnova za dalje krivično gonjenje, obavezan je *da podigne optužnicu*. Time se pravno okončava faza istrage. Moguće je da se tek nakon istrage pokaže da je u pitanju krivično delo za koje se sudi u sumarnom postupku. To je razlog da javni tužilac podnese optužni predlog, a ne optužnicu.

Samo podizanje optužnice nije jednoobrazno uređeno. Različit je postupak po optužnici podignutoj posle završene istrage od onog po neposrednoj optužnici. Prilikom podizanja neposredne optužnice javljaju se i razlike uslovljene težinom krivičnog dela, a kako je moguće podići neposrednu optužnicu i u toku glavnog postupka, način podizanja optužnice različito je uređen i zavisno od faze u kojoj se preduzima.

Po prijemu spisa od istražnog sudije nakon završene istrage, javni tužilac treba da podnese optužnicu u roku od petnaest dana, koji na njegov zahtev veće može da produži najduže za još petnaest dana. Optužnica podneta po proteku ovog roka ne može da bude odbačena, jer je rok instruktivan. Supsidijarni i privatni tužilac mogu da podnesu optužni akt takođe u roku od petnaest dana od dana kad su obavešteni da je istraga završena, ali je za njih rok

⁹ U praksi okružnih tužilaštava u Republici Srbiji tokom 2008. godine, od ukupno 13.642 lica protiv kojih je započet krivični postupak, do obustave postupka došlo je prema 372 lica, što predstavlja 2,72%. U opštinskim tužilaštvima od ukupno započetih krivičnih postupaka prema 113.117 lica, do obustave postupka došlo je prema 3.584 lica, što predstavlja 3,16%. Ovo ukazuje na uravnoteženost u donošenju odluka javnih tužilaca da obustave započete krivične postupke, kao i vrlo nizak procenat obustava krivičnih postupaka u istražnoj fazi, koji se ostvaruje u praksi (Godišnji izveštaj Republičkog tužilaštva za 2008. godinu).

prekluzivan. Ako taj rok propuste, postupak mora da bude obustavljen zbog neoborive pretpostavke da su odustali od krivičnog gonjenja.

Optužnica je strogo formalni pismeni akt koji mora da sadrži propisane elemente. Prilikom podizanja optužnice izuzetak od načela pismenosti predstavlja mogućnost da tužilac na glavnom pretresu podigne optužnicu za krivično delo koje okrivljeni izvrši na glavnom pretresu u zasedanju, ili za krivično delo koje je ranije izvršeno, a za koje se saznalo na glavnom pretresu. U ovom slučaju tužilac je ovlašćen da optužnicu podigne i usmeno. On to čini pred većem u zasedanju, a veće može odmah da proširi glavni pretres i na to delo.

Kao što je rečeno, optužnica, po pravilu, ima pismenu formu. Javni tužilac je dužan da optužnicu podnese nadležnom sudu, i to u onoliko primeraka koliko ima okrivljenih i branilaca i jedan primerak za sud. Dostavljena optužnica upućuje se predsedniku sudećeg veća pred kojim će se održati glavni pretres, po pravilima o dodeljivanju predmeta u rad i godišnjem rasporedu poslova. Odmah po prijemu optužnice, predsednik sudećeg veća ispituje njenu formalnu ispravnost (čl. 267. st. 2) budući da je optužnica strogo formalni akt, koji mora da ima zakonom propisani sadržaj.

Optužnicu za koju predsednik sudećeg veća nađe da nije sastavljena u zakonom propisanoj formi, dužan je da vrati javnom tužiocu radi ispravke. Za ispravku optužnog akta rok je tri dana, ali javni tužilac ima mogućnost da zatraži produženje ovog roka. Iz opravdanih razloga, na predlog javnog tužioca, veće može da produži ovaj rok. Za javnog tužioca rok je instruktivan. Zato, ako javni tužilac u roku za ispravku ne vrati optužnicu, treba smatrati da optužnice nije ni bilo. On time ne gubi pravo da je podnese kasnije: ispravljenu optužnicu može da podnese i po proteku ovog roka, bez ikakvih štetnih posledica. Povodom vraćanja optužnog akta na ispravku, moguće je da nastane još jedna procesna situacija – da tužilac vrati optužni akt sudu, ali neispravljen. U takvoj situaciji treba smatrati da je nastao spor između tužioca i predsednika sudećeg veća o formalnoj ispravnosti optužnice, nezavisno od toga ko je od tužilaca podneo neispravljen optužni akt. O tom sporu nadležno je da odlučuje veće pozivnih sudija. Ako i veće nađe da je optužni akt formalno neispravan, treba rešenjem da ga odbaci kao neuredan podnesak (čl. 76. st. 2). Protiv tog rešenja dozvoljena je žalba, pa tako konačnu odluku o formalnoj ispravnosti optužnog akta donosi viši sud.

Podizanje neposredne optužnice. Javni tužilac je ovlašćen da podigne neposrednu optužbu kad prikupljeni podaci o delu i učiniocu pružaju dovoljno osnova za podizanje optužnog akta tako da nije potrebno sprovesti istragu (čl. 244. st. 1). Procedura neposrednog optuženja zavisi od težine krivičnog dela.

Kod krivičnih dela za koja je propisana kazna zatvora od pet do osam godina, javni tužilac može podići optužnicu bez sprovođenja istrage ako oceni da podaci o delu i učiniocu, prikupljeni u pretkrivičnom postupku, pružaju dovoljno osnova za neposredno optuženje (čl. 244. st. 6). Po neposrednoj optužnici za ova dela ne vrši se ni sudska kontrola krivičnog gonjenja niti sudska kontrola optužbe. Odluka o neposrednom optuženju prepuštena je isključivo javnom tužiocu. Iako do podizanja neposredne optužnice krivičnog postupka nije ni bilo, zakonodavac u ovom slučaju ne propisuje sudsku kontrolu opravdanosti i zakonitosti pokretanja krivičnog postupka, kao što to čini za sva ostala krivična dela za koja se vodi redovan krivični postupak – i kad se za njih zahteva sprovođenje istrage i kad se predlaže neposredno optuženje. Umesto te kontrole, propisana je jednostavna procedura: kad oceni da ima mesta neposrednom optuženju, javni tužilac dostavlja neposrednu optužnicu predsedniku sudećeg veća, a postupak dalje teče kao da je optužnica podignuta posle sprovedene istrage.

Kod krivičnih dela za koja je predviđena kazna zatvora preko osam godina zatvora, a koja se gone po službenoj dužnosti, podizanje neposredne optužbe moguće je samo na osnovu saglasnosti istražnog sudije (čl. 244. st. 1). Proceduru podizanja neposredne optužbe inicira javni tužilac. Ako smatra da ne treba sprovesti istragu, on istražnom sudiji stavlja predlog za podizanje neposredne optužnice. Predlog može staviti i posle podnošenja zahteva za sprovođenje istrage, sve dok rešenje o zahtevu ne bude doneto. O predlogu odlučuje istražni sudija davanjem saglasnosti nakon saslušanja osumnjičenog protiv koga se predlaže podizanje neposredne optužbe. Pošto sasluša osumnjičenog, istražni sudija može da se saglasi sa predlogom da se ne sprovodi istraga ako zaključi da prikupljeni podaci o delu i učiniocu za to pružaju dovoljno osnova. Prilikom odlučivanja da li će dati odobrenje za podizanje neposredne optužnice odlučujući je kvalitet dokaznog materijala kojim tužilac raspolaže.¹⁰ Saglasnost da se podigne neposredna optužnica istražni sudija daje u obliku obaveštenja, a ne u formi rešenja. Time je isključena žalba okrivljenog, jer nema sudske odluke. Obaveštenje o saglasnosti istražni sudija dostavlja javnom tužiocu, da bi podigao optužnicu, i osumnjičenom, kako bi znao da istrage neće biti. Po prijemu obaveštenja o datoj saglasnosti, javni tužilac treba da podigne neposrednu optužnicu u roku od osam dana. Protekom roka podizanje neposredne optužnice gubi smi-

¹⁰ U praksi okružnih tužilaštava u Republici Srbiji za 2008. godinu došlo je do podizanja neposrednih optužnica prema 129 lica, dok je u istom periodu podignuto 3.767 optužnica nakon sprovedene istrage. U opštinskim tužilaštvima podignuto je neposrednih optužnica prema 3.598 lica, dok je prema 20.063 lica podignuta optužnica nakon sprovedene istrage (Godišnji izveštaj Republičkog tužilaštva za 2008. godinu).

sao jer mu je svrha ubrzanje postupka. Ako javni tužilac, ipak, podnese neposrednu optužnicu posle isteka roka, treba smatrati kao da je podneo zahtev za sprovođenje istrage.

Istražni sudija ne mora da se saglasi s predlogom da se ne sprovodi istraga. Ako oceni da nisu ispunjeni zakonski uslovi za podizanje neposredne optužnice, istražni sudija ne donosi nikakvu odluku, ali ga učinjeni predlog obavezuje da nadalje postupa kao da je stavljen zahtev za sprovođenje istrage (čl. 244. st. 5), pa će postupak nadalje tako i teći.

U vezi sa neposrednim optuženjem, nezavisno o kom načinu je reč, propisana je obaveza za javnog tužioca da, uz predlog za podizanje neposredne optužnice i uz neposrednu optužnicu, dostavi sudu krivičnu prijavu i sve spise i zapisnike o radnjama koje su preduzete u pretkrivičnom postupku, kao i predmete koji mogu da posluže kao izvor materijalnih dokaza, ili da naznači gde se oni nalaze (čl. 244. st. 8).

Neposredna optužba služi ubrzanju postupka, budući da izostaje istraga. Krivični postupak započinje fazom optuženja, ali presuđenja krivične stvari ne može da bude dok optužni akt ne stupi na pravnu snagu. Međutim, izuzetno, može da izostane i faza optuženja. Zakon dopušta mogućnost podizanja optužbe neposredno na glavnom pretresu, čak i usmeno, u kom slučaju izostaje u celosti procedura stavljanja pod optužbu.

5. Uticaj javnog tužioca na pokretanje sumarnog krivičnog postupka

Za razliku od opšte forme krivičnog postupka, u skraćenom krivičnom postupku, koji se javlja kao posebna forma, stadijum prethodnog postupka odlikuje se svojom sumarnošću: uvek izostaje faza istrage, ali se mogu preduzeti određene istražne radnje. Skraćeni postupak se pokreće na osnovu optužnog predloga ili privatne tužbe (čl. 434). Formalni sadržaj ovih optužnih akata uprošćen je u odnosu na optužnicu: zakonski naziv krivičnog dela i obrazloženje nisu obavezni formalni elementi. Optužni predlog podnosi javni tužilac ili oštećeni kao supsidijarni tužilac, kada je reč o krivičnim delima za koja se goni po službenoj dužnosti i za koja je kao glavna kazna propisana novčana kazna i kazna zatvora do pet godina.

Javni tužilac, po pravilu, podnosi optužni predlog na osnovu krivične prijave. Pre podnošenja optužnog predloga on može da predloži istražnom sudiji da preduzme određene istražne radnje. Ako se složi sa predlogom, istražni sudija preduzima predložene istražne radnje, a zatim spise dostavlja javnom tužiocu. Istražne radnje se sprovode što je moguće brže i kraće. Ako se istražni sudija ne složi sa predlogom javnog tužioca da se preduzmu pojedine is-

tražne radnje, dužan je da zatraži odluku veća pozivnih sudija. Protiv odluke veća žalba nije dopuštena.

Posle prijema spisa, odnosno obaveštenja od istražnog sudije, javni tužilac može da podnese optužni predlog ili da donese rešenje o odbacivanju krivične prijave (čl. 435. st. 3). Ako javni tužilac u roku od mesec dana po prijemu krivične prijave oštećenog ne podnese optužni predlog niti obavesti oštećenog da je odbacio krivičnu prijavu, oštećeni ima pravo da kao supsidijarni tužilac preduzme gonjenje podnošenjem optužnog predloga (čl. 437).

Kad primi optužni predlog, sudija pojedinac prethodno ispituje da li je sud nadležan i da li je potrebno da se izvedu pojedine istražne radnje ili da se dopune one ranije izvedene, te da li postoje zakonski uslovi za odbacivanje optužnog predloga. Ako sudija smatra da je potrebno da se sprovedu pojedine istražne radnje, on će zatražiti da to učini istražni sudija tog suda. Iz rečenog proizlazi da sudija pojedinac, u stvari, po službenoj dužnosti vrši sudsku kontrolu optužbe i donosi odgovarajuće odluke.

6. Raspolaganje krivičnom tužbom

Zadatak krivične tužbe je da stavi sud u pokret, da odredi predmet i omeđi obim suđenja.¹¹ Svaki optužni akt u suštini sadrži zahtev tužioca da se okrivljeni izvede pred sud i kazni po zakonu. Bez optužnog akta i izvan njega, nema suđenja. Zato je veoma značajno kako je rešeno pitanje raspolaganja tužbom. Problem je kako urediti raspolaganje krivičnom tužbom, shvaćenom u procesnom smislu, kad sudski krivični postupak započne: može li javni tužilac odustati od gonjenja ako na osnovu izvedenih dokaza oceni da gonjenju nema mesta i tako sprečiti meritorno odlučivanje o kaznenom zahtevu ili mora ostati u postupku sve do donošenja meritorne odluke suda? Postavljeno pitanje rešava se načelom imutabiliteta ili načelom mutabiliteta.

Prema načelu imutabiliteta, svaka krivična stvar povodom koje je pokrenut sudski krivični postupak mora biti raspravljena sudskom odlukom pa držanje stranaka ne može imati nikakvog uticaja na tok postupka. Potreba za načelom imutabiliteta opravdava se postojanjem načela legaliteta i tumači se kao njegovo produženje u krivičnom postupku. Tako gledano, bilo bi besmisleno obavezivati javnog tužioca da zahteva pokretanje krivičnog postupka, a u toku postupka dozvoliti mu slobodu da odustane od gonjenja, što bi onemogućavalo dalji postupak. Ovom gledištu može se prigovoriti da je takođe besmisleno da javni tužilac ne goni kad za to nema zakonskih uslova a da

¹¹ Uporedi: dr T. Vasiljević, *Sistem...*, str. 117.

mora nastaviti gonjenje ako tek u pokrenutom postupku ustanovi da zakonski uslovi nisu ispunjeni.

Načelo mutabiliteta omogućava javnom tužiocu da u započetom krivičnom postupku promeni stav o krivičnom gonjenju. On ima punu slobodu da odustane od krivičnog gonjenja, bez ikakvog obrazloženja, ako na osnovu izvedenih dokaza zaključi da nema stvarnih i pravnih osnova za dalje gonjenje. Zbog odustanka javnog tužioca, daljeg postupka pred sudom ne može da bude, što je posledica usvojenog optužnog načela, bez obzira na to da li se sud i okrivljeni saglašavaju sa takvim stavom javnog tužioca. Protiv načela mutabiliteta navodi se da bi ovlašćenje da prvo pokrene krivični postupak a potom da odustane, omogućavalo javnom tužiocu da osujeti definitivnu meritornu odluku suda, a oštećeni bi ostao bez pruženog zadovoljenja.

U našem procesnom pravu, raspolaganje tužbenim zahtevom javnog tužioca pre pokretanja krivičnog postupka uređeno je na načelima oficijelnosti i legaliteta krivičnog gonjenja. Javni tužilac je dužan da zahteva pokretanje krivičnog postupka ako su ispunjeni zakonom propisani uslovi, kad je reč o krivičnim delima koja se gone po službenoj dužnosti. Princip oficijelnosti čini krivično gonjenje slobodnim od volje oštećenog, a princip legaliteta – od volje javnog tužioca.¹² Raspolaganje tužbenim zahtevom u toku krivičnog postupka za krivična dela koja se gone po službenoj dužnosti, rešeno je načelom mutabiliteta: nadležni tužilac je ovlašćen da izmeni svoj stav u pogledu krivičnog gonjenja, ali ne po sopstvenom nahođenju, već na osnovu dokaza prikupljenih u pokrenutom postupku. Konkretnije, javni tužilac ima pravo da u toku čitavog krivičnog postupka odustane od krivičnog gonjenja, odnosno od optužbe, kad na osnovu izvedenih dokaza oceni da nema zakonskih uslova za dalje krivično gonjenje: ako javni tužilac odustane od gonjenja u istrazi ili nakon završene istrage (čl. 253), ili posle podizanja optužbe ali pre početka glavnog pretresa, pod uslovom da oštećeni ne preuzme krivično gonjenje (čl. 290) sud mora svojim rešenjem da obustavi postupak; ukoliko javni tužilac odustane na glavnom pretresu pred prvostepenim sudom, postupak se okončava presudom kojom se optužba odbija (čl. 354. st. 1. tač. 1); i na pretresu pred drugostepenim sudom javni tužilac može da odustane od optužbe, kada sud takođe donosi presudu kojom se optužba odbija (čl. 378. tač. 5). Javni tužilac nije obavezan da obrazlaže svoju izjavu o odustanku od gonjenja, odnosno od optužbe.

Odustankom od gonjenja ili od optužbe, javni tužilac sprečava da se postupak okonča meritornom odlukom o kaznenom zahtevu – osuđujućom ili

¹² Prof. dr Momčilo Grubač, *Krivično procesno pravo, Opšti deo*, Beograd, 2004, str. 152.

oslobađajućom presudom. Kad sudske odluke donete zbog odustanka javnog tužioca stanu na pravnu snagu, novog postupka ne može da bude jer bi to bilo ponavljanje postupka na štetu okrivljenog, koje zakon zabranjuje. Bez obzira što to nisu meritorne odluke, njima se postupak definitivno okončava, a krivična stvar postaje *res iudicata*.

Prilikom presuđenja sud je vezan za činjeničnu osnovu optužnog akta. Izvan nje ne može da presudi i kad na to ukazuju dokazi izvedeni na glavnom pretresu. Ako tužilac ne bi imao pravo da prilagodi optužbu novonastalom stanju stvari, sud bi morao da donese oslobađajuću presudu povodom utužene krivične stvari. Zato optužni akt ne sme da bude nepromenljiv. Iz toga izvire pravo svakog od ovlašćenih tužilaca na izmenu i proširenje optužbe. Tužilac ima pravo da izmeni optužni akt ako u toku glavnog pretresa oceni da izvedeni dokazi ukazuju da se izmenilo činjenično stanje izneseno u optužnom aktu na osnovu koga se pretres i održava (čl. 341. st. 1). Prilikom izmene optužbe menja se samo činjenični opis, a optužni akt se odnosi na isti istorijski događaj. Prilikom proširenja optužbe, krivičnom delu obuhvaćenom podignutim optužnim aktom dodaje se novo delo optuženog. Ovlašćeni tužilac ima pravo da proširi optužbu na krivično delo koje optuženi učini na glavnom pretresu i na ono delo koje je optuženi ranije učinio a za koje se saznalo tek u toku glavnog pretresa (čl. 342. st. 1), pod uslovom da se za ta dela goni po službenoj dužnosti.

Glava treća

DIVERZIONE FORME REŠAVANJA KRIVIČNIH STVARI U KOMPETENCIJI JAVNOG TUŽIOCA

1. Uređenje krivičnog gonjenja i diverzione forme rešavanja krivičnih stvari

Sam način organizovanja i uređenja krivične tužbe prvenstveno zavisi od toga da li je dati krivični postupak izgrađen na optužnom ili istražnom načelu, a kad su zastupljena oba, od načela odlučujućeg za zasnivanje i razvoj krivičnoprocesnog odnosa. Ovvremenom organizovanju krivične tužbe kao javne tužbe, sa postojećim modalitetima, prethodili su i drukčiji sistemi krivične tužbe. Nastajali su i menjali se sa evolucijom ideje o krivičnoj tužbi i prilagođavali se potrebi društva da reši u čijem se interesu ima preduzimati krivično gonjenje i kome ga poveriti.

Tek se organizovanjem krivične tužbe kao javne tužbe, zasnovane na ideji o javnopravnom karakteru krivičnog dela, i uspostavljanjem tzv. optužnog monopola države, postavilo pitanje obaveznosti ostvarivanja krivičnopravnog zahteva države. Za rešavanje ovog pitanja, u nekim pravnim sistemima ustanovljeno je načelo legaliteta krivičnog gonjenja, pod uticajem apsolutnih teorija o kazni, koje njihov smisao vide u pravednoj odmazdi.¹³ Poimanju da je, u krajnjem, kazna sama sebi cilj, sasvim je adekvatno načelo legaliteta jer uspostavlja obavezu ostvarivanja krivičnopravnog zahteva države prema svakom izvršiocu krivičnog dela. Nasuprot tome, u zemljama čija krivična zakonodavstva nisu bila utemeljena na ovim idejama, nije prihvaćeno načelo legaliteta, već načelo oportuniteta (svrsishodnosti), prema kojem, za pokretanje krivičnog postupka i dalje krivično gonjenje nije dovoljno da se samo steknu zakonom propisani uslovi, nego i da gonjenje bude svrsishodno sa stanovišta javnog interesa. Zbog ovog drugog uslova, gonjenje može da izostane kad pokretanje i vođenje krivičnog postupka ne bi bilo u javnom interesu.

Načelo legaliteta važi samo za krivična dela za koja se goni po službenoj dužnosti. Suština načela legaliteta jeste *u obavezi javnog tužioca da preduzme krivično gonjenje*, tj. da zahteva pokretanje krivičnog postupka i da ga održa-

¹³ Vidi: dr sc. Davor Krapac, *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije*, Zagreb, 2003, str. 62.

va u toku *čim se steknu zakonom predviđeni uslovi*. Po ovom načelu, preduzimanje krivičnog gonjenja ne zavisi od volje tužioca, kao što kod načela oficijelnosti ne zavisi od volje oštećenog. Javni tužilac je dužan da ceni samo zakonitost, a ne i celishodnost krivičnog gonjenja. On samo ocenjuje da li su se stekli stvarni i pravni uslovi za gonjenje: a) stvarni uslovi su ispunjeni ako postoje dokazi o osnovanoj sumnji da je određeno lice izvršilo neko krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti; b) pravni uslovi su ispunjeni kad se ustanovi da je učinjeno delo po zakonu krivično delo i da ne postoje procesne smetnje za krivično gonjenje (npr. amnestija, pomilovanje i sl.).

Naše krivično procesno zakonodavstvo usvojilo je načelo legaliteta kao osnovni princip krivičnog gonjenja: ako „zakonikom nije drugačije određeno, javni tužilac je dužan da preduzme krivično gonjenje kad postoji osnovana sumnja da je određeno lice učinilo krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti“ (čl. 20). Iz citirane zakonske odredbe mogu se izvesti ovi zaključci: a) načelo legaliteta važi samo za krivična dela za koja se goni po službenoj dužnosti, b) javni tužilac je obavezan da preduzme gonjenje kad se steknu svi zakonski uslovi – stvarni i pravni, c) u načelnoj odredbi zakonodavac dopušta odstupanja od načela legaliteta, ali moraju da budu propisana procesnim zakonikom.

Kao i u svim zemljama koje na njemu temelje uređenje krivične tužbe, apsolutno važenje načela legaliteta za sve slučajeve nije bilo moguće uvesti i održati ni u našem krivičnoprocesnom zakonodavstvu. Već od samog početka, načelo legaliteta je samo pravilo, a putem pojedinih pravnih ustanova uvodi se i načelo oportuniteta kao izuzetak. S vremenom je broj tih izuzetaka bivao sve veći.

Kao dva glavna odstupanja propisana za opštu formu krivičnog postupka prema punoletnim¹⁴ licima mogu se smatrati uslovno odlaganje krivičnog gonjenja (čl. 236) i odbacivanje krivične prijave iz razloga pravičnosti (čl. 237). Oba ova odstupanja od načela legaliteta predstavljaju diverzione forme po svojoj prirodi jer se pomoću njih skreće od krivičnog postupka ka vanskodskom rešavanju krivične stvari.

U odstupanja od načela legaliteta može još da se uvrsti i ustupanje krivičnog gonjenja stranoj državi (čl. 536). U procesnoj teoriji kao zakonom pred-

¹⁴ Za razliku od gonjenja punoletnih lica, u postupku prema maloletnicima predviđeno je više slučajeva primene načela oportuniteta: (1) načelo oportuniteta krivičnog gonjenja za lakša krivična dela maloletnika, (2) načelo oportuniteta kad se maloletnik već nalazi na izvršavanju krivične sankcije, (3) uslovno pokretanje postupka prema maloletnicima, (4) obustava postupka zbog necelishodnosti i (5) uslovna obustava postupka prema maloletnicima (vidi: dr Vojislav Đurđić, *Načelo oportuniteta u postupku prema maloletnicima*, u: „Maloljetnička delinkvencija kao oblik društveno neprihvatljivog ponašanja“, Banja Luka, 2008, str. 239-261).

viđeni slučajevi oportuniteta još se navode: odobrenje za krivično gonjenje (čl. 214. st. 1) i primena oportuniteta u postupku ekstradicije (čl. 548. st. 1),¹⁵ ali strogo uzev, u tim slučajevima nije reč o načelu oportuniteta jer ocenu da li je gonjenje u javnom interesu, tj. ocenu celishodnosti krivičnog gonjenja ne vrši javni tužilac, već drugi državni organ (izuzev odobrenja za gonjenje učinilaca krivičnog dela iz čl. 175. KZ, koje daje republički javni tužilac).

U literaturi se još navodi da načelo oportuniteta krivičnog gonjenja važi za privatnog i supsidijarnog tužioca, kao i u slučajevima gonjenja po predlogu oštećenog,¹⁶ ali će o neprihvatljivosti takvog gledišta biti reči u okviru izlaganja o značenju i obimu važenja načela oportuniteta.

2. Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja kao osnovna diverziona forma

(1) Obim važenja načela oportuniteta

Načelo oportuniteta danas je jedno od načela na kojima je uređeno gonjenje za krivična dela, bilo kao osnovno načelo na kome se temelji uređenje krivične tužbe ili kao odstupanje od načela legaliteta. Prema načelu oportuniteta, kad se steknu stvarni i pravni razlozi, javni tužilac je ovlašćen da u svakom konkretnom slučaju ceni da li je oportuno (celishodno) pokretati krivični postupak. Javni tužilac najpre ceni postoje li stvarni i pravni razlozi za pokretanje postupka, pa tek onda procenjuje celishodnost gonjenja. Otuda je moguće da krivično ne goni iako su se stekle sve zakonske pretpostavke za pokretanje krivičnog postupka, rukovodeći se obzirima celishodnosti za koje nađe da postoje. Međutim, ni načelo oportuniteta ne daje ovlašćenje javnom tužiocu da proizvoljno, po svom nađenju, rešava o gonjenju ili negonjenju učinioaca dela. Obzire celishodnosti mora da ceni sa stanovišta javnog interesa, tj. da li je u javnom interesu da se učinilac krivično goni ili ne goni. Sledi da je javni tužilac i po načelu oportuniteta obavezan da krivično goni kad se steknu zakonske pretpostavke za pokretanje krivičnog postupka ako je to prema okolnostima slučaja u javnom interesu. Stoga je i razumljivo što se u procesnoj teoriji načelo oportuniteta definiše kao *obaveza* organa krivičnog gonjenja „da vrši funkciju krivičnog gonjenja, ako su ispunjeni zakonom predviđeni uslovi i ako je to u konkretnom slučaju *svrsishodno s obzirom na javni interes*“.¹⁷

¹⁵ Č. Stevanović – V. Đurđić, *Krivično procesno pravo – Opšti deo*, Niš, 2006, str. 74.

¹⁶ Vidi: dr Stanko Bejatović, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2008, str. 100 i 101.

¹⁷ Snežana Cigler, *Načelo legaliteta i oportuniteta krivičnog gonjenja*, Novi Sad, 1995, str. 23.

Imajući u vidu da svaka definicija, pa i pravna, predstavlja kakvo pravilo o značenju izraza,¹⁸ te da su pravne definicije većinom stipulativnog karaktera sa preskriptivnom funkcijom, kojima se stvaraju nova značenja,¹⁹ iz navedene definicije načela oportuniteta može se zaključiti da ono ima sledeće značenje: (a) načelom se rešava pitanje *obaveznosti* krivičnog gonjenja; (b) ono *važi za javnog tužioca*, tj. za državni organ kome je poverena funkcija krivičnog gonjenja; (c) za primenu načela oportuniteta neophodno je da se prethodno *steknu zakonski uslovi* za pokretanje krivičnog postupka; (d) kao *ishod* diskrecione ocene javnog tužioca, obaveza na krivično gonjenje može da izostane u slučajevima kad gonjenje sa stanovišta javnog interesa ne bi bilo celishodno.

Iz tako određenog značenja načela oportuniteta sledi da se ono primenjuje samo na krivična dela koja goni javni tužilac. Kad se uzme u obzir organizovanje krivične tužbe, to znači da važi za krivična dela koja nadležni državni organ goni po službenoj dužnosti. Kao i kod načela legaliteta krivičnog gonjenja, pravilo je, dakle, da se važenje načela oportuniteta rasprostire na polje omeđeno načelom oficijelnosti krivičnog gonjenja, kome je pretpostavka sistem javne krivične tužbe. Izvan toga, gde su volja oštećenog i privatni interesi dominirajući za krivično gonjenje, njihova primena je, po prirodi stvari, isključena: za privatnu tužbu i predlog oštećenog za gonjenje primereno je i važi *načelo dispozitivnosti*. Pošto se načelom oficijelnosti ustanovljava ovlašćenje da krivično goni u javnom interesu za to ustanovljeni državni organ, i to po službenoj dužnosti, i time krivično gonjenje oslobađa od volje oštećenog, gonjenje po privatnoj tužbi i po predlogu oštećenog javljaju se kao odstupanja od načela oficijelnosti, a ne od načela legaliteta, te se ne mogu smatrati slučajevima u kojima važi načelo oportuniteta gonjenja.²⁰ U polju gde načelo legaliteta uopšte ne važi ne može da bude nikakvih odstupanja od njegovog važenja. To što krivično gonjenje može da izostane kod krivičnih dela koja se gone po privatnoj tužbi ili po predlogu kao kod primene načela oportuniteta (kao njegov mogući ishod), ne znači *eo ipso* da su to slučajevi važenja načela oportuniteta, jer postoje mnoge pravne ustanove zbog kojih gonjenje izostaje, a nemaju nikakvih dodirnih tačaka sa načelom oportuniteta. Gonjenje izostaje i kad nastane neki od osnova koji isključuju postojanje krivičnog dela ili kad nedostaje neki materijalni uslov za javnu krivičnu tužbu. Osim toga, oštećeni se ne mora rukovoditi nikakvim razlozima celishodnosti,

¹⁸ Nikola Visković, *Jezik prava*, Zagreb, 1989, str. 32.

¹⁹ Isto tako: S. Cigler, *Načelo legaliteta...*, str. 21.

²⁰ Suprotno: dr Stanko Bejatović, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2008, str. 100 i 101.

pa ni sopstvenim interesima, da bi zaključio da ne preduzme ili ne predloži gonjenje: na primer, zbog osećanja koja gaji prema izvršiocu dela, zato što smatra da je to dužnost državnih organa, iz straha, zbog neznanja ili brojnih drugih razloga koji se ne mogu smatrati razlozima celishodnosti koje oštećeni treba da ceni, a oni mogu da budu i suprotni onom što je celishodno. Jednostavno, oštećeni kao privatni ili supsidijarni tužilac ili sa predlogom za gonjenje ima *pravo* raspolaganja (dispozicije) krivičnom tužbom i predlogom za krivično gonjenje, dakle, pravo, ali ne i obavezu, pa može, ali ne mora, da krivično goni, što je ostavljeno njegovom slobodnom nahođenju bez ikakvih pravnih ograničenja.

I primena istorijskog metoda opovrgava gledište da načelo oportuniteta važi izvan polja oficijelnosti. Pitanje obaveze krivičnog gonjenja nije se postavljalo sve dok krivična tužba nije organizovana kao javna tužba na načelu oficijelnosti, koje oslobađa krivično gonjenje od volje oštećenog. Za tim nije bilo ni potrebe dok je krivična tužba bila uređena kao privatna tužba, jer se u to vreme shvatalo da je krivično gonjenje stvar oštećenog pošto krivično delo pogađa samo njegove interese. Zato je krivično gonjenje bilo zasnovano na načelu dispozicije, prema kojem se gonjenje prepušta nahođenju oštećenog. Na ovom načelu bio je utemeljen optužni sistem krivičnog postupka. Načelo legaliteta koje uspostavlja obavezu javnog tužioca da krivično goni nastaje tek potkraj XIX veka u Nemačkoj,²¹ u mešovitom sistemu krivičnog postupka, u kome se krivično gonjenje preduzima u javnom interesu. Ako bi se prihvatilo gledište da načelo oportuniteta važi i za oštećenog, to bi navodilo na zaključak da su izuzeci od načela legaliteta nastali pre nego samo načelo, pošto se slučajevi oportuniteta uzimaju kao odstupanja od načela legaliteta, što bi, razume se, bilo bez ikakvog smisla.

Realan domašaj načela oportuniteta (i legaliteta) prethodno je određen pojmom krivičnog dela i zavisi od širine koncepta krivičnog dela.²² To ograničenje proizlazi iz pravnih uslova koji moraju da budu ispunjeni, pored stvarnih, da bi nastupilo ovlašćenje i obaveza krivičnog gonjenja: nedostatak bilo kog elementa krivičnog dela sprečava krivično gonjenje. U vezi s tim je značajan i način reglementacije opšteg pojma krivičnog dela i njemu inherentnih osnova kojima se isključuje postojanje krivičnog dela. Načelno, kad se uzmu u obzir zakonom određena zona kažnjavanja i osnovi koji isključuju postojanje krivičnog dela, polje važenja načela oportuniteta proširuje se formalnim pojmom krivičnog dela zbog njegove prirode, dok se materijalnim

²¹ Dr sc. Davor Krapac, *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije*, Zagreb, 2003, str. 62.

²² Cf. Snežana Cigler, *Načelo legaliteta...*, str. 33.

pojmom sužava, jer ne može da važi u slučajevima neznatne društvene opasnosti. Pored uticaja na polje njihovog važenja, ustanovljavanje formalnog ili materijalnog pojma krivičnog dela odražava se i na izbor načela na kojima će biti uređeno krivično gonjenje.

Smatra se da je načelo oportuniteta karakteristično za procesna zakonodavstva onih zemalja²³ čije materijalno pravo usvaja formalni, a ne materijalni pojam krivičnog dela. Zato što formalni pojam krivičnog dela u sebi ne sadrži društvenu opasnost, učinjeno delo po svim spoljašnjim obeležjima može da predstavlja krivično delo (jer je protivpravno, u zakonu određeno kao krivično delo i skrivljeno),²⁴ a da delo bude sasvim malog značaja, kojim je naneta neznatna šteta ili štete uopšte nema a kod učinioca izražen nizak stepen krivice. U tim slučajevima ne bi imalo smisla preduzimati krivično gonjenje u javnom interesu. Zbog toga se za krivično gonjenje ustanovljava princip oportuniteta kao osnovni i „nužan“,²⁵ po kome je javni tužilac ovlašćen da u takvim slučajevima krivično ne goni. Međutim, ovu teorijsku postavku da je načelo oportuniteta vezano za formalni pojam krivičnog dela, relativiziraju u poslednje vreme učinjeni legislativni zahvati.

Naš zakonodavac je od materijalnog prešao na formalni pojam krivičnog dela, ali je i pored toga u krivičnom procesnom pravu zadržao načelo legaliteta krivičnog gonjenja a u materijalnom krivičnom pravu zadržao je delo malog značaja kao osnov koji isključuje postojanje krivičnog dela, kao da se u definisanju opšteg pojma krivičnog dela ništa nije izmenilo. Uslovi koji se uobičajeno propisuju za važenje načela oportuniteta²⁶ kad se svrha kažnjavanja može postići i bez gonjenja za bagatelna krivična dela, i dalje su Krivičnim zakonikom predviđeni kao kumulativni uslovi za „delo malog značaja“ (čl. 18. KZ), koje isključuje postojanje krivičnog dela. Drugim rečima, umesto da zbog postojanja elemenata koji jedno delo čine „delom malog značaja“ ne preduzme gonjenje jer to ne bi bilo u javnom interesu, što bi bila pravila postupanja kad se primenjuje načelo oportuniteta, javni tužilac će biti dužan da iz istih tih razloga odustane od krivičnog gonjenja jer po zakonu nema krivičnog dela. Iako kod oba pravna instituta izostaje krivično gonjenje – i kad su elementi dela malog značaja uslov za važenje načela oportuniteta i kad su kumulativno, osnov za isključenje postojanja krivičnog dela, praktične i pravne posledice nisu iste.

²³ U Francuskoj se krivično gonjenje tradicionalno zasniva na načelu oportuniteta (vidi čl. 40. CPP), pošto je u materijalnom pravu usvojen formalni pojam krivičnog dela.

²⁴ Dr Dragan Jovašević, *Krivično pravo – Opšti deo*, Beograd, 2006, str. 57-75.

²⁵ Dr Momčilo Grubač, *Krivično procesno pravo – Uvod i Opšti deo*, Beograd, 2004, str. 153.

²⁶ Vidi §153a st. 1. StPo i čl. 175. st. 1. ZKP Hrvatske.

Kad zbog dela malog značaja po zakonu nema krivičnog dela, javni tužilac ne može uslovno da odloži krivično gonjenje, po članu 236. ZKP, nalaganjem osumnjičenom da izvrši neku zakonom propisanu obavezu, niti da odbaci krivičnu prijavu iz razloga pravičnosti (čl. 237). Međutim, pitanje je gde se završavaju granice dela malog značaja, od kojih je tek moguće polje važnja načela oportuniteta. Teorijski, tek kad na osnovu slobodne ocene dokaza javni tužilac zaključi da je kriminalna zona prekoračena, moguće je da na osnovu diskrecionog rasuđivanja zaključi da krivično gonjenje u konkretnom slučaju ne bi bilo u javnom interesu. Pošto te granice nisu egzaktno, kontrola razloga odbacivanja krivične prijave ostaće u sferi zaključivanja na koju se javni tužilac pozove. Postoje još mnoge druge relacije koje bi se u vezi s tim mogle analizirati, pa pošto će ovoga puta ta analiza izostati, načelno se može reći da delo malog značaja posle uvođenja formalnog pojma krivičnog dela komplikuje tumačenje i primenu načela oportuniteta.

U suprotnom slučaju, kad delo malog značaja ne bi bilo propisano kao osnov koji isključuje postojanje krivičnog dela, to bi nakon uvođenja formalnog pojma krivičnog dela iziskivalo intervenciju u načela uređenja krivične tužbe. Jedna od mogućnosti bila bi uvođenje načela oportuniteta krivičnog gonjenja umesto načela legaliteta, što bi bio radikalni legislativni zahvat, ali konceptijski dosledan formalnom pojmu krivičnog dela u materijalnom krivičnom pravu. Međutim, s obzirom na našu pravnu tradiciju, takvo zakonodavno rešenje je nezamislivo. Druga mogućnost bila bi da konstitutivni elementi dela malog značaja budu propisani u procesnom zakonodavstvu kao uslovi važenja načela oportuniteta, što bi moralo da bude osnovno odstupanje od načela legaliteta, usklađeno sa svim ostalim odstupanjima. Iako bi teorijski bilo principijelnije od sada važećeg, ovakvo zakonsko rešenje bi iziskivalo prilagođavanje pravosudne prakse novoj regulativi dela malog značaja kao zakonskog osnova za primenu načela oportuniteta gonjenja. Zbog toga bi ono bilo sa manje izgleda da osigura ravnopravnost pred zakonom i pravnu sigurnost, ali bi se ujednačavanjem pravosudne prakse i ta opasnost s vremenom mogla otkloniti.

(2) Odnos između načela legaliteta i oportuniteta

Budući da oba načela važe u polju oficijelnosti i da mogu paralelno egzistirati u istom sistemu javne krivične tužbe, od principijelnog i praktičnog značaja je u kakvom se odnosu nalaze načelo legaliteta i načelo oportuniteta. Pored korelacije sa zakonskom definicijom krivičnog dela, za ispravan sud o tome u kakvom se odnosu nalaze načelo legaliteta i načelo oportuniteta krivičnog gonjenja, pre svega, da li su to suprotstavljena ili su načela koja se dopunjuju, potrebna je podrobna analiza njihovih sličnosti i razlika.

Razlike između načela legaliteta i načela oportuniteta krivičnog gonjenja najvidljivije su u njihovom procesnoppravnom sadržaju. Načelo legaliteta ovlašćuje javnog tužioca da ocenjuje samo zakonitost pokretanja krivičnog postupka: da li preduzeta radnja podleže krivičnopravnoj represiji, tj. da li se na radnju izvršenja dela rasprostire važenje materijalnog krivičnog prava. Načelo oportuniteta je obimnijeg sadržaja. Javni tužilac je ovlašćen da ocenjuje i legalnost i oportunost pokretanja krivičnog postupka. Najpre ocenjuje važnije materijalnog prava na dati slučaj, pa ako su ispunjene sve stvarne i pravne pretpostavke, ocenjuje je li celishodno iz kriminalnopolitičkih razloga, dakle, sa stanovišta javnog interesa, da se krivično goni učinilac i da se u pokrenutom postupku obezbedi primena krivičnog materijalnog prava, što se, u krajnjem, svodi na primenu krivične sankcije. Iz ove razlike u predmetu ocene javnog tužioca, kao temeljne pretpostavke za aktiviranje funkcije gonjenja, izvire, po logici stvari i po pravnom ishodu, i druga, vidljivija procesnoppravna razlika, sadržana u mogućem rezultatu te ocene. Ta razlika u mogućem rezultatu ocene samo zakonitosti (po načelu legaliteta) ili sukcesivno i zakonitosti i celishodnosti krivičnog gonjenja (po načelu oportuniteta) – svodi se na pitanje obaveznosti pokretanja postupka, tog međaša za suprotstavljanje ovih dvaju načela u teoriji krivičnog procesnog prava. Po načelu legaliteta, javni tužilac je obavezan da preduzme gonjenje ako zaključi da su ispunjeni stvarni i pravni uslovi za pokretanje postupka, dok po načelu oportuniteta, može, ali ne mora, krivično da goni, zavisno od procene javnog interesa.

Osim razlika u procesnoppravnom sadržaju načela legaliteta i načela oportuniteta, veoma značajna je i razlika u dejstvu koje proizvodi primena jednog ili drugog načela. Svako od ovih načela proizvodi različito dejstvo na primenu materijalnog prava. Načelom legaliteta se obezbeđuje primena materijalnog prava u svim slučajevima za koje je ustanovljeno da ono važi (pored ispunjenosti ostalih uslova). Njime se, u suštini, obezbeđuje utvrđivanje važnija materijalnog prava i izvesnost njegove primene. Zbog tog apsolutnog dejstva, da se mora primeniti materijalno pravo (izricanjem krivičnopravnih mera, nadasve kazne) kad se utvrdi da važi za konkretan slučaj, načelo legaliteta ne utiče na zonu kažnjavanja. Dosledno obezbeđuje, pravno gledano, ostvarivanje onog obima zone kažnjavanja koji je određen u materijalnom zakonu (izuzimajući faktička odstupanja). Načelo oportuniteta, međutim, „raskida vezu sa teorijom apsolutnog kažnjavanja“,²⁷ jer ne osigurava primenu krivičnog prava u obimu u kome važi. Ko je učinilac krivičnog dela, ne mora da bude i kažnjen ako je to u javnom interesu, što procenjuje javni tužilac. To

²⁷ Dr Momčilo Grubač, *Načelo legaliteta u krivičnom procesnom pravu SFRJ*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, 1988, br. 3, str. 79.

znači da se načelom oportuniteta ograničava zona kažnjavanja, preciznije, zona primene krivičnog prava.

Te razlike su u osnovi teorijskog poimanja načela legaliteta i načela oportuniteta kao dvaju suprotstavljenih načela; polazište su, a neretko i ishodište tumačenja njihovog međusobnog odnosa. Međutim, uočljive su i zajedničke odlike u sadržaju i značenju ovih načela. I u samim razlikama postoje određeni elementi sličnosti. Neophodno je i njih uzeti u obzir da bi se dao, koliko-toliko, ispravan vrednosni sud.

Oba načela vezana su za funkciju krivičnog gonjenja, i to za gonjenje koje se preuzima po službenoj dužnosti od za to ustanovljenih državnih organa. Primenjuju se u *polju važenja načela oficijelnosti*, kome je pretpostavka sistem javne krivične tužbe. Izvan toga, gde je privatni interes dominirajući za krivično gonjenje, njihova primena je, po prirodi stvari, isključena: za privatnu tužbu, kao što je rečeno, primereno je i važi načelo dispozitivnosti.

Druga važna zajednička odlika načela legaliteta i načela oportuniteta jeste *svrha* kojoj služe, zbog koje su i ustanovljena. Javlja se kao procesna sredstva za ostvarenje krivične represije, u cilju zaštite društva od kriminaliteta. To im je krajnji cilj, do koga se stiže putem ocene javnog interesa, ali različitim metodima: jednom je javni interes pretpostavljen (ocenjen) u samom krivičnom zakonu (načelo legaliteta), a u drugom slučaju javni interes procenjuje državni organ nadležan da krivično goni (načelo oportuniteta). Nijedan od ovih dvaju načela ne omogućava krivičnopravnu represiju protivno javnom interesu, i obrnuto, kad je ustanovljeno da za nju postoji javni interes (u samom zakonu ili na osnovu ocene razloga celishodnosti), represija je nužna i ne sme izostati. Različit je samo stepen fleksibilnosti ovih načela u ostvarivanju funkcija materijalnog krivičnog prava. Dok garantivnu funkciju krivičnog prava osiguravaju oba načela, zaštitnu funkciju (izvesnost kažnjavanja) obezbeđuju: načelo legaliteta – automatski, a načelo oportuniteta – kad je to potrebno u javnom interesu. Takvo dejstvo načela oportuniteta ne protivreči efikasnoj krivičnopravnoj zaštiti. Izvesnost kažnjavanja u javnom interesu, projektovana prilikom donošenja zakona, transformiše se u izvesnost kažnjavanja u momentu važenja zakona na dati slučaj. Razume se, načelo oportuniteta, kao što je već rečeno, ograničava primenu materijalnog krivičnog prava, ali postoje i druga ograničenja, u samom krivičnom zakonu i izvan njega, koja se, takođe, ne tumače da slabe efikasnost krivičnopravne zaštite.

Elementa sličnosti ima i u oceni postojanja osnova za nastupanje krivičnog progona. Dužnost organa gonjenja da otkriva krivična dela i učinioce, i da prikuplja dokazni materijal na kome će se zasnivati krivična tužba, pretpostavka je za oba načela. Ocena da li postoji krivično delo i učinilac i da li ima dovoljno osnova za pokretanje postupka, imperativ je koji sledi iz oba načela.

Tom prilikom primenjuju se isti metodi: metodi tumačenja prava (za utvrđivanje postojanja pravnih uslova) i metod slobodne ocene dokaza (za utvrđivanje stvarnih, činjeničnih uslova). Slobodna ocena javnog tužioca nije isključena ni po načelu legaliteta, ali je to ocena razloga celishodnosti čisto procesnog karaktera, dok se po načelu oportuniteta vrši ocena razloga celishodnosti koji stoje izvan procesnog prava i „osobito su političke prirode“.²⁸ Oba načela, znači, nalažu ocenu procesne celishodnosti pokretanja postupka, a načelo oportuniteta nakon toga i ocenu celishodnosti gonjenja sa stanovišta javnog interesa.

Prilikom utvrđivanja dela malog značaja, kao osnova koji isključuje postojanje krivičnog dela prema pozitivnom pravu, obe ove ocene celishodnosti međusobno se prepliću: nizak stepen krivice učinioa, neznatne ili sasvim odsutne štetne posledice i stav javnog tužioca da opšta svrha krivičnih sankcija ne zahteva izricanje krivične sankcije – služe za ocenu da nema krivičnog dela (načelo legaliteta) ili da delo po zakonu postoji, ali nije celishodno iz tih razloga krivično goniti (načelo oportuniteta). Razlika je, znači, u domenu zaključivanja. Ocena da je delo malog značaja osnov je za zaključak o pravnoj kvalifikaciji, da dela nema (po načelu legaliteta), ili za zaključak o kvalifikaciji javnog interesa da je necelishodno krivično goniti kad se radnja prethodno već kvalifikuje kao krivično delo (po načelu oportuniteta). Međutim, pitanje je da li se u praktičnoj primeni načela legaliteta u slučaju dela malog značaja javni tužilac rukovodi samo razlozima pravne prirode, a ne i razlozima oportuniteta na koje se iz pragmatičnih razloga ne poziva.

Imajući u vidu suštinu načela legaliteta i načela oportuniteta, njihove razlike i sličnosti, osobito ciljeve zbog kojih se ustanovljavaju, može se zaključiti da se ona međusobno *sasvim ne isključuju*. Kad se tako tumači njihov odnos, postaje razumljivo zašto danas skoro da nema zakonodavstva koje ustanovljava važenje jednog ili drugog načela u čistom obliku, bez ikakvih odstupanja. Ova dva, u vreme nastanka posve suprotstavljena sistema – sistem krivičnog gonjenja zasnovan na načelu legaliteta i sistem zasnovan na načelu oportuniteta, pretrpela su, pored odnosa prema zakonskoj definiciji (o čemu je bilo reči), i druge značajne promene u svom razvoju, najpre u praktičnoj primeni a potom i na zakonodavnom planu. Zakonodavci su u slučajevima nesaglasja usvojenog načela i javnog interesa posezali za pravnim instrumentima ograničenja tog načela (u sistemu krivičnog gonjenja zasnovanom na načelu oportuniteta) ili za propisivanjem izuzetaka od njegove primene (u sistemu zasnovanom na načelu legaliteta), te se može reći da danas pre posto-

²⁸ Dr Toma Živanović, *Osnovni problemi Krivičnog i Građanskog procesnog prava (postupka)*, II. Odeljak, Beograd, 1941, str. 33 i 34.

ji *tendencija njihovog približavanja* nego suprotstavljanja. S vremenom je i netrpeljivost zagovornika jednog i drugog načela sve više splašnjavala.

U sistemima uređenja krivične tužbe koji nisu utemeljeni na načelu oportuniteta ovo načelo je korektivno i komplementarno²⁹ načelo krivičnog gonjenja u odnosu na osnovno – načelo legaliteta. Javlja se, naime, kao odstupanje od načela legaliteta i kao njegova dopuna, ali samo kad je u zakonu predviđeno, kad je u samom zakonu ocenjeno da je to potrebno. Odstupanja³⁰ se vežu za pojedina krivična dela ili uzrast učinioaca, ili jednovremeno za oboje, ili za posebne procesne situacije, ili za slične kriterijume,³¹ što zavisi od cilja³² koji se nastoji postići. Tumačenje da to nisu suprotstavljena načela koja se međusobno isključuju i da je u sistemu uređenja krivičnog gonjenja na načelu legaliteta, načelo oportuniteta korektivnog i komplementarnog karaktera, značajno je ne samo sa teorijskog stanovišta već i sa praktičnog. Analiza na kojoj se ovo tumačenje zasniva može da bude od velike pomoći kad zakonodavac ne propiše uslove, nego samo obim važenja načela oportuniteta, kad predvidi primenu oportuniteta kao odstupanje od načela legaliteta, ali ne odredi svrhu njegovog uvođenja u tim slučajevima ili je neprecizno odredi. Imajući u vidu pravnički način mišljenja u pravosudnoj praksi, shvatanje da se načelo oportuniteta i načelo legaliteta međusobno isključuju jer su to suprotstavljena načela, odvrća da se u praksi primenjuju zakonom propisani slučajevi oportuniteta, dok poimanje oportuniteta kao korektivnog i komplementarnog načela njegovu praktičnu primenu pospešuje, ili bar, u najgorem slučaju, ne odvrća pravne praktičare da ga primenjuju.

U vezi sa odnosom načela legaliteta i načela oportuniteta interesantno je sagledati novo zakonsko rešenje o uslovnom odlaganju krivičnog gonjenja. Naime, postavlja se pitanje da li na odnos ovih načela, i u kom pravcu, utiče novoustanovljena obaveza javnog tužioca da pre svakog pokretanja sudskog

²⁹ Pihler smatra, analizirajući paralelnu primenu principa legaliteta i oportuniteta u istom procesnom zakonodavstvu, da se „oni pre dopunjuju nego što se isključuju“ (dr Stanko Pihler, *Neka pitanja u vezi sa načelom legaliteta u krivičnom pravu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 1989, br. 1-3, str. 234).

³⁰ Opširnije o odstupanjima od načela legaliteta u krivičnom postupku Srbije, vidi: Č. Stevanović – V. Đurđić, *Krivično procesno pravo – Opšti deo*, Niš, 2006, str. 72-75.

³¹ V. Đurđić, *Načelo oportuniteta*, Pravni život, tematski broj „Postojeće i buduće pravo“, 1996, br. 9, str. 421-437.

³² Kao cilj uvođenja novih odstupanja od načela oportuniteta procesnim zakonikom iz 2001. godine navodi se stvaranje normativne osnove za poboljšanje efikasnosti i pojednostavljenje krivičnog postupka (vidi: dr Stanko Bejatović, *Predlog Zakonika o krivičnom postupku i mere za povećanje efikasnosti i pojednostavljenje krivičnog postupka*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2-3/2001, str. 64). Cilj je, u stvari, racionalizacija krivičnog postupka putem rasterećenja sudova.

postupka (za krivična dela sa zaprećenom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine) ispita ima li mogućnosti za primenu uslovnog odlaganja gonjenja (čl. 236. st. 9). U zakonu je ova obaveza propisana na sledeći način. Po prijemu krivične prijave, pre nego što podigne optužni predlog ili predloži sprovođenje neke istražne radnje (čl. 435. st. 1), javni tužilac je dužan da ispita postoji li mogućnost za odlaganje krivičnog gonjenja. U tu svrhu³³ javni tužilac može obaviti razgovor sa osumnjičenim, oštećenim i drugim licima i prikupiti druge potrebne podatke. O rezultatu ispitivanja i preduzetim radnjama dužan je da sastavi službenu belešku.

Pre nego što pristupi ispitivanju mogućnosti za uslovno odlaganje gonjenja, javni tužilac mora da ustanovi da postoji osnovana sumnja da je lice izvršilo krivično delo koje mu u prijavi stavlja na teret. Bez te prethodne ocene, ispitivanje mogućnosti za odlaganje gonjenja nema nikakvog smisla. Kad ustanovi da osnovana sumnja postoji, javni tužilac bi trebalo da postupi po načelu legaliteta (čl. 20) i da podnese optužni akt. To je pravilo, što znači da ne mora tako postupiti ako je zakonom drugačije predviđeno. Zato se najpre mora rešiti pitanje da li je odredbom člana 236. st. 9. predviđeno nešto drugačije postupanje javnog tužioca. Čini se da jeste: javni tužilac je obavezan najpre da ispita ima li mesta uslovnom odlaganju gonjenja, pa tek kad zaključi da se ovaj oblik oportuniteta gonjenja ne može primeniti, podiže optužni akt. Na prvi pogled izgleda da je uvedeno odstupanje od načela legaliteta, jer javni tužilac nije obavezan da krivično goni iako su se stekli zakonski uslovi za pokretanje krivičnog postupka. Sledstveno, to bi značilo da za krivična dela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine načelo legaliteta nije osnovno načelo a načelo oportuniteta komplementarno, kako je u prethodnom izlaganju teorijski postavljen njihov odnos. Ovakav zaključak učvršćuje se saznanjem da u zakonu nema eksplicitne odredbe da se oportunitet primenjuje u javnom interesu, ni odredbe kojom se definiše svrha njegove primene, niti su propisani bilo kakvi uslovi za primenu oportuniteta gonjenja, pa javni tužilac po slovu zakona nije obavezan da procenjuje niti da obrazlaže javni interes ni svrhu uslovnog odlaganja gonjenja u konkretnom slučaju. Zbog toga nije jasno na osnovu čega će javni tužilac „ispitivati mogućnosti za odlaganje gonjenja“. Praktično, to ispitivanje se svodi na proveru da li bi osumnjičeni prihvatio neku od mera za uslovno odlaganje gonjenja. Kako nema propisanih ni posebnih zakonskih uslova čije bi ispunjenje morao obra-

³³ U zakonu se pogrešno kaže „zbog čega može obaviti razgovor...“. Ne ispituje javni tužilac mogućnost odlaganja gonjenja zbog obavljanja razgovora sa osumnjičenim i drugim licima, kako to iz zakonskog teksta proizlazi, nego obavlja taj razgovor radi kvalitetnijeg ispitivanja mogućnosti primene oportuniteta.

zlagati, ostaje da javni tužilac po sopstvenom nahođenju primeni, ili ne primeni, pravila o uslovnom odlaganju gonjenja u svakom konkretnom slučaju, rukovodeći se ličnim iskustvom.

Upravo ovakva zakonska regulativa po kojoj javni tužilac ne mora da utvrđuje ni da obrazlaže zašto dalje gonjenje nije svrsishodno, obavezu javnog tužioca da samo ispita mogućnosti primene uslovnog odlaganja gonjenja po svakoj krivičnoj prijavi, transformiše u faktičku ali obaveznu primenu načela oportuniteta: javni tužilac najpre razmatra mogućnost hoće li primeniti pravila o uslovnom odlaganju gonjenja, bez ikakvih zakonskih ograničenja, pa tek ako se ne opredeli za tu opciju, i to konstatuje u službenoj belešci, podiže optužni akt. Time načelo oportuniteta gonjenja postaje osnovno načelo za krivična dela sa propisanom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. To je značajno konceptijsko odstupanje: do poslednje novele procesnog zakonika rukovođenje načelom oportuniteta bilo je moguće za pojedino krivično delo sa zaprećenom kaznom zatvora do tri godine, zavisno od okolnosti konkretnog slučaja, a sada je obavezno za svako od ovih dela. Sada je javni tužilac dužan da procenjuje da li je celishodno krivično gonjenje za svako od tih krivičnih dela, a razume se, rezultat te procene celishodnosti može da bude različit – da je celishodno, kad podiže optužni akt, ili da nije celishodno, u kom slučaju primenjuje pravila za uslovno odlaganje krivičnog gonjenja. Ovu interpretaciju ne dovodi u pitanje ni uslov da osumnjičeni prihvati neku od mera za uslovno odlaganje gonjenja. Osumnjičeni može odbiti ponudu da se gonjenje uslovno odloži, ali se i u tom slučaju javni tužilac rukovodio načelom oportuniteta jer je prethodno morao oceniti da je to celishodno, pa je jedino iz tog razloga i mogao ponuditi okrivljenom da prihvati neku od mera za uslovno odlaganje gonjenja. Da nije procenjivao celishodnost, javni tužilac ne bi ni mogao da predloži osumnjičenom prihvatanje mera za uslovno odlaganje gonjenja.

(3) Slučajevi oportuniteta krivičnog gonjenja prema pozitivnom pravu

U teoriji se različito tumači koji su to zakonom ustanovljeni slučajevi odstupanja od načela legaliteta, o čemu je bilo reči. Na ovom mestu predmet razmatranja biće sledeći slučajevi primene načela oportuniteta: *(a) uslovno odlaganje krivičnog gonjenja; (b) uslovno odustajanje od optužbe na glavnom pretresu i (c) odbacivanje krivične prijave iz razloga pravičnosti.*

a) Uslovno odlaganje krivičnog gonjenja. Za krivična dela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, a po odobrenju veća pozivnih sudija i za dela sa zaprećenom kaznom do pet godina zatvora, zako-

nik dopušta da javni tužilac odloži krivično gonjenje, pretpostavlja se (pošto to u zakonu ne stoji) kad oceni da je ispunjenje određenih, zakonom propisanih obaveza koje naloži osumnjičenom svrsishodnije od vođenja krivičnog postupka (čl. 236. st. 1. i 2). Uslov je da osumnjičeni prihvati jednu ili više od sledećih mera: (1) da otkloni štetnu posledicu nastalu izvršenjem krivičnog dela ili da naknadi pričinjenu štetu, (2) da plati određeni novčani iznos u humanitarne svrhe, kakvoj humanitarnoj organizaciji, fondu ili javnoj ustanovi, (3) da obavi društveno korisni ili humanitarni rad, (4) da ispuni dospele obaveze izdržavanja, (5) da se podvrgne odvikavanju od alkohola ili opojnih droga, (6) da se podvrgne psihosocijalnoj terapiji, (7) da izvrši obavezu ustanovljenu pravnosnažnom odlukom suda, odnosno da poštuje ograničenje utvrđeno pravnosnažnom sudskom odlukom i (8) da položi vozački ispit, obavi dodatnu vozačku obuku ili završi drugi odgovarajući kurs.

U slučaju kad oceni da je to svrsishodno, javni tužilac može svojim rešenjem naložiti osumnjičenom da izvrši jednu ili više od ovih navedenih obaveza, i to u određenom roku, koji *ne može biti duži od šest meseci*. Ukoliko to osumnjičeni prihvati, javni tužilac odlaže gonjenje do isteka roka za izvršenje obaveza. Ukoliko osumnjičeni u ostavljenom roku izvrši naložene obaveze, javni tužilac je dužan da donese rešenje o odbacivanju krivične prijave, iako postoje formalni zakonski uslovi da zahteva pokretanje krivičnog postupka. U ovom slučaju oštećeni nije ovlašćen da preuzme krivično gonjenje, a svoj imovinskopravni zahtev može ostvarivati u parničnom postupku. Ako, pak, osumnjičeni ne izvrši naložene obaveze u roku koji mu je određen, javni tužilac je dužan da zahteva pokretanje krivičnog postupka, i to podnošenjem optužnog predloga ili predloga za preduzimanje pojedinih istražnih radnji.

Za odstupanje od načela legaliteta potrebno je, dakle, da se ispune sledeće pretpostavke: da javni tužilac oceni da je uslovno odlaganje gonjenja svrsishodno i da osumnjičeni u ostavljenom roku dobrovoljno izvrši obaveze koje mu naloži javni tužilac. Kad se nalaže ispunjenje obaveze gore označene pod (2) i (3), pored ova dva uslova, potrebna je i saglasnost oštećenog.

Novelom iz 2009. godine predviđeno je da sud može svojom odlukom nadomestiti saglasnost oštećenog, pod određenim uslovima: (a) da je osumnjičeni u potpunosti naknadio štetu oštećenom, (b) da oštećeni izbegava davanje saglasnosti iz očigledno neopravdanih razloga i (c) da javni tužilac oceni da je celishodno³⁴ izvršenje obaveza koje nalaže okrivljenom (čl. 236.

³⁴ Kod uslovnog odlaganja krivičnog gonjenja, koji se javlja kao osnovni slučaj oportuniteta (čl. 236. st. 1), zakonodavac uopšte ne pominje celishodnost kao zakonski uslov, niti uopšte određuje svrhu primene načela oportuniteta krivičnog gonjenja.

st. 5).³⁵ Interpretacija prvog uslova može ići u dva smera – ili da javni tužilac ima obavezu da sudu ponudi dokaz da je osumnjičeni u potpunosti oštećenom nadoknadio štetu ili da u svom zahtevu to samo konstatuje. Koji su to oštećenikovi razlozi očigledno neopravdani, što se javlja kao drugi zakonski uslov, ostaje da ceni sud u svakom konkretnom slučaju. Međutim, a priori se nameće pitanje koji bi to razlog oštećenog bio opravdan ako mu je osumnjičeni već u potpunosti naknadio štetu. Umesto da navodi opravdane razloge zbog kojih ne želi da dâ saglasnost, oštećeni može jednostavnim postavljanjem nerealno visokog odštetnog zahteva da spreči uslovno odlaganje krivičnog gonjenja. Zato se čini da bi daleko razumljivije bilo da su ova dva uslova alternativno postavljena. U pogledu trećeg zakonskog uslova nije jasno na bazi čega će sud ceniti da je javni tužilac „našao“ da je celishodno izvršenje obaveza koje nalaže okrivljenom. Budući da je uslovno odlaganje gonjenja, u stvari, osnovni oblik načela oportuniteta, logično je zaključiti da je javni tužilac već ocenio da takva celishodnost postoji u svakom slučaju kad zatraži od suda da svojom odlukom nadomesti saglasnost oštećenog. Ne izgleda razumno da bi javni tužilac mogao da traži odluku suda kojom će nadomestiti saglasnost oštećenog na uslovno odlaganje gonjenja, iako smatra da je necelishodno izvršenje obaveza koje bi naložio osumnjičenom. Izlaz iz ove unutrašnje protivrečnosti pravne norme mogao bi se potražiti u iznalaženju cilja ustanovljavanja ovog zakonskog uslova. Svrha bi mogla biti da javni tužilac obrazloži sudu zašto je celishodno odlaganje krivičnog gonjenja u konkretnom slučaju. Na osnovu podnetog zahteva, veće pozivnih sudija svojim rešenjem može da odobri izvršenje obaveza koje će biti naložene osumnjičenom. Rešenje veća pozivnih sudija nadomešta saglasnost oštećenog, pa dalji postupak odlaganja krivičnog gonjenja teče kao da je saglasnost dao sam oštećeni, koji se ne može javiti u svojstvu supsidijarnog tužioca za slučaj da javni tužilac odbaci krivičnu prijavu pošto okrivljeni ispuni naložene mu obaveze.

Za zakonsko uređenje uslovnog odlaganja gonjenja, kao glavnog i u praksi najčešće primenjivanog slučaja oportuniteta gonjenja, može se reći da nije naročito dobro osmišljeno i uređeno. Pored kritike da ima dosta pravnih praz-

³⁵ Novoustanovljeni stav 5. člana 236. Zakonika o krivičnom postupku glasi: „Kada javni tužilac oceni da oštećeni kome je u potpunosti naknađena pričinjena šteta, iz očigledno neopravdanih razloga ne pristaje da osumnjičeni izvrši obaveze iz stava 1. tač. 2) i 3) ovog člana, a javni tužilac nađe da je izvršenje takvih obaveza celishodno, zatražiće da veće iz člana 24. st. 6. ovog zakonika, svojim rešenjem odobri izvršenje tih obaveza. Ako veće iz člana 24. stav 6. ovog zakonika odobri izvršenje obaveza iz stava 1. tač. 2) i 3) ovog člana, a osumnjičeni ih u potpunosti izvrši, odredbe člana 61 ovog zakonika se neće primenjivati.“

nina (i primedbe vezane za već izvikanu obaveznu saglasnosti suda³⁶ za primenu načela oportuniteta,³⁷ koja je poslednjom novelom ukinuta), zakonskoj regulativi mogu da se upute i druge suštinske primedbe. Najpre, iz zakonske formulacije *uopšte se ne vidi obaveza javnog tužioca da ceni javni interes*. Nigde se u zakonu ne navodi da su odstupanja od načela legaliteta predviđena u javnom interesu, pa ostaje da javni tužioci tu ocenu u praksi vrše oslanjajući se na teorijsku definiciju načela oportuniteta. Ceneći celishodnost gonjenja u konkretnom slučaju primene, oni treba da zaključe da izvršenje naloženih obaveza osumnjičenom (kod uslovnog odlaganja gonjenja) nadomešta i sasvim odstranjuje³⁸ javni interes za krivično gonjenje osumnjičenog, ali je to zakonskom normom trebalo i predvideti.

Nisu određeni ni zakonski uslovi za primenu uslovnog odlaganja gonjenja, već samo krivična dela, tačnije težina krivičnih dela kod kojih je ono dopušteno. Uobičajeno se kao uslovi za primenu načela oportuniteta predviđaju neke okolnosti vezane za samo krivično delo ili za učinioca. Čini se da bi barem nizak stepen krivice bilo nužno propisati kao zakonski uslov za ovaj slučaj oportuniteta. Ovako, bez ikakvih zakonskih uslova i bez zakonske obaveze da javni tužilac ceni nadomešta li javni interes obaveza koja se nalaže osumnjičenom, izgleda da on može uslovno odložiti gonjenje bez ikakvih pravnih ograničenja, pa i nezavisno od javnog interesa, što je, razume se, pogrešno i stoga neprihvatljivo. Na nivou praktične primene to znači da javni tužioci uopšte nisu dužni da obrazlažu da li je izostanak krivičnog gonjenja u javnom interesu, niti da li su ispunjeni zakonski uslovi za odlaganje gonjenja, pa se zbog tih nepoznanica povećava rizik uslovnog odlaganja gonjenja, pogotovu sa stanovišta javnog mnjenja o nepriviligovanom, objektivnom gonjenju svakog osumnjičenog, što deluje kao faktor koji odvrća javne tužioce od primene načela oportuniteta. A kad se, i pored rizika, osmele i odluče da uslovno odlože gonjenje, rukovodeći se teorijskim poimanjem načela oportuniteta, ostaju im na raspolaganju samo krivičnopравни instrumenti vezani za individualizaciju kazne, koje po analogiji mogu primeniti, kao što su lična svojstva učinioca i okolnosti koje sud uzi-

³⁶ Kritiku vidi kod dr Stanko Bejatović, *Krivično procesno zakonodavstvo: progresivna ili regresivna rešenja*, u „Kazneno zakonodavstvo: progresivna ili regresivna rešenja“, str. 69 i 70.

³⁷ Saglasnost suda na uslovno odlaganje krivičnog gonjenja ne može se a priori smatrati pogrešnim zakonskim rešenjem, jer se sudska kontrola, između ostalog, može posmatrati kao garancija javnog interesa i jednakosti građana pred zakonom, ali i kao delotvoran metod pravne zaštite oštećenog. Takvu saglasnost suda poznaje i uporedno pravo (vidi § 153a StPo).

³⁸ Vidi § 153a procesnog zakonika Nemačke.

ma u obzir prilikom odmeravanja kazne, a osobito okolnosti za ublažavanje kazne ili za oslobođenje od kazne.

Pored rečenog, *nije propisan ni cilj* koji treba da se ostvari primenom oportuniteta kod uslovnog odlaganja krivičnog gonjenja, mada se on, manje-više, posredno nazire iz prirode obaveza koje javni tužilac može naložiti osumnjičenom. Zato se ne sme gubiti iz vida da je cilj uslovnog odlaganja krivičnog gonjenja da se svrha kažnjavanja postigne nalaganjem određenih obaveza osumnjičenom umesto izricanjem krivičnih sankcija.

Pređašnja kritika se bazira na onim elementima koji zakonom nisu uređeni a morali bi da budu. Nasuprot tome, nakon uvođenja obaveznog ispitivanja mogućnosti primene uslovnog odlaganja gonjenja (čl. 236. st. 9), što je učinjeno poslednjom novelom procesnog zakonika, otvara se pitanje da li je to uopšte bilo potrebno. Naime, postavlja se pitanje svrhe obaveznog ispitivanja mogućnosti primene uslovnog odlaganja gonjenja, pored koncepcijske dubioznosti, o čemu je bilo reči. Izgleda da je osnovni cilj uvođenja ove norme da se po svakoj krivičnoj prijavi o tome sačini službena beleška. Ona nema nikakvo procesno dejstvo na budući krivični postupak: i kad javni tužilac konstatuje u službenoj belešci da nema mesta primeni uslovnog odlaganja gonjenja, krivičnog postupka ne mora da bude – sve dok ne podigne optužni akt javni tužilac može promeniti mišljenje ili odustati od gonjenja iz nekog drugog razloga. Takva službena beleška može da služi samo za kontrolu rada javnog tužioca. Time što se javnom tužiocu nameće obaveza da u službenoj belešci konstatuje da nema mesta uslovnom odlaganju gonjenja, njega zakonodavac faktički prisiljava ili barem pospešuje da primenjuje oportunitet gonjenja, što je izgleda i bila zamisao zakonopisaca. Upravo zbog takve svrhe, novoustanovljenoj obavezi javnog tužioca pre je mesto u opštem uputstvu republičkog javnog tužioca nego u zakonu.

U vezi s obaveznim ispitivanjem mogućnosti primene uslovnog odlaganja gonjenja, interesantno je sagledati da li javni tužilac nakon službene beleške da odlaganju nema mesta, sebi zatvara put da se rukovodi načelom oportuniteta na glavnom pretresu, primenjujući odredbe stava 6. člana 236. Pošto službena beleška nema nikakvo procesno dejstvo, sa tog stanovišta, formalnopravno gledano, ona ne isključuje primenu oportuniteta gonjenja na glavnom pretresu. Ni u sadržinskom pogledu takva mogućnost nije isključena. Moguće je da javni tužilac tek na glavnom pretresu sazna za okolnosti koje opravdavaju odustanak od optužbe iz razloga celishodnosti. Međutim, da li će bojazan od kontrole uticati da javni tužioci ne menjaju svoj stav zasvedočen u službenoj belešci, ili će ih prevaljivanje odgovornosti na sud ohrabriti da češće pribegavaju načelu oportuniteta na glavnom pretresu, ostaje da odgovore dâ pravosudna praksa.

b) *Uslovno odustajanje od optužbe na glavnom pretresu.* To je novi vid primene načela oportuniteta krivičnog gonjenja ali u već započetom krivičnom postupku, ustanovljen poslednjom novelom procesnog zakonika iz 2009. godine. Prema slovu zakona, kad je reč o krivičnim delima za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, javni tužilac može „odustati od krivičnog gonjenja“ pod sledećim uslovima: (a) da se „vodi glavni pretres“ pred nadležnim sudom, (b) da javni tužilac prethodno pribavi saglasnost „suda pred kojim se vodi glavni pretres“ i (c) da „*osumnjičeni* ispuni jednu ili više mera iz stava 1. [čl. 236]“. Kada je reč o merama iz člana 236. stava 1. tač. 2. i 3, potrebna je i „*saglasnost oštećenog*“ ili odluka veća pozivnih sudija, kojom se pod zakonskim uslovima nadomešta ta saglasnost. Ukoliko se ispune svi ti uslovi pa javni tužilac odustane „od krivičnog gonjenja“, sud donosi presudu kojom se optužba odbija. Oštećeni nema pravo da preuzme optužbu u svojstvu supsidijarnog tužioca (čl. 236. st. 8).

Osim što sadrži nedopustivo mnogo suštinskih i nomotehničkih grešaka, nova zakonska regulativa ovog oblika oportuniteta nepotpuna je, sa sasvim nejasnim pravilima o postupku primene, o čijem se toku može samo nagađati.

Pogrešno su zakonopisci označili da javni tužilac na glavnom pretresu može odustati od „*krivičnog gonjenja*“ ako „*osumnjičeni*“ ispuni jednu ili više mera. Nakon podizanja optužnog akta, a osobito posle početka glavnog pretresa, javni tužilac može da odustane samo od optužnog akta, tj. od optužbe. Nedopustivo je da odredbama istog člana zakona (čl. 236) ali u različitim stavovima (st. 6. i 8), pa čak i u jednom stavu tog člana zakona (st. 8), bude predviđeno da tužilac na glavnom pretresu *odustaje od gonjenja* a da sud zbog toga donosi presudu kojom se *optužba odbija*. Ni lice protiv koga započetne krivični sudski postupak nije *osumnjičeni*,³⁹ a pogotovu to ne može da bude na glavnom pretresu,⁴⁰ već optuženi ili okrivljeni u najširem smislu reči (saglasno članu 221. st. 3. i 5). Pored rečenog, u zakonskoj normi pogrešno je predviđeno da je javnom tužiocu potrebna saglasnost suda da odustane od optužbe umesto saglasnosti da se okrivljenom nalože neke od mera iz člana 236. stav. 1. Ne sme se gubiti iz vida da je po optužnom načelu optužba u potpunoj vlasti tužioca pa zato sud nema nikakvog uticaja na odustanak od optužbe, ni kad se javni tužilac rukovodi načelom legaliteta ni kad se rukovodi načelom oportuniteta. Ustanovljavanje saglasnosti suda na odustajanje jav-

³⁹ Prema autentičnom tumačenju u samom zakonu, „*osumnjičeni* je lice prema kome je pre pokretanja krivičnog postupka nadležni državni organ preduzeo neku radnju zbog postojanja osnova sumnje da je izvršilo krivično delo“ (čl. 221. st. 1).

⁴⁰ Očito se norma odnosi na optuženog na glavnom pretresu, jer da je *osumnjičenom* javni tužilac ranije naložio izvršenje kakvih obaveza pa ih on u roku izvrši, javni tužilac ne bi ni podizao optužni akt, već bi odbacio krivičnu prijavu pozivajući se na stav 4. člana 236.

nog tužioca od optužbe suprotno je optužnom načelu i načelu mutabiliteta, na kojima je uređen naš krivični postupak. Javnom tužiocu je potrebna saglasnost suda da se okrivljenom nalože neke od zakonom predviđenih obaveza, kako bi, za slučaj da ih okrivljeni izvrši, odustao od optužbe jer bi to bilo celishodnije sa stanovišta javnog interesa. Sudska odluka je potrebna da bi se zastalo sa krivičnim postupkom dok okrivljeni ne izvrši naložene obaveze.

Korišćenje različitih pojmova u odredbama istog zakonskog člana za označavanje istih instituta ili procesnih situacija, učinjeno je bez ikakve potrebe i ne da se ničim pravdati, pošto je neuobičajeno za zakonsku leksiku i samo komplikuje tumačenje procesne norme. Prema novododatom zakonskom tekstu člana 236, da bi javni tužilac odustao od gonjenja, potrebno je da „osumnjičeni“ „ispuni jednu ili više *mera*“ (st. 6), a veće pozivnih sudija može da „odobri izvršenje tih obaveza“ (st. 5), dok je u osnovnom tekstu predviđeno da osumnjičeni „prihvati jednu ili više *mera*“ da bi javni tužilac odložio gonjenje (st. 1), zatim, da „prihvaćenu obavezu izvrši“ (st. 3), te da javni tužilac ima obavezu da odbaci krivičnu prijavu ako osumnjičeni „izvrši obavezu“ [ne i prihvaćenu] koja mu je naložena (st. 4). Zato bi bilo celishodno da se zakonopisci opredele za najadekvatnije izraze i dosledno ih koriste. Primera radi: da javni tužilac nalaže mere, a sud da odobrava njihovu primenu, a da osumnjičeni prihvata i izvršava obaveze. I za izjavu oštećenog upotrebljavaju se različiti termini: u osnovnom tekstu o uslovnom odlaganju gonjenja predviđa se „pristanak oštećenog, a u novom tekstu istog člana zakona njegova „saglasnost“ (st. 6). Sasvim nepotrebno. Zakonopisci ne treba da smišljaju i koriste nove izraze ako u zakonskom tekstu koji dopunjavaju već postoje odgovarajući.

Iz zakonskog teksta ne može se dokučiti koncepcija odustajanja javnog tužioca od optužbe na glavnom pretresu po osnovu oportuniteta, postupak je nepotpuno uređen, a oni njegovi segmenti koji su propisani nejasno su ili pogrešno uređeni. U vezi s tim u zakonu nema odgovora na brojna pitanja.

– Najpre, da bi se javni tužilac rukovodio načelom oportuniteta na glavnom pretresu, prema slovu zakona, potrebna mu je saglasnost „suda“ pred kojim se vodi glavni pretres. Nejasno je o kom sudskom organu je reč. Moгуće je da tu saglasnost daje veće pozivnih sudija ili sudija pojedinac, pošto je reč o krivičnim delima sa zaprećenom kaznom zatvora do tri godine, za koja se vodi sumarni krivični postupak. Da se ne bi narušila arhitektonika započetog krivičnog postupka, uzimajući u obzir dikciju pravne norme koju najavljuje upotrebljeni izraz „pred kojim se vodi glavni pretres“, ispravnije je tumačiti da saglasnost daje sudija pojedinac, ali je to trebalo i reći.

– Zatim, nije predviđeno ko nalaže okrivljenom da „ispuni“ mere propisane za uslovno odlaganje gonjenja, da bi javni tužilac odustao od optužbe.

To bi mogla da bude obaveza javnog tužioca posle dobijene saglasnosti sudije pojedinca ili ovlašćenje samog sudije pojedinca kad se prethodno saglasi sa predlogom javnog tužioca da se okrivljenom nalože neke od mera iz člana 236. st. 1. Budući da je krivični postupak već pokrenut, a nalaganjem obaveza okrivljenom treba da se postigne ista svrha kao kad mu se izriče krivična sankcija, to ovlašćenje treba dati sudu.

– Nije rešeno šta će biti sa započetim glavnim pretresom kad se sudija pojedinac saglasi da se okrivljenom nalože neke od mera predviđenih za uslovno odlaganje gonjenja. U toj situaciji nastaće potreba za prekidom ili odlaganjem glavnog pretresa. Kako je za izvršavanje skoro svih obaveza predviđenih u čl. 236. st. 1. ZKP potrebno duže vreme, glavni pretres treba odložiti, ali u odredbama o uslovnom odustajanju od optužbe kao razlog za odlaganje nije predviđeno izvršavanje naloženih obaveza, niti se to bez teškoća može podvesti pod neki od razloga predviđenih u opštoj normi o odlaganju glavnog pretresa.⁴¹ Budući da drugog zakonskog osnova nema, izvršenje obaveza od strane okrivljenog treba shvatiti kao smetnju za uspešno sprovođenje glavnog pretresa (čl. 308. st. 1. *in fine*), uz sve primedbe koje bi se mogle uputiti ovakvom tumačenju.

– Iz zakonskog teksta se ne vidi kad javni tužilac treba da zatraži od okrivljenog izjavu da li prihvata da mu se nalože pojedine mere, a kad saglasnost oštećenog (u slučaju da se nalažu mere za koje je to po zakonu potrebno). Logično je da javni tužilac pribavi izjavu okrivljenog i saglasnost oštećenog pre nego što zatraži saglasnost suda. U suprotnom, ako bi to činio posle dobijene saglasnosti suda, moglo bi se dogoditi da okrivljeni ne prihvati izvršenje obaveza ili da se oštećeni ne saglasi sa primenom mera (kad je njegova saglasnost po zakonu potrebna). Pošto njihove izjave očigledno mora pribaviti pre nego što zatraži saglasnost suda, nejasno je kad javni tužilac to treba da učini. Jedna od mogućnosti je da na samom glavnom pretresu javni tužilac predloži okrivljenom da prihvati mere iz člana 236. st. 1, ili zatraži da se glavni pretres nakratko prekine, ali je tada uspeh neizvestan. Druga mogućnost je da stupi u kontakt sa okrivljenim, a kad je to potrebno i sa oštećenim, pre zakazanog ročišta za glavni pretres. Ova druga mogućnost osigurava javnom tužiocu da na glavnom pretresu zatraži saglasnost suda samo kad to dopuštaju izjave okrivljenog i oštećenog, pa će u praksi ona verovatno biti češće korišćena.

I pored ovako nepotpune zakonske regulative, sa brojnim nedostacima, zakon se u praksi mora primenjivati. Stoga, polazeći od pravila koja se odnose na uslovno odlaganje gonjenja, oslanjajući se na pređašnju interpretaciju

⁴¹ Vidi član 308. Zakonika o krivičnom postupku.

zakonskog rešenja novoustanovljenog uslovnog odustajanja od optužbe na glavnom pretresu, postupak bi se mogao sprovesti kroz sledeće etape:

(1) *Ocena celishodnosti daljeg vođenja krivičnog postupka.* Ovu ocenu javni tužilac može da izvrši nakon podizanja optužnog predloga a pre ročišta za glavni pretres, ili na samom glavnom pretresu kad se za tim ukaže potreba tek nakon izvođenja pojedinih ili svih dokaza.

(2) *Pribavljanje izjava okrivljenog i oštećenog.* Celishodno je da javni tužilac pre ročišta za glavni pretres pribavi izjavu okrivljenog da prihvata mere koje će mu biti naložene i pristanak oštećenog, kad je po zakonu potreban. Ako, pak, tek u toku glavnog pretresa oceni da dalje vođenje postupka ne bi bilo celishodno, javni tužilac može zatražiti pristanak okrivljenog na samom pretresu ili predložiti da se pretres prekine za kratko vreme, kad proceni da bi bez prisustva javnosti i učešća suda lakše ubedio okrivljenog. Ukoliko oštećeni kome je u potpunosti naknađena šteta bez opravdanih razloga odbija da na to dâ pristanak, javni tužilac treba da zatraži odluku veća pozivnih sudija, koja će nadomestiti pristanak oštećenog. Pribavljanje odluke veća tek nakon započetog glavnog pretresa samo bi komplikovalo krivični postupak. Javni tužilac bi morao da zatraži prekid glavnog pretresa, koji bi trajao do odluke veća pozivnih sudija, ali ta odluka može glasiti da se odobrava ili ne odobrava, nalaganje mera okrivljenom. Svaka negativna odluka veća odugovlačila bi postupak. Osim toga, pribavljanje odluke veća pozivnih sudija nije u zakonu predviđeno kao razlog za prekid glavnog pretresa, ali bi se ovaj slučaj mogao podvesti pod „pripremanje optužbe“, ako se shvati u najširem smislu.

(3) *Saglasnost sudije pojedinca.* Kad pribavi izjavu o prihvatanju okrivljenog i po potrebi pristanak oštećenog, nakon otpočinjanja glavnog pretresa, javni tužilac treba da zatraži saglasnost sudije pojedinca da se okrivljenom nalože mere, obavezujući se da će odustati od optužbe ako okrivljeni u roku izvrši obaveze koje je prihvatio. Sudija pojedinac treba da donese odluku odmah, na samom glavnom pretresu. Budući da u zakonu o tome nema odredbe, sudska odluka bi morala da bude u formi rešenja, imajući u vidu prirodu i sadržinu predmeta odluke. Protiv ovog rešenja nije dopuštena samostalna žalba budući da služi pripremanju presude (čl. 398. st. 3).

(4) *Određivanje mera okrivljenom.* Sudija pojedinac može odbiti predlog javnog tužioca, u kom slučaju nastavlja sa održavanjem glavnog pretresa, ili dati saglasnost, čime se stvaraju uslovi za dalji tok postupka uslovnog odustajanja od optužbe. U nedostatku zakonske regulative, u ovom drugom slučaju moguća su dva načina određivanja mera: prvi, da sudija pojedinac svojom odlukom dâ saglasnost a da javni tužilac nakon toga svojom odlukom naloži mere okrivljenom; i drugi, da sudija pojedinac dâ saglasnost tako što će svojom odlukom naložiti mere okrivljenom. O tome zašto je ovaj drugi način

primereniji, objašnjeno je u predašnjem izlaganju o nedostacima zakonodavne regulative. U dispozitivu rešenja treba precizno navesti obaveze koje se okrivljenom nalažu i rok u kojem treba da ih izvrši. Treba tumačiti da sudija pojedinac ima ovlašćenje da okrivljenom naloži i druge mere, pored onih koje predlaže javni tužilac, jer je ovde u biti reč o jednom diverzionom modelu u kome se primenjuju alternativne mere kojim treba da se postigne ista svrha kao i izricanjem krivičnih sankcija. Otuda je logično da upravo organ koji bi na osnovu ocene okolnosti konkretnog slučaja vršio izbor vrste i mere krivične sankcije prilikom njenog izricanja, bude i organ koji će na osnovu iste te ocene naložiti alternativne mere. U prilog ovoj interpretaciji može se navesti da je započeti krivični postupak u sudskoj vlasti sve dok optužba javnog tužioca postoji, pa sve odluke o upravljanju donosi sud. Kako se rešenjem o nalažanju alternativnih mera okrivljenom, u stvari, uslovno odlaže presuđenje krivične stvari, to je po svojoj prirodi radnja upravljanja postupkom. U obrazloženju treba navesti predlog javnog tužioca, razloge zbog kojih je celishodnije da se okrivljenom nalože mere nego da se nastavi krivični postupak i razloge za izbor vrste i visine obaveza koje okrivljeni treba da izvrši, te naznačenje da oštećeni nema pravo da preuzme optužbu u svojstvu supsidijarnog tužioca u slučaju da javni tužilac odustane od optužbe zato što je okrivljeni izvršio naložene obaveze.

(5) *Odlaganje glavnog pretresa.* Nakon što svojim rešenjem naloži izvršenje obaveza okrivljenom, sudija pojedinac mora da donese rešenje o odlaganju glavnog pretresa. Glavni pretres može da bude odložen na neodređeno vreme ili određeno vreme, u kom slučaju odlaganje treba da bude usklađeno sa rokom ostavljenim okrivljenom da izvrši naložene obaveze.

(6) *Obaveštavanje sudije pojedinca o izvršenju obaveza naloženih okrivljenom.* Bilo bi celishodno da javni tužilac, nakon isteka roka ostavljenog okrivljenom, izvesti sudiju pojedinaca da li je okrivljeni izvršio naložene obaveze. To po zakonu nije obavezno, ali je celishodno da bi sudija pojedinac zakazao glavni pretres odložen na neodređeno vreme i kako bi se blagovremeno pripremio za nastavak glavnog pretresa ako se nisu stekli uslovi za odustajanje javnog tužioca od optužbe. Sudiji pojedincu treba dostaviti i izveštaje državnih organa i druge isprave, koji se odnose na izvršavanje obaveza okrivljenog.

(7) *Ročište za nastavljavanje glavnog pretresa.* Kako će se nastaviti glavni pretres, zavisi od činjenice da li je okrivljeni izvršio obaveze u ostavljenom roku. Posle otvaranja zasedanja javni tužilac treba najpre da saopšti da li je okrivljeni izvršio sve obaveze i da ukaže na isprave i druge dokaze kojima se to potvrđuje. Za slučaj da okrivljeni nije izvršio prihvaćene obaveze, tok glavnog pretresa dalje teče po opštim pravilima za odloženi glavni pretres – nas-

tavlja se ili počinja iznova (čl. 308). Ako je okrivljeni blagovremeno izvršio sve obaveze koje je prihvatio, javni tužilac mora izjaviti da odustaje od optužbe, zbog čega je sudija pojedinac obavezan da donese presudu kojom se optužba odbija. Prema izričitoj zakonskoj zabrani, po donošenju ove presude oštećeni nema pravo da podnese supsidijarnu tužbu (čl. 236. st. 8).

Za objašnjeni novoustanovljeni slučaj primene oportuniteta, označen kao *uslovno odustajanje od optužbe*, zakonom je postavljen limit da važi za krivična dela sa propisanom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. Međutim, zakonom je dopušteno da ovaj oblik oportuniteta može da se primeni i na krivična dela *sa zaprećenom kaznom zatvora do pet godina*, pod jednim uslovom – da veće pozivnih sudija svojom odlukom to odobri. Iako naizgled jednostavno zakonsko rešenje, uvedeno najpre za slučaj uslovnog odlaganja krivičnog gonjenja, ono izaziva pažnju s principijelnog i praktičnog stanovišta. Principijelno se može postaviti pitanje zašto se odluka o upravljanju postupkom poverava nekom drugom sudskom organu, a ne onom pred kojim teče glavni pretres. Da je reč o prethodnom postupku, uvođenje ovog sudskog organa u upravljanje postupkom možda bi se moglo i razumeti (po uzoru na uređenje neslaganja između javnog tužioca i istražnog sudije), ali na glavnom pretresu ti argumenti gube snagu. Osim ovog narušavanja arhitektonike, dubiozno je kakvo dejstvo može imati odobrenje ovog veća – kakvo dejstvo ima po zakonu, a kako će faktički uticati na sudiju pojedinca. Naime, pitanje je da li ova odluka veća supsumira odluku suda kojom se na glavnom pretresu daje saglasnost na uslovno odlaganje odustajanja od optužbe. Ako je odgovor negativan, pa se tumači da sudija pojedinac tek nakon odobrenja veća treba da donese odluku da li se saglašava sa nalažanjem alternativnih mera okrivljenom, otvaraju se dalja pitanja – da li sudija pojedinac može prethodno učestvovati u radu veća i kakav će faktički uticaj imati odluka veća na njegovu odluku o davanju saglasnosti. Razlozi i okolnosti zbog kojih veće treba da odobri primenu načela oportuniteta na glavnom pretresu za teža krivična dela ne mogu da budu neki drugi, nego isti oni na koje će se javni tužilac na glavnom pretresu pozvati u predlogu sudiji pojedincu da se okrivljenom nalože neke od mera propisane za uslovno odlaganje gonjenja. Pošto se ti razlozi, po logici stvari, ne mogu razlikovati, zato se i postavlja pitanje svrhe odluke sudije pojedinca nakon odobrenja veća pozivnih sudija. Da bi imale smisao, te odluke treba tumačiti po principu odnosa opšteg i posebnog: zbog visine zaprećene kazne, veće svojom odlukom treba uopšteno da odobri primenu mera prema okrivljenom, a sudija pojedinac da svojom odlukom okrivljenom naloži primenu pojedinih, tačno određenih mera i da odredi rok za njihovu primenu.

I pored nedostataka zakonske regulative, oportunitet na glavnom pretresu i za dela sa zaprećenom kaznom do pet godina zatvora treba tumačiti tako da

u praksi bude primenjivan bez većih teškoća i da postigne svrhu zbog koje je i ustanovljen. Sled radnji koje javni tužilac i sud preduzimaju treba da osigura kontinuitet postupka i da stvori realne pretpostavke za primenu i uspeh svake od tih radnji, preduzetih u cilju primene načela oportuniteta na glavnom pretresu. Logično je da javni tužilac najpre pribavi izjavu okrivljenog da prihvata mere, nakon toga i izjavu oštećenog da na to pristaje, kad je njegov pristanak po zakonu obavezan, pa tek onda da zatraži odobrenje veća pozivnih sudija. Veće može odbiti predlog javnog tužioca ili ga prihvatiti i odobriti primenu. Budući da je po svojoj prirodi u pitanju radnja upravljanja postupkom, odluka bi trebalo da bude u formi rešenja, protiv kojeg, po opštoj odredbi člana 398. st. 3, žalba nije dozvoljena. Sve te pretpostavke javni tužilac treba da obezbedi pre nego što zatraži odluku sudije pojedinca da se okrivljenom odrede pojedine mere propisane za uslovno odlaganje gonjenja. Racionalno bi bilo da ih obezbedi pre ročišta za glavni pretres, ali to neće biti uvek moguće. Kad se tek na glavnom pretresu odluči da skrene postupak ka ovoj uprošćenoj formi, moraće iz tih razloga da zatraži prekid glavnog pretresa. Nakon pribavljanja izjava okrivljenog i oštećenog, kad je to po zakonu potrebno, i odobrenja veća pozivnih sudija, postupak dalje teče isto kao i za dela sa zaprećenom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

Na kraju, osim što se teorijski dovodi u pitanje čitava koncepcija načela oportuniteta na glavnom pretresu i što će tumačenje nejasnih i nepotpunih zakonskih pravila izazvati nemale teškoće, preti opasnost da u praksi javni tužioci prevale odgovornost na sud za odustajanje od optužbe. Umesto da sami primene načelo oportuniteta u pretkrivičnom postupku i sami donesu odluku o uslovnom odlaganju krivičnog gonjenja, može se dogoditi da češće podignu optužni akt, pa tek nakon toga da, u tim istim slučajevima i iz istih razloga, zatraže „saglasnost suda za odustanak od optužbe“, što je daleko manji rizik za javnog tužioca, a odgovornost podeljena.

c) Odbacivanje krivične prijave iz razloga pravičnosti. Javni tužilac je ovlašćen da ne preduzme krivično gonjenje i iz razloga pravičnosti, pod određenim uslovima, ali samo za krivična dela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine (čl. 237). Da bi se javni tužilac rukovodio načelom oportuniteta, potrebno je da budu ispunjeni sledeći uslovi: (1) da se osumnjičeni stvarno kaje, (2) da je zbog toga sprečio nastupanje štete ili je štetu već u potpunosti naknadio i (3) da javni tužilac oceni da izricanje krivične sankcije ne bi bilo pravično.

Samo ako su ispunjena sva tri uslova, javni tužilac može da donese rešenje o odbacivanju krivične prijave, a da li će to i učiniti, ostavljeno je javnom tužiocu da ceni prema okolnostima konkretnog slučaja. Upravo zato što javni

tužilac može, ali ne mora, da odbaci krivičnu prijavu kad su ispunjeni uslovi za pokretanje krivičnog postupka, reč je o izostajanju krivičnog gonjenja iz razloga celishodnosti. I u ovom slučaju, kad javni tužilac odbaci krivičnu prijavu, oštećeni takođe nema pravo da preuzme krivično gonjenje u svojstvu supsidijarnog tužioca.

Za razliku od prethodnog, ovaj slučaj oportuniteta krivičnog gonjenja manje se primenjuje u praksi, ali se takva primena ne bi mogla objasniti manjim obimom izvršenih krivičnih dela kod kojih je taj oportunitet po zakonu dopušten i, s obzirom na ostvarenje dela, moguć.

(4) Opravdanje i svrha načela oportuniteta

Nastanak i opravdanje načela oportuniteta vezuju se za zakonsku definiciju krivičnog dela, ustanovljeni sistem krivične tužbe i teorijsko poimanje svrhe kažnjavanja, a svrha kojoj treba da služi i ciljevi koji se njegovom primenom nastoje postići takođe se uzimaju kao razlozi kojima se pravda ovo načelo, a tiču se uticaja na krivični postupak, izvesnih kriminalnopolitičkih ili političkih razloga zbog kojih u društvenom interesu treba da izostane primena krivičnog materijalnog prava.

Smatra se da je primena načela oportuniteta nužna u onim krivičnopravnim sistemima koji usvajaju formalni pojam krivičnog dela, da bi se sprečilo vođenje krivičnog postupka za dela sasvim malog značaja, koja su samo formalno krivična dela bez potrebnog stepena društvene opasnosti, čije uvođenje u krivični postupak ne bi imalo nikakvog smisla. To je jedan od razloga za uređenje krivične tužbe isključivo na načelu oportuniteta.

Potreba za načelom oportuniteta opravdava se ili opovrgava zavisno od teorijskog shvatanja o svrsi kazne, koje preovlađuje prilikom uređenja kakvog krivičnopravnog sistema. Apsolutne teorije zahtevaju primenu kazne u svakom slučaju povrede prava, pa je razumljivo što se ovim teorijama predodređuje postojanje načela legaliteta krivičnog gonjenja. Tom zahtevu ne može da udovolji načelo oportuniteta, pa je neizbežan zaključak da je ono nespojivo sa teorijom odmazde. Nasuprot tome, relativne teorije ne isključuju primenu načela oportuniteta krivičnog gonjenja budući da se temelji na ideji svrsishodnosti (one ne protivreče ni načelu legaliteta). Od tih teorija, u saglasju s načelom oportuniteta jesu one koje usmerava ideja o specijalnoj prevenciji.

Ustanovljavanje i postojanje načela oportuniteta kritikuje se kao nepravično, jer ne smeju da postoje građani podvrgnuti krivičnom pravu i građani od njega izuzeti, čime se vredi princip jednakosti⁴² građana pred zakonom.

⁴² Dr Tihomir Vasiljević, *Sistem...*, str. 123.

Međutim, takvo gledište je neprihvatljivo pošto načelo oportuniteta upravo omogućava da se različito postupa u različitim situacijama, pa kako ni krivični događaji nisu isti, izostajanje gonjenja u pojedinim slučajevima služi ideji pravičnosti kad na to upućuju neznatne posledice dela i okolnosti vezane za ličnost ili krivicu učinioca, ili kakvi drugi važni kriminalnopolitički razlozi. Kao tipičan primer može se navesti odbacivanje krivične prijave iz razloga pravičnosti (čl. 237). Ovom, nešto starijem gledištu protivreči i procesna stvarnost. Naime, iz istih tih razloga bile bi neprihvatljive sve diverziona forme postupanja u krivičnim stvarima, ali se bez njih ne da zamisliti savremeni krivični postupak, što opovrgava navedeno gledište kao prevaziđeno.

Kao ciljevi sve većeg odstupanja od načela legaliteta navode se: ubrzanje prethodnog krivičnog postupka i stvaranje normativne osnove za povećanje efikasnosti i pojednostavljenja krivičnog postupka,⁴³ što ujedno predstavlja i razloge kojima se pravda uvođenje načela oportuniteta u krivični postupak. Razume se, nije reč o efikasnosti postupka u krivičnim stvarima u kojima se primenjuje oportunitet, jer tu daljeg krivičnog postupka i nema zato što je oportunitet gonjenja sam po sebi diverziona forma. Reč je, zapravo, o racionalizaciji krivičnog postupka posmatranog u celini, koja se postiže rasterećenjem sudova⁴⁴ za onaj broj krivičnih predmeta u kojima javni tužilac primeni načelo oportuniteta umesto da zahteva pokretanje krivičnog postupka. Primenom oportuniteta kod pojedinih, pre svega bagatelnih krivičnih dela i iz određenih kriminalnopolitičkih razloga, smanjuje se pritisak na sudove, pa se time osigurava da na glavni pretres budu izneseni samo složeni i teži krivični slučajevi. Jednom rečju, zbog ovog cilja, načelo oportuniteta krivičnog gonjenja korespondira sa idejama o racionalizaciji krivičnog postupka.

U prilog načelu oportuniteta govori i činjenica da se skoro sve reforme procesnog zakonodavstva, sprovedene u evropskim zemljama proteklih deceniju-dve, odlikuju uvođenjem novih odstupanja od načela legaliteta, čak bi se moglo reći da je zavladao infekcija načelom oportuniteta, pošto se polje njegove primene sve više širilo, a razlozi celishodnosti gonjenja postajali sve brojniji i raznorodniji. Budući da je načelo oportuniteta u biti jedan diverzioni model kojim se ostvaruje svrha uprošćenih formi krivičnog postupka, proširenje načela oportuniteta (diskrecionog gonjenja) u duhu je Preporuke R (87)

⁴³ Dr Sanko Bejatović, *Predlog Zakonika o krivičnom postupku i mere za povećanje efikasnosti i pojednostavljenje krivičnog postupka*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2-3/2001, str. 64.

⁴⁴ Đorđe Lazin, „Odstupanja od principa legaliteta u novom Zakoniku o krivičnom postupku“, u: *Praktična primena novog jugoslovenskog Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 2002, str. 34.

18 Komiteta ministara Saveta Evrope zemljama članicama u vezi s pojednostavljenjem krivičnog pravosuđa (usvojene od strane Komiteta ministara na 410. sednici održanoj 17. septembra 1987. na nivou zamenika ministara). Preporučeno je da „načelu diskrecionog gonjenja treba pribegavati ili se njegova primena proširivati kad god istorijski razvoj i ustav zemalja članica to omogućavaju; inače, treba doneti mere koja imaju isti cilj“ (Ia. 1).

Načelo oportuniteta može da se uredi tako da bude veoma pogodan pravni put do restorativne pravde. U tom cilju, prilikom svakog uslovljavanja primene načela oportuniteta gonjenja, zakonom *treba predvideti obaveznu saglasnost oštećenog*, pošto on u tim slučajevima po samom zakonu ne može steći svojstvo supsidijarnog tužioca i zahtevati pokretanje krivičnog postupka. U vezi s tim, nastale su ideje *da sud svojom odlukom može da nadomesti saglasnost oštećenog* u slučajevima kad po oceni suda oštećeni nema razloga da uskrati saglasnost, niti je to u njegovom interesu, što je poslednjom novelom i usvojeno. Kod ostalih vidova oportuniteta gonjenja, saglasnost oštećenog može se propisati kad nije u koliziji s razlozima zbog kojih je ocena celishodnosti gonjenja u tim slučajevima uvedena, a izostaje kad je javni interes da se zaštita oštećenog podredi višim društvenim ciljevima koji se uvođenjem oportuniteta nastoje postići. Za postizanje saglasnosti ili obeštećenja žrtve, prilikom uređenja svakog slučaja oportuniteta ima smisla predvideti *postupak medijacije* između oštećenog i učinioca, ali tako da se on ne pretvori u prepreku koja će sprečavati primenu oportuniteta gonjenja.

Iz navedenih razloga kojima se pravda uvođenje i postojanje načela oportuniteta vidljiva je i svrha kojoj načelo treba da služi. Ipak, osnovna svrha oportuniteta najčešće se vidi u povećanju efikasnosti postupka i rasterećenju sudova. Zarad preciznosti i sveobuhvatnijeg sagledavanja, može se reći da oportunitet krivičnog gonjenja u biti predstavlja *diverzioni model, protkan idejama konsenzualne i restorativne pravde*, čija je svrha *racionalizacija* krivičnog postupka. Kao cilj uvođenja oportuniteta u krivični postupak još se navodi pronalaženje efikasnijih i humanijih mera socijalne i pravne reakcije prema pojedinim učiniocima krivičnih dela.⁴⁵

Za ostvarenje ciljeva kojim načelo oportuniteta služi i za njegovu učestaliju primenu u javnotužilačkoj praksi, celishodno bi bilo da republički javni tužilac izda jedno *opšte uputstvo* o primeni oportuniteta gonjenja, zasnovano na dosadašnjem iskustvu. Jedno takvo opšte uputstvo mora da bude ograničeno na postizanje delotvornosti zakonskih propisa o oportunitetu krivičnog gonjenja. Stoga, tim uputstvom ne sme se određivati za koja dela treba a za

⁴⁵ T. Vasiljević – M. Grubač, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 2002, str. 453, beleška 1.

koja ne treba primenjivati oportunitet, niti određivati uslovi za njegovu primenu, jer je to dopušteno činiti samo zakonom. Svojim sadržajem, uputstvo bi trebalo da pomogne javnim tužiocima da reše neka sporna pitanja koja se u praksi pojavljuju, da iznađu pravilan i jednoobrazan postupak kad su zakonska pravila višeznačna, nejasna ili su u pitanju pravne praznine. U najvećem obimu, ono bi sadržavalo preporuke za rešavanje pravnotehničkih pitanja koja stvaraju teškoće ili odvrćaju od primene oportuniteta gonjenja, kao što su pitanja: Kako oceniti da li je osumnjičeni voljan da izvrši neku obavezu od čijeg ispunjenja zavisi uslovno odlaganje gonjenja? Na koji način predočiti osumnjičenom mogućnost primene načela oportuniteta i zakonske uslove? U kojoj formi se zasvedočava saglasnost osumnjičenog sa uslovnim odlaganjem gonjenja (u formi zapisnika ili pismene izjave)? Kako i u kojoj formi se obezbeđuje saglasnost oštećenog kad je po zakonu potrebna? Postoji li obaveza javnog tužioca da upozna oštećenog sa zakonskim imperativom da primenom oportuniteta gubi pravo na supsidijarnu tužbu i da svoj imovinskopravni zahtev može ostvarivati u parnici? U kom momentu se traži saglasnost suda (pre ili posle postignutog sporazuma sa osumnjičenim i oštećenim)? Šta sadrži rešenje o uslovnom odlaganju gonjenja? Kako osumnjičenom odrediti rok za ispunjenje naložene obaveze? Na osnovu čega se procenjuje koju obavezu treba naložiti osumnjičenom? Na osnovu čega se odmerava visina novčanog iznosa i u kakvom odnosu je prema visini novčane kazne, propisane ili izricane za to delo? Da li se opoziva rešenje o uslovnom odlaganju gonjenja ako osumnjičeni u roku ne ispuni obavezu? Šta treba da sadrži rešenje o odbacivanju krivične prijave kad osumnjičeni blagovremeno izvrši naložene obaveze? Pored pravila za rešavanje ovih pravnotehničkih pitanja, uputstvo bi moglo da sadrži i preporuke za rešavanje suštine stvari: na osnovu kojih okolnosti se procenjuje da li treba primeniti oportunitet (vezanih za učinioca, delo i slične okolnosti) ili čime se u konkretnom slučaju može pravdati da je uslovni oportunitet u javnom interesu i sl.

Za podstrek javnim tužiocima da primenjuju oportunitet bilo bi od koristi i *objavljivanje posebnih zbirki slučajeva* u kojima je primenjen oportunitet. Odluke o primeni i razlozi za primenu oportuniteta sadržani u tim zbirkama mogli bi da posluže kao ideja vodilja za smeliju i širu praktičnu primenu oportuniteta gonjenja.

Ciljevi uvođenja načela oportuniteta o kojima je bilo reči, bez ikakvih rezervi, odgovaraju svim slučajevima odstupanja od načela legaliteta gonjenja predviđenim za naš redovni krivični postupak. Pored njih, u uporednom pravu se propisuju slučajevi oportuniteta gonjenja radi postizanja i nekih političkih ciljeva ili efekata sličnih onim koje proizvodi primena pojedinih krivičnopравnih instituta zbog koje izostaje kažnjavanje u okončanim krivičnim

postupcima. Oportunitet iz *političkih razloga* predviđa se kad bi gonjenjem nastala opasnost za nastanak velike štete po državu, kad je osumnjičenom izrečena mera proterivanja iz zemlje ili radi očuvanja dobrih međudržavnih odnosa i iz sličnih političkih razloga. Za drugi cilj vezuju se slučajevi oportuniteta kod kojih se kao razlog za negonjenje uzima *očekivani ishod* krivičnog postupka (oslobođenje od kazne, nebitne sporedne kazne i sl.). Ovako određena svrha i razlozi za primenu načela oportuniteta mogu da posluže kao uzor prilikom legislativnog proširenja oportuniteta krivičnog gonjenja, za koje se stručna javnost sve glasnije zalaže.

Kao razlozi celishodnosti koji ujedno determinišu svrhu oportuniteta još se navode: mali značaj krivičnog dela, „dejstvo krivičnog postupka na javnost“⁴⁶, „potreba blagonaklonog postupanja prema okrivljenom iz kriminalnopolitičkih razloga“⁴⁷, razlozi procesne ekonomije, obziri prema porodici učinioca krivičnog dela, „obziri prema zahtevima državne politike u međunarodnim odnosima“⁴⁸ i slično.

(5) Primena načela oportuniteta u pravosudnoj praksi

Iako je mogućnost primene načela oportuniteta ustanovljena procesnim zakonikom od 2001. godine, u naučnoj i stručnoj javnosti prevladava mišljenje da ni nakon osam godina važenja tog kodeksa načelo oportuniteta nije zaživelo u praksi.

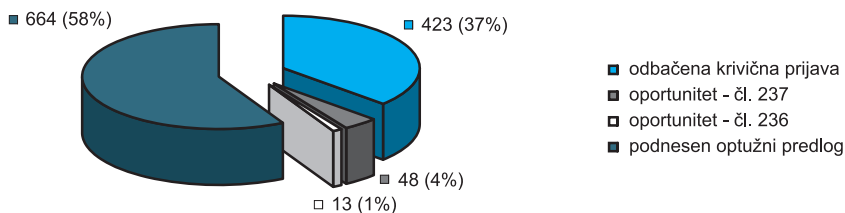
Ocenu da u praksi javni tužioci nedovoljno primenjuju načelo oportuniteta krivičnog gonjenja potvrđuju i rezultati empirijskog istraživanja. Prema podacima prikazanim u Grafikonu 8, od ukupno 1.148 tužilačkih predmeta u kojima je vođen ili je mogao da bude vođen sumarni postupak, samo je 5% prijava rešeno primenom načela oportuniteta. Od toga je 4% prijava odbaceno iz razloga pravičnosti, na osnovu člana 237. ZKP, a svega 1% prijava odbaceno je nakon uslovnog odlaganja krivičnog gonjenja, po članu 236. ZKP. Imajući u vidu ovakve rezultate empirijskog istraživanja, može se zaključiti da je zanemarljiv broj krivičnih prijava koje su javni tužioci odbacili iz razloga celishodnosti.

⁴⁶ Dr Toma Živanović, *Osnovni problemi Krivičnog i Građanskog procesnog prava (postupka)*, II. Odeljak, Beograd, 1941, str. 31.

⁴⁷ Dr Tihomir Vasiljević, *Sistem...*, str. 122.

⁴⁸ Dr Momčilo Grubač, *Krivično procesno pravo – Uvod i Opšti deo*, Beograd, 2004, str. 152.

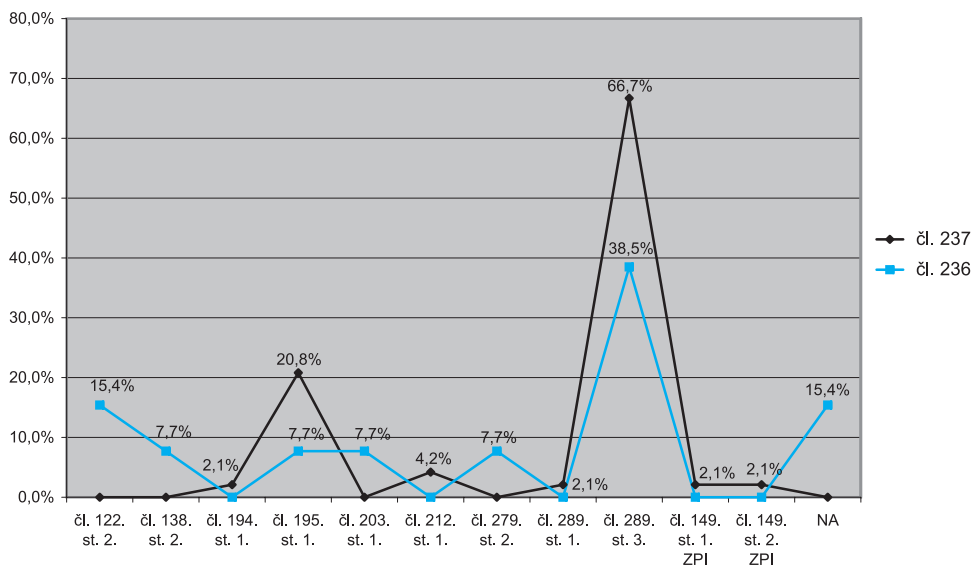
NAČELO OPORTUNITETA KRIVIČNOG GONJENJA

Grafikon 8

U istraživanom uzorku može se zapaziti da su javni tužioci ukupno 13 puta primenili uslovno odlaganje gonjenja u trogodišnjem periodu, a 48 puta su odbacili krivičnu prijavu iz razloga pravičnosti (Grafikon 8). Na osnovu statističkih podataka prikazanih u Grafikonu 9, od svih krivičnih dela, oportunitet je najčešće primenjivan kod krivičnog dela ugrožavanja javnog saobraćaja (čl. 289. st. 3. KZ). Uslovno odlaganje krivičnog gonjenja kod ovog krivičnog dela učestvuje sa 38,5% u ukupnom broju ovog oblika oportuniteta gonjenja, a odbacivanje krivične prijave iz razloga pravičnosti kod tog dela čini čak dve trećine ili 66,7% ukupno odbačenih prijava po ovom osnovu.

NAČELO OPORTUNITETA PREMA KRIVIČNIM DELIMA

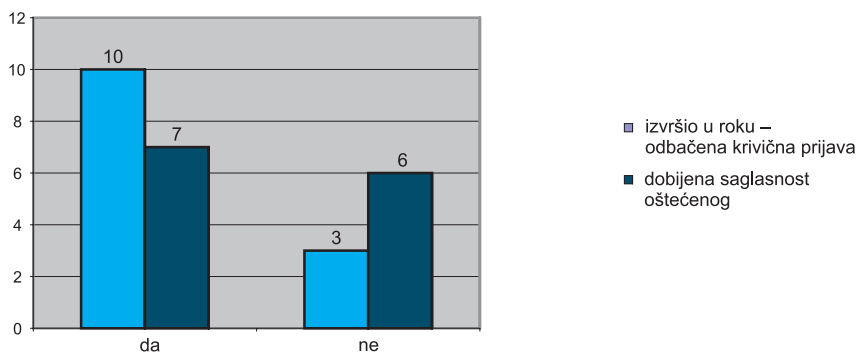

Grafikon 9

Po učestalosti primene načela oportuniteta, na drugom mestu se nalazi krivično delo nedavanja izdržavanja kad je u pitanju odbacivanje krivične prijave iz razloga pravičnosti, i učestvuje sa 20,8% u ukupnom broju, a kad je u pitanju uslovno odlaganje krivičnog gonjenja, na drugom mestu je krivično delo laka telesna povreda iz čl. 122. st. 1, i učestvuje sa 15,4% u ukupnom broju ovog oblika oportuniteta gonjenja.

U svim slučajevima primenjenog uslovnog odlaganja gonjenja u istraživanom uzorku, krivični sud je dao saglasnost da se prema okrivljenom primene odgovarajuće zakonske mere umesto vođenja krivičnog postupka. Ovi podaci opovrgavaju kritiku koja se pojavljivala u stručnoj javnosti da je ustanovljavanje sudske saglasnosti pogrešno i da će biti prepreka na putu primene uslovnog odlaganja krivičnog gonjenja.

USLOVNO ODLAGANJE KRIVIČNOG GONJENJA

Grafikon 10

Prema statističkim podacima prikazanim u Grafikonu 10, od ukupno 13 slučajeva odlaganja gonjenja, u 10 slučajeva osumnjičeni je blagovremeno, u ostavljenom roku, izvršio obaveze koje mu je naložio javni tužilac. Imajući u vidu vrstu naloženih mera osumnjičenom, u sedam slučajeva bila je potrebna saglasnost oštećenog, koju je javni tužilac blagovremeno pribavio.

Glava četvrta

USMERAVANJE KRIVIČNOG POSTUPKA KA UPROŠĆENIM FORMAMA

Racionalizaciji krivičnog postupka pristupa se ili putem pojednostavljenja redovnog krivičnog postupka ili putem ustanovljavanja uprošćenih formi krivične procedure. Zakonodavac beži iz opšteg u izuzetan postupak kad god želi da postigne brzinu u suđenju određenih krivičnih dela.⁴⁹ U poslednje vreme uprošćavanje procesnih formi okrenuto je ka izbegavanju suđenja na glavnom pretresu, premeštanjem težišta odlučivanja na neku raniju fazu postupka. Za starije pojednostavljene postupke bilo je karakteristično da izostaju faze koje prethode glavnom pretresu, kao što je slučaj sa našim sumarnim krivičnim postupkom u kome izostaje faza istrage.

U uporednom pravu sve je više novih modaliteta pojednostavljenih krivičnih postupaka, raznovrsnih i međusobno različitih po načinu na koji su uređeni. Utemeljeni su na ideji da se uprošćavanjem procesnih formi⁵⁰ i njihovim prilagođavanjem predmetu sudskog postupka, omogući brže, racionalnije i efikasnije suđenje. Prateći tu tendenciju i po uzoru na rešenja iz uporednog prava,⁵¹ Zakonikom o krivičnom postupku iz 2001. godine uvedena su i u našu proceduru dva potpuno nova, posebna krivična postupka: a) postupak za kažnjavanje pre glavnog pretresa i b) postupak za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije. To su radikalna i smela zakonska rešenja zasnovana na ideji da se efikasnost postupka može postići sprečavanjem da svi započeti postupci dospeju do glavnog pretresa, tako što će se omogućiti da glavni predmet postupka definitivno bude rešen u nekoj ranijoj fazi pre glavnog pretresa. Sud se na taj način rasterećuje suvišnog i nepotrebnog iznošenja svake krivične stvari na glavni pretres. Time je i kod nas defi-

⁴⁹ T. Vasiljević, *Značaj brzine i uzroci sporosti krivičnog sudskog postupka*, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 2/1941, str. 91.

⁵⁰ Opširnije o uprošćavanju procesnih formi vidi: dr Momčilo Grubač, *Nove odredbe o glavnom pretresu u Zakonu o krivičnom postupku od 24. 12. 1976. godine*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2/87; dr Stanko Bejatović, *Pojednostavljeni krivični postupci i tendencije državnog reagovanja na kriminal*, u zborniku „Strategija državnog reagovanja protiv kriminala“, Beograd, 2003; i dr Vojislav Đurđić, *Aktuelna pitanja i osnovne karakteristike glavnog krivičnog postupka*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 3/99.

⁵¹ Uzor našem zakonodavcu bio je procesni zakon Nemačke, iz koga su u nešto izmenjenom obliku preuzeta zakonska rešenja (§§ 407 bis 412 StPO).

nitivno *srušen postulat* tradicionalnog mešovitog tipa krivičnog postupka da *nema presuđenja bez glavnog pretresa*. Za razliku od sumarnog postupka, koji je takođe izgrađen na ideji uprošćavanja procesnih formi, u kome izostaje faza istrage, u ovim novoustanovljenim posebnim postupcima izbegava se faza glavnog pretresa, bez koje je doskora bilo nezamislivo suđenje u kontinentalnom tipu krivičnog postupka.

1. Postupak za kažnjavanje pre glavnog pretresa

Postupak za kažnjavanje pre glavnog pretresa poseban je krivični postupak čija je suština da se, na inicijativu javnog tužioca a po odluci suda, lakša krivična dela presuđuju bez održavanja glavnog pretresa. Postupak nije obavezan, već je samo moguć kad je reč o krivičnim delima za koja se može izreći novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do tri godine.

Postupak se pokreće isključivo na inicijativu javnog tužioca. Drugi tužioci zakonom nisu ovlašćeni da daju inicijativu, niti za to imaju interesa pošto u ovom postupku (kažnjavanja bez glavnog pretresa) nije dopušteno odlučivanje o imovinskopravnom zahtevu. Nije potrebna ni saglasnost okrivljenog. Po slovu zakona, kad prema okolnostima slučaja oceni da glavni pretres nije potreban, javni tužilac može u optužnom predlogu da predloži sudiji donošenje rešenja o kažnjavanju bez održavanja glavnog pretresa ako je reč o gore naznačenim delima (čl. 449. st. 2). Tada je predlog elemenat optužnog akta kojim se pokreće sumarni krivični postupak, ali javni tužilac predlog može da stavi i samostalno, nakon podnošenja optužnog predloga a pre zakazivanja glavnog pretresa.

Sudija nije obavezan da prihvati predlog javnog tužioca, ali bez njega ne može da donese rešenje o kažnjavanju. Sudija donosi odluku s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja. Pre nego što utvrdi da li postoje pretpostavke za donošenje rešenja o kažnjavanju, sudija je dužan da izvrši sudsku kontrolu optužbe po odredbama koje važe za sumarni krivični postupak (čl. 439–441). Nakon toga ocenjuje da li postoje zakonske pretpostavke za kažnjavanje bez glavnog pretresa i nadalje postupa saobrazno toj oceni.

Ukoliko sudija utvrdi da *nisu ispunjene pretpostavke* za donošenje rešenja o kažnjavanju, dužan je da *dostavi optužbu okrivljenom* i da *odmah zakaže glavni pretres*. To je faktički negativna odluka sudije o predlogu javnog tužioca da se glavni pretres ne drži, pa postupak dalje teče po odredbama koje važe za glavni pretres u sumarnom krivičnom postupku. Protiv ovog negativnog stava suda javni tužilac ne može pravno vojevati pošto o tome sud ne donosi nikakvu formalnu odluku, pa je javnom tužiocu isključena svaka mogućnost da koristi pravna sredstva.

Ako se sudija saglasi sa predlogom javnog tužioca, najpre mora da pribavi podatke o ranijim osudama, a po potrebi, i podatke o ličnosti okrivljenog. Nakon toga zakazuje ročište za saslušanje okrivljenog. Poštujući pravne standarde o pravu na odbranu, zakonodavac stoji na stanovištu da nije moguće kažnjavanje izvršioca dela ako nije saslušan, pa ni kad se kažnjava pre glavnog pretresa. Po saslušanju okrivljenog, sudija donosi rešenje o kažnjavanju.

Iz prethodne analize zakonodavne regulative sledi da je donošenje rešenja o kažnjavanju pre glavnog pretresa moguće pod sledećim uslovima: (1) da je podignut optužni akt za krivična dela za koja se može izreći novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do tri godine; (2) da je javni tužilac predložio kažnjavanje bez održavanja glavnog pretresa; (3) da se sa predlogom javnog tužioca saglasio sudija nadležnog suda i (4) da je okrivljeni saslušan pre donošenja rešenja.

Nije dopušteno da se rešenjem o kažnjavanju izrekne bezuslovna kazna zatvora, već samo blaže krivične sankcije. Sudija ovim rešenjem može izreći novčanu kaznu, kaznu rada u javnom interesu, kaznu oduzimanja vozačke dozvole ili uslovnu osudu a, uz ove sankcije, i jednu ili više od sledećih mera: oduzimanje predmeta, zabranu upravljanja motornim vozilom i oduzimanje imovinske koristi (čl. 450). Osim ovih sankcija i mera, sudija može da donese i rešenje o sudskoj opomeni (čl. 459. st. 3). U situaciji kad oceni da će se ovim blažim krivičnim sankcijama postići svrha kažnjavanja, javni tužilac treba da predloži primenu ove uprošćene forme krivičnog postupka. Takva forma može da odgovara i okrivljenom jer mu ni u kom slučaju ne može izreći bezuslovnu kaznu zatvora. Osim toga, rešenjem o kažnjavanju ne može se dosuditi imovinskopravni zahtev, a ako je podnet, lice ovlašćeno na podnošenje imovinskopravnog zahteva sud mora da uputi na parnicu.

Zakonom je propisan sadržaj rešenja o kažnjavanju. Rešenje o kažnjavanju mora da sadrži: naznačenje da je predlog javnog tužioca prihvaćen; lične podatke okrivljenog; delo za koje se oglašava krivim, uz naznačenje činjenica i okolnosti koje čine obeležja krivičnog dela i od kojih zavisi primena određene odredbe krivičnog zakona; zakonski naziv krivičnog dela i koje su odredbe krivičnog i drugog zakona primenjene; odluku o izrečenoj novčanoj kazni i meri, kao i odluku o upućivanju ovlašćenog lica na ostvarivanje imovinskopravnog zahteva u parničnom postupku; obrazloženje izrečene kazne i mere; pouku o pravu na prigovor, kao i upozorenje da će po proteku roka za prigovor, ako ne bude podnesen, rešenje o kažnjavanju postati pravnosnažno (čl. 451. st. 3).

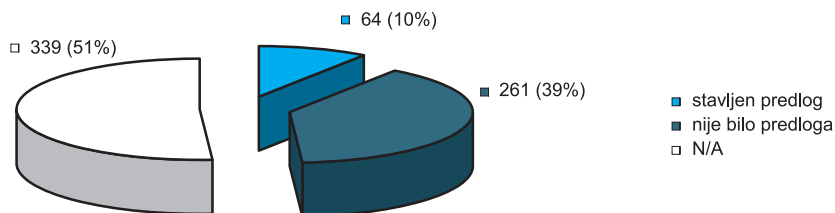
Doneto rešenje o kažnjavanju, sudija dostavlja javnom tužiocu i okrivljenom. Protiv ovog rešenja nije dopuštena žalba, ali je u korist okrivljenog ustanovljen prigovor kao pravno sredstvo kojim on može da vojuje protiv odlu-

ke suda da mu se presudi i bude kažnjen bez glavnog pretresa. Okrivljeni ima pravo da izjavi prigovor protiv rešenja o kažnjavanju u roku od osam dana od dana dostavljanja rešenja (čl. 452. st. 2). Prigovor može da izjavi i branilac, po opštoj odredbi kojom je ovlašćen da u korist okrivljenog preduzme svaku radnju na koju je ovlašćen i sam okrivljeni (čl. 76. st. 1). Blagovremeno izjavljeni prigovor obesnažuje rešenje o kažnjavanju i vraća postupak na glavni pretres. Zato, kad ustanovi da je prigovor blagovremen, sudija zakazuje glavni pretres i dalje postupa po odredbama koje važe za sumarni krivični postupak.

Neblagovremen prigovor i prigovor izjavljen od neovlašćenog lica sudija odbacuje rešenjem, protiv koga je dopuštena žalba. O žalbi odlučuje veće pozivnih sudija istog suda.

Rešenje o kažnjavanju protiv koga nije podnesen prigovor u zakonskom roku postaje *pravnosnažno*. Za razliku od žalbe kao redovnog pravnog leka koja je u ovom postupku isključena, protiv rešenja o kažnjavanju *može se izjaviti zahtev za zaštitu zakonitosti* kao vanredan pravni lek.

PREDLOG ZA KAŽNJAVANJE PRE GLAVNOG PRETRESA

Grafikon 11

U sudskoj praksi se kažnjavanje pre glavnog pretresa ne primenjuje tako često. Ipak, u istraživanom uzorku češće je primenjivano nego pojedini oblici oportuniteta gonjenja ponaosob, bilo da je reč o uslovnom odlaganju krivičnog gonjenja ili o odbacivanju krivične prijave iz razloga pravičnosti. Međutim, kad se oba oblika oportuniteta posmatraju zajedno, u praksi je broj slučajeva u kojima su se javni tužioci opredeljivali da primene oportunitet približno jednak broju slučajeva u kome su predlagali kažnjavanje pre glavnog pretresa (Grafikon 8). Od ukupno 664 pokrenuta sumarna krivična postupka, koliko ih je bilo u istraživanom uzorku, javni tužioci su stavili 64 predloga za kažnjavanje pre glavnog pretresa, što predstavlja učešće od oko 10% (Grafikon 11). To se ne može oceniti kao neka značajnija zastupljenost, ali se ne sme ni umanjivati njegov značaj za primenu uprošćenih procesnih formi u celini. U svim slučajevima kad je javni tužilac učinio predlog, sudija pojedini

nac je donosio rešenja o kažnjavanju, kojima je isključivo izricana novčana kazna. Sva ta rešenja postala su pravnosnažna jer protiv njih nijedan okrivljeni nije izjavio prigovor.

2. Postupak za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije

Ovo je takođe poseban krivični postupak kojim se izbegava glavni pretres, ali nije tako poznat u uporednom pravu niti se teorijski dâ opravdati. Suština postupka je da po završenoj istrazi, na posebnom ročištu, istražni sudija izriče presudu ako se za to steknu zakonom propisani uslovi. To je veoma veliko odstupanje od klasične kontinentalne procedure i tradicionalnog shvatanja da se postupak okončava presudom jedino posle održanog glavnog pretresa.

Postupak za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije može da se vodi za krivična dela za koja je *propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do pet godina*.

Postupak može da inicira *javni tužilac* ili *okrivljeni*, ali je uvek potrebna saglasnost suprotne stranke. Predlog nisu ovlašćeni da podnesu ni supsidijarni ni privatni tužilac. Javni tužilac može, po završetku istrage, u optužnici koju podiže da stavi *predlog* da se umesto glavnog pretresa *zakaže posebno javno ročište pred istražnim sudijom* radi izricanja presude. Predlog da istražni sudija izrekne presudu može dati i okrivljeni, ali tek posle dostavljanja optužnice. Da bi bilo moguće izreći presudu bez glavnog pretresa, kad predlog čini javni tužilac, potreban je *izričit pristanak okrivljenog* i saglasnost istražnog sudije, a ako predlog stavlja okrivljeni, potrebno je da se s time *saglaise javni tužilac i istražni sudija*.

Zakonom su propisani *rokovi* za pokretanje ovog postupka u kome istražni sudija izriče presudu. Javni tužilac može da stavi predlog *odmah* posle završene istrage a najkasnije *u roku od osam dana*, a okrivljeni svoj predlog može da stavi u roku određenom za stavljanje prigovora protiv optužnice, a to je *osam dana od dana dostavljanja optužnice*.

Uslov da se zakaže posebno ročište pred istražnim sudijom radi izricanja presude jeste *potpuno priznanje* okrivljenog. Potrebno je da okrivljeni *u prisustvu advokata* dâ priznanje istražnom sudiji ili osumnjičeni organu unutrašnjih poslova prilikom saslušanja u pretkrivičnom postupku, po odredbama člana 226. st. 9, ali da u istrazi ostane pri datom priznanju. Osim što mora da bude potpuno i dato u prisustvu advokata, priznanje mora da bude i *potkrepjeno drugim dokazima* prikupljenim u istrazi (čl. 455. st. 1). Iz ovako postavljenih uslova sledi da postupak kažnjavanja ili izricanja uslovne osude od strane istražnog sudije *nije moguć bez sprovedene istrage*.

Optužnica koja sadrži predlog da se zakaže posebno ročište pred istražnim sudijom dostavlja se okrivljenom. Protiv te optužnice okrivljeni i njegov branilac imaju pravo prigovora u roku od osam dana od dana dostavljanja optužnice. *Prigovor protiv optužnice isključuje primenu postupka kažnjavanja i izricanja uslovne osude od strane istražnog sudije (čl. 456. st. 1).* Pravo na prigovor oni ne gube i kad je okrivljeni u istrazi izričito pristao na izricanje presude od strane istražnog sudije. U tom slučaju, prigovor ima dejstvo opoziva ranijeg izričitog pristanka. Zbog toga, o pravu na prigovor i dejstvu prigovora okrivljeni mora da bude poučen prilikom uručenja optužnice.

Sa predlogom javnog tužioca datim u optužnici protiv koje nije izjavljen prigovor ili sa predlogom okrivljenog da zakaže posebno ročište učinjenim u roku za prigovor protiv optužnice, istražni sudija može, ali ne mora, da se saglasi. *Ako se ne saglasi*, ne donosi nikakvu formalnu odluku niti traži odluku veća pozivnih sudija, već jednostavno, uz belešku u spisima, *dostavlja spise predmeta* predsedniku sudećeg veća, koji zakazuje glavni pretres. Dalji postupak teče po pravilima koja važe za redovni krivični postupak. Tako istražni sudija mora uvek da postupi kad se ne steknu zakonske pretpostavke da izrekne presudu bez glavnog pretresa: kad nema saglasnosti javnog tužioca ili okrivljenog, kad priznanje nije potpuno ili nije dato u prisustvu advokata ili nije potkrepljeno drugim dokazima, kad je predlog učinjen a istraga nije uopšte sprovedena, kad je okrivljeni ili njegov branilac izjavio prigovor, kad nije reč o oficijelnim krivičnim delima sa zaprećenom kaznom koju zakon traži i dr. Tako će istražni sudija da postupi i kad su ispunjene sve zakonske pretpostavke ali i kad oceni da je u konkretnom slučaju celishodnije suđenje na glavnom pretresu.

Kad se saglasi sa predlogom, istražni sudija *zakazuje posebno ročište*, na koje poziva krivičnoprocesne stranke. Za razliku od glavnog pretresa, ročište je prilično neformalno i na njemu se ponovo ne izvode dokazi jer su morali da budu izvedeni u istrazi kako bi potkrepili priznanje okrivljenog. Na zakažanom ročištu istražni sudija samo *saslušava stranke*, pa nakon toga *izriče presudu*, razume se, pošto je prethodno utvrdio da su se za to stekli svi zakonski uslovi.

Presudom, istražni sudija može izreći *novčanu kaznu, kaznu rada u javnom interesu, kaznu oduzimanja vozačke dozvole, uslovnu osudu ili kaznu zatvora do jedne godine* (čl. 457. st. 1). Uz svaku od ovih sankcija može izreći i jednu ili više od sledećih mera: *oduzimanje predmeta, zabranu upravljanja motornim vozilom i oduzimanje imovinske koristi*. Sem ovih sankcija koje se izriču presudom, istražni sudija može da donese i *rešenje o sudskoj opomeni* (čl. 459. st. 3). Nije dopušteno izricanje kazne zatvora u dužem trajanju od jedne godine iako su u pitanju krivična dela sa zaprećenom kaznom do pet

godina zatvora. Ni presudom ni rešenjem o sudskoj opomeni ne može se dosuditi da okrivljeni snosi troškove jer po zakonu troškovi postupka uvek padaju na teret budžetskih sredstava (čl. 457. st. 2). Ovako ograničena mera kazne zatvora, nekoliko puta manja od one koja bi se mogla izreći u redovnom krivičnom postupku, i zakonska pravila o troškovima postupka predstavljaju beneficije koje bi trebalo da motivišu i stimulišu okrivljenog da prihvati ili predloži sprovođenje ovog pojednostavljenog postupka.

Protiv presude istražnog sudije dopuštena je *žalba* u roku od osam dana od dana dostavljanja presude. Skraćenje roka za žalbu treba da doprinese ubrzanju postupka do pravnosnažnosti presude. Specifičnost žalbe u ovom postupku postoji i u pogledu osnova za pobijanje presude. U ovom jednostavnom i brzom postupku žalba nije potpun pravni lek – presuda istražnog sudije *ne može se pobijati zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja* (čl. 458).

U naučnoj i stručnoj književnosti ova uprošćena procesna forma kritikovana je otkako je ustanovljena i izražena je skepsa u pogledu njenog prihvatanja u sudskoj praksi. U sprovedenom empirijskom istraživanju, ograničenom na trogodišnji period, 2006–2008, nije bilo nijednog sprovedenog postupka za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije. Imajući u vidu da je teorijski sporna a da se u praksi uopšte ne primenjuje, ostalo je nejasno zašto ova posebna forma krivičnog postupka nije izostavljena prilikom poslednje novele procesnog zakonika.

3. Sporazum o priznanju krivice

(1) Definisanje i svrha sporazuma o priznanju krivice

To je druga uprošćena forma krivične procedure ka kojoj javni tužilac može usmeriti već započetu opštu ili neku posebnu formu krivičnog postupka. Pregovaranje o krivici je institut preuzet iz anglosaksonskog tipa krivičnog postupka. Ekvivalent je institutu pod nazivom „cenkanje o priznanju krivice“ (*plea bargaining*) iz adverzijalnog krivičnog postupka. Iako je u koliziji sa javnopravnim karakterom i principima mešovitog tipa krivičnog postupka, u poslednje dve decenije preplavio je krivičnoprocesna zakonodavstva zemalja kontinentalne Evrope (*plea bargaining infection*), kao prihvatljiva, uprošćena forma kojom se izbegava suđenje.

Za sporazum o priznanju krivice može se reći da je to sporazum *sui generis* koji se zaključuje između javnog tužioca, s jedne strane, i okrivljenog i njegovog branioca, s druge strane, u slučaju kad se dogovore da okrivljeni *u potpunosti prizna* izvršenje krivičnog dela koje mu se optužbom stavlja na

teret, a da tužilac za uzvrat učini okrivljenom izvesne povlastice i ustupke, pre svega u pogledu blažeg kažnjavanja. Na osnovu tako zaključenog sporazuma, sud izriče krivičnu sankciju bez održavanja glavnog pretresa, ako sporazum prihvati. To nije običan ugovor koji bi proizvodio dejstvo sam po sebi nakon zaključenja u zakonom propisanoj formi. Sporazum je samo osnov za sudsku odluku kojom se presuđuje krivična stvar, ako ga sud nakon ocene prethodno prihvati posebnom odlukom. Otuda je njegovo dejstvo na krivičnu stvar posredno.

Uvođenje ovog instrumenta konsenzualne pravde prvenstveno se opravdava razlozima praktične korisnosti: nagodba omogućava efikasnije iskorišćavanje „državnih resursa“ i osigurava brzu primenu krivičnih mera. Kod organizovanog kriminala ima se u vidu i nužnost korišćenja „krunskih svedoka“, pošto dokazivanje kriminalne delatnosti zločinačkih udruženja, a naročito njihovog vođstva, skoro da nije moguće ako se koncesijama ne obezbedi saradnja njihovih članova.⁵² Parnična pogodba se još pravda i razlozima zaštite oštećenog (umanjuje se stres i otklanjaju štetne posledice koje bi mogle nastati za oštećenog zbog javnog suđenja), a optuženom se pruža prilika da prihvati odgovornost za učinjeno delo. Uvođenje u krivični postupak Srbije, obrazloženo je očekivanjem da sporazum o priznanju krivice „realno može dovesti do bržeg okončanja mnogih krivičnih postupaka i smanjenja troškova, a da se, pri tom, ipak ne ugroze interesi zakonitosti i pravičnosti“.

(2) Zakonski uslovi za zaključenje sporazuma o priznanju krivice

Zaključenje sporazuma nakon pregovora o priznanju krivice ima kao cilj izbegavanje glavnog pretresa, te se ovaj institut javlja kao uprošćena forma krivične procedure, pa je stoga značajno u kojim slučajevima je dopušten i pod kojim zakonskim uslovima. U uporednom pravu legislativne pretpostavke uobičajeno se tiču: a) inkriminacija za koje je sporazum po zakonu moguć, b) priznanja okrivljenog i c) podizanja optužbe.

Polje u kome se rasprostire važenje sporazuma o priznanju krivice pre svega je značajno za kontinentalne krivične postupke, dok se u adverzijalnim postupcima to pitanje i ne postavlja. Otud, u pogledu granica primene sporazuma o priznanju krivice, dve su grupe zakonodavstava:

– U zakonodavstvima čija je tradicija utemeljena na adverzijalnom modelu krivičnog postupka najčešće se ne ograničava obim primene pregovora o priznanju krivice, pa se dopušta da stranke zaključuju sporazume o priznanju

⁵² Opširnije o razlozima kojima se opravdava stranačka nagodba u krivičnom postupku, vidi: dr sc. Mirjan Damaška, *Napomene o sporazumima u kaznenom postupku*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 1/2004, str. 13-17.

krivice kod svih krivičnih dela, bez obzira na njihovu prirodu i težinu. Osim država *common law* sistema sa karakterističnim akuzatorskim tipom krivičnog postupka, ovako neograničen obim primene označenog instrumenta konsenzualne pravde predviđaju i neka kontinentalna evropska zakonodavstva (npr. hrvatsko i sva procesna zakonodavstva u Bosni i Hercegovini) ili ih nameće praksa organa krivičnog pravosuđa (npr. u Nemačkoj).

– Drugu grupu čine zakonodavstva sa ograničenim domašajem pregovora o priznanju krivice, u kojima se mogućnost zaključenja sporazuma o priznanju krivice vezuje za krivična dela određene težine. Kao limit iznad kojeg sporazum nije dopušten uzima se zaprećena kazna. U italijanskom procesnom zakoniku ustanova „primene kazne na predlog stranaka“ (*patteggiamento* – pogodba)⁵³ dopuštena je za krivična dela sa zaprećenom kaznom do pet godina zatvora (čl. 444. ZKP Italije). Istu granicu nalazimo u novom francuskom zakonodavstvu.

Priznanje okrivljenog javlja se kao *faktički uslov* bez kojeg nije moguće zaključenje sporazuma, na kome se ovaj instrument konsenzualne pravde i zasniva. Javni tužilac pregovara sa suprotnom strankom i braniocem upravo u cilju da dobije priznanje okrivljenog. U uporednom pravu uslov je uobičajeno definisan tako da okrivljeni *mora priznati sve tačke optužbe* da bi sporazum bio prihvaćen posebnom sudskom odlukom.

Pregovaranje o krivici načelno je moguće u svakoj fazi krivične procedure koja prethodi presuđenju krivične stvari, pa i u pretkrivičnom postupku. Međutim, zaključenje sporazuma ima smisla samo ako tužilac podizanjem optužnog akta zahteva da se okrivljeni izvede na glavni pretres. Stoga, formalno zaključenje sporazuma vezuje se za vreme nakon *podizanja optužnog akta*⁵⁴ ili za *sudsko potvrđivanje optužbe*,⁵⁵ kako to nameće pravosudna praksa. I u procesnoj teoriji prevladava mišljenje da sporazum o priznanju krivice treba podnositi sudu na prihvatanje tek posle podizanja ili potvrđivanja optužnice.⁵⁶

Obim važenja i zakonske pretpostavke za primenu stranačke pogodbe o priznanju krivice imao je u vidu i srpski zakonodavac, ali ta rešenja nose i

⁵³ *Amplius*: dr Berislav Pavišić, *Italijanski krivični postupak*, Pravni fakultet, Rijeka, 2002, str. 199-201.

⁵⁴ Vidi: npr. čl. 360. ZKP Hrvatske.

⁵⁵ U svim procesnim zakonima u Bosni i Hercegovini, na primer, sporazum je moguće najranije podneti u fazi koja je u funkcionalnoj nadležnosti „sudije za prethodno saslušanje“, što znači najranije od momenta dostavljanja optužnice sudu na potvrđivanje. U praksi je preovladalo mišljenje da je za sudsko razmatranje sporazuma potrebno da optužnica bude potvrđena od sudije za prethodno saslušanje.

⁵⁶ Vidi: prof. dr Miodrag Simović, *Krivično procesno pravo*, Banja Luka, 2009, str. 337; i prof. dr Drago Radulović, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore*, Podgorica, 2009, str. 354.

neke specifične odlike. Kad se analiziraju zakonske odredbe člana 282a. st. 1. i 3. i člana 282b. st. 1. ZKP, može se zaključiti da je sporazum o priznanju krivice moguć pod sledećim uslovima: 1) da se protiv okrivljenog postupak vodi za jedno ili više krivičnih dela za koja je propisana *kazna zatvora do dvanaest godina*; 2) da okrivljeni u potpunosti *prizna krivično delo ili krivična dela* za koja ga optužba tereti; 3) da je zaključen *u pismenoj formi* i 4) da je sporazum podnet sudu *pre završetka prvog ročišta za glavni pretres*.

1) Krivična dela za koja je dopušteno zaključivanje sporazuma o priznanju krivice u zakonu su neprecizno određena jer su tri odredbe spojene u jednu: a) odredba o visini zaprećene kazne za krivična dela kod kojih je sporazum dozvoljen, b) odredba o sticaju i c) odredba o predlogu za zaključenje sporazuma. Osim što je neprecizna, zakonska formulacija obima važenja sporazuma je rogobatna, sa pojmovima neprimerenim za procesnu zakonsku leksiku.

Zaključenje sporazuma o priznanju krivice, prema slovu zakona, dopušteno je „kada se krivični postupak vodi za jedno krivično delo ili za krivična dela u sticaju⁵⁷ za koja je propisana kazna zatvora do dvanaest godina“ (čl. 282a. st. 1).

Sporazum nije dopušten za bilo koje krivično delo sa propisanom kaznom većom od dvanaest godina. Ukoliko bi stranke, ipak, zaključile sporazum o priznanju krivice za delo sa zaprećenom kaznom većom od zakonom dozvoljene, sud bi takav sporazum morao da odbaci kao zakonom nedopušten.

Otvoreno je, međutim, pitanje da li je po zakonu uopšte moguće zaključenje sporazuma o priznanju krivice (za dela koja ispunjavaju zakonski uslov) kad se jedinstven postupak vodi za više krivičnih dela u koneksitetu, od kojih neka imaju propisanu kaznu veću od dvanaest godina zatvora. Polazeći od dikcije napred citirane norme, racionalnije je tumačiti da zaključenje sporazuma o priznanju krivice nije dopušteno ni za dela sa zaprećenom kaznom ispod dvanaest godina u slučaju kad se jedinstveni postupak vodi i za krivična dela koja po zaprećenoj kazni premašuju zakonski limit. Međutim, u situaciji kad bi okrivljenog trebalo optužiti i za teža dela sa propisanom kaznom preko deset godina zatvora, u pregovorima o priznanju okrivljeni bi kao koncesiju za priznanje mogao zatražiti da javni tužilac tako izmeni optužbu da se delo može kvalifikovati po blažem zakonu. Tom blažom pravnom kvalifika-

⁵⁷ Zakonopisci uvode termin „sticaj“, koji je krivičnopravni pojam, u odredbe o zaključenju sporazuma o priznanju krivice, a ne i kod regulative spajanja (i razdvajanja) postupka (čl. 33), gde bi ovom terminu pre bilo mesto jer su to osnovne odredbe o jedinstvenom postupku, koji se javlja kao pretpostavka i za primenu ovog sporazuma na više krivičnih dela.

cijom, osim što je povlastica okrivljenom, postiglo bi se i zadovoljenje zakonskog uslova za zaključenje sporazuma koji se odnosi na zaprećenu kaznu.

2) Dobijanje okrivljenikove *izjave o priznanju* krajnji je cilj stranačkih pregovora, a sama izjava se javlja i kao sadržinski elemenat sporazuma o priznanju krivice. Uslov za zaključenje sporazuma jeste da okrivljeni u potpunosti prizna krivično delo za koje ga optužba tereti. Zakonopisci su ovaj uslov definisali na sledeći način: „Sporazumom o priznanju krivice *okrivljeni u potpunosti priznaje krivično delo za koje se tereti*, odnosno *priznaje jedno ili više od krivičnih dela* učinjenih u sticaju, koja su *predmet optužbe...*“ (čl. 282b. st. 1).

Iz navedene, prilično rogobatne, formulacije ovog zakonskog uslova jedino je jasno da *priznanje* krivičnog dela mora da bude *potpuno* kad se okrivljeni tereti za izvršenje samo jednog dela. U delu koji se odnosi na priznanje u jedinstvenom krivičnom postupku za više krivičnih dela, citirana norma je neprecizna i izaziva sumnju da li je izabrano rešenje najpogodnije. Kad je reč o jedinstvenom postupku za više krivičnih dela, neprecizno je određen *kvalitet priznanja* za svako delo koje okrivljeni priznaje i *obim priznanja*. Primeenom samo jezičkog metoda tumačenja, došlo bi se do zaključka da priznanje po kvalitetu ne mora da bude potpuno kad okrivljeni priznaje krivična dela koja je izvršio u sticaju. Takvo značenje proizlazi iz izraza koje zakonopisci koriste: traži se, naime, da okrivljeni *u potpunosti priznaje* kad je optužen za jedno krivično delo, a samo da *priznaje* ako je optužen za više dela. Međutim, polazeći od cilja uvođenja ovog oblika konsenzualne pravde (da se izbegne suđenje), koristeći, osim jezičkog i teleološkog, još i metode logičkog i sistematskog tumačenja, dolazi se do zaključka da i u ovim slučajevima koneksiteta priznanje *mora biti potpuno*. U pogledu obima priznanja kad se okrivljeni tereti za više krivičnih dela u jedinstvenoj optužbi, zakonodavac kao uslov predviđa da okrivljeni može priznati „*jedno ili više* od krivičnih dela učinjenih u sticaju“. Strogo uzev, tumačeći izdvojeno samo ovu zakonsku odredbu, moglo bi se zaključiti da zakonodavac ne traži kao uslov da okrivljeni prizna sva krivična dela za koja ga optužba tereti, niti takvu mogućnost eksplicite predviđa. Ovakva regulativa u koliziji je sa odredbom člana 282v. st. 8. tač. 1, prema kojoj je za *usvajanje sporazuma* o priznanju krivice potrebno „da je okrivljeni svesno i dobrovoljno priznao krivično delo, odnosno *krivična dela koja su predmet optužbe*“. Dakle, za razliku od odredaba o predmetu sporazuma, u odredbama koje se odnose na sudsko odlučivanje o sporazumu nije predviđeno da sud može usvojiti sporazum o priznanju krivice ako okrivljeni prizna *jedno ili više* krivičnih dela za koja je optužen. Naprotiv, zahtev je da okrivljeni prizna „krivična dela“ koja su predmet optužbe, što bi, sledeći dikciju norme, značilo da okrivljeni treba da prizna *sva krivič-*

na dela zbog kojih se protiv njega vodi jedinstven postupak. Zbog ove kolizije, za praktično postupanje *preporučljivo je i racionalno* da javni tužioci *izdejtstvuju priznanje svih krivičnih dela* koja su predmet optužbe i da samo u tim slučajevima sa okrivljenima zaključuju sporazume o priznanju krivice. Na takav racionalan pristup upućuje pravosudna praksa onih zemalja koje već imaju dosta iskustva u primeni instituta stranačke pogodbe o krivici, gde prevladava gledište da se sporazum o priznanju krivice mora odnositi na sve tačke optužnice.⁵⁸

3) Podizanje optužnice nije predviđeno kao uslov za zaključenje sporazuma o priznanju krivice niti je to uslov za podnošenje sporazuma sudu da odluči o njegovoj zakonitosti i prihvatljivosti. Naš zakonodavac dopušta da stranke zaključe i podnesu sudu sporazum o priznanju krivice i pre i posle podizanja optužnice. Da je moguće zaključenje ovog sporazuma i pre podizanja optužnice, zakonodavac eksplicite navodi u više odredaba (u odredbama koje se odnose: na „zaključenje sporazuma o priznanju krivice“ – čl. 282a. st. 4; na „odlučivanje o sporazumu o priznanju krivice“ – čl. 282v. st. 2. i na „presudu donesenu na osnovu sporazuma o priznanju krivice“ – čl. 282. st. 1).

Ovakvom zakonskom rešenju može se prigovoriti iz više razloga: (a) u bilo kom momentu pre podizanja optužnice *sud još uvek ne zna koja krivična dela će biti „predmet optužbe“*, da bi mogla biti predmet sporazuma; (b) zaključenje sporazuma i njegovo usvajanje sudskom odlukom pre podizanja optužnice znatno komplikuje sam sadržaj sporazuma (principijelno gledano, pošto još nema optužbe ni sudskog postupka, morao bi se navesti potpuni, činjenični opis dela koje okrivljeni priznaje ili opis iz rešenja o sprovođenju istrage); (c) u suprotnosti je sa odredbom o sudskoj odluci usvajanju prigovora (da bi sud doneo rešenje o usvajanju sporazuma potrebno je da utvrdi da je okrivljeni svesno i dobrovoljno priznao „krivična dela koja su predmet optužbe“ – čl. 282. st. 8. tač. 1).

Nasuprot ovakvom zakonskom rešenju, u uporednom pravu je *podignuta ili čak potvrđena optužnica* obavezni zakonski uslov, jer se smatra da zaključivanje sporazuma ima smisla samo nakon podizanja optužnice pošto je tek od tog momenta verovatno, a nakon potvrđivanja optužnice i izvesno, da će okrivljeni biti izveden na glavni pretres, što se sporazumom o priznanju krivice nastoji izbeći. To, međutim, ne znači da stranke ne mogu pregovarati u nekoj ranijoj fazi postupka. Naprotiv, ukoliko javni tužilac u bilo kom momentu oceni da može izdejtstvovati priznanje i da sporazumu o priznanju krivice ima mesta radi ostvarenja tog cilja, treba odmah da započne pregovore

⁵⁸ Vidi: prof. dr Miodrag N. Simović, *Krivično procesno pravo, Posebni deo*, Banja Luka, 2006, str. 83.

sa okrivljenim i njegovim braniocem. Pregovori stranaka o priznanju krivice dopušteni su u svim fazama prethodnog postupka – u istrazi, pa čak i u prethodnoj istrazi, ali ne treba gubiti iz vida da je presuđenje krivične stvari na osnovu usvojenog sporazuma o priznanju krivice uslovljeno podignutom optužbom!

(3) Forma i predmet sporazuma o priznanju krivice

Sporazum o priznanju krivice nije građanskopravni ugovor mada sadrži priznanje, tj. akt samooptuživanja koji obuhvata ne samo priznanje činjenica nego i pravne zaključke, po čemu je blizak aktu priznanja tužbenog zahteva u građanskoj parnici. Sporazum mora da bude zaključen *u pismenoj formi* da bi proizvodio dejstvo. Budući da je to sporazum *sui generis*, a ne klasičan građanskopravni ugovor, on ne proizvodi neposredno dejstvo, već služi kao *pravni osnov* za donošenje presude o krivičnoj stvari.

U kontinentalnom pravosuđu tipičan predmet sporazuma o priznanju krivice jesu *koncesije* onim okrivljenim koji su spremni da daju priznanje ili pruže sudu inkriminirajući dokaz. U biti, to su uslovi pod kojima okrivljeni prihvata da prizna krivično delo koje mu se stavlja na teret, a najčešće se vežu za ublažavanje kazne, prekvalifikaciju krivičnog dela pa čak i za odustajanje tužioca od optužbe. Naspram ovih koncesija, kao predmet sporazuma su i obaveze koje okrivljeni preuzima, pored priznanja koje je obavezno. Te obaveze se odnose na neki drugi krivični predmet (da bude svedok u nekoj krivičnoj stvari, da tužiocu pruži informacije ili dokaze i sl.) ili su u vezi s krivičnim postupkom koji se protiv okrivljenog vodi (troškovi, imovinskopravni zahtev i dr.). Uz javni interes koji se zaključenjem sporazuma nastoji osigurati, a ispoljava se u brzom i efikasnom okončanju krivičnog postupka, u kome se, uz ekonomično korišćenje svih državnih resursa, utvrđuje i pravo države na kažnjavanje, javni tužilac treba da zaštiti i interese žrtve, te se sporazum o priznanju krivice u određenoj meri javlja i kao *instrument restorativne pravde*.

Predmet sporazuma o priznanju krivice regulisan je odredbama člana 282b. Propisani predmeti sporazuma o priznanju krivice raznorodne su prirode i treba ih shvatiti kao formalne elemente sporazuma. Neki od njih moraju a neki mogu da budu uneti u ovaj sporazum, pa se mogu klasifikovati na obavezne i fakultativne elemente. *Obavezni* elementi (predmeti) sporazuma su: 1) potpuno priznanje krivičnog dela; 2) preciziranje krivične sankcije koja se ima izreći okrivljenom; 3) troškovi krivičnog postupka i imovinskopravni zahtev; 4) odricanje stranaka i branioca od prava na žalbu. *Fakultativni* elementi (predmeti) sporazuma su: 1) odustajanje javnog tužioca od krivičnog

gonjenja za druga dela okrivljenog; 2) obaveze koje se osumnjičenom mogu nametnuti radi uslovnog odlaganja krivičnog gonjenja; 3) imovinska korist i predmet krivičnog dela.

1. Potpuno priznanje krivičnog dela. U sporazumu se obavezno navodi da okrivljeni priznaje krivično delo ili krivična dela za koja ga tužilac tereti. Nije dovoljno delimično priznanje krivičnog dela jer sporazum o delimičnom priznanju krivice nije moguć, pošto se na osnovu takvog sporazuma ne može presuditi krivična stvar bez održavanja glavnog pretresa. Na koji način treba navesti priznanje u sporazumu, zavisi od toga da li se sporazum sačinjava pre ili posle podizanja optužnice. Ako se sporazum zaključuje posle podizanja optužnice, u sporazumu treba navesti da okrivljeni *u potpunosti priznaje* krivično delo ili krivična dela *određena činjeničnim opisom u optužnici* konkretnog javnog tužioca, uz uobičajeno označavanje te optužnice. Ako se, pak, sporazum zaključuje pre podizanja optužnice, pošto u tom momentu nema nikakvog optužnog akta, shvaćenog u užem smislu, ne preostaje ništa drugo nego da se okrivljenikova izjava o priznanju veže za *činjenični opis iz rešenja o sprovođenju istrage*, koje takođe treba na uobičajen način označiti.

Budući da sporazum može da bude prihvaćen samo ako je okrivljeni priznanje *dao svesno i dobrovoljno* (čl. 282v. st. 8. tač. 1), celishodno je da to bude naznačeno u sporazumu, u odredbi o priznanju ili u nekoj posebnoj odredbi sporazuma.

2. Preciziranje krivične sankcije koja se ima izreći okrivljenom. Izricanje blaže krivične sankcije od one koju bi mu sud izrekao u redovnoj proceduri, glavna je i najčešća koncesija koja se daje okrivljenom, zbog koje okrivljeni i priznaje delo koje mu se stavlja na teret. Iz tih razloga u zakonu je predviđeno da se javni tužilac i okrivljeni u sporazumu saglašavaju o „vrsti i visini kazne, odnosno o drugim krivičnim sankcijama koje će okrivljenom biti izrečene“. Dogovorena kazna, po pravilu, ne može da bude ispod zakonskog minimuma predviđenog za krivično delo koje se okrivljenom stavlja na teret (čl. 282a. st. 2). Samo izuzetno, okrivljeni i javni tužilac mogu se sporazumeti da se okrivljenom izrekne kazna ispod posebnog zakonskog minimuma, u granicama propisanim u članu 57. Krivičnog zakonika, kada je to *očigledno opravdano* značajem priznanja okrivljenog: za razjašnjenje krivičnog dela za koje se tereti, čije bi dokazivanje bez takvog priznanja bilo nemoguće ili znatno otežano; za sprečavanje, otkrivanje ili dokazivanje drugih krivičnih dela; i zbog postojanja naročito olakšavajućih okolnosti (iz člana 54. stav 2. Krivičnog zakonika).

Izvan ovih slučajeva ublažavanje kazne po zakonu nije dopušteno. Ukoliko bi stranke dogovorile vrstu i visinu kazne, odnosno krivičnu sankciju koja po zakonu nije moguća, takav sporazum sud mora svojom odlukom da *odbije* po izričitoj zakonskoj zapovesti (čl. 282v. st. 9. u vezi sa st. 8. tač. 2).

3. *Troškovi krivičnog postupka i imovinskopravni zahtev.* Pored sporazumevanja o pitanjima vezanim za glavni predmet krivičnog postupka, stranke se dogovaraju i o sporednim predmetima. Celishodno je da se okrivljeni obaveže na plaćanje troškova postupka, jer se na osnovu prihvaćenog sporazuma donosi osuđujuća presuda, kojom bi ionako na to bio obavezan. Budući da se u momentu zaključenja sporazuma ne mora znati koliki su troškovi ili se u tom momentu to još ne može utvrditi, smatramo da u tim slučajevima u sporazum treba uneti klauzulu da se okrivljeni *obavezuje da plati troškove postupka u iznosu koji sud odredi.* Pošto je svrha sporazuma da se izbegne klasično suđenje, zaključenjem sporazuma o priznanju krivice znatno će se smanjiti troškovi krivičnog postupka. Zbog toga, u manje složenim predmetima kad su troškovi mali, skoro nezatni, postoji mogućnost da tužilac predloži oslobađanje okrivljenog da snosi troškove postupka ako je slabog imovnog stanja.

U toku pregovora javni tužilac treba da nastoji da pomiri okrivljenog sa žrtvom krivičnog dela, ako je to moguće, što podrazumeva da okrivljeni preuzme i izvesne obaveze kako bi se zadovoljili interesi oštećenog. Zbog toga je sporazum o priznanju krivice u izvesnoj meri instrument za ostvarenje *restorativne pravde.* O interesima oštećenog javni tužilac treba da vodi računa i da nastoji da ih u optimalnoj meri zadovolji, jer će ih sud obavezno uzimati u obzir prilikom ocene da li treba prihvatiti sporazum o priznanju krivice. Zadovoljenje interesa žrtve nekada može biti odlučujući razlog za sud da prihvati stranačku pogodbu. Obaveze koje okrivljeni treba da izvrši u interesu oštećenog mogu da budu različite prirode, ali svaka od njih ne mora da bude predmet sporazuma. Zakonodavac predviđa samo imovinskopravni zahtev kao predmet sporazuma, što ne isključuje niti zabranjuje unošenje drugih obaveza. Zakonodavac poznaje tri vrste imovinskopravnog zahteva koje sud može dosuditi u krivičnom postupku – zahtev za naknadu štete, zahtev za povraćaj stvari i poništaj pravnog posla. O svakom od njih stranke se mogu dogovoriti i u sporazum o priznanju uneti ono o čemu su se saglasile. Kad je u pitanju naknada štete, najbolje je da se u samom sporazumu *tačno odredi visina štete koju okrivljeni ima naknaditi oštećenom.* Međutim, ako se saglasnost o visini štete ne može postići, odluku treba prepustiti sudu, ali i tada u sporazum treba uneti klauzulu *da se okrivljeni obavezuje da naknadi štetu oštećenom u iznosu koji sud odredi,* prema kriterijumima izgrađenim u sudskoj praksi.

4. *Odricanje stranaka i branioca od prava na žalbu.* Pravo na delotvoran pravni lek osnovno je ljudsko pravo i zato je garantovano međunarodnim dokumentima⁵⁹ i konstitucijama savremenih pravnih država.

⁵⁹ Pravo na žalbu u krivičnim stvarima statuirano je članom 2. Protokola br. 7 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Međutim, sporazumom o priznanju krivice stranke i okrivljeni obavezni su da se odreknu prava na žalbu „protiv odluke suda donesene na osnovu sporazuma o priznanju krivice, kada je sud u potpunosti prihvatio sporazum“. U suštini, reč je o odricanju od prava na pravni lek i pre izricanja presude, koje zakon u ovom slučaju dopušta, što je odstupanje od pravila da se subjekti pravnog leka mogu odreći tog svog prava tek nakon dostavljanja otpavka presude, a najranije nakon objavljivanja presude. Soga, presuda doneta na osnovu sporazuma o priznanju krivice, nakon što rešenje o prihvatanju sporazuma postane pravnosnažno, postaje odmah pravnosnažna i izvršna. Sledeći tu ideju, zakonodavac propisuje da se u presudi donetoj na osnovu sporazuma o priznanju krivice mora navesti u pouci o pravnom leku „da protiv nje žalba nije dozvoljena“ (čl. 282d. st. 3).

Pošto je sud dužan da uvek proveri je li okrivljeni svestan posledica koje proizvodi njegova saglasnost o ovom elementu sporazuma, celishodno je u sporazum o priznanju krivice uneti *da je okrivljeni svestan da se odriče prava na suđenje i izjavljivanje žalbe* na presudu koja bude doneta na osnovu ovog sporazuma.

5. *Odustajanje javnog tužioca od krivičnog gonjenja za druga dela okrivljenog.* Pored ublažavanja kazne, kao najveća koncesija okrivljenom s kojim se zaključuje sporazum o priznanju može da bude i odustajanje javnog tužioca od krivičnog gonjenja za druga krivična dela. Zakonodavac samo propisuje da se stranke mogu sporazumeti „o odustajanju javnog tužioca od krivičnog gonjenja za krivična dela koja nisu obuhvaćena sporazumom o priznanju krivice“ (čl. 282b. st. 1. tač. 2), ne navodeći pod kojim uslovima i za koja krivična dela. Ova najveća povlastica okrivljenom uobičajeno se daje kad se okrivljeni obaveže da pruži podatke i dokaze o drugim krivičnim delima ili učinocima ili da bude svedok saradnik. Ti razlozi odustanka, po logici stvari, ne navode se u sporazumu, ali se mogu saopštiti sudu na ročištu na kome će se ocenjivati prihvatljivost sporazuma o priznanju krivice kao argumenti za pozitivnu sudsku odluku.

6. *Obaveze koje se osumnjičenom mogu nametnuti radi uslovnog odlaganja krivičnog gonjenja.* Sa okrivljenim se može pregovarati da, pored priznanja i eventualne saradnje u drugima krivičnim stvarima, preuzme i neke obaveze koje se ne tiču pokrenutog ili nekog drugog krivičnog postupka. Zakonikom je predviđeno da se kao predmet sporazuma o priznanju krivice mogu javiti i obaveze koje se mogu nametnuti okrivljenom prilikom tzv. uslovnog odlaganja krivičnog gonjenja (čl. 282b. st. 4). Okrivljeni se posebnom klauzulom sporazuma može obavezati na ispunjenje nekih od tih obaveza iz čl. 236. st. 1, a do kada ih mora ispuniti, zavisi od njihove prirode. Ako je to moguće, okrivljeni je dužan da preuzete obaveze ispuni do podnošenja spora-

zuma sudu na usvajanje, a ako njihova priroda to ne dopušta, dužan je do tog momenta da započne sa ispunjavanjem preuzetih obaveza.

7. *Imovinska korist i predmet krivičnog dela*. Pošto predmet sporazuma, načelno uzet, može biti sve ono što može biti obuhvaćeno osuđujućom presudom, stranke se, osim o krivičnim sankcijama, u okvirima zakonskih limita, mogu sporazumeti i o drugim krivičnopravnim merama. Zakonikom je predviđeno da predmet sporazuma mogu da budu imovinska korist i predmeti krivičnog dela, budući da sud ove mere može uvek izreći u osuđujućoj presudi. Razume se, preuzimanje obaveze da vrati imovinsku korist stečenu izvršenjem krivičnog dela dolazi obzir samo ukoliko ona još nije vraćena a nije obuhvaćena dogovorom o namirenju imovinskopravnog zahteva oštećenom.

(4) Postupak zaključenja sporazuma o priznanju krivice

(a) Pregovaranje o priznanju krivice

Do zaključenja sporazuma o priznanju krivice dolazi nakon pregovora čiji je cilj da okrivljeni izjavi da priznaje krivično delo koje mu se stavlja na teret. Pregovori se vode između javnog tužioca, s jedne strane, i okrivljenog i njegovog branioca, s druge strane. Upravo su stranke i branilac budući potpisnici sporazuma. Po zakonu, u pregovorima sudu nema mesta.⁶⁰ Na njemu je samo da oceni i zaštiti javni interes i zakonitost stranačke pogodbe, ali tek pošto sporazum između stranaka bude zaključen. Učešće suda pre toga, a osobito ako bi on davao inicijativu okrivljenom da prizna krivično delo radi zaključenja sporazuma, moglo bi da se tumači kao direktno ugrožavanje pretpostavke nevinosti.

Inicijativa za pregovore može poteći od bilo koje stranke ili od branioca. Tu inicijativu zakonodavac označava kao *predlog* za pregovore i eksplicite navodi od kojih sve subjekata može poteći: „javni tužilac može predložiti okrivljenom i njegovom braniocu zaključenje sporazuma o priznanju krivice, odnosno okrivljeni i njegov branilac mogu javnom tužiocu predložiti zaključenje takvog sporazuma“ (čl. 282a. st. 1). Kad inicijativu daje javni tužilac, u praksi će to biti najčešće preko branioca zato što je ta komunikacija lakše ostvarljiva, ali nije isključeno da ponudu učini neposredno okrivljenom tako što će ga pozvati s tim ciljem ili na ročištu za njegovo saslušanje.

⁶⁰ Suprotno rešenje prihvaćeno je u nemačkoj pravosudnoj praksi, gde inicijativa za pregovore, pored stranaka, može poteći i od sudećeg sudije, pa se čak praktikuje vođenje pregovora samo između suda i okrivljenog. *Amplius M. Damaška, Der Austausch von Vorteilen im Strafverfahren: Plea-Bargaining und Absprachen*, 8. Straverteidiger, 399 (1988).

Za sam predlog kojim se nude pregovori o priznanju krivice zakon ne traži pismenu niti bilo kakvu formu, te se dá zaključiti da je to *neformalni, faktički akt jedne od stranaka ili branioca*. Otud, stranke i branilac mogu predlog za početak pregovora da daju usmeno ili pismeno, telefonom, elektronskom poštom ili bilo kojim sredstvom komuniciranja. Izbor sredstva komuniciranja i forme u kojoj će se pregovori predložiti treba da odgovara procenjenom i potrebnom nivou konspirativnosti, koji zavisi od uslova o kojima će se pregovarati (npr. ako se nudi ili traži saradnja okrivljenog u otkrivanju ili dokazivanju drugih krivičnih dela i njihovih učinilaca, neophodan je neposredni usmeni razgovor i sl.).

Pregovori o uslovima priznanja krivičnog dela ili krivičnih dela koja se okrivljenom stavljaju na teret mogu započeti tek pošto suprotna strana prihvati učinjeni predlog (zakonopisci pogrešno uzimaju da stranke i branilac mogu pregovarati „kada se *uputi* predlog“ jer svaki predlog jedne strane ne mora da prihvati druga strana – postojanje predloga jeste neophodan uslov, ali ne i dovoljan).

Uslovi o kojima se pregovara pre svega su zakonom dopušteni i predviđeni predmeti sporazuma o priznanju krivice, o kojima je napred bilo reči. To mogu biti i oni elementi zbog kojih se sporazum postiže a koji u sporazumu ne moraju biti navedeni, kao što su razni modaliteti saradnje okrivljenog sa javnim tužiocem (npr. u slučaju kad je neophodno da se sačuva identitet budućeg svedoka saradnika i sl., ne mora se u sporazumu navesti koje je sve obaveze prihvatio saokrivljeni). Okrivljeni i njegov branilac mogu pregovarati sa javnim tužiocem i o *činjeničnom opisu i o pravnoj kvalifikaciji dela*, ako se koncesija okrivljenom za njegovo priznanje i obaveze koje će preuzeti, želi dati putem blaže pravne kvalifikacije (optužbom za blaže krivično delo). Činjenični opis i pravna kvalifikacija mogu biti uslovi o kojima se pregovara, ali neće biti poseban predmet sporazuma o priznanju krivice. Dogovoreni činjenični opis i pravna kvalifikacija, u tom slučaju, biće obavezni elementi optužnice koju će tužilac tek podneti (ako sporazum bude zaključen pre toga) ili izmenjene optužnice (ako sporazum bude zaključen posle podizanja optužbe), a okrivljeni će u sporazumu u potpunosti priznati krivično delo iz tako podignute ili izmenjene optužnice, što je saglasno članu 282b. st. 1. ZKP.

(b) Zaključenje sporazuma o priznanju krivice

Ukoliko se pregovori uspešno završe, pristupa se zaključenju sporazuma. Za sporazum o priznanju krivice zakonikom je propisano da se zaključuje u *pismenoj formi*. Pismenom formom obezbeđuje se sudska ocena zakonitosti sporazuma i prihvatljivosti svakog dogovorenog predmeta sporazuma, sa staništa javnog interesa i zaštite prava oštećenog, a ujedno se obezbeđuje i

kako treba da glasi dispozitiv osuđujuće presude koju će sud na osnovu sporazuma izreći.

Sporazum potpisuju javni tužilac, okrivljeni i njegov branilac. Nije neophodno da sporazum potpisuje i oštećeni, jer on svoja prava može da zaštiti na ročištu za usvajanje sporazuma o priznanju krivice i izjavljivanjem žalbe protiv sudske odluke o usvajanju sporazuma. Da prava oštećenog ne budu povređena, mora voditi računa i javni tužilac, u protivnom, sud će odbiti zaključeni sporazum o priznanju krivice. Sporazum treba sačiniti u onoliko primeraka koliko je potrebno za stranke, branioca, oštećenog i sud.

(5) Postupak sudske kontrole sporazuma o priznanju krivice

(a) Podnošenje sporazuma

Sporazum o priznanju krivice zaključen u pismenoj formi podnosi se *nadležnom* sudu na ocenu i usvajanje. Sporazum se može podneti u toku istrage ili nakon podizanja optužnog akta (optužnice ili optužnog predloga), a najkasnije „na prvom ročištu za održavanje glavnog pretresa“ (čl. 282a. st. 3). O koncepcijskoj nedoslednosti i reperkusijama vezanim za zaključenje sporazuma i njegovo podnošenje sudu pre podizanja optužnice, bilo je napred reči. Zakonopisci nisu krajnji rok za podnošenje sporazuma vezali za započeti ili održani glavni pretres, već za „prvo ročište“ za glavni pretres. Budući da ročište za glavni pretres čine *otvaranje zasedanja* (tj. *otvaranje ročišta*) i sam *glavni pretres*, moguće je da ročište bude *održano* a da glavni pretres bude *odložen* u slučaju kad se na zakazanom ročištu ne steknu procesne pretpostavke za održavanje glavnog pretresa. U takvoj situaciji sporazum može da bude podnet u toku otvaranja zasedanja, sve dok sud zaseda, a ne i na novom ročištu za održavanje odloženog glavnog pretresa jer je to drugo ročište. Time je zakonodavac nastojao da ubrza presuđenje krivične stvari i da krivični postupak učini ekonomičnim. U slučaju da glavni pretres otpočne na prvom ročištu, sporazum može da bude podnet do završetka glavnog pretresa na tom ročištu ili do momenta odlaganja ili prekida glavnog pretresa

Takvo zakonsko rešenje, po kome je moguće da stranke zaključe sporazum do završetka glavnog pretresa na prvom ročištu, protivreči duhu sporazuma o priznanju krivice. Osnovni razlog za uvođenje pregovaranja o priznanju krivice i glavni cilj koji se nastoji postići ovom ustanovom konsenzualne pravde jeste da se izbegne suđenje, preciznije rečeno, da izostane održavanje glavnog pretresa pred krivičnim sudom. S obzirom na takav cilj, razumljivo bi bilo da zakonom bude dopušteno zaključivanje sporazuma o priznanju krivice i njegovo podnošenje sudu najkasnije do početka glavnog pretresa, ali se

ne vidi smisao da on može biti zaključen i do kraja prvog ročišta za glavni pretres, kad će dobar deo suđenja već biti završen (izuzev za složenija krivična dela) ili će ostati samo izricanje presude.

U toku istrage sporazum se *podnosi* predsedniku vanraspravnog veća (iz čl. 24. st. 6), a nakon podizanja optužnice – predsedniku sudećeg veća, ili mu se *predaje* na prvom ročištu za održavanje glavnog pretresa (čl. 282a. st. 4).

(b) Ročište za odlučivanje o sporazumu

O sporazumu zaključenom pre podizanja optužnice odlučuje *predsednik vanraspravnog veća*, a o sporazumu podnetom nakon podizanja optužnice, kao i u slučaju kad se na takav sporazum poziva okrivljeni ili njegov branilac u prigovoru protiv optužnice, odluku donosi *predsednik sudećeg veća*. Ako je reč o lakšim krivičnim delima za koja se vodi skraćeni postupak, po podizanju optužnog predloga o sporazumu odlučuje *sudija pojedinac*.

Po prijemu u pisanoj formi zaključenog sporazuma, sud najpre ispituje postoje li kakvi nedostaci sporazuma stranaka zbog kojih se po zakonu mora odbaciti. U slučajevima kad ne odbaci sporazum, sud zakazuje ročište na kome odlučuje o toj pogodbi stranaka. Ročište zakazuje napred pomenuti funkcionalni sastav suda koji i odlučuje o sporazumu, zavisno od faze postupka u kojoj se sporazum podnosi.

U nedostatku izričite odredbe, treba tumačiti da se ročište zakazuje naredbom analogno zakazivanju glavnog pretresa. Naredba treba da ima isti sadržaj kao kad se zakazuje glavni pretres, ali se iz nje mora videti da je reč o *ročištu za odlučivanje o sporazumu o priznanju krivice*.

Na ročište se pozivaju javni tužilac, okrivljeni i njegov branilac. Da se samo ovi učesnici ročišta *pozivaju*, proizlazi iz zakonske odredbe po kojoj se o sporazumu odlučuje na ročištu, „kome prisustvuju javni tužilac, okrivljeni i branilac“ (čl. 282v. st. 5), dok se ostali učesnici, a to su oštećeni i njegov punomoćnik, samo *obaveštavaju* o ročištu. U pozivu strankama i braniocu takođe mora da bude naznačeno šta će biti predmet izviđanja i odlučivanja na ročištu.

Mada citirana zakonska odredba ima značenje da je *obligatorno prisustvo* stranka i branioca na ovom ročištu, iz odredaba o odlukama suda povodom podnetog sporazuma proizlazi da se sporazum *odbacuje jedino u slučaju nedolaska uredno pozvanog okrivljenog* (čl. 282v. st. 7), što znači da je obavezno samo prisustvo okrivljenog, a ne i drugih pozvanih učesnika. U slučaju nedolaska javnog tužioca, ročište se može održati, ali je sud dužan da o tome obavesti neposredno višeg javnog tužioca (čl. 282v. st. 7. *in fine*). Za nedolazak branioca, zakonodavac ne vezuje nikakve procesnopravne posledice, niti pravi razliku između slučajeva kad je stručna odbrana obavezna od onih kad

je fakultativna. Međutim, načelo pravičnog postupka⁶¹ iz čl. 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda zahtevalo bi dijametralno suprotno rešenje.

Ročište za odlučivanje o sporazumu o priznanju krivice po pravilu je *javno* (čl. 282b. st. 6). Sud je ovlašćen da sa celog i dela ročišta isključi javnost, iz istih razloga i po postupku kao na glavnom pretresu. Na isključenje javnosti shodno se primenjuju odredbe o formi i postupku donošenja odluke o isključenju javnosti na glavnom pretresu (čl. 292), kao i odredbe o ograničenoj javnosti (čl. 293).

Do donošenja sudske odluke o sporazumu svaka stranka može odustati od zaključenog sporazuma. U tom slučaju sporazum je pravno nepostojeći, pa bi ga kao takvog trebalo *odbaciti*, po opšteusvojenim pravnim pravilima (analogno odredbama o odustanku od žalbe i sl.).

Na ročištu za odlučivanje o sporazumu vodi se zapisnik, po opštim pravilima o zapisniku (čl. 174–177), koji potpisuju sudija koji je zakazao ročište i zapisničar. U zapisnik se unosi rešenje o odbacivanju sporazuma, budući da se ono ne mora pismeno izrađivati, jer protiv tog rešenja nije dopuštena žalba.

(c) Odluke suda o prihvatljivosti sporazuma

Rešenje o odbacivanju sporazuma. Pre nego što sud pristupi oceni sporazuma o priznanju, na kojoj će zasnovati svoju meritornu odluku o prihvatljivosti sporazuma, sud je dužan da ispita postoje li kakve zakonske smetnje za odlučivanje o sporazumu. Ukoliko postoji neka zakonska smetnja, sud mora da *odbaci* podneseni sporazum. Zakonikom su eksplicite predviđena samo dva slučaja u kojima se donosi odluka o odbacivanju sporazuma, a na osnovu tumačenja svih ostalih odredaba koje se odnose na sporazum o priznanju krivice, može se zaključiti da u praksi mogu nastati i još neki slučajevi.

Prema izričitoj zakonskoj zapovesti, sud će *rešenjem odbaciti* sporazum:

- Ako je sporazum podnet „nakon što je završeno prvo ročište za održavanje glavnog pretresa“ (čl. 282v. st. 4). Kad se smatra da je ročište „završeno“, bilo je napred reći.
- Ako na ročište za odlučivanje o sporazumu „*nije došao uredno pozvani okrivljeni*“ (čl. 282v. st. 7). Dva su uslova za odbacivanje sporazuma: da je okrivljeni uredno pozvan i da nije došao na ročište. Poziv je *neuredan* ako nema zakonom predviđenu sadržinu, ako nije dostavljen na propisani način i kad je određen rok za odazivanje na poziv manji od zakonskog. Neodazivanje na nepravilan poziv ne povlači štetne posledice.

⁶¹ Opširnije o načelu pravičnog postupka vidi: dr Nikola Matovski, *Kazneno procesno pravo, Opšti del, Skopje, 2003, str. 132-138.*

dice. Treba dopustiti mogućnost da okrivljeni zatraži odgađanje ročišta za odlučivanje o sporazumu ukoliko iz opravdanih razloga ne može da se odazove na uredan poziv (strogost u ovoj situaciji bila bi u neskladu s ciljem nagodbe o krivici). Nasuprot tome, povratak u pređašnje stanje ne treba dopustiti jer se, po svojoj prirodi, taj procesni institut, ustanovljen iz razloga pravičnosti u cilju da se otklone negativna dejstva prekluzije, može primenjivati samo u slučajevima i pod uslovima koje zakon predviđa, što nije slučaj sa opravdanim nedolaskom na ročište za odlučivanje o sporazumu. Osim toga, pored ovolikog broja sredstava komunikacije visokog tehnološkog nivoa, teško je zamisliti slučajeve u kojima okrivljeni ili njegov branilac ne bi bili u mogućnosti da blagovremeno obaveste sud da je okrivljeni iz opravdanih razloga sprečen da dođe na zakazano ročište i time omoguće sudu da ga odgodi.

Izvan ovih zakonom predviđenih slučajeva, mogu nastati i druge smetnje za koje zakonodavac eksplicite ne predviđa da zbog njih sporazum treba odbaciti niti odbiti. S tim u vezi treba tumačiti da sud odbacuje sporazum i u sledećim slučajevima:

- Ako stranke zaključe sporazum o priznanju krivice za krivična dela sa zaprećenom kaznom iznad deset godina zatvora. Zaključenje takvog sporazuma suprotno je zakonskim uslovima za zaključenje sporazuma iz čl. 282a. st. 1, pa se kao *nedozvoljen* ima rešenjem *odbaciti*.
- Ako stranka izjavi da *odustaje* od zaključenog sporazuma. Sporazum od tog momenta pravno više ne postoji zato što nema saglasnosti volja, pa ga kao takvog treba *odbaciti*.

Sud odbacuje sporazum o priznanju krivice odlukom u formi *rešenja*. Protiv rešenja o odbacivanju sporazuma nije dozvoljena žalba (čl. 282v. st. 4. i 7). Nomotetički, ispravnije bi bilo da se svi slučajevi odbacivanja sporazuma i isključenje prava na žalbu predvide u jednoj odredbi, kako ne bi bilo nedoumica na koje se slučajeve rasprostiru ta pravila.

Ocena zakonitosti i prihvatljivosti sporazuma. Sud najpre ispituje da li je sporazum po zakonu dozvoljen i da li postoje neki razlozi za odbacivanje sporazuma. Ako ne donese rešenje o odbacivanju podnetog sporazuma, sud pristupa daljoj oceni zakonitosti i prihvatljivosti sporazuma sa stanovišta javnog interesa i zaštite prava oštećenog. Ta ocena se vrši na osnovu provere zakonskih uslova i po redosledu propisanom u članu 282v. st. 8.

Sud je dužan da izvidi a potom da oceni:

- da li je okrivljeni *svesno i dobrovoljno priznao krivično delo*, odnosno krivična dela koja su predmet optužbe i *da li je isključena mogućnost priznanja okrivljenog u zabludi*;

- da li je sporazum zaključen u skladu sa odredbama materijalnog krivičnog prava o odmeravanju kazne i izboru drugih krivičnih sankcija (na koje upućuje član 282b. st. 2. i 3;
- da li je okrivljeni *potpuno svestan svih posledica* zaključenog sporazuma (član 282b. stav 1), a posebno da li *u potpunosti razume* da se sporazumom *odriče prava na suđenje i ulaganje žalbe* protiv odluke suda donesene na osnovu sporazuma;
- da li postoje i drugi *dokazi koji potkrepljuju priznanje* krivice okrivljenog;
- da li su sporazumom o priznavanju krivice *povređena prava oštećenog* ili da li je on *protivan razlozima pravičnosti*.

Proveru i ocenu ispunjenosti ovih zakonskih uslova sud vrši na osnovu samog sporazuma, dostavljenih mu spisa uz sporazum ili uz optužni akt, kao i na osnovu ispitivanja stranaka, branioca i oštećenog, te izjava branioca okrivljenog i punomoćnika oštećenog.

Rešenje o usvajanju sporazuma. Pošto na ročištu izvidi sve zakonom propisane uslove, sud ocenjuje ispunjenost svakog uslova ponaosob i zakonitost sporazuma u celini, pa na toj osnovi zasniva svoje uverenje o tome da li je u javnom interesu prihvatljiv ponuđeni sporazum. Kad oceni da su sve zakonske pretpostavke zadovoljene i da je sporazum u javnom interesu, donosi *obrazloženo rešenje o usvajanju* sporazuma o priznanju krivice.

U obrazloženju rešenja svaki uslov mora da bude obrazložen, i to ubedljivo, a posebnu pažnju treba obratiti na klauzulu o imovinskopravnom zahtevu – da li se priznaje u potpunosti ili delimično, ili zašto nije predmet sporazuma a sud smatra da sporazum i pored toga treba prihvatiti. Celishodno je da sud izjavu oštećenog unese u obrazloženje i oceni je, pošto oštećeni ima pravo žalbe protiv rešenja o usvajanju sporazuma.

Rešenje suda o sporazumu o priznanju krivice dostavlja se javnom tužiocu, okrivljenom, braniocu, oštećenom i njegovom punomoćniku (čl. 282v. st. 11).

Rešenje o odbijanju sporazuma. Ukoliko na osnovu sporazuma, spisa predmeta koji su mu dostavljeni i izjava i obaveštenja pruženih na ročištu utvrdi da nije ispunjen bilo koji zakonski uslov, sud donosi *rešenje kojim se odbija* sporazum o priznanju krivice. Praktično uzev, ovu odluku sud donosi i kad je nezakonit samo jedan element sporazuma i kad više njegovih elemenata nije u skladu sa zakonom. Tako je prema slovu zakona, ali smatramo da je sud ovlašćen da odbije sporazum i kad su zakonu saglasni svi elementi sporazuma, ako proceni da sporazum u celini uzev nije u javnom interesu. I rešenje o

odbijanju sporazuma *mora biti obrazloženo* (čl. 282v. st. 9). U obrazloženju posebno treba navesti koji zakonski uslov nije ispunjen i zbog čega, zbog kojih razloga sud smatra neki elemenat sporazuma nezakonitim i koji su sve elementi nezakoniti, te zašto usvajanje sporazuma ne bi bilo u javnom interesu. Detaljno obrazlaganje zbog čega je sporazum odbijen svrsishodno je iz više razloga: to može da bude dobar putokaz za podnošenje novog, na zakonu zasnovanog i prihvatljivog sporazuma; sudu pravnog leka pomoći će da pravilno oceni osnovanost žalbe koju su stranke ovlašćene da izjave protiv rešenja o odbijanju sporazuma; oštećenom može pomoći da zaštiti svoja prava u redovnoj sudskoj proceduri koja nakon toga poteče.

I rešenje kojim se odbija sporazum o priznanju krivice dostavlja se strankama, braniocu, oštećenom i njegovom punomoćniku (čl. 282v. st. 11. ZKP/06), mada svi oni nemaju pravo žalbe.

(6) Postupak po žalbi na odluke suda o prihvatljivosti sporazuma

Sudska odluka o prihvatljivosti i zakonitosti stranačke pogodbe nije definitivna jer srpski zakonodavac predviđa pravo žalbe protiv tih odluka, ali je otvoreno pitanje koliko je takvo zakonsko rešenje svrsishodno i sa principijelnog stanovišta prihvatljivo. Ustanovljavanje prava na žalbu protiv sudske odluke o stranačkoj pogodbi (kojom sud može sporazum o priznanju krivice samo da usvoji ili odbije, ne i da ga izmeni), ne doprinosi ubrzanju postupka, a nije ni u harmoniji sa idejom konsenzualne pravde.

Pravo žalbe različito je uređeno i zavisi od vrste odluke koju sud donese povodom podnetog sporazuma o priznanju krivice (čl. 282g. st. 1. i 2): protiv *rešenja o odbijanju* sporazuma o priznanju krivice, žalbu mogu izjaviti *javni tužilac, okrivljeni i njegov branilac*, a protiv *rešenja o usvajanju* sporazuma o priznanju krivice, žalbu mogu izjaviti samo *oštećeni i njegov punomoćnik*.

Titulari prava na žalbu mogu je izjaviti *u roku od osam dana* od dana kada im je rešenje dostavljeno. O žalbi *odlučuje vanraspravno veće* u sednici veća. Veće je ovlašćeno da donese sve procesne i meritorne odluke koje se po opštim odredbama mogu doneti povodom žalbe na rešenje. Zakonodavac je i u odredbi člana 282g. st. 4, što često čini i u drugim zakonskim odredbama, nepotrebno definisao odluke koje sud može doneti po žalbi, ali na način koji odstupa od opštih pravila. Odredba glasi: „Veće koje odlučuje o žalbi protiv rešenja o sporazumu o priznanju krivice može žalbu *odbaciti* ako je podnesena *po proteku roka* iz stava 1. ovog člana, usvojiti je ili je odbiti kao neosnovanu.“ To može da dovede do zabune i pogrešnog tumačenja postupka po žalbi. Smatramo da veće može, primenjujući opšta pravila o žalbi na rešenje, da odbaci i svaku nedozvoljenu, a ne samo neblagovremenu žalbu (npr. žalbu

izjavljenu od neovlašćenih lica i sl.). Pored toga, nema nijednog razloga da se veću uskrati ovlašćenje da po žalbi preinači pobijano rešenje. Protiv odluka veća donetih po žalbi na rešenje o usvajanju ili odbijanju sporazuma nije dopuštena žalba (čl. 282g. st. 5).

Na priznanju okrivljenog datom u sporazumu koji je rešenjem suda odbijen, ne može se zasnivati presuda (čl. 282v. st. 9. *in fine*). Zbog toga je propisano da kad rešenje o odbijanju sporazuma postane pravnosnažno, da se *sporazum* i *svi spisi* koji su sa njim povezani, *uništavaju* pred sudom (čl. 282v. st. 10). Uništavanje vrši predsednik onog veća ili sudija pojedinac koji je u prvom stepenu odlučivao, pošto mu veće dostavi odluku kojom potvrđuje rešenje o odbijanju sporazuma ili kojom prvostepeno rešenje o usvajanju preinačuje u rešenje kojim odbija sporazum. Međutim, pitanje je da li se svi podaci o ponuđenom a neusvojenom sporazumu mogu uništiti (npr. iz upisnika u koji je sporazum zaveden ako je podnet pre podizanja optužnice). Zakonom nije propisan način niti postupak uništavanja, što se može učiniti spaljivanjem, sečenjem i sličnim postupkom, već samo da sud o uništavanju spisa mora sačiniti *službenu belešku*. U službenu belešku, koja se mora izdvojiti iz spisa, sud treba da unese samo neophodne podatke na osnovu kojih se verodostojno može utvrditi koji su spisi uništeni.

Sudija koji je doneo odluku o odbijanju sporazuma ne može učestvovati u daljem postupku (čl. 282v. st. 10. *in fine*). Može se tumačiti da je svrha ove odredbe da iz daljeg postupka isključi sudiju „kontaminiranog“ saznanjima iz sporazuma o krivici. Međutim, ukoliko je tačan sud o razlozima uvođenja ovog osnova isključenja sudije, nejasno je zašto iz daljeg postupka nije isključen i sudija koji je odbacio sporazum o priznanju krivice, a ne samo onaj koji je odbio sporazum, kad su i jedan i drugi jednako „kontaminirani“.

(7) Presuda na osnovu sporazuma o priznanju krivice

Na bazi odluke kojom usvaja sporazum o priznanju krivice, sud je obavezan da donese presudu o krivičnoj stvari, tj. „odluku koja odgovara sadržini sporazuma“ (čl. 282v. st. 8. *prva rečenica*). Da bi se to postiglo, zakonom je propisano da se rešenje o usvajanju sporazuma o priznanju krivice kad postane pravnosnažno, smatra sastavnim delom optužnice, ako je ona već podnesena. Za slučaj kad optužnica prethodno još ne bude podnesena, zakonopisci su predvideli obavezu za javnog tužioca da u roku od tri dana sastavi optužnicu „u koju uključuje sporazum o priznanju krivice“ (čl. 282d. st. 1). Međutim, nije jasno kako će javni tužioci uključivati sporazum o priznanju krivice u optužnicu. Na primer, ako javni tužilac u sporazumu, između ostalog, odustane od nekih krivičnih dela, kako će u optužnom aktu odustajati od optužbe.

Čini se da bi ispravnije bilo da se tužioci u optužnici samo pozivaju na sporazum o priznanju krivice, a da se sporazum samo dostavlja uz optužnicu.

Kad sporazum stane na pravnu snagu (ako je zaključen posle podizanja optužnice) ili kad mu optužnica i takav sporazum budu dostavljeni (u slučaju da je sporazum zaključen i od suda usvojen pre podizanja optužnice), predsednik veća je dužan da bez odlaganja donese presudu kojom okrivljenog oglašava krivim i izrekne mu kaznu ili drugu krivičnu sankciju koja je između stranaka dogovorena, i da odluči o ostalim pitanjima predviđenim u sporazumu o priznanju krivice na način koji odgovara sadržini sporazuma.

Presuda mora da ima sve elemente dispozitiva osuđujuće presude iz člana 356. ZKP, ali u nju mora biti inkorporisan sadržaj iz sporazuma o priznanju krivice. U pismeno izrađenoj presudi, u pouci o pravnom leku mora se navesti da protiv ove presude nije dozvoljena žalba (čl. 282d. st. 3). Otpравak presude dostavlja se strankama i učesnicima postupka kojima se inače dostavlja presuda (čl. 360), ali oni nemaju pravo žalbe.

Ako se sporazumom o priznanju krivice javni tužilac obavezao da će odustati od drugih krivičnih dela koja okrivljeni nije priznao u tom sporazumu, to mora i da učini, a sud će zbog odustanka javnog tužioca doneti presudu kojom se optužba odbija u odnosu na ta dela. Ova procesna presuda može da bude sastavni deo jedinstvene presude ili i formalno posebna odluka suda.

Glava peta

POLOŽAJ JAVNOG TUŽIOCA U GLAVNOM KRIVIČNOM POSTUPKU

1. Uopšteno o položaju javnog tužioca na glavnom pretresu

Posle stupanja optužnice na pravnu snagu počinje stadijum glavnog postupka u kome se meritorno odlučuje o krivičnoj stvari. Ovaj stadijum čine tri faze: pripremanje glavnog pretresa, glavni pretres i donošenje presude. Imajući u vidu sadržaj ovih faza, za sagledavanje mogućeg uticaja javnog tužioca na tok postupka i sudske odluke temeljna je faza glavnog pretresa.

Glavni pretres je faza glavnog krivičnog postupka u kojoj se pred sudom nadležnim za presuđenje raspravlja o kaznenom zahtevu iz optužnog akta radi izricanja presude.⁶² Tek od ove faze sudska delatnost biva suđenje u pravom smislu te reči, pa se tim izrazom često i označava. Značaj glavnog pretresa je u tome što, po pravilu, nema presude bez glavnog pretresa, niti se glavni pretres može završiti nekom drugom odlukom nego presudom, tj. ni pretresa bez presude. Nekada je ovo pravilo bilo bez ijednog izuzetka, a novelom procesnog zakonika iz 2001. godine ustanovljena su odstupanja u oba pravca – moguće je da krivična stvar bude presuđena i bez glavnog pretresa, a glavni pretres se može okončati i rešenjem o odbacivanju optužnice. Svaka presuda može da bude zasnovana samo na činjenicama utvrđenim pomoću dokaza izvedenih na glavnom pretresu. Činjenično stanje na glavnom pretresu treba da bude istinito utvrđeno.

Na glavnom pretresu posebno dolaze do izražaja neka osnovna načela krivičnog postupka kao što su: načelo istine, načelo kontradiktornosti, načelo usmenosti, načelo neposrednosti i načelo procesne ekonomije. Ova faza postupka normativno je uređena tako da zadovolji osnovni zahtev da se dokazivanjem utvrdi istina, da se do te istine dođe na zakonit način, uz poštovanje prava svih učesnika u postupku i da se postupak sprovede što racionalnije (blagovremeno, bez nepotrebnih troškova i odugovlačenja).

Posebним odredbama Zakonika obezbeđuje se sprečavanje zloupotreba procesnih prava učesnika postupka i ometanje rada suda. Takve odredbe su: čl. 218. st. 1. i 2. (o mogućnosti kažnjavanja branioca i drugih lica čiji su postupci očigledno upravljani na odugovlačenje krivičnog postupka), čl. 299. st. 1–4. (o merama protiv lica koja ometaju red na glavnom pretresu), čl. 305.

⁶² Dr Vojislav Đurđić, *Krivično procesno pravo – Posebni deo*, Niš, 2006, str. 89.

st. 2. (o kažnjavanju branioca zbog neopravdanog nedolaska na glavni pretres) itd. Postoje i odredbe o merama protiv lica koja usporavaju tok postupka: čl. 108. (o kažnjavanju svedoka zbog neopravdanog izostanka ili uskraćivanja svedočenja), čl. 307. (o mogućnosti prinudnog dovođenja i kažnjavanja svedoka i veštaka zbog neopravdanog nedolaska na glavni pretres) itd.

Ako javni tužilac ne podnosi sudu predloge blagovremeno ili druge radnje u postupku preduzima s velikim zakašnjenjem i time prouzrokuje odugovlačenje postupka, sud je dužan da o tome obavesti višeg javnog tužioca (čl. 218. st. 3), a ako javni tužilac ili lice koje ga zamenjuje narušava red, predsednik veća obaveštava o tome nadležnog javnog tužioca (čl. 299. st. 5).

Sve ovo su samo neke od odredaba zakonika koje treba da obezbede efikasan i ekonomičan postupak kojim se ostvaruje svrha postupka određena u njegovom prvom članu.

Uspešno odvijanje glavnog pretresa i njegovi rezultati najviše zavise od toga koliko je stručno i umešno postavljena optužba, kakvim dokazima je potkrepljena i kako je zastupana na glavnom pretresu, kao i od aktivnosti predsednika veća u rukovođenju glavnim pretresom. Da bi predsednik veća i javni tužilac uspešno ostvarili svoje uloge, oni moraju da budu pripremljeni temeljnim poznavanjem predmeta – u činjeničnom i pravnom smislu. Pripremljenost omogućuje selektivan i racionalan pristup izvođenju dokaza i utvrđivanju činjenica.

U vezi sa ostvarivanjem uloge javnog tužioca u glavnom postupku, biće učinjen poseban osvrt na odgovornost javnog tužioca za pribavljanje i izvođenje dokaza, usaglašavanje optužbe sa rezultatima dokaznog postupka i uticaj javnog tužioca na izbor vrste i visine krivične sankcije.

2. Odgovornost javnog tužioca za pribavljanje dokaza

Ne postoji jedinstvena definicija pojma dokaza. Neki autori i ne prave razliku između pojma dokaza i dokaznog sredstva. Opravdano je razlikovanje ovih pojmova. Dokaz se može definisati kao činjenica na osnovu koje se utvrđuje postojanje ili nepostojanje spornih pravno relevantnih činjenica koje se utvrđuju u krivičnom postupku, a dokazna sredstva su izvor dokaza, odnosno forme u kojima se javljaju dokazi.⁶³ Dokazna sredstva u krivičnom postupku su: uviđaj, iskaz svedoka, iskaz veštaka, iskaz okrivljenog i isprave.

Po optužnom načelu, teret dokazivanja optužbe je na tužiocu. S obzirom na pomenutu obavezu svih državnih organa da utvrđuju i činjenice koje idu u

⁶³ Dr Čedomir Stevanović i dr Vojislav Đurđić, *Krivično procesno pravo, opšti deo*, Pravni fakultet u Nišu, 2006, str. 227 i 228.

korist okrivljenog, odgovornost javnog tužioca za pribavljanje dokaza prostire se i na dokaze u korist okrivljenog. Odbrana pruža dokaze kojima osporava optužbu, a sud u glavnom postupku, u principu, ne bi trebalo da ima inicijativu u pribavljanju dokaza. Ipak, sud je ovlašćen da i sam u fazi pripremanja glavnog pretresa (čl. 286. st. 2) i na glavnom pretresu (čl. 326. st. 5) pribavi dokaze koji nisu predloženi od stranaka. Ovim odredbama otklanjaju se eventualne smetnje za ostvarenje načela istine kao jednog od osnovnih principa krivičnog postupka.

Javni tužilac je odgovoran ne samo za pribavljanje dokaza za optužbu nego, u određenoj meri, i za izvođenje dokaza na glavnom pretresu, s obzirom na ovlašćenja koja ima u vezi sa izvođenjem dokaza. Odgovornost javnog tužioca za pribavljanje dokaza počinje od pretkrivičnog postupka i traje do završetka glavnog pretresa, a odnosi se i na dokaze u korist okrivljenog.

U optužnici (odnosno optužnom predlogu) javni tužilac predlaže izvođenje svih dokaza za koje smatra da mogu doprineti razjašnjenju stvari, nezavisno od toga na čiju su inicijativu dokazi pribavljeni. I u toku pripremanja glavnog pretresa, javni tužilac može predložiti da se na glavni pretres pozovu novi svedoci ili veštaci ili pribave drugi novi dokazi (čl. 286. st. 1). Ovaj predlog mora da bude obrazložen navođenjem činjenica koje bi se utvrđivale pojedinim od predloženih dokaza.

Sve do završetka glavnog pretresa javni tužilac (kao i druga stranka i oštećeni) može predlagati da se izvide nove činjenice i pribave novi dokazi, a može ponoviti i one predloge koje je predsednik veća ili veće ranije odbilo (čl. 326. st. 3). Razume se, ovakav predlog mora da bude obrazložen ukazivanjem na značaj novih činjenica i mogućnost da se novim dokazima važne činjenice utvrđuju, polazeći od rezultata već izvedenih dokaza. Za ponovljene dokazne predloge obrazlaganje je još neophodnije. Osnov za pravo stranaka da sve do završetka glavnog pretresa mogu predlagati nove dokaze jeste načelo istine – da se sudske odluke zasnivaju na istinito i potpuno utvrđenim činjenicama koje su važne za odluku.

Javni tužilac je dužan da se stara da svi dokazi budu pribavljeni na zakonit način i kao takvi procesno upotrebljivi. U praksi se dešava da u dokaznom postupku bude upotrebljen dokaz koji je izričito u zakonu određen kao nedozvoljen (što predstavlja apsolutno bitnu povredu odredaba krivičnog postupka) ili dokaz u čijem su pribavljanju učinjene određene procesne povrede tako da upotrebom takvog dokaza može da bude učinjena relativno bitna povreda odredaba krivičnog postupka. Ukidanje prvostepene presude zbog ovakvih procesnih povreda veoma usporava krivični postupak.

U Zakoniku u krivičnom postupku nije izričito propisano da se protivna stranka izjašnjava o dokaznim predlozima na glavnom pretresu. Po članu

296. st. 4, o nesaglasnim predlozima stranaka odlučuje veće (a ne predsednik veća). Iz ovoga posredno proizlazi da se stranke izjašnjavaju o predlozima druge strane, jer se bez tog izjašnjavanja ne bi moglo znati o kojim predlozima postoji saglasnost.

Prilikom izjašnjavanja o dokaznim predlozima odbrane, javni tužilac prvo procenjuje da li je reč o dozvoljenim dokazima, a zatim da li je njihovo izvođenje opravdano sa stanovišta razjašnjenja stvari, polazeći od rezultata već izvedenih dokaza. Svoje protivljenje dokaznim predlozima odbrane javni tužilac treba da obrazloži.

3. Procesni položaj javnog tužioca u postupku izvođenja dokaza na glavnom pretresu

Izvođenje i pretresanje dokaza, posmatrano u celini, čini deo glavnog pretresa koji se u procesnoj teoriji označava kao dokazni postupak.⁶⁴ Dokazivanje obuhvata sve činjenice za koje sud smatra da su važne za pravilno presuđenje (čl. 326. st. 2). Sud zasniva presudu samo na dokazima koji su izvedeni na glavnom pretresu (čl. 352. st. 1).

Izvođenju dokaza prethodi saslušanje optuženog. Izuzetno, neki dokaz može da bude izveden i u fazi pripremanja glavnog pretresa (čl. 288). Ovo važi samo za saslušanje svedoka ili veštaka za koga se sazna da zbog bolesti ili drugih smetnji neće moći da dođe na glavni pretres, pod uslovom da ova lica nisu saslušana u prethodnom postupku.

Na glavnom pretresu dokazi se, po pravilu, izvode neposredno (saslušanje svedoka i veštaka), a mogu biti izvedeni i na posredan način – čitanjem zapisnika o prethodnom izvođenju dokaza (zapisnik o uviđaju, zapisnik o pretresanju stana i lica, zapisnik o prepoznavanju itd.). Saslušanje se sastoji u slobodnom izlaganju saslušanih lica i u odgovorima na pitanja postavljena od strane ovlašćenih učesnika postupka. Svrha pitanja je da se iskazi dopune, učine jasnijim i da se (ako je to potrebno) saslušavano lice izjasni i o činjenicama na koje upućuju drugi dokazi. Saslušanje treba da se odnosi na odlučne činjenice koje su u biću krivičnog dela (objektivne, subjektivne), na okolnosti koje su od značaja za odluku o krivičnim sankcijama i na činjenice od kojih zavisi ocena verodostojnosti i pouzdanosti datog iskaza.⁶⁵

U vezi sa saslušanjem optuženog i sa izvođenjem drugih dokaza, javni tužilac kao stranka u postupku ima niz ovlašćenja koja mu omogućavaju da do-

⁶⁴ Prof. dr Vojislav Đurđić, *Krivično procesno pravo, posebni deo*, Pravni fakultet u Nišu, 2006, str. 102

⁶⁵ Javnotužilački priručnik, Udruženje javnih tužilaca, Beograd, 2008, str. 218.

prinese zakonitom odvijanju glavnog pretresa i potpunijem i pouzdanijem razjašnjenju stvari. Položaj javnog tužioca prilikom saslušanja optuženog i u dokaznom postupku na glavnom pretresu, znatno je izmenjen novelom procesnog zakonika od 2009. godine. Novim procesnim pravilima o saslušanju optuženog i dokaznom postupku, stvorene su zakonske pretpostavke za veći uticaj javnog tužioca na dokazivanje pravno relevantnih činjenica i na pravilnost i potpunost utvrđivanja činjeničnog stanja u celini.

Pravila o saslušanju optuženog koji se odluči da iznosi svoju odbranu izmenjena su i sada omogućavaju javnom tužiocu da nakon iznošenja odbrane optuženog u formi slobodnog pripovedanja neposredno ispituje optuženog. Do sada je optuženog saslušavao predsednik sudećeg veća (a u sumarnom postupku sudija pojedinac), dok su stranke, pa samim tim i javni tužilac, mogle postavljati pitanja preko predsednika sudećeg veća, a samo izuzetno, kad to predsednik veća dozvoli, optuženom su stranke mogle postavljati pitanja i neposredno. Izmenjen je i redosled učesnika postupka koji postavljaju pitanja optuženom. Sada, prilikom ispitivanja optuženog, pitanja prvi postavlja javni tužilac, zatim branilac, pa tek potom predsednik i članovi sudećeg veća,⁶⁶ što je u skladu s izmenjenom koncepcijom izvođenja dokaza na glavnom pretresu. Javni tužilac ne sme postavljati tzv. kaptiozna ni sugestivna pitanja, niti pitanja koja se ne odnose na predmet optužbe, jer će ih predsednik veća zabraniti. Javni tužilac može zatražiti da o zabrani pitanja odluči veće. Pitanje kojim se proverava verodostojnost iskaza nije zabranjeno jer se po izričitoj zakonskoj zapovesti smatra pitanjem koje se odnosi na predmet optužbe (čl. 320. st. 6).

Izmenjena su i pravila dokaznog postupka o redosledu izvođenja dokaza i o načinu saslušanja svedoka i veštaka na glavnom pretresu.

I sada se dokazi izvode onim redom koji utvrdi predsednik sudećeg veća (ili sudija pojedinac u sumarnom postupku). Međutim, prema izmenjenoj koncepciji izvođenja dokaza, po pravilu se prvo izvode „dokazi optužbe“, zatim, „dokazi odbrane“, pa tek na kraju dokazi po službenoj dužnosti (čl. 328. st. 1). Ako su stranke predložile isti dokaz, prvenstvo izvođenja tog dokaza određuje se na osnovu činjenice koja je stranka prva predložila njegovo izvođenje. Promenjena su i pravila o saslušanju svedoka i veštaka, tako da je izvođenje dokaza putem saslušanja svedoka ili veštaka primarno stavljeno u ruke stranaka, dok sud sada ima komplementarnu i kontrolnu ulogu (čl. 331).

⁶⁶ Član 320. st. 4. ZKP glasi: „Kada optuženi završi svoj iskaz, pitanja mu mogu postavljati najpre tužilac, zatim branilac optuženog, posle njega predsednik veća i članovi veća, a zatim oštećeni ili njegov zakonski zastupnik i punomoćnik, saoptuženi i njegov branilac i veštaci.“

Saglasno izmenjenoj koncepciji o izvođenju dokaza, prvo se saslušavaju „svedoci i veštaci optužbe“ a potom „svedoci i veštaci odbrane“, Njih prvo ispituju stranke, a zatim predsednik i članovi veća. Svedoka ili veštaka prvo ispituje stranka koja je predložila tog svedoka ili veštaka da bude saslušan, a potom mu pitanja postavljaju predsednik i članovi veća. To praktično znači da svedoka ili veštaka ispituje stranka koja je predložila njegovo saslušanje (tzv. glavno ispitivanje), zatim suprotna stranka (unakrsno ispitivanje), pa tek potom sud. Posle svih ovih učesnika ispitivanja svedoka ili veštaka, stranka koja je predložila njihovo saslušanje ima pravo da postavi dopunska pitanja (tzv. dopunsko ispitivanje). Stranke se mogu sporazumeti da redosled ispitivanja bude drugačiji od zakonskog.⁶⁷ Nezavisno od iznesenih pravila, predsednik veća je ovlašćen da u svakom trenutku postavi pitanje koje doprinosi potpunijem ili jasnijem odgovoru na pitanje postavljeno od drugih učesnika postupka.

I u postupku saslušanja svedoka i veštaka predsednik veća je dužan da zabrani pitanje ili odgovor na već postavljeno pitanje ako je ono nedozvoljeno (čl. 103. st. 1) i pitanje koje se ne odnosi na predmet optužbe. Na zahtev stranke, u zapisnik o glavnom pretresu unosi se pitanje optuženom, svedoku i veštaku, odnosno odgovor koji je veće odbilo kao nedozvoljen (čl. 314. st. 4).

I kad se, u izuzetnim slučajevima, dokazi izvode u toku pripremanja glavnog pretresa (čl. 288) ili van započetog glavnog pretresa (čl. 334), javni tužilac kao stranka ima pravo da prisustvuje izvođenju tih radnji i da svedocima ili veštacima postavlja pitanja, odnosno da u vezi sa ovim radnjama ili uviđanjem ili rekonstrukcijom van glavnog pretresa zahteva da se njegove primedbe unesu u zapisnik.

Od pripremljenosti javnog tužioca i njegovog aktivnog učešća na glavnom pretresu korišćenjem procesnih ovlašćenja, zavisi stepen njegovog doprinosa utvrđivanju činjenica i pravilnom presuđenju, odnosno efikasnosti krivičnog postupka, koja ne sme ići na štetu prava okrivljenog i drugih učesnika postupka. Efikasan postupak znači blagovremeno zakonito postupanje kojim se na racionalan, ekonomičan način dolazi do istine koja je osnov za pravilnu i zakonitu sudsku odluku.

⁶⁷ Zakonska odredba o redosledu ispitivanja svedoka i veštaka glasi: „Svedoku i veštaku neposredno postavljaju pitanja stranke, predsednik veća i članovi veća. Ako se stranke ne saglase o drukčijem redosledu, pitanja najpre postavlja stranka koja je predložila svedoka ili veštaka, zatim suprotna stranka, posle nje predsednik i članovi veća, a zatim oštećeni ili njegov zakonski zastupnik i punomoćnik, saoptuženi i veštaci. Ako je sud odredio izvođenje dokaza bez predloga stranaka, pitanja prvi postavljaju predsednik i članovi veća, zatim tužilac, optuženi i njegov branilac, oštećeni ili njegov zakonski zastupnik i punomoćnik i veštaci. Stranka koja je predložila svedoka ili veštaka može posle svih da postavi dopunska pitanja“ (čl. 331. st. 1).

Poslednjom novelom procesnog zakonika proširene su zakonske pretpostavke za uticaj javnog tužioca na izvođenje dokaza i zaoštava se njegova odgovornost za pravilno i potpuno utvrđivanje odlučnih i svih drugih pravno relevantnih činjenica. Iz statičkog položaja, kako se mogao oceniti njegov dosadašnji procesni položaj, novim zakonskim rešenjima javni tužilac je obavezan da aktivno učestvuje ne samo u predlaganju već i prilikom izvođenja dokaza. Postavljanjem pravila prvenstva za izvođenje dokaza, prema kojima se najpre izvode dokazi optužbe a tek na kraju dokazi čije je izvođenje naredio sud po službenoj dužnosti, teret pružanja dokaza se koncentriše na nosioca funkcije optužbe. Uz to, prenošenjem neposrednog saslušanja svedoka i veštaka sa suda na stranke, na javnog tužioca se prenosi i odgovornost za obim i kvalitet pretresanja dokaza, za eventualno pogrešno utvrđene činjenice i potpunost činjeničnog stanja, pa samim tim i na pravilnost i zakonitost presuđenja krivične stvari.

U dokaznom postupku su moguće i zloupotrebe procesnih ovlašćenja. Procesne zloupotrebe na glavnom pretresu od strane odbrane vrše se ometanjem dokaznog postupka, čime se otežava razjašnjenje stvari. To se najčešće čini prilikom postavljanja pitanja svedocima ili veštacima kako bi oni izmenili već dati iskaz ili bi se njihov iskaz učinio kolebljivim i nepouzdanim. Postavljaju se pitanja i o onome o čemu su se ova lica već izjasnila, pitanja su ponekad i kaptiozna, iskaz se ocenjuje još dok saslušanje traje itd. Pokušaji procesnih zloupotreba vrše se i prekomernim predlaganjem novih dokaza, pa i o činjenicama koje nisu važne za sudsku odluku.

Prilikom rukovođenja glavnim pretresom, predsednik veća je dužan da se suprotstavi zloupotrebama procesnih prava, ali to treba da čini i javni tužilac, tražeći da njegovo protivljenje bude uneto u zapisnik, kao i odluka suda o tom protivljenju. Sada javnom tužiocu stoje na raspolaganju tzv. unakrsno i dopunsko ispitivanje svedoka i veštaka, kojima se može uticati na verodostojnost, tačnost i potpunost iskaza, i time se suprotstaviti procesnim zloupotrebama odbrane.

4. Usaglašavanje optužbe sa rezultatima dokaznog postupka

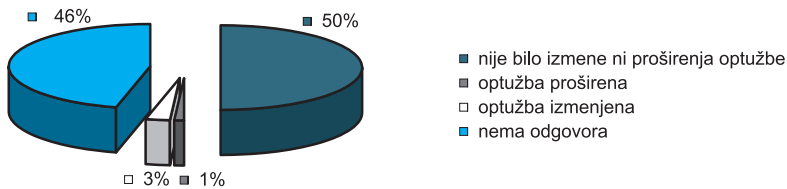
Zavisno od rezultata dokaznog postupka, javni tužilac može izmeniti optužnicu ako se izmeni činjenično stanje izneseno u optužnici (čl. 341. st. 1), a može i proširiti optužbu na novo krivično delo optuženog otkriveno u toku glavnog pretresa (čl. 342. st. 1). Optužba može da bude proširena i na delo optuženog učinjeno u toku glavnog pretresa u zasedanju.

Da bi se moglo govoriti o izmeni optužnice, potrebno je da između prvobitnog opisa dela i opisa dela u izmenjenoj optužnici postoji istovetnost u os-

novnom događaju.⁶⁸ Bez te istovetnosti, izmena opisa dela predstavljala bi stavljanje optuženom na teret novog krivičnog dela.

Opravdano je da javni tužilac usaglasi činjenični opis dela sa rezultatima dokaznog postupka. To treba da učini i u pogledu nebitnih činjenica, na šta bi inače bio ovlašćen i sud u osuđujućoj presudi (ne prekoračujući optužbu). Time se olakšava rad suda i otklanja mogućnost nesklada između činjeničnog opisa dela u izreci presude i činjenica koje se u razlozima presude navode kao utvrđene. Iako ovakav nesklad u pogledu činjenica koje nisu odlučne ne bi predstavljao bitnu povredu odredaba krivičnog postupka, samo postavljanje pitanja pravnog značaja ovakve protivrečnosti u žalbi odbrane otežavalo bi rad drugostepenog suda. Kad prvostepeni sud izvrši takvo prilagođavanje opisa dela u izreci presude, u žalbama odbrane redovno se postavlja pitanje prekoračenja optužbe. U vezi s tim se u stručnoj literaturi ukazuje na nedostatke u činjeničnom opisu dela u optužnim aktima javnih tužilaca.⁶⁹ Jedan od tih nedostataka je nepotpun činjenični opis dela u optužnom aktu koji ne sadrži sva obeležja krivičnog dela koje se okrivljenom stavlja na teret. Taj opis neretko sud samo prepíše u izreci osuđujuće presude, pa dolazi do ukidanja prvostepene presude zbog nerazumljivosti njene izreke, kao apsolutno bitne povrede odredaba krivičnog postupka. Ponekad se ti nedostaci ne otklanjaju ni u ponovnom postupku posle ukidanja presude. Ni žalbe javnih tužilaca nisu uvek pravilno usmerene ni dobro obrazložene. Sve to ide na štetu efikasnosti krivičnog postupka.

IZMENA I PROŠIRENJE OPTUŽBE

Grafikon 12

Javni tužioci se u praksi ne koriste načelom mutabiliteta, što pokazuju rezultati empirijskog istraživanja prikazani u Grafikonu 12. Od ukupno 1.114 sprovedenih krivičnih postupaka, samo je u 1% optužba proširena a u 3% iz-

⁶⁸ Prof. dr Tihomir Vasiljević, prof. dr Momčilo Grubač, *Komentar Zakona o krivičnom postupku*, Savremena administracija, Beograd, 1995, str. 452.

⁶⁹ Evice Mijatović, *Neka zapažanja o nedostacima u radu tužilaštva koji su uočeni prilikom rada po pravnim lekovima*, Bilten pravne prakse Republičkog javnog tužilaštva, br. 3/2009, str. 9-12.

menjena. Da li je bilo potrebe za proširenjem i izmenom optužbe u još nekim krivičnim predmetima, nije bilo moguće analizirati zbog nedostatka odgovarajućih podataka. Analiza izvođenja dokaza i činjeničnog oformljenja krivične stvari zahteva daleko šire empirijsko istraživanje od onog koje smo sproveli na osnovu spisa predmeta kojima raspolažu javna tužilaštva.

5. Uticaj javnog tužioca na izbor vrste i visine krivične sankcije

Koje okolnosti sud treba da ceni prilikom odlučivanja o krivičnim sankcijama određeno je odredbama Krivičnog zakonika. Za odluku o krivičnoj sankciji od značaja su prvenstveno okolnosti koje su sadržane u biću krivičnog dela za koje je optuženi oglašen krivim (stepen krivice, jačina ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je delo učinjeno), a zatim mnoge druge okolnosti koje se tiču ličnih prilika optuženog, njegove ličnosti, njegovog držanja posle izvršenog krivičnog dela itd. Utvrđivanju okolnosti značajnih za odluku o krivičnoj sankciji koje nisu u biću krivičnog dela prvo-stepeni sudovi i javni tužioci po pravilu ne poklanjaju dovoljnu pažnju, prvenstveno usredsređeni na utvrđivanje činjenica od kojih zavisi sama osuda optuženog. Staranje javnog tužioca o pribavljanju dokaza o ovim činjenicama treba da traje od prekrivičnog postupka do završetka glavnog pretresa. Od istražnog sudije javni tužilac može da zahteva da postupi saglasno zakonskim obavezama utvrđenim u čl. 255. st. 1 – da pre završene istrage pribavi osnovne podatke o okrivljenom ako nedostaju, da te podatke po potrebi proveriti, da pribavi podatke o ranijim osudama okrivljenog, podatke o ponašanju okrivljenog za vreme eventualnog izdržavanja kazne ili druge sankcije, a po potrebi i podatke o ranijem životu okrivljenog, o prilikama u kojima živi, kao i o drugim okolnostima koje se tiču ličnosti okrivljenog. Po potrebi, istražni sudija može odrediti medicinske preglede ili psihološka ispitivanja okrivljenog radi dopune podataka o ličnosti okrivljenog. Ispunjenje ovih obaveza od strane istražnog sudije omogućavalo bi sudu na glavnom pretresu da sa više sigurnosti donese odluku o krivičnim sankcijama, koja bi bila odgovarajuća svrsi krivičnih sankcija.

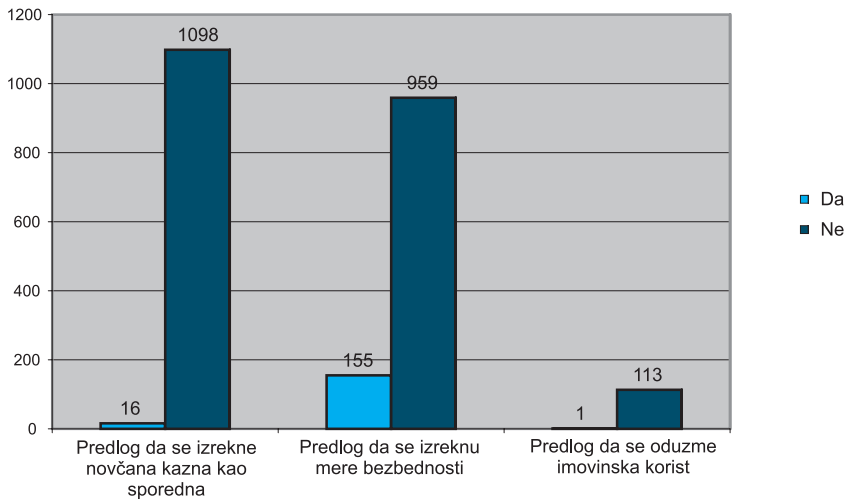
Dokazivanju ovih činjenica javni tužilac treba da pokloni punu pažnju i na glavnom pretresu.

U završnoj reči na glavnom pretresu (čl. 344) nakon ocene dokaza i iznošenja zaključaka o činjenicama koje se tiču dela za koje se sudi i pravne ocene dela, javni tužilac posebno obrazlaže predlog o sankcijama za čije se izricanje zalaže. Tužilac ne može staviti određeni predlog o visini kazne, ali može predložiti izricanje sudske opomene ili uslovne osude, kao i određenih me-

ra bezbednosti i mere oduzimanja imovinske koristi. Osvrtom na otežavajuće i olakšavajuće okolnosti, javni tužilac se može zalagati za veću ili manju meru kazne, odnosno mere bezbednosti koja se pri izricanju vremenski kvantifikuje (zabrana vršenja poziva, delatnosti i dužnosti; zabrana upravljanja motornim vozilom; proterivanje stranaca iz zemlje).

Obrazlaganje predloga za izricanje određenih krivičnih sankcija obuhvata kako okolnosti kojima se izražava opasnost krivičnog dela i okrivljenog kao učinioca, tako i mnoge druge okolnosti koje su od značaja za odluku o pojedinim sankcijama, prvenstveno one koje se tiču ličnosti okrivljenog i njegovih ličnih prilika. Iscrpnošću i uverljivošću obrazlaganja predloga o krivičnim sankcijama, javni tužilac doprinosi da sud potpunije sagleda i pravilnije vrednuje okolnosti koje su od značaja za izbor vrste i visine krivične sankcije.

PREDLOZI JAVNOG TUŽIOCA U OPTUŽNOM AKTU

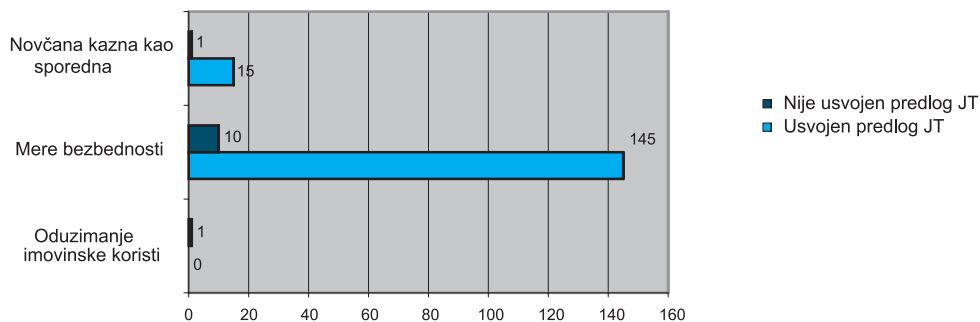

Grafikon 13

Javni tužioci se u praksi ne koriste često zakonskom mogućnosti da predlože izricanje krivične sankcije ili mere na koju su po zakonu ovlašćeni. Prema podacima iz Grafikonu 13, najviše su javni tužioci predlagali izricanje mera bezbednosti – od ukupno 1.114 krivičnih predmeta u kojima je vođen krivični postupak i za koje postoje statistički podaci, u 155 optužnih akata predloženo je izricanje ovih mera, što čini 16,16%. Predlog da se izrekne novčana kazna učinili su u 16 optužnih akata, što je 1,46%, a predlog da se oduzme imovinska korist postoji u samo jednom optužnom aktu. Svi ti podaci ukazuju da javni tužioci zbog nekorišćenja svojih ovlašćenja ne mogu zna-

tnije da utiču na izricanje krivičnih sankcija, razume se u zakonom dopuštenim marginama. Da li javne tužioce odvrćaju odluke suda po njihovim predlozima može se sagledati iz podataka prikazanih u narednom grafikonu.

ODLUKE SUDA PO PREDLOGU JT

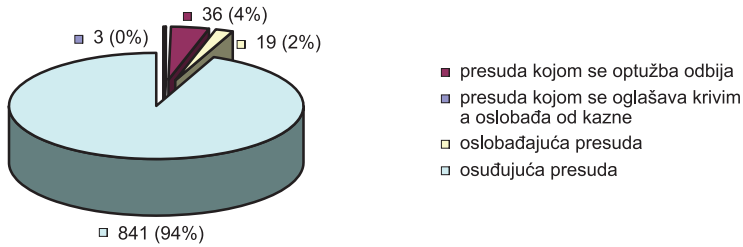

Grafikon 14

Iz podataka o sudskim odlukama kojima se usvajaju predlozi javnih tužilaca, prikazanih u Grafikon 14, može se zaključiti da sudovi u najvećem obimu usvajaju učinjene predloge. Predloge da se izrekne mera bezbednosti ili novčana kazna kao sporedna sud je usvojio u približno istom procentu – oko 93%. Tačnije, od ukupno 155 predloga za izricanje mera bezbednosti, usvojio je 145, što iznosi 93,55%, a od ukupno 16 predloga da se izrekne novčana kazna kao sporedna, sud je usvojio 15, što čini 93,75%. Ovako veliko učešće pozitivnih odluka po predlozima javnih tužilaca moglo bi da bude motiv javnim tužiocima da češće čine predloge vezane za izricanje krivičnih sankcija i drugih mera na koje su zakonom ovlašćeni, a nikako razlog koji ih od toga odvrća. Uistinu, u istraživanom uzorku, jedan jedini predlog da se oduzme imovinska korist, sud je odbio svojom odlukom, ali to ne može uticati na izrečeni sud, jer predstavlja zanemarljivu brojčanu veličinu.

U istraživanom uzorku bilo 1.114 podignutih optužnih akata, od toga postoje statistički podaci za 899 presuda. Najviše je doneto osuđujućih presuda – 841 ili 94%, potom po broju dolaze presude kojom se optužba odbija – 36 ili 4%, a najmanje je oslobađajućih – 19 ili 2% od ukupnog broja presuda (Grafikon 15). To ukazuje da su optužbe bile činjenično utemeljene u preko devedeset posto krivičnih predmeta, te optužbu, u celini gledano, čine efikasnom i efektivnom.

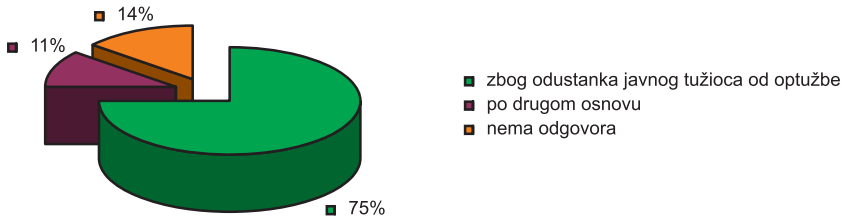
VRSTE SUDSKIH ODLUKA

Grafikon 15

Procesne presude, kao što je rečeno, nisu zastupljene u nekom značajnijem obimu, a uticaj javnog tužioca na donošenje ove vrste presuda može se najrealnije sagledati kroz osnove zbog kojih je donošena.

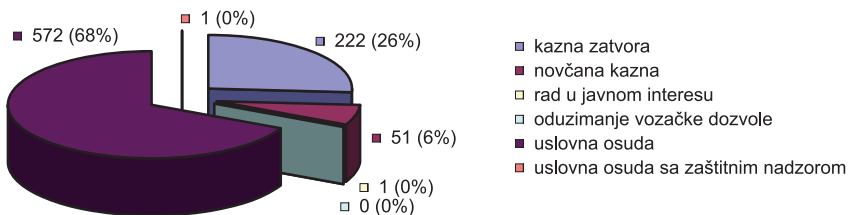
PRESUDA KOJOM SE OPTUŽBA ODBIJA

Grafikon 16

Od ukupno 36 presuda kojima se optužba odbija, 27 presuda, što čini 75% od ukupno donetih presuda, doneto je zbog odustanka javnog tužioca od optužbe, a svega 11% po nekom drugom osnovu. Iz ovih statističkih podataka može se zaključiti da je dominantni uticaj javnog tužioca na donošenje procesne presude, a samim tim i na okončanje krivičnog postupka. Ovakvi statistički podaci opravdavaju postojanje načela mutabiliteta krivičnog gonjenja i pokazuju koliki je doprinos javnih tužilaca efikasnosti krivičnih postupaka u onim postupcima u kojima su donošene procesne presude umesto meritornih.

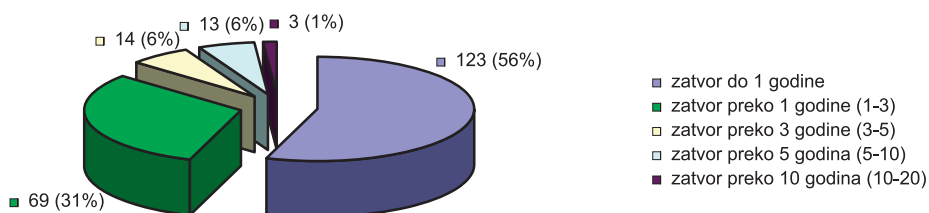
IZREČENE KRIVIČNE SANKCIJE

Grafikon 17

Kaznenu politiku sudova odslikava učešće pojedinih vrsta krivičnih sankcija u ukupno izrečenim sankcijama. Iz Grafikona 15 vidi se da je u istraživanom uzorku bila ukupno 841 osuđujuća presuda. U osuđujućim presudama najčešće je izricana uslovna osuda (572 ili 68%), računajući u taj broj i jednu uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom (Grafikon 17). Po zastupljenosti, sledeća krivična sankcija je kazna zatvora – izrečena je u 222 osuđujuće presude, što čini 26% od ukupno izrečenih krivičnih sankcija. To bi značilo da se od tri okrivljena dva mogu nadati uslovnoj osudi, a izricanje kazne zatvora preteče svakom četvrtom okrivljenom.

VISINA IZREČENIH KAZNI ZATVORA

Grafikon 18

Sudovi su najčešće izricali kaznu zatvora do jedne godine – od ukupno 222 izrečene kazne zatvora, njih 123 izrečene su u trajanju kraćem od godinu dana, što čini 56% svih izrečenih kazni zatvora. Učešće kazni zatvora od jedne do tri godine je 31%, a zatvora od tri do pet godina 6% od svih zatvorskih kazni. Polazeći od ovih statističkih podataka, to bi značilo da se, približno uzev, svaki drugi optuženi kojeg sud osudi na kaznu zatvora može nadati kazni manjoj od godinu dana, a svaki treći kazni zatvora u trajanju od jedne do tri godine. Posmatrajući celinu izrečenih kazni zatvora, statistički podaci ukazuju da se u skoro 90% slučajeva (56%+31%=87%) kaznena politika sudova prilikom izricanja zatvorske kazne svodi na kaznu manju od tri godine zatvora. Praksa sudova, dakle, odslikava kaznenu politiku sudova tako da od deset optuženih koji budu osuđeni na zatvorsku kaznu samo jednom preteče opasnost da će mu sud izreći kaznu u trajanju dužem od tri godine.

Glava šesta

PRAVNI LEKOVI JAVNOG TUŽIOCA

1. Pojam pravnih lekova

Pod pravnim lekovima u krivičnom postupku razumeju se pravna sredstva kojim ovlašćena lica pobijaju sudsku odluku, zato što je zbog stvarnih ili pravnih nedostataka smatraju nepravilnom ili nezakonitom u cilju da postignu njeno ukidanje ili preinačenje.⁷⁰

Osnovi pravnih lekova su nedostaci zbog kojih se sudska odluka po zakonu može pobijati. Stvarni nedostaci tiču se utvrđenja činjenica, a pravni – primene prava, materijalnog i procesnog.

Pravni lekovi su: redovni – kojima se pobijaju nepravosnažne sudske odluke i vanredni – kojima se pobijaju pravosnažne sudske odluke. Redovni pravni lekovi po pravilu imaju suspenzivno dejstvo (odlažu stupanje odluke na pravnu snagu i izvršnost odluke), dok vanredni pravni lekovi nemaju takvo dejstvo.

Mogućnosti upotrebe vanrednih pravnih lekova mnogo su uže od mogućnosti upotrebe redovnih pravnih lekova, i to prvenstveno s obzirom na zakonom predviđene osnove pobijanja, a zatim i s obzirom na lica ovlašćena na upotrebu određenog pravnog leka. Redovni pravni lekovi su: žalba protiv presude i rešenja, a vanredni: ponavljanje krivičnog postupka, vanredno ublažavanje kazne, zahtev za zaštitu zakonitosti i zahtev za ispitivanje zakonitosti pravosnažne presude.

Javni tužilac, kao stranka u postupku, i državni organ ima široka ovlašćenja u pogledu upotrebe žalbe kao redovnog pravnog sredstva, a isključivi je ovlašćeni subjekt za podizanje zahteva za zaštitu zakonitosti kao vanrednog pravnog leka.

2. Redovni pravni lekovi javnog tužioca

(1) Žalba na presudu prvostepenog suda

Žalba protiv prvostepene presude je potpun pravni lek koji omogućuje pobijanje presude po svim zakonskim osnovima. Ima suspenzivno dejstvo (sprečava pravosnažnost i izvršnost presude) i devolutivno dejstvo (o žalbi odlučuje drugi, viši sud).

⁷⁰ Prof. dr Vojislav Đurđić, *Krivično procesno pravo, Posebni deo*, Pravni fakultet u Nišu, 2006, str. 125.

(a) Izjavljivanje i sadržaj žalbe

Zakon određuje koja lica i po kom osnovu imaju pravo da izjave žalbu protiv prvostepene presude. Subjekti žalbe su lica koja imaju neposredan pravni interes za rešenje krivične stvari. Pored okrivljenog, žalbu u njegovu korist mogu izjaviti branilac i lica bliska okrivljenom, koja su tačno navedena u zakonu (čl. 364. st. 2).

Javni tužilac je ovlašćen da izjavi žalbu i u korist i na štetu okrivljenog, i to po svim osnovima (čl. 364. st. 1. i 3). Osnov za ovlašćenje javnog tužioca da izjavi žalbu i u korist okrivljenog jeste u njegovoj obavezi da u krivičnom postupku, kao državni organ, s jednakom pažnjom ispituje i utvrđuje sve činjenice važne za odluku i da štiti zakonitost. Pravo javnog tužioca da izjavi žalbu u korist okrivljenog nezavisno je od volje okrivljenog.

U žalbi javni tužilac može isticati i predloge koje ranije nije izneo (npr. predložiti izricanje mere bezbednosti iako to ranije nije učinio). Svrha ovog pravila je da se u drugostepenom postupku ishoduje pravilna sudska odluka u granicama tužiočevog zahteva u žalbi, nezavisno od eventualnog tužiočevog propusta da u prvostepenom postupku učini određeni predlog na koji ima pravo, ali koji nije neophodan da bi sud doneo određenu odluku.

Ako oceni da je presuda nezakonita ili nepravilna, javni tužilac je dužan da izjavi žalbu. Po prirodi stvari, sužen je prostor u kome se žalba javnog tužioca u korist okrivljenog može pojaviti kao opravdana, iako u načelu nema ograničenja u pogledu osnova po kojima ona može biti izjavljena. Osnov za ovakvu žalbu uglavnom se javlja u slučajevima povrede zakona (materijalnog ili procesnog) na štetu okrivljenog.

U roku za žalbu izjavljena žalba može se dopuniti novim osnovima i razlozima; takva dopuna predstavlja sastavni deo već izjavljene žalbe. Dopunom žalbe po isteku roka za žalbu mogu se samo potpunije objasniti već dati osnovi i razlozi žalbe.

Žalba treba da sadrži: 1) označenje presude protiv koje se izjavljuje; 2) osnov za pobijanje presude; 3) obrazloženje; 4) predlog da se pobijana presuda potpuno ili delimično ukine ili preinači i 5) potpis lica koje izjavljuje žalbu (čl. 336. st. 1).

Žalbeni osnovi koji su u zakonu bliže određeni (povreda krivičnog zakona i bitne povrede odredaba krivičnog postupka) moraju tako biti označeni i u žalbi, tj. mora biti bliže određena povreda materijalnog ili procesnog zakona koja predstavlja osnov žalbe. Žalbenim razlozima ukazuje se na konkretne nedostatke presude koji se podvode pod određene žalbene osnove.

U žalbi se mogu iznositi nove činjenice i novi dokazi, ali je žalilac dužan da navede razloge zašto ih ranije nije izneo. Za nove činjenice žalilac je du-

žan da navede dokaze, a za nove dokaze – da navede koje činjenice bi se pomoću njih dokazivale (čl. 336. st. 4). I ovim odredbama izražava se princip istine, koji ima primat u odnosu na princip ekonomičnosti postupka.

(b) Osnovi žalbe

Zakonski osnov žalbe izražava prirodu nedostatka presude, a razlozi – konkretnu sadržinu tog nedostatka, tj. u čemu se sastoji nedostatak presude. Presuda se može pobijati po četiri zakonom određena osnova: 1) zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka; 2) zbog povrede krivičnog zakona; 3) zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja i 4) zbog odluke o krivičnim sankcijama, oduzimanju imovinske koristi, troškovima krivičnog postupka, imovinskopravnom zahtevu, kao i zbog odluke o objavljivanju presude putem sredstava javnog obaveštavanja (čl. 367). Žalba protiv prvostepene presude kao potpun (neograničen) pravni lek omogućuje pobijanje presude po svim zakonom predviđenim osnovima.

Bitne povrede odredaba krivičnog postupka. Bitne su one povrede odredaba krivičnog postupka koje su uticale ili su mogle uticati na zakonito i pravilno donošenje presude. Neke od tih povreda su po značaju takve da za njih važi neoboriva pretpostavka da su uticale ili mogle da utiču na zakonito ili pravilno donošenje presude (apsolutno bitne povrede), dok se neke druge procesne povrede mogu smatrati bitnim samo ako su u konkretnom slučaju bile ili mogle biti od uticaja na zakonito i pravilno donošenje presude (relativno bitne povrede odredaba krivičnog postupka). Drugostepeni sud po službenoj dužnosti pazi na većinu apsolutno bitnih procesnih povreda (čl. 380. st. 1. tač. 1), a relativno bitne povrede uzima u obzir samo ako je na njih ukazano u žalbi.

Apsolutno bitne procesne povrede postoje:

1. ako je sud bio nepropisno sastavljen, ili ako je u izricanju presude učestvovao sudija ili sudija-porotnik koji nije sudelovao na glavnom pretresu ili koji je pravnosnažnom odlukom izuzet od suđenja;
2. ako je na glavnom pretresu sudelovao sudija ili sudija-porotnik koji se morao izuzeti;
3. ako je glavni pretres održan bez lica čije je prisustvo na glavnom pretresu po Zakoniku obavezno, ili ako je optuženom, braniocu, oštećenom kao tužiocu ili privatnom tužiocu, protivno njegovom zahtevu, uskraćeno da na glavnom pretresu upotrebljava svoj jezik i da na svom jeziku prati tok glavnog pretresa;

4. ako je protivno Zakoniku bila isključena javnost na glavnom pretresu;
5. ako je sud povredio propise krivičnog postupka u pogledu postojanja optužbe ovlašćenog tužioca ili predloga oštećenog, odnosno odobrenja nadležnog organa;
6. ako je presudu doneo sud koji zbog stvarne nenadležnosti nije mogao suditi u toj stvari, ili ako je sud nepravilno odbacio optužbu zbog stvarne nenadležnosti;
7. ako sud svojom presudom nije potpuno rešio predmet optužbe;
8. ako je optužba prekoračena;
9. ako je presudom povređena odredba člana 382. Zakonika;
10. ako se presuda zasniva na dokazu na kome se po odredbama Zakonika ne može zasnivati;
11. ako je izreka presude nerazumljiva, protivrečna sama sebi ili razlozima presude, ili ako presuda nema uopšte razloga ili u njoj nisu navedeni razlozi o odlučnim činjenicama, ili su ti razlozi potpuno nejasni ili u znatnoj meri protivrečni, ili ako o odlučnim činjenicama postoji znatna protivrečnost između onog što se navodi u razlozima presude o sadržini isprava ili zapisnika o iskazima datim u postupku i samih tih isprava ili zapisnika (čl. 368. st. 1).

Relativno bitne povrede odredaba krivičnog postupka postoje ako sud za vreme pripremanja glavnog pretresa ili u toku glavnog pretresa ili prilikom donošenja presude, nije primenio ili je nepravilno primenio koju odredbu Zakonika, ili je na glavnom pretresu povredio pravo odbrane, a to je bilo ili je moglo biti od uticaja na zakonito i pravilno donošenje presude (čl. 368. st. 2). Ove povrede mogu da budu učinjene u pripremanju glavnog pretresa, na glavnom pretresu ili u fazi donošenja presude.

Praktični značaj bitnih povreda odredaba krivičnog postupka. Način na koji su ove povrede normativno postavljene u Zakoniku daje velike mogućnosti ukidanja prvostepenih presuda. To posebno važi za povrede iz čl. 368. st. 1 tač. 11. (nerazumljivost i protivrečnost izreke presude i njenih razloga, netačno navođenje sadržine dokaza), koje obavezno povlače ukidanje presude. Sudska praksa pokazuje težnju širokog tumačenja odredaba o ovim povredama, a u nekim slučajevima i pogrešno ih primenjuje.⁷¹

⁷¹ Primeri pogrešne primene ovih odredaba: nesklad između opisa dela u izreci presude i pravne ocene dela (nije reč o protivrečnosti izreke presude, nego o povredi krivičnog zakona), neobrazloženost pravne ocene dela (nije reč o nedostatku razloga o odlučnim činjenicama), protivrečnost između opisa dela u osuđujućoj presudi koji sadrži iznos pričinjene štete i upućivanja oštećenog na parnicu (nije reč se o protivrečnosti u odluci o

I pravilna primena odredaba o ovim bitnim povredama može da dovede do rezultata koji su suprotni svrsi Zakonika. Recimo, ako okrivljeni izjavi žalbu protiv prvostepene presude samo po osnovu odluke o krivičnoj sankciji (saglasan je sa utvrđenjem činjeničnog stanja), presuda će, protivno njegovoj volji, biti ukinuta po službenoj dužnosti ako drugostepeni sud utvrdi da u obrazlaganju utvrđenja činjeničnog stanja postoje nedostaci koji predstavljaju bitnu povredu odredaba krivičnog postupka.

Ukidanje presuda veoma usporava postupke u konkretnim slučajevima i nepovoljno utiče na opštu ažurnost prvostepenih sudova (umesto da presuđuju druge slučajeve, sudovi ponovo sude u istim stvarima).

Neophodno je da pitanje bitnih povreda odredaba krivičnog postupka koje se sastoje u nedostacima u sastavu i izradi presude bude uređeno tako da suzi mogućnost ukidanja presuda po tom osnovu. To bi moglo da bude učinjeno kao u novom Zakoniku o krivičnom postupku („Službeni glasnik RS“, br. 46/2006) čija je primena (osim nekih odredaba) odložena. Prema čl. 392. st. 2. tač. 1. tog zakonika, povrede o kojima je reč su relativne, te sud ne pazi na njih po službenoj dužnosti. Pored toga, ove povrede kao relativne određene su tako da je njihov domašaj nešto uži: one su bitne ako su „bile od uticaja na zakonito i pravilno presuđenje“, a ne ako su „bile ili mogle biti od uticaja...“ kako su relativne povrede određene u važećem zakoniku. Radi jasnijeg razgraničenja razloga o odlučnim činjenicama od razloga o primeni prava, opravdano je da se pri definisanju ovih povreda razlozi o činjenicama označe kao „razlozi o utvrđenju odlučnih činjenica“, a ne kao „razlozi o odlučnim činjenicama“, kako stoji u važećem i u novom zakoniku.

Povreda krivičnog zakona. Ova povreda postoji kad sud na utvrđeno činjenično stanje nije primenio ili je pogrešno primenio norme materijalnog prava (krivičnog zakona i drugog materijalnopravnog propisa koji je u presudi pogrešno primenjen ili je trebalo da bude primenjen).

Povreda krivičnog zakona postoji ako je krivični zakon povređen u pitanju:

1. da li je delo za koje se optuženi goni krivično delo;
2. da li ima okolnosti koje isključuju krivičnu odgovornost;
3. da li ima okolnosti koje isključuju krivično gonjenje, a naročito da li je nastupila zastarelost krivičnog gonjenja, ili je gonjenje isključeno usled amnestije ili pomilovanja, ili je stvar već pravnosnažno presuđena;

krivičnoj stvari, već o protivrečnosti između meritorne odluke u krivičnoj stvari i nemeritorne odluke u pridruženoj parnici) i sl.

4. da li je u pogledu krivičnog dela koje je predmet optužbe primenjen zakon koji se ne može primeniti;
5. da li je odlukom o kazni, uslovnoj osudi ili sudskoj opomeni, odnosno odlukom o meri bezbednosti ili oduzimanju imovinske koristi ili o opozivanju uslovnog otpusta prekoračeno ovlašćenje koje sud ima po zakonu;
6. da li su povređene odredbe o uračunavanju pritvora i izdržane kazne (čl. 369).

Ove povrede pretpostavljaju da je činjenično stanje pravilno utvrđeno. Nepravilno utvrđeno činjenično stanje je poseban žalbeni osnov. Sud po službenoj dužnosti pazi samo na povrede materijalnog krivičnog prava, koje su učinjene na štetu okrivljenog.

Pogrešno ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje. Ovaj žalbeni osnov postoji kad je sud neku odlučnu činjenicu pogrešno utvrdio ili je nije utvrdio. Činjenično stanje je nepotpuno utvrđeno i kad na to ukazuju nove činjenice ili novi dokazi (čl. 370).

Pod odlučnim činjenicama treba razumeti činjenice na koje se neposredno primenjuje pravna norma i one predstavljaju činjenično stanje. Druge važne činjenice su indicije (posredni dokazi) i pomoćne činjenice (značajne za ocenu verodostojnosti dokaza o odlučnim činjenicama). Ove činjenice zajedno sa odlučnim činjenicama označavaju se u Zakoniku kao „stanje stvari“.

Propuštanje utvrđenja ili pogrešno utvrđenje neke indicije ili pomoćne činjenice ne može samo po sebi biti osnov za pobijanje presude, ali ovi nedostaci mogu dovesti do pogrešnog ili nepotpunog utvrđenja odlučnih činjenica i tako posredno predstavljati žalbeni osnov.

Ispravnost utvrđenja činjeničnog stanja drugostepeni sud ispituje samo ako je po tom osnovu izjavljena žalba, i to u granicama osporavanja žalbom.

Nepravilna odluka o krivičnim sankcijama, oduzimanju imovinske koristi i druge manje značajne odluke. Presuda, odnosno rešenje o sudskoj opomeni, može se pobijati zbog odluke o kazni, uslovnoj osudi i sudskoj opomeni kad tom odlukom nije prekoračeno zakonsko ovlašćenje, ali sud nije pravilno odmerio kaznu s obzirom na okolnosti koje utiču da kazna bude veća ili manja i zbog toga što je sud primenio ili nije primenio odredbe o ublažavanju kazne, o oslobođenju od kazne, o uslovnoj osudi, o opozivanju uslovnog otpusta ili o sudskoj opomeni iako su za to postojali zakonski uslovi (čl. 371. st. 1). Isto tako, kad ne postoji povreda zakona, može se pobijati odluka o meri bezbednosti ili o oduzimanju imovinske koristi ako je sud nepravilno doneo ovu odluku, ili ovakvu odluku nije doneo iako su za to postojali za-

konski uslovi. Odluka o troškovima krivičnog postupka može se pobijati ako je nepravilna ili suprotna zakonskim odredbama (čl. 371. st. 3). Odluke o imovinskopравnom zahtevu i o objavljivanju presude putem štampe, radija ili televizije mogu se pobijati ako su donete suprotno zakonskim odredbama (čl. 371. st. 4). Povređene mogu biti odredbe krivičnog zakona, procesnog zakona i odredbe imovinskog prava.

Procena da li su pri izricanju krivičnih sankcija pravilno vrednovane okolnosti konkretnog slučaja vrši se s obzirom na odredbe krivičnog zakona o okolnostima koje su od značaja za odluku o krivičnim sankcijama i s obzirom na odredbe o posebnim uslovima za izricanje nekih krivičnih sankcija (uslovna osuda, sudska opomena).

Nedostatke koji čine ovaj žalbeni osnov drugostepeni sud uzima u obzir samo ako su istaknuti u žalbi (osim nekih izuzetaka kad je u pitanju žalba u korist okrivljenog).

(c) Uporedno pobijanje presude po više žalbenih osnova

Javni tužilac, kao i drugi subjekti žalbe, mogu pobijati presudu i po više žalbenih osnova u raznim kombinacijama. Osnovi se postavljaju logičnim redosledom po kome ih i drugostepeni sud ispituje.

Žalbeni osnovi mogu da budu postavljeni tako da su usmereni ka jednom rezultatu – ukidanju presude ili njenom preinačenju, ili tako da se jedan rezultat (ukidanje presude) ističe kao primaran, a drugi (preinačenje presude) kao alternativan.⁷²

Bitne povrede odredaba krivičnog postupka i pogrešno ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, kao uporedni žalbeni osnovi, usmereni su na ukidanje presude, dok je pobijanje presude po osnovu povrede krivičnog zakona i odluke o krivičnoj sankciji usmereno na preinačenje presude.

Do alternativnog pobijanja presude od strane javnog tužioca dolazi kada je činjenično stanje u osuđujućoj presudi utvrđeno nešto drugačije nego što je u optužnici i kad je to dovelo do osude optuženog po blažem krivičnom zakonu ili do izricanja blaže kazne (npr. sud utvrdio da je delo izvršeno iz nehata, a ne sa umišljajem; sud utvrdio da postoje činjenice koje delu daju karakter postupanja u nužnoj odbrani ili krajnjoj nuždi; sud našao da je obim štetne posledice manji od onog iz optužbe itd.).

Procena osnova i opravdanosti izjavljivanja žalbe u ovakvim slučajevima je dosta složena, jer se u redukovanju činjenične osnove optužbe i u osuđujućem delu presude mogu pojaviti različiti nedostaci. Ako javni tužilac oceni da

⁷² Javnotužilački priručnik, *op. cit.*, str. 246.

je činjenično stanje pogrešno ili nepotpuno utvrđeno u pogledu redukovanja činjenične osnove optužbe, izjaviće žalbu po tom osnovu, a ako presuda sadrži i druge nedostatke (recimo, u pogledu odluke o krivičnoj sankciji), izjaviće žalbu i po tom osnovu (alternativno).

(d) Obrazloženje i predlog žalbe

Obrazloženjem žalbe daju se konkretni razlozi za osnov po kome se presuda pobija. Jasno i određeno navodi se u čemu se sastoje nedostaci presude. Ako se presuda pobija po više osnova, svaki osnov posebno se obrazlaže. Pobijanje odluke o krivičnim sankcijama obrazlaže se s obzirom na okolnosti od kojih zavisi njihovo izricanje polazeći od svrhe krivičnih sankcija. Osporavanje odluke o uslovnoj osudi i sudskoj opomeni obrazlaže se ocenom postojanja zakonom utvrđenih uslova za njihovo izricanje.

Žalbenim predlogom traži se ukidanje ili preinačenje presude. Ako su žalbeni osnovi postavljeni alternativno, takav mora biti i predlog. Kakav će biti predlog zavisi od žalbenih osnova i odredaba Zakonika o ovlašćenjima drugostepenog suda pri odlučivanju o žalbi.

Od stepena obrazloženosti žalbe i uverljivosti datih razloga zavise izgledi žalbe da bude uvažena.

(2) Odluke drugostepenog suda po žalbi

Po sprovedenom pripremnom postupku drugostepeni sud jednom odlukom odlučuje o svim žalbama protiv iste presude. Odluke po žalbi mogu biti: 1) da se žalba odbacuje; 2) da se žalba odbija kao neosnovana i presuda potvrđuje; 3) da se žalba uvažava i pobijana presuda ukida, odnosno da se presuda ukida po službenoj dužnosti i 4) da se žalba uvažava i presuda preinačuje, odnosno da se presuda preinačuje po službenoj dužnosti.

Drugostepeni sud će rešenjem odbaciti žalbu ako je neblagovremena ili nedozvoljena (čl. 385. st. 1). Žalba je neblagovremena ako je podneta posle zakonskog roka (čl. 386), a nedozvoljena ako je izjavljena od neovlašćenog lica ili lica koje se odreklo od žalbe ili odustalo od žalbe ili ako je posle odustanka ponovo izjavljena žalba ili ako žalba po zakonu nije dozvoljena (čl. 387).

Drugostepeni sud presudom odbija žalbu kao neosnovanu i potvrđuje prvostepenu presudu kad utvrdi da ne postoje razlozi zbog kojih se presuda pobija ni povrede zakona koje sud ispituje po službenoj dužnosti (čl. 388). Po službenoj dužnosti drugostepeni sud ispituje:

1) da li postoje bitne povrede odredaba krivičnog postupka iz čl. 368. st. 1. tač. 1. (sud nepropisno sastavljen ili u odlučivanju učestvovao sudija ili sudija-porotnik koji nije sudelovao na glavnom pretresu ili je pravnosnažnom odlukom izuzet od suđenja); tač. 5. (povređeni propisi u pogledu postojanja optužbe ovlašćenog tužioca); tač. 6. (stvarna nenadležnost suda); tač. 8. (optužba prekoračena); tač. 9. (povređena zabrana preinačenja na gore); tač. 10. (presuda zasnovana na nedozvoljenom dokazu); tač. 11. (formalni nedostaci izreke presude i njenih razloga);

2) da li je na štetu optuženog povređen krivični zakon.

Drugostepeni sud rešenjem ukida prvostepenu presudu uvažavanjem žalbe ili po službenoj dužnosti kad utvrdi da postoje bitne povrede odredaba krivičnog postupka koje po zakonu ne može sam da otkloni, ili kad nađe da zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja treba narediti novi glavni pretres pred prvostepenim sudom (čl. 389. st. 1). Samo procesne povrede (a ne i povrede krivičnog zakona) mogu biti osnov za ukidanje prvostepene presude, uvažavanjem žalbe ili po službenoj dužnosti. Zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, pobijana presuda može biti ukinuta samo uvažavanjem žalbe izjavljene po tom osnovu.

Ne mogu sve bitne povrede odredaba krivičnog postupka biti osnov za ukidanje prvostepene presude, već samo one koje drugostepeni sud po zakonu ne može sam da otkloni. Drugostepeni sud ovlašćen je da otkloni procesne povrede i preinači prvostepenu presudu kad nađe da nema optužbe ovlašćenog tužioca ili odobrenja nadležnog organa; da je optužba prekoračena ili da je povređena zabrana *reformatio in peius*.

Kad drugostepeni sud utvrdi da postoji neki od razloga za odbacivanje optužnice iz čl. 349, rešenjem ukida prvostepenu presudu i odbacuje optužnicu (čl. 390. st. 1).

Prvostepena presuda može biti ukinuta potpuno ili delimično. Delimično se ukida presuda ako se pojedini njeni delovi mogu izdvojiti bez štete za pravilno presuđenje (čl. 388. st. 3). To može da bude učinjeno u odnosu na neke saoptužene ili u odnosu na neka dela istog optuženog. Neukinuti deo presude postaje pravnosnažan, bilo da je ostao neizmenjen ili da je preinačen.

Preinačenje presude predstavlja zamenu meritorne odluke nižeg suda meritornom odlukom višeg suda. Prvostepena presuda može biti preinačena samo ako je u njoj činjenično stanje pravilno utvrđeno i ako ne postoje procesne povrede koje drugostepeni sud po zakonu nije ovlašćen da otkloni (čl. 391. st. 1). Preinačenje uvažavanjem žalbe ili po službenoj dužnosti može se sastojati u otklanjanju povreda krivičnog zakona, povreda procesnog zakona koje je viši sud ovlašćen da otkloni ili u izmeni odluke o krivičnim sankcijama ili izmeni drugih odluka koje je sud ovlašćen da donese. Preinačenjem se na

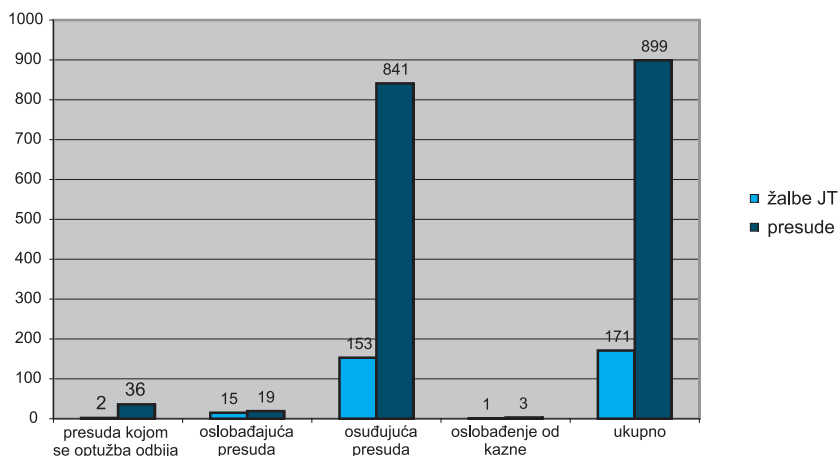
pravilno utvrđeno činjenično stanje pravilnom primenom zakona donosi drugačija odluka. Forma preinačenja je presuda pošto je reč o meritornoj odluci. Jedini izuzetak od ovog pravila postoji kad drugostepeni sud preinačenjem presude izriče sudsku opomenu. Ova odluka donosi se rešenjem kao i u prvostepenom postupku.

Učešćem u drugostepenom postupku i izjašnjavanjem o osnovanosti izjavljenih žalbi, javni tužilac je u mogućnosti da doprinese da odluke po žalbi budu zakonite i pravilne.

(3) Redovni pravni lekovi javnog tužioca u pravosudnoj praksi

Uticaj na pravilnost i zakonitost sudskih odluka javni tužioci u izvesnoj meri ostvaruju putem izjavljivanja pravnih lekova, pre svega izjavljivanjem žalbe kao osnovnog redovnog pravnog leka.

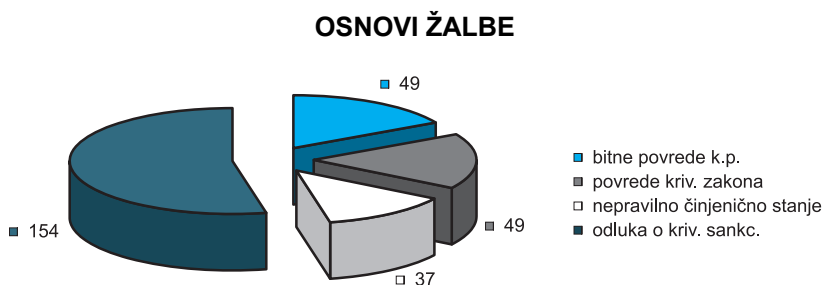
IZJAVLJENE ŽALBE JAVNIH TUŽILACA

Grafikon 19

Protiv prvostepenih presuda javni tužioci su izjavili 171 žalbu, što znači da je pobijana približno jedna petina ili 19,02% svih donetih presuda u prvom stepenu. Od ukupno 19 oslobađajućih presuda, javni tužioci su izjavili žalbu protiv 15, zatim su izjavili 153 žalbe protiv osudujućih presuda, od ukupno 841, a samo dve procesne presude su pobijane žalbom, od ukupno 36. Iz ovih podataka, kad se posmatra srazmera između ukupnog broja pojedine vrste presuda i broja izjavljenih žalbi, može se zaključiti da su javni tužioci najčešće pobijali oslobađajuću presudu, pa zatim osudujuću, a najmanje presudu kojom se optužba odbija: javni tužioci su izjavili žalbu protiv 78,95% oslo-

bađajućih, protiv 18,19% osuđujućih i samo protiv 2% tzv. procesnih presuda. Najviši procenat izjavljenih žalbi protiv oslobađajućih presuda, pored principijelnih razloga iznetih u procesnoj književnosti, opovrgava potrebu nametanja zakonske obaveze javnim tužiocima da izjavljuju žalbu protiv svake oslobađajuće presude, kao što je bilo pokušaja u našoj legislativnoj praksi,⁷³ i nastojanja da se takva obaveza uvede putem opštih uputstava republičkog javnog tužioca. Najmanje su javni tužioci pobijali presude kojima se optužba odbija, što je i razumljivo kad se zna da je tri četvrtine tih presuda doneto zbog odustanka javnog tužioca od optužbe.

Grafikon 20

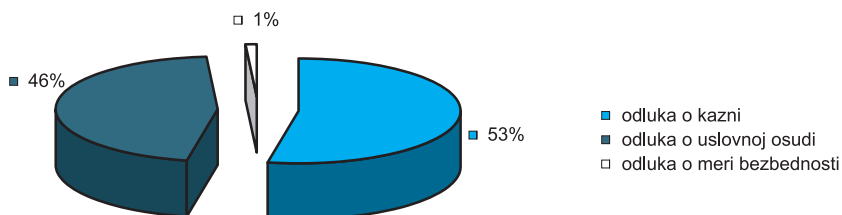
U izjavljenim žalbama javni tužioci su najčešće pobijali odluku o krivičnim sankcijama, 154 puta, a najmanje su u presudama napadali pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, 37 puta. Pošto primena nekog od osnova žalbe može biti isključena zavisno od vrste presude (npr. procesna presuda isključuje pobijanje činjeničnog stanja, a oslobađajuća odluka o sankcijama kao osnov žalbe), obim pojedine vrste presude u istraživanom uzorku utiče na zastupljenost pojedinih osnova žalbe u tom uzorku. Otuda je razumljivo što su javni tužioci najčešće pobijali odluku o krivičnim sankcijama, jer ima najviše osuđujućih presuda – 841 ili 94% od ukupnog broja svih vrsta presuda. Javni tužioci nisu bili zadovoljni izrečenom krivičnom sankcijom u 154 osuđujuće presude, što su i naveli u svojim žalbama, tako da ovaj osnov pobijanja presude sadrži 90% žalbi. Činjenično stanje se javlja kao osnov kod približno jedne petine žalbi, a najviše je korišćen za pobijanje oslobađajućih presuda, što je i razumljivo. Znatno broj, približno dve trećine oslobađajućih

⁷³ Takva obaveza bila je nametnuta javnim tužiocima odredbom člana 388. st. 4. Zakonika o krivičnom postupku iz 2006. godine, koji je stupio na snagu ali je ukinut pre nego se počeo primenjivati. (Kritiku takvog teorijski pogrešnog rešenja vidi kod: dr Vojislav Đurđić, Načelo pravičnog postupka, Revija za krivičnopravnu teoriju i praksu, br. 3/2006, str. 67-93.)

presuda pobijano je zbog nepravilno utvrđenog činjeničnog stanja, dok je po ovom osnovu napadnuto samo 2,5% osuđujućih presuda.

U svojim žalbama javni tužioci su se, po pravilu, pozivali ne samo na jedan već na više zakonskih osnova za pobijanje presude. Zato je u istraživanom uzorku zbir svih osnova žalbe (289) na koje su se javni tužioci pozivali veći od ukupnog broja izjavljenih žalbi (171).

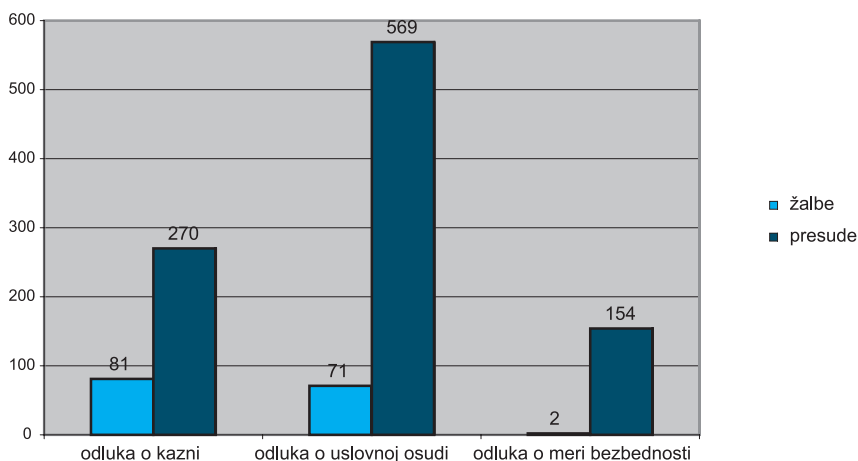
ŽALBA ZBOG ODLUKE O KRIVIČNOJ SANKCIJI

Grafikon 21

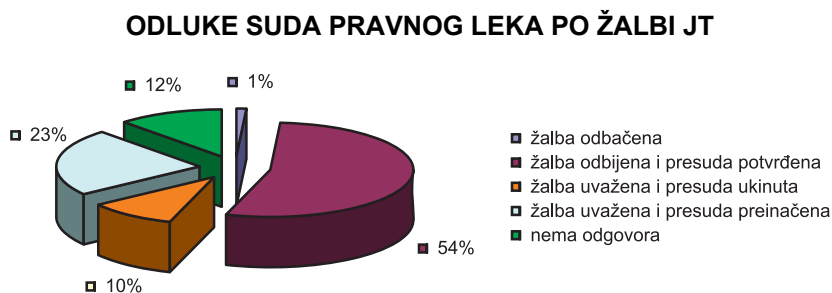
Među žalbama kojima je pobijana odluka o krivičnoj sankciji najviše je žalbi zbog odluke o kazni – 53%, potom zbog odluke o uslovnoj osudi – 46%, a najmanje su javni tužioci pobijali odluku o izricanju mera bezbednosti – takvih žalbi je svega 1% (Grafikon 21). Takvo je stanje kad se posmatra obim pobijanja pojedine sankcije u ukupno izjavljenim žalbama, a koje se sankcije češće pobijaju, može se sagledati kroz odnos između izrečenih i osporenih sankcija.

ODNOS IZMEĐU IZREČENIH I POBIJANIH KRIVIČNIH SANKCIJA

Grafikon 22

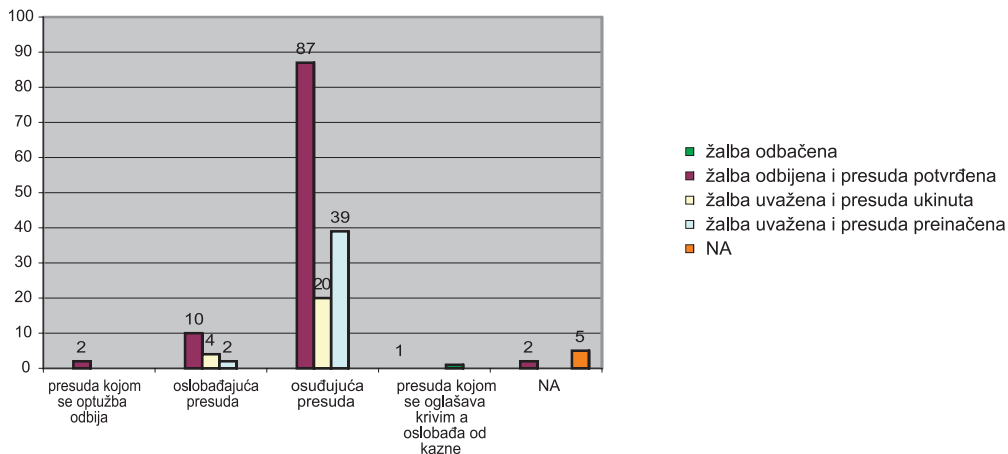
I prema pokazateljima odnosa između broja izrečene pojedine sankcije i broja žalbi kojima se odluka o toj sankciji pobija, javni tužioci su najčešće osporavali odluku o kazni (Grafikon 22). Od ukupno 270 odluka kojima su izricane kazne zatvora ili novčana kazna, 81 takva odluka pobijana je žalbom javnog tužioca, što znači da je osporeno 30% izrečenih odluka o kazni. U daleko manjem procentu su javni tužioci pobijali odluku o uslovnoj osudi – od 569 sudskih odluka kojima su izrečene uslovne osude, pobijana je 71 odluka, što iznosi 12,5%. To praktično znači da javni tužioci nisu bili zadovoljni približno svakom trećom izrečenom kaznom zatvora ili novčanom kaznom, pa su izjavljivanjem žalbe nastojali da se izrekne stroža kazna, dok su se najčešće saglašavali sa izrečenim uslovnim osudama, pa su tek svaku osmu pobijali žalbom. Kad su u pitanju mere bezbednosti, javni tužioci nisu bili zainteresovani za preispitivanje odluka kojima su izrečene. Od ukupno 154, osporene su samo dve presude kojima su izrečene mere bezbednosti, što je nešto više od 1%.

Grafikon 23

Efektivnost izjavljenih žalbi očitava se u odlukama suda pravnog leka o žalbama javnih tužilaca (Grafikon 23). Više od polovine žalbi javnih tužilaca, tačnije 54% njihovih žalbi, drugostepeni sudovi su odbili kao neosnovane i potvrdili pobijane presude. Ovaj podatak ukazuje da javni tužioci pretežno nisu bili uspešni sa svojim žalbama, pa je srazmerno umanjen i njihov uticaj na odluke suda pravnog leka. Druga sudska instanca uvažila je ukupno 33% žalbi javnih tužilaca, pa je 23% pobijanih presuda preinačeno a 10% ukinuto i vraćeno na ponovni postupak. Praktično uzev, svaka treća žalba javnih tužilaca imala je uticaj na drugostepenu sudsku odluku i definitivno presuđenje krivične stvari.

ODLUKE PO ŽALBI JT PREMA VRSTI POBIJANE PRESUDE

Grafikon 24

Kad se posmatra uspešnost žalbi javnih tužilaca prema vrsti pobijanih presuda, statistički podaci pokazuju da nema neke naročito velike razlike između uvažanih žalbi izjavljenih protiv osudujućih presuda od onih izjavljenih protiv oslobadajućih presuda (Grafikon). Sud pravnog leka je uvažio 37,5% žalbi izjavljenih protiv oslobadajućih presuda i 40,4% izjavljenih protiv osudujućih presuda.

U svojim žalbama javni tužioc mogli su uticati na odluke suda pravnog leka u pogledu činjeničnog oformljenja krivične stvari ili u pogledu primene zakona, zavisno od osnova po kojima su pobijali prvostepene presude. Taj uticaj može se sagledati na bazi statističkih podataka o odlukama suda pravnog leka zavisno od osnova žalbe.

Iz statističkih podataka prikazanih u Tabeli 2, može se konstatovati da su javni tužioc manje uticali svojim žalbama na činjenično stanje nego na primenu zakona, materijalnog ili procesnog. Takva konstatacija proizlazi iz činjenica da je 62,2% žalbi izjavljenih zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja sud pravnog leka odbio kao neosnovane.

Javni tužioc su najviše uticali na primenu krivičnog materijalnog prava, što proizlazi iz podataka da je oko 40% žalbi izjavljenih po ovom osnovu sud pravnog leka uvažio, pa je, saglasno tome, 26,5% presuda pobijanih po ovom osnovu ukinuo a 14,3% preinačio.

ODLUKE SUDA PRAVNOG LEKA PREMA OSNOVU ŽALBE					
osnov žalbe	bitne povrede odredaba kri- vičnog postu- pka	povrede krivičnog zakona	nepravilno činjenično stanje	odluka o kazni	svega
žalba od- bačena	1	1	0	0	2
	2.0%	2.0%	0.0%	0.0%	0.7%
žalba odbi- jena i pre- suda pot- vrđena	25	25	23	85	158
	51.0%	51.0%	62.2%	55.2%	54.7%
žalba uva- žena i pre- suda uki- nuta	13	13	9	16	51
	26.5%	26.5%	24.3%	10.4%	17.6%
žalba uva- žena i pre- suda prei- načena	5	7	4	36	52
	10.2%	14.3%	10.8%	23.4%	18.0%
#N/A	5	3	1	16	25
	10.2%	6.1%	2.7%	10.4%	8.7%
ukupno	49	49	37	154	289
	100%	100%	100%	100%	100%

Tabela 2

3. Vanredni pravni lekovi javnog tužioca

Javni tužilac raspolaže zakonskim ovlašćenjima da pravno vojuje za pravilnost i zakonitost presuđenja krivičnih stvari i posle pravnosnažnosti sudskih odluka kojima se definitivno okončava krivični postupak. To mu omogućavaju vanredni pravni lekovi na čije je podnošenje ovlašćen. Vanredni pravni lekovi su pravna sredstva za ispravljanje nepravilnosti u pravnosnažnim sudskim odlukama. Ova sredstva dozvoljena su za otklanjanje samo nekih, značajnijih nepravilnosti u pravnosnažnim sudskim odlukama.

Posle usvajanja poslednje novele procesnog zakonika, u sistemu vanrednih pravnih lekova ostala su samo dva – ponavljanje krivičnog postupka i zahtev za zaštitu zakonitosti. Dok ponavljanje krivičnog postupka mogu inicirati i okrivljeni i njegov branilac, zahtev za zaštitu zakonitosti je pravni lek samo nadležnog javnog tužioca.

(1) Ponavljanje krivičnog postupka

Procesni položaj javnog tužioca vezan za ponavljanje krivičnog postupka može da bude različit, zavisno od uzroka i vrste ponavljanja postupka. Najšire posmatrano, ponavljanje krivičnog postupka može da bude pravo i nepravo. Osnov za pravo ponavljanje krivičnog postupka su grubi činjenični nedostaci u pravnosnažnoj sudskoj odluci, a osnov za nepravo ponavljanje su određeni pravni nedostaci u sudskoj odluci, nove činjenice i okolnosti odlučujuće za blaže kažnjavanje ili prestanak procesnih smetnji koje su dovele do obustave postupka.

Ponavljanje krivičnog postupka javlja se kao izuzetak od načela *ne bis in idem*, tog opšteprihvaćenog pravnog standarda savremenih krivičnih procedura. Stoga, najpre treba objasniti suštinu ove zabrane i uslove pod kojima je ponavljanje postupka moguće prema međunarodnim pravnim standardima i pozitivnom pravu, te njen uticaj na položaj javnog tužioca u krivičnom postupku.

(a) Uticaj načela „*ne bis in idem*“ na procesni položaj javnog tužioca

Značenje i obim važenja načela „*ne bis in idem*“. Zabrana ponavljanja krivičnog postupka ili zabrana dvostruke ugroženosti, u našoj procesnoj teoriji češće označavana kao načelo *ne bis in idem* (ne dvaput za isto),⁷⁴ u biti predstavlja zabranu da se istom licu ponovo sudi za isto krivično delo. Njen cilj je da obezbedi pravnu sigurnost građana, što se postiže putem pravnosnažnosti sudskih odluka, pre svega presuda. Pravna sigurnost je osnovni razlog postojanja pravnosnažnosti presude.⁷⁵ Otuda je razumno očekivati da se svaki krivični postupak u jednom momentu mora okončati i da doneta sudska odluka nakon toga postane merodavna za ponašanje članova društva, te tako konkretan krivični slučaj bude rešen na nesumnjiv način i definitivno. To je onaj čas kad presuda stane na pravnu snagu, kad postane *res iudicata*. Od tog časa

⁷⁴ Ivan Klajn i Milan Šipka, *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Prometej, Novi Sad, 2008, str. 1579.

⁷⁵ Dr T. Vasiljević, *Sistem...*, str. 684.

presuda proizvodi pravna dejstva i zna se šta je presuđeno, te da se više o toj pravnoj stvari neće suditi. Pravnosnažna odluka suda u postupku u kojem je doneta postaje neopoziva i nezamenljiva a ujedno sadrži i zapovest da se mora izvršiti.⁷⁶

Pravnosnažnost sudskih odluka javlja se u dva vida, pa se razlikuje formalna i materijalna pravnosnažnost. Formalno je pravnosnažna ona sudska odluka koja se ne može više pobijati redovnim pravnim lekom (žalbom) ili protiv koje žalba nije dopuštena po samom zakonu. Sudska odluka se više ne može napadati žalbom u svim slučajevima kad se pravo na žalbu gasi: kad su iskorišćeni svi redovni pravni lekovi, i to nakon donošenja odluke suda pravnog leka (drugostepenog ili izuzetno trećestepenog) protiv koje žalba više nije dozvoljena; zbog propuštanja roka za žalbu i zbog odricanja od prava na žalbu ili odustanka od žalbe. Formalna pravnosnažnost može biti potpuna, kad obuhvata celu sudsku odluku, tj. kad se ne može pobijati nijedan deo presude, ili delimična pravnosnažnost, kad obuhvata samo deo sudske odluke, tj. kad se ne može pobijati neki deo presude. Pored toga, formalna pravnosnažnost sudske odluke javlja se ili kao apsolutna, kad je ne može pobijati nijedan subjekt žalbe, ili kao relativna pravnosnažnost, kad jedni subjekti žalbe ne mogu pobijati odluku a drugi mogu. O materijalnoj pravnosnažnosti postoje različite teorije, koje se mogu razvrstati u materijalne teorije, zastupljene u starijoj krivičnoprocesnoj literaturi,⁷⁷ i procesne teorije, koje izgleda danas dominiraju,⁷⁸ međusobno različite po pitanju da li pravnosnažna presuda stvara ili utvrđuje materijalno pravo u konkretnom slučaju. Materijalna pravna snaga predstavlja svojstvo presuđene krivične stvari (to je pozitivna funkcija materijalne pravne snage), koje sprečava ponovno suđenje u istoj krivičnoj stvari i izricanje nove, istovetne ili drukčije odluke (to je negativna funkcija materijalne pravnosnažnosti).⁷⁹ Upravo ovo drugo svojstvo koje predstavlja procesnu smetnju (ili negativnu procesnu pretpostavku) poklapa se jednim delom sa načelom *ne bis in idem*. Materijalnu pravnu snagu stiče samo dispozitiv sudske odluke, a ne i njeni razlozi iz obrazloženja (o činjenicama iz obrazloženja može se ponovo odlučivati u nekom novom krivičnom postupku).

Nasuprot pravnoj sigurnosti koja se obezbeđuje načelom *ne bis in idem*, izvedenim iz pravnosnažnosti sudskih odluka, o čemu je bilo reči, stoji jed-

⁷⁶ Dr sc. Davor Krapac, *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije*, Zagreb, 2003, str. 215.

⁷⁷ Amplius: dr Toma Živanović, *Osnovni problemi Krivičnog i Građanskog procesnog prava (postupka), II. Odeljak*, Beograd, 1941, str. 62-66.

⁷⁸ Roxin C, *Strafverfahrensrecht*, 25. Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 1998, str. 411.

⁷⁹ Dr Mimčilo Grubač, *Krivično procesno pravo – Posebni deo*, Beograd, 2004, str. 167.

nako tako značajan i opravdan zahtev da svaki krivični postupak treba da omogući utvrđivanje istine i zakonitu odluku. I pored velike vrednosti pravne sigurnosti, pravni poredak ne može sve formalno pravnosnažne sudske odluke apsolutno sačuvati od napadanja pravnim sredstvima jer su i u pravnosnažnim sudskim odlukama moguće grube greške u primeni materijalnog ili procesnog prava, ili takve nepravilnosti u činjeničnom stanju, koje su prouzrokovale pogrešnu odluku suda o postojanju krivičnog dela i stepenu krivice okrivljenog. Ispravljanje takvih sudskih odluka, pravnosnažnih a, ipak, sa ozbiljnim nedostacima, u savremenom krivičnom postupku omogućeno je ustanovljavanjem vanrednih pravnih lekova. Međutim, njihova neograničena upotreba obrušila bi se na pravnosnažnost sudskih odluka s pretnjom da razori taj temelj na kojem počiva pravna sigurnost. Pitanje je, dakle, da li dati prednost pravnoj sigurnosti građana koju osigurava načelo *ne bis in idem*, pa zabraniti upotrebu vanrednih pravnih lekova, pre svega ponavljanje postupka, i to bez obzira na to da li postoje novi dokazi, ili u prvi plan istaći načela istine i zakonitosti, pa dopustiti pobijanje pravnosnažne presude, narušiti načelo *ne bis in idem* i time ugroziti pravnu sigurnost. Pošto ova dva suprotstavljena zahteva nije moguće pomiriti, prilikom uređenja krivičnih postupaka savremenih država prednost je data načelima istine, zakonitosti i pravičnog postupka tako što je uveden sistem vanrednih pravnih lekova, koji države samostalno uređuju. Međutim, one nisu apsolutno slobodne, jer ih u tome ograničavaju međunarodni pravni standardi. U svim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima, bilo univerzalnog ili regionalnog značaja, zabrana dvostruke ugroženosti (*ne bis in idem*) podignuta je na rang osnovnog ljudskog prava, predviđeni su njeno dejstvo i obim primene, a u nekim od tih međunarodnih izvora izričito su predviđena i moguća odstupanja.

Zabrana dvostruke ugroženosti (*ne bis in idem*) neraskidivo je vezana za pravnosnažnost sudskih odluka, za tzv. negativnu funkciju materijalne pravnosnažnosti, ali se u njoj ne iscrpljuje pošto deluje, osim u polju pravnosnažnosti, još i u polju jednovremenog vođenja više postupaka o istoj krivičnoj stvari. Ona u biti znači *zabranu ponovnog suđenja istom okrivljenom protiv koga je za isto krivično delo već pravnosnažno okončan krivični postupak i zabranu da se protiv jednog lica jednovremeno vode dva krivična postupka za isto krivično delo*. Za razliku od pravnosnažno okončanog, postupak koji traje predstavlja sudsku odluku *in statu nascendi* (u stanju rađanja, tj. u nastajanju), tako da sprečavanje dvostruke litispencije u identičnim stvarima deluje i preventivno.⁸⁰ Značenje zabrane dvostruke ugroženosti u oba polja je

⁸⁰ Prof. dr Miodrag Simović, *Praktični komentar Zakonika o krivičnom postupku Republike Srpske*, Banja Luka, 2005, str. 19.

isto – nije dopušteno podići novu krivičnu tužbu protiv istog okrivljenog zbog istog dela. Iz ovakvog poimanja značenja i obima zabrane dvostruke ugroženosti sledi da pravnosnažnost sudskih odluka i ova zabrana ne predstavljaju jedno isto procesno načelo pošto se samo jednim delom preklapaju, pa se zato mogu označiti samo kao „ukršteni pojmovi“.⁸¹

Da bi zabrana dvostruke ugroženosti važila, potrebno je da postoji istovetnost između novoutužene i pravnosnažno presuđene krivične stvari, odnosno između krivične stvari o kojoj teče krivični postupak i krivične stvari iz nove optužbe kojom se u isto vreme traži pokretanje drugog postupka. Za utvrđivanje podudarnosti krivičnih stvari važe pravila akuzatorskog načela o tzv. identitetu presude i optužbe, što znači da mora postojati i objektivni (podudarnost dela) i subjektivni identitet (istovetnost lica).⁸²

Načelo *ne bis in idem* sprečava da se o pravnosnažno presuđenoj krivičnoj stvari ponovo sudi, pa se odsustvo pravnosnažnosti javlja kao apsolutna procesna pretpostavka za otvaranje i vođenje krivičnog postupka, o kojoj sud pazi po službenoj dužnosti. Ako se tek nakon pokretanja postupka ustanovi da je krivična stvar već pravnosnažno presuđena, postupak se mora obustaviti, a nakon započetog glavnog pretresa mora se doneti presuda kojom se optužba odbija. I stranke mogu u svakoj fazi krivičnog postupka istaći prigovor presuđene krivične stvari (*res iudicata*), ali se ne mogu odreći dejstva materijalne pravnosnažnosti, ni izričito ni prećutno.

Međunarodni pravni standardi o načelu „ne bis in idem“. Načelo *ne bis in idem* proklamovano je u svim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima, univerzalnog ili regionalnog značaja, što znači da je zabrana dvostruke ugroženosti, kako se ovo načelo još označava, podignuta na rang osnovnog ljudskog prava. Kao jedan od najznačajnijih međunarodnih dokumenata kojim su garantovana ljudska prava, uzima se Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, koji zabranu dvostruke ugroženosti predviđa u odredbama člana 14. st. 7: „Niko ne može biti gonjen ili kažnjen zbog krivičnog dela u vezi sa kojim je već bio oslobođen krivice ili osuđen pravnosnažnom presudom prema zakonu i krivičnom postupku svake zemlje.“ Domašaj i dejstvo ovako formulisanog načela *ne bis in idem* iz Međunarodnog pakta različito se tumači u teoriji procesnog prava, a u nacionalnim zakonodavstvima raznoliko reglementira. Ishod su dva oprečna gledišta: da odredbu Međunarodnog pakta kojom je ustanovljeno ovo načelo ne treba strogo (usko) tuma-

⁸¹ Dr Toma Živanović, *Osnovni problemi...*, str. 71.

⁸² Vidi: dr Čedomir Stevanović i dr Vojislav Đurđić, *Krivično procesno pravo – Opšti deo*, Niš, 2006, str. 314 i 315.

čiti⁸³ te je dopušteno ponavljanje postupka i na štetu okrivljenog,⁸⁴ i suprotno, da odredba ne dopušta nikakve izuzetke.⁸⁵ U prilog shvatanju da je izuzetno moguće ponavljanje krivičnog postupka na štetu okrivljenog navodi se nekoliko argumenata. Najpre, pozivaju se na Protokol br. 7. uz Evropsku konvenciju, po kome nije zabranjeno ponovno pokretanje krivičnog postupka. Pored toga, tumači se da iako Međunarodni pakt ne predviđa izuzetke od principa *ne bis in idem* (kao mogućnost za ponavljanje postupka), to ne mora da znači da on ne dopušta takve izuzetke.⁸⁶ Uporište je nađeno i u tumačenju i stavu Komiteta za prava čoveka Ujedinjenih nacija da je veći broj država „nepotrebno strogo“ tumačio ovu odredbu Međunarodnog pakta i da treba da preispitaju rezerve stavljene u odnosu na nju.

Od regionalnih međunarodnih dokumenata za našu zemlju je najznačajnija Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Evropska konvencija). Treba najpre reći da načelo *ne bis in idem* nije bilo predviđeno u osnovnom tekstu Evropske konvencije, ali je zato kao važna garancija ljudskih prava uvedeno odredbom čl. 4. Protokola br. 7:

1. Nikome se ne može ponovo suditi niti se može ponovo kazniti u krivičnom postupku u nadležnosti iste države za delo zbog koga je već bio pravosnažno oslobođen ili osuđen u skladu sa zakonom i krivičnim postupkom te države.

2. Odredbe prethodnog stava ne sprečavaju ponovno otvaranje postupka u skladu sa zakonom i krivičnim postupkom date države, ako postoje dokazi o novim ili novootkrivenim činjenicama, ili ako je u ranijem postupku došlo do bitne povrede koja je mogla da utiče na njegov ishod.

Citiranjem odredbom postavljani su ovi pravni standardi: (a) da se zabrana odnosi samo na meritorne sudske odluke – na osuđujuću i oslobađajuću presudu, (b) da je izuzetno dozvoljeno ponavljanje postupka i posle pravosnažnosti meritornih odluka, (c) da je dozvoljeno ponavljanje postupka i u korist i na štetu okrivljenog, i (d) da izuzeci moraju biti propisani zakonom.

⁸³ Vidi: dr Nikola Matovski, *Prvata faza od reformata na makedonskoto kazneno-procesno zakonodavstvo*, Makedonska revija za kazneno pravo i kriminologiju, Skopje, 1995, br. 1-2, str. 153 i 154.

⁸⁴ Dr Zagorka Jekić, *Zakon o krivičnom postupku i slobode i prava građana*, u: „Slobode i prava građana i jugoslovensko krivično zakonodavstvo“, Beograd, 1994, str. 22.

⁸⁵ Dr Đorđe Lazin, *Načelo ne bis in idem u krivičnoprocesnom zakonodavstvu Srbije i Crne Gore i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, u: „Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i krivično zakonodavstvo Srbije i Crne Gore“, Beograd, 2004, str. 346-348.

⁸⁶ P. van Dijk / G. J. H. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Boston, 1990, 515.

Kao razlozi za ponavljanje postupka predviđaju se nove i novootkrivene činjenice ili bitne povrede postupka. Ne pominju se novi dokazi, mada nisu isključeni, niti povrede materijalnog prava.

Zabrana ponavljanja postupka odnosi se samo na krivična dela a ne i na druga kažnjiva dela (prekršaje, prestupe i sl.) ili delikte. Otud, zabrana ne sprečava da se protiv istog lica pokrene i krivični i građanski postupak u vezi sa istim delom. Međutim, u slučaju kad neko delo nije predviđeno kao krivično u nacionalnom zakonodavstvu neke zemlje, zabrana dvostruke ugroženosti važi ako se to delo može kvalifikovati kao krivično prema međunarodnim standardima u zavisnosti od njegove prirode i mogućih kazni.⁸⁷

Prema Evropskoj konvenciji, načelo *ne bis in idem* važi samo za ponovno suđenje u granicama nadležnosti iste države, tj. u granicama iste jurisdikcije, pa zato suđenje istom licu za isto delo u nekoj drugoj državi nije obuhvaćeno ovom zabranom.

U pogledu obima važenja zabrane dvostruke ugroženosti interesantne su garancije koje pruža Američka konvencija o ljudskim pravima: „Optuženo lice koje je oslobođeno presudom protiv koje nije dozvoljena žalba ne može biti podvrgnuto novom suđenju za istu stvar.“⁸⁸ Iz citirane garancije može se zaključiti da nije zabranjeno ponovno suđenje nakon pravnosnažne osuđujuće presude, što bi značilo da je dozvoljeno ponavljanje postupka u korist okrivljenog, a da zabrana dvostruke ugroženosti važi samo nakon pravnosnažnosti oslobađajuće presude.

Načelo „ne bis in idem“ prema pozitivnom pravu. Zabrana dvostruke ugroženosti ima dugu tradiciju u srpskom krivičnom procesnom zakonodavstvu, ali nije uvek bila propisana kao procesni princip, već je njeno važenje proizlazilo iz odredaba o presudi kojom se optužba odbija i odredaba o ponavljanju krivičnog postupka (kojima se propisuje odstupanje od ovog načela). U zakonskim tekstovima koji predstavljaju srpsku pravnu baštinu, još od prvih kodifikacija krivičnog postupka, ponavljanje postupka bilo je izuzetno dopušteno, i to protiv kondemnatornih i liberatornih presuda, na štetu i u korist okrivljenog. To su, u stvari, rešenja ustanovljena po ugledu na germansko pravo iz druge polovine XIX veka, tačnije rešenja koja iz austrijskog procesnog zakonika od 1853. godine najpre preuzima Zakonik o postupku sudskom u krivičnim delima Kneževine Srbije, donet 10. aprila 1865. godine. Uređenje ponavljanja postupka i u korist i na štetu okrivljenog zadržano je u Zakoniku

⁸⁷ Studija „Pravično suđenje“ (priručnik), Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2001, str. 125 i 126.

⁸⁸ Human Rights – International documents, Beograd, 1993, 614.

o sudskom krivičnom postupku Kraljevine Jugoslavije, donetom 16. februara 1929. godine,⁸⁹ pa i posle Drugog svetskog rata, u Zakoniku o krivičnom postupku FNRJ iz 1953. godine,⁹⁰ a potom i u Zakonu o krivičnom postupku SFRJ od 24. decembra 1976. godine.⁹¹ Zakonska rešenja o presudi kojom se optužba odbija i ponavljanju postupka ostala su nepromenjena sve do donošenja procesnog kodeksa iz 2001. godine, kada su izmenjena zbog ustavnih promena u ovom domenu.

Posle donošenja Ustava SRJ zabrana dvostruke ugroženosti podignuta je na rang ustavnog načela (čl. 28. UJ),⁹² pa je u tumačenjima ustavne odredbe kojom je ustanovljena prevladalo gledište da iz ustavne proklamacije proističu dva zahteva: (1) da je zabranjeno ponavljanje krivičnog postupka kad je okončan pravnosnažnom odlukom, ne samo meritornom već i određenom vrstom procesnih odluka (o obustavi postupka ili odbijanju optužbe) i (2) da se pravnosnažna sudska odluka u ponovljenom postupku ne može izmeniti na štetu okrivljenog.⁹³ Na tim osnovama, načelo *ne bis in idem* uneto je i u odredbe o osnovnim načelima krivičnog postupka procesnog kodeksa iz 2001. godine (čl. 6. ZKP). Zbog širenja zabrane ponavljanja postupka i na pravnosnažne procesne odluke i omogućavanja ponavljanja postupka samo u korist okrivljenog, bile su neminovne suštinske promene odredaba o obustavi prethodnog krivičnog postupka, o presudi kojom se optužba odbija i samom ponavljanju krivičnog postupka.⁹⁴

⁸⁹ Odredbama §362. ovog kodeksa bilo je propisano ponavljanje postupka u korist okrivljenog na njegov zahtev, a odredbama §364. ponavljanje postupka na štetu okrivljenog, na zahtev državnog ili privatnog tužioca. (vidi: M. Čubinski, *Naučni i praktični komentar Zakonika o sudskom krivičnom postupku Kraljevine Jugoslavije*; Beograd, 1933, str. 628-634.

⁹⁰ Vidi čl. 378. i 379. Zakonika o krivičnom postupku iz 1953. godine („Službeni list FNRJ“, br. 40/1953).

⁹¹ Vidi čl. 402. i 403. Zakonika o krivičnom postupku SFRJ („Službeni list SFRJ“, br. 4/1977).

⁹² Odredba člana 28. Ustava SRJ glasila je: „Niko ne može biti ponovo osuđen ni kažnjen za delo za koje je postupak protiv njega pravosnažno obustavljen, ili je optužni akt protiv njega pravosnažno odbijen, ili je pravosnažnom odlukom oslobođen ili osuđen“ („Službeni list SRJ“, br. 1/1992).

⁹³ Vidi: dr Stanko Bejatović, *Zakon o krivičnom postupku i Ustavom zagarantovane slobode i prava građana*, u: „Krivično zakonodavstvo i pravna država“, Beograd, 1994, str. 126.

⁹⁴ *Amplius*: dr Vojislav Đurđić, *Osnovna načela jugoslovenskog krivičnog procesnog prava i slobode i prava čoveka i građanina*, u: „Jugoslovensko krivično zakonodavstvo i slobode i prava čoveka i građanina“, izd. Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije, Beograd, 2001, str. 157-161.

I Ustav Srbije iz 2006. godine proklamuje ovu zabranu ali sa posve izmenjenom formulacijom: „Niko ne može biti gonjen ni kažnjen za krivično delo za koje je pravnosnažnom presudom oslobođen ili osuđen ili za koje je optužba pravnosnažno odbijena ili postupak pravnosnažno obustavljen, niti sudska odluka može biti izmenjena na štetu okrivljenog u postupku po vanrednom pravnom leku. Istim zabranama podleže vođenje postupka za neko drugo kažnjivo delo“ (čl. 34. st. 4. U). Iz ovakve ustavne regulative može se uočiti nekoliko bitnih odlika po kojima se ona razlikuje od evropskih pravnih standarda:

a) Novi Ustav Srbije zadržava dosadašnji obim važenja načela *ne bis in idem* koji je izvan evropskih standarda (ustanovljenih samo za oslobađajuću i osuđujuću presudu) pošto ga rasprostire i na pravnosnažne procesne odluke kojima se definitivno okončava krivični postupak. Ostalo je nejasno zašto ustavopisci insistiraju na tako preširoko postavljenoj zabrani kad se ne da zamisliti nijedna procesna odluka kojoj treba dati snagu presuđene stvari a da ne bude suvišna ili protivrečna samoj pravnosnažnosti, izuzev presude kojom se optužba odbija zbog odustanka tužioca od optužbe na glavnom pretresu. Propuštena je prilika da se ustavnim normom načelo *ne bis in idem* veže samo za meritorne odluke, što bi bilo u skladu s evropskim standardima, i time stvori ustavni osnov da se procesnim propisima u priličnoj meri pojednostave iskoplikovana pravila o okončanju krivičnog postupka iz formalnih razloga, pre i nakon održanog glavnog pretresa, pa i o samom ponavljanju postupka, i da se otklone konceptijske nedoslednosti vezane za formu sudskih odluka posle održanog glavnog pretresa. Ovako, ostaje kao nužno da se u procesnom zakonodavstvu zadrže sva ona zakonska rešenja koja su iznuđena ustavnim rasprostiranjem načela *ne bis in idem* izvan pravnosnažnosti meritornih odluka i na pojedine procesne odluke kojima se definitivno okončava krivični postupak, sa svim nelogičnostima i protivrečnostima koje u sebi nose.

Radi boljeg razumevanja izrečene kritike, ukazaćemo samo na neke argumente koji opovrgavaju pogrešno polazište da se rasprostiranjem načela *ne bis in idem* i na procesne odluke štiti pravna sigurnost okrivljenog.

Kad su u pitanju razlozi koji po materijalnom krivičnom pravu imaju dejstvo trajnih i neotklonjivih smetnji za krivično gonjenje, *suvišno je* davati snagu presuđene stvari odlukama o obustavi postupka⁹⁵ ili odbijanju optužbe,

⁹⁵ U procesnom zakoniku Republike Srpske zabrana dvostruke ugroženosti ne rasprostire se na odluke o obustavi istrage budući da je istraga u nadležnosti javnog tužioca. Ta zabrana, prema slovu zakona, važi samo za krivično delo za koje je okrivljeni „već bio suđen *pred sudom*“ (čl. 4. ZKP RS). Nasuprot osnovnoj odredbi, postoji i posebna odredba o ponavljanju postupka završenog pravnosnažnim rešenjem, iz koje prozlazi da se načelo *ne bis in idem* rasprostire i na pravnosnažne sudske odluke o obustavi postupka pre glavnog pretresa (čl.

koje se iz tih razloga donose, da bi važila ustavom garantovana zabrana ponovnog suđenja. Primera radi, amnestija, pomilovanje ili zastarelost su osnovi gašenja krivičnih sankcija i oni sprečavaju gonjenje samim postojanjem, pa je sasvim nepotrebna pravnosnažna sudska odluka o obustavi postupka ili odbijanju optužbe, koja će biti doneta upravo iz tih razloga, da bi se sprečio novi postupak u istoj krivičnoj stvari, sada zbog zabrane dvostruke ugroženosti. Nakon nastanka, ovi razlozi imaju isto dejstvo i prilikom prvog pokretanja krivičnog postupka i svakog sledećeg puta. Nasuprot tome, prema važećim procesnim propisima, izgleda kao da sud prilikom prve obustave postupka treba da se pozove na neki osnov gašenja krivične sankcije, a ako i sledećeg puta započne postupak u istoj toj krivičnoj stvari (mada treba pretpostaviti da više neće biti pokretan), onda da se pozove na zabranu dvostruke ugroženosti. Nameće se pitanje čemu zabrana u ovom slučaju treba da služi i kako se njeno odsustvo nadomešta u slučajevima kad se postupak prvi put pokreće nakon nastanka neke neotklonjive smetnje za krivično gonjenje. Stvara se privid kao da u navedenim slučajevima zabrana dvostruke ugroženosti anulira dejstvo pomenutih osnova za gašenje krivičnih sankcija. Zbog svega rečenog, sasvim je nepotrebno da se načelo *ne bis in idem* vezuje i za pravnosnažne procesne odluke o obustavi postupka: i bez toga, dakle, kad bi ovo načelo važilo samo za meritorne odluke, nakon pravnosnažne obustave postupka zbog neke trajne i neotklonjive smetnje novi postupak ne bi bio moguć u istoj toj krivičnoj stvari upravo zbog te smetnje koja je već bila osnov za obustavu postupka.

Nadalje, smisao vezivanja načela *ne bis in idem* za procesnu presudu još više je nedokučiv. U slučajevima kad se donosi presuda kojom se optužba odbija zato što je optuženi za isto delo već pravnosnažno oslobođen ili osuđen (čl. 354. st. 1. tač. 2. ZKP), rasprostriranje zabrane dvostruke ugroženosti i na ovu odluku protivreči samoj pravnosnažnosti presuda, njenom smislu i cilju.⁹⁶ Ne sprečava novi postupak protiv tog lica pravna snaga nove, proces-

332. st. 3. ZKP RS). Međutim, nezavisno od ove neusklađenosti, ostaje kao principijelno pitanje kako obezbediti sudsku zaštitu od ponovnog otvaranja istrage (izuzev po čl. 224. st. 1. tač. b), npr. kad bi nova istraga bila preduzimana u cilju šikane, ili kad bi se u novoj istrazi preduzimale radnje prinude, kao što je dovođenje i sl.

⁹⁶ Zakonik o krivičnom postupku Republike Srpske eksplicite ne vezuje načelo *ne bis in idem* za procesnu presudu (tj. za presudu kojom se optužba odbija). Međutim, do takvog zaključka se dolazi tumačenjem osnovne odredbe o ovom načelu (čl. 4) i dovođenjem u vezu sa odredbama o pravnosnažnosti presude (čl. 89) i odredbama o presudi kojom se optužba odbija (čl. 289). Iz osnovne odredbe proizlazi da se načelo odnosi na sve pravnosnažne sudske odluke, a iz odredaba o pravnosnažnosti presuda vidi se da od stupanja na pravnu snagu nije izuzeta presuda kojom se optužba odbija, pa se može zaključiti da načelo važi i za ovu vrstu presude kad postane pravnosnažna. Otuda, izrečena kritika da se rasprostriranjem

ne presude, već pravnosnažnost osuđujuće ili oslobađajuće presude ranije donete za isto delo. Čemu onda treba da služi načelo *ne bis in idem* u ovom slučaju?

b) U samoj ustavnoj definiciji zabrane dvostruke ugroženosti posredno se ustanovljavaju vanredni pravni lekovi kao generalno odstupanje od ove zabrane pa *eo ipso* i od pravnosnažnosti sudskih odluka. Najpre se ustanovljava načelo *ne bis in idem*, a onda u istoj odredbi, i to u nastavku rečenice, propisuje „niti sudska odluka može biti izmenjena na štetu okrivljenog u postupku po vanrednom pravnom leku“. Na taj način su u jednoj rečenici spojene tri samostalne ustavne garancije: zabrana dvostruke ugroženosti, ustanova vanrednih pravnih lekova kao izuzetak od te zabrane i, na kraju, zabrana da se pravnosnažna sudska odluka izmeni na štetu okrivljenog (u postupku po pravnim lekovima).

c) Sledeća već pomenuta odlika implicite je sadržana u prethodnoj: ustanovljen je ustavni princip da se po vanrednim pravnim lekovima *ne može* doneti odluka *na štetu okrivljenog*. Garancija se, sasvim ispravno, odnosi samo na sadržinu odluke suda vanrednog pravnog leka, a ne i na svrhu izjavljivanja vanrednih pravnih lekova. Na osnovu upotrebljenih izraza i dikcije ustavne norme, njeno pravo značenje bi bilo da je dopušteno izjavljivanje vanrednih pravnih lekova, da se mogu izjaviti i u korist i na štetu okrivljenog, da je zabranjeno da sud izmeni pobijanu odluku na štetu okrivljenog i u slučaju kad je vanredni pravni lek izjavljen na njegovu štetu. Kolizija između zahteva da je dopušteno izjavljivanje pravnog leka na štetu okrivljenog i suprotnog zahteva da sudska odluka po tom pravnom leku ne može biti na njegovu štetu rešava se tzv. deklarativnim sudskim odlukama.

d) Obim važenja zabrane dvostruke ugroženosti daleko je šire postavljen nego što nalažu evropski standardi. Ustavom je garantovano njeno važenje za sva krivična nepravna, tj. za sva kažnjiva, a ne samo za krivična dela. To znači da je zabrana dvostruke ugroženosti garantovana u prekršajnom postupku i postupku po privrednim prestupima, pod istim uslovima i sa istim dejstvom kao i u krivičnom postupku.

Ustavom su predviđena i odstupanja od zabrane dvostruke ugroženosti. Pored onog slučaja posredno predviđenog kroz zabranu izmene sudskih odluka na štetu okrivljenog u postupku po vanrednim pravnim lekovima, eksplicite su kao dopušteno odstupanje predviđeni slučajevi ponavljanja postupka: *Izuzetno*,

zabrane dvostruke ugroženosti i na procesnu presudu dovodi u pitanje smisao i cilj same pravnosnažnosti (meritornih) krivičnih presuda, važi i za zakonsko rešenje u Republici Srpskoj. Uz tu kritiku, još se otvara i pitanje kako razlučiti da se zabrana ne odnosi na one procesne presude donete zbog nekih privremenih i otklonjivih smetnji, npr. zbog nenadležnosti i sl.

ponavljanje postupka je dopušteno u skladu s kaznenim propisima, ako se otkriju dokazi o novim činjenicama koje su, da su bile poznate u vreme suđenja, mogle bitno da utiču na njegov ishod ili ako je u ranijem postupku došlo do bitne povrede koja je mogla uticati na njegov ishod (čl. 34. st. 5. U). Zbog visokog nivoa opštosti ali i nepreciznosti citirane ustavne norme, nejasno je pod kojim uslovima i u kom obimu Ustav dopušta ponavljanje postupka.

Najpre, koje značenje ima upotrebljeni pojam „izuzetno“? Da li se tim izrazom propisuje izuzetak od pravila da je zabranjeno ponovno suđenje ili i izuzetak od pravila da odluka ne može biti na štetu okrivljenog? Drukčije rečeno, nije jasno da li je ponavljanje izuzetno dozvoljeno (ali samo u korist okrivljenog) ili je izuzetno dopuštena i drukčija odluka (podrazumeva se, na štetu okrivljenog) u odnosu na pravilo da odluka u tom postupku ne može biti na štetu okrivljenog. Svi su izgledi da je drugopomenuto tumačenje ispravnije iz više razloga.

U osnovnoj ustavnoj odredbi o načelu *ne bis in idem* nije zabranjeno ponavljanje na štetu okrivljenog, već samo da se odluka ne može izmeniti na štetu okrivljenog (u postupku po vanrednom pravnom leku, što znači i u postupku ponavljanja), pa se pokretanje postupka na štetu okrivljenog ne sme poistovećivati sa odlukom na njegovu štetu. Uz to, odredba o izuzetku, o odstupanju od osnovnog pravila uobličena je u posebnom stavu istog člana Ustava, što upotrebljenom pojmu „izuzetno“ daje značenje da se odnosi na čitavu sadržinu prethodnog stava kojim se proklamuje zabrana dvostruke ugroženosti. Za suprotan zaključak, da se izraz „izuzetno“ odnosi samo na zabranu ponovnog suđenja, potrebno je utvrditi da se taj izraz odnosi na prvi deo rečenice, a ne i na celu rečenicu kojom je ustanovljeno pravno pravilo, za šta se ne može pronaći nijedan argument ili uporište ni u jezičkim pravilima niti u bilo kom metodu tumačenja prava. Da su to ustavopisci hteli, oni bi precizirali da se izuzetak odnosi samo na zabranu ponovnog suđenja. Zbog toga bi ponavljanje postupka na štetu okrivljenog bilo dopušteno i kad bi to u prethodnom stavu ovog člana bilo izričito zabranjeno. Upotrebljeni izraz i smisao sintagme kojom je statuiran izuzetak takođe imaju značenje da je dopušteno ponavljanje i na štetu okrivljenog, jer se izuzetno dopušta ponavljanje postupka samo pod jednim uslovom da je „u skladu s kaznenim propisima“, a ne kaže se ni u korist ni na štetu okrivljenog, te je moguće oboje. Da se mislilo isključivo na ponavljanje u korist okrivljenog, ne bi se za moguće osnove ponavljanja postupka apstraktno propisivalo da ti „dokazi o novim činjenicama“ bitno utiču ili su mogli uticati na njegov ishod, što znači da su ili na štetu ili u korist okrivljenog, već bi bilo precizirano „da su mogli da dovedu do oslobođenja od optužbe osuđenog lica ili do njegove osude po blažem krivičnom zakonu“.

Značenje i obim važenja zabrane dvostruke ugroženosti nije moguće utvrditi bez dovođenja u vezu sa ratifikovanim međunarodnim ugovorima, među kojima je za nas najznačajnija Evropska konvencija, na šta upućuje i Ustav: „Određbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače se u korist unapređenja vrednosti demokratskog društva, saglasno važećim *međunarodnim standardima* ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje.“ Tumačenje saglasno pravnim standardima sadržanim u Evropskoj konvenciji biće od naročite koristi kad je ustavna regulativa nepotpuna, ili su ustavne norme neprecizne, nejasne ili međusobno protivrečne. Skoro je opšteprihvaćeno shvatanje da Evropska konvencija predviđa izuzetke od proklamovane zabrane dvostruke ugroženosti i da dopušta ponavljanje postupka i u korist i na štetu okrivljenog.⁹⁷ Saglasno tom tumačenju, treba smatrati da i ustavne norme o odstupanjima od zabrane dvostruke ugroženosti imaju značenje iz kojeg proizlazi da je dopušteno i ponavljanje krivičnog postupka na štetu okrivljenog.

Takvom gledištu mogao bi se uputiti prigovor da je do sada u pozitivnom pravu bilo zabranjeno ponavljanje na štetu okrivljenog, pa bi se njegovim ponovnim uvođenjem mogao dovesti u pitanje dostignuti nivo garantovanih ljudskih prava, što prema izričitoj ustavnoj zapovesti ne bi bilo dozvoljeno (čl. 20. st. 2. U). Međutim, ovu ustavnu zapovest treba tumačiti tako da se dosegnuti nivo ljudskih prava odnosi na objektivno pravo, ali na nivou ustavnih principa i opštem planu, a ne na subjektivna prava, niti na pojedinosti njihovog uređenja. U protivnom, preširoko tumačena, ova ustavna garancija bi mogla da spreči svaku iole značajniju konstitucionalnu ili zakonsku dogradnju ljudskih prava. Polazeći od značaja samog prava i obima njegovog ograničenja, odgovor na pitanje da li je smanjen dostignuti nivo ljudskih prava treba potražiti u tumačenju: koji su to konstitutivni elementi sadržaja ranijeg nivoa zajemčenog prava? da li se predloženim izmenama kvalitativno zadire u esenciju tog prava? i da li se svako suženje zabrane ponavljanja postupka može smatrati kao smanjenje već dostignutog nivoa ljudskih prava?⁹⁸

Ukoliko se stane na stanovište da to Ustav dopušta, ima smisla omogućiti ponavljanje postupka na štetu⁹⁹ okrivljenog, ali restriktivno, po precizno pro-

⁹⁷ P. van Dijk / G. J. H. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Boston, 1990, 515.

⁹⁸ Dr Vojislav Đurđić, *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i krivično procesno zakonodavstvo Srbije i Crne Gore*, u: „Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i krivično zakonodavstvo Srbije i Crne Gore“, Beograd, 2004, str. 77 i 78.

⁹⁹ Detaljnu analizu argumenata u prilog i protiv ponavljanja na štetu okrivljenog vidi kod: dr Stanko Bejatović, *Načelo ne bis in idem u krivičnom postupku*, u „Problemi

pisanim i ograničenim osnovima (npr. zbog lažnog dokaza, ili krivičnog dela sudije ili javnog tužioca ili kakvog drugog službenog lica i sl.), s tim da se podnošenje zahteva za ponavljanje veže za razuman prekluzivni rok, ili sa drugim ograničenjima. Preširoko postavljeni osnovi ili izjednačeni sa osnovima za ponavljanje u korist okrivljenog, doveli bi u pitanje suštinu proklamovane zabrane ponovnog suđenja posle pravnosnažne krivične sudske odluke. Primera radi, pitanje je da li bi kao osnov ponavljanja na štetu okrivljenog trebalo predvideti nove činjenice ili nove dokaze koji mogu da dovedu do osude po strožem zakonu, bez obzira na to koliko je stroži, a da se kao osnov izostavi presuda zasnovana na lažnom dokaznom sredstvu. Pri utvrđivanju osnova za ponavljanje treba biti oprezan; manja je šteta da izostane¹⁰⁰ neki osnov za ponavljanje postupka nego da se bez posebnog razloga umnože i time znatno suze granice važenja načela *ne bis in idem*. Za svođenje ovih zakonskih osnova u razumne granice kao uzor mogu da posluže ona zakonodavstva koja poznaju ponavljanje krivičnog postupka na štetu okrivljenog.¹⁰¹

Ustavna odredba o izuzecima od zabrane dvostruke ugroženosti nejasno i neprecizno predviđa razloge za ponavljanje postupka. Nije jasno kada je dopušteno ponavljanje, pošto se kao razlog navode samo „nove činjenice“, ali ne i „novootkrivene činjenice“. Navode se i „bitne povrede“, bez označavanja čega, pretpostavlja se bitne povrede prava, pa ostaje otvoreno pitanje da li je reč o bitnim povredama odredaba krivičnog postupka ili o bitnim povredama prava uopšte, bez obzira na to da li je reč o materijalnim ili procesnim normama. To bi, teorijski gledano bila novina: do sada je tzv. pravo ponavljanje postupka bilo moguće samo zbog nedostataka činjenične prirode, a sada ustavopisci dopuštaju ponavljanje postupka i zbog povrede prava. Ostaje da za-

reintegracije i reforme jugoslovenskog krivičnog zakonodavstva“, Beograd, 1995, str. 100-105.

¹⁰⁰ U Zakoniku o krivičnom postupku Republike Srpske dopušteno je ponavljanje postupka i u korist i na štetu okrivljenog (čl. 333. i 334. ZKP RS). Postupak se može ponoviti u korist okrivljenog po više osnova, a na njegovu štetu samo po jednom osnovu, te se može reći da je zakonodavac u tom pogledu bio izuzetno restriktivan. Ponavljanje na štetu optuženog moguće je samo u slučaju donošenja presude kojom se optužba odbija zbog odustanka tužioca od optužbe, ako je do odustanka došlo usled krivičnog dela protiv službene ili druge dužnosti tužioca. Interesantno je da se kao osnov ove vrste ponavljanja postupka ne predviđa i donošenje presude usled krivičnog dela sudije, što je uobičajeno u uporednom pravu. Ponavljanje postupka ne bi bilo moguće ni u slučaju kad bi sudija doneo oslobađajuću presudu pod prinudom ili zbog ucene ili iz sličnih razloga. Kojim razlozima se rukovodio zakonodavac kad je dopustio ponavljanje postupka zbog krivičnog dela tužioca, a ne i krivičnog dela sudije, ostaje da se nagađa.

¹⁰¹ O ponavljanju postupka u Republici Srpskoj vidi: prof. dr Miodrag Simović, *Krivično procesno pravo II*, Banja Luka 2006, str. 216-236, a u Crnoj Gori: dr Drago Radulović, *Krivično procesno pravo*, Podgorica, 2002, str. 413-424.

konopisci spreče nepromišljene teorijske vratolomije i svedu ponavljanje postupka u realne okvire. Bitne povrede (prava) mogu poslužiti kao ustavni osnov da se kao razlog za ponavljanje postupka propiše povreda osnovnih ljudskih prava ustanovljena odlukom Evropskog suda za ljudska prava ili odlukom Ustavnog suda po ustavnoj žalbi. U tom pravcu je išla dopuna člana 414. ZKP, kojom se predviđa shodna primena odredaba o ponavljanju krivičnog postupka u slučajevima neustavnosti krivičnog propisa ili povrede prava osuđenog u krivičnom postupku, ustanovljene odlukom Ustavnog suda ili kakve nadnacionalne sudske instance.

U procesnom zakoniku je zabrana dvostruke ugroženosti predviđena u odredbama o osnovnim principima krivičnog postupka (čl. 6. ZKP), sa formulacijom skoro istovetnom ustavnoj, ali čini se manje preciznoj. Stoga, posmatrano sa stanovišta usklađenosti sa ustavnim garancijama, nije potrebna njena izmena. Celishodnost izmene ovih zakonskih odredaba bila je potrebna iz posve drugih razloga.

Najpre, prema smislu upotrebljene sintagme, osnov za nastupanje zakonske zabrane ponavljanja postupka posle pravnosnažnosti sudske odluke čine dva elementa koja, zbog upotrebljenog veznika „i“, kao da moraju kumulativno postojati. U zakonu se kaže „da niko ne može biti *gonjen i kažnjen*“, što bi značilo da zabrana ne sprečava da neko bude samo „gonjen“ ili samo „kažnjen“. U tom pogledu, ustavna formulacija daleko preciznije izražava značenje zabrane dvostruke ugroženosti.

Pored toga, u odredbi procesnog zakonika kojom je zabrana ustanovljena kao osnovni princip krivičnog postupka (čl. 6. st. 1. ZKP), nisu eksplicite predviđeni nikakvi izuzeci od ove zabrane, već oni posredno proizlaze iz zabrane da se odluka izmeni na štetu okrivljenog (u postupku povodom vanrednog pravnog leka). Zbog ove nepreciznosti, odredbe o ponavljanju postupka¹⁰² iz člana 407. st. 1. ZKP, kojim je zabranjeno ponavljanje na štetu okrivljenog, u suprotnosti su sa odredbama o načelu *ne bis in idem* iz čl. 6. st. 1, iz dva razloga: (a) u osnovnoj odredbi, kojom je ustanovljeno načelo *ne bis in idem* nije predviđeno nikakvo odstupanje od zabrane ponavljanja postupka, pa bi se mogao steći utisak da po ovoj opštoj odredbi kojom se ustanovljava procesno načelo, ponavljanje postupka uopšte nije moguće,¹⁰³ i (b) osnovna

¹⁰² Opširnije o ponavljanju krivičnog postupka vidi: dr Vojislav Đurđić, *Krivično procesno pravo – Posebni deo*, Niš, 2006, str. 177-189; dr Stanko Bejatović, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2008, str. 487-497.

¹⁰³ Takva neusklađenost postoji i u procesnom zakoniku Republike Srpske, jer se u odredbi kojom je ustanovljeno načelo *ne bis in idem* (čl. 17. ZKP RS) ne predviđa nikakav izuzetak, pa se, na prvi pogled, može pogrešno zaključiti da (posle pravnosnažnosti krivične sudske odluke) zapovest „niko ne može biti ponovo suđen“ ima apsolutno dejstvo, te

odredba ne zabranjuje pokretanje postupka po vanrednim pravnim lekovima na štetu okrivljenog, već samo zabranjuje da se pobijana pravnosnažna odluka izmeni na štetu okrivljenog, što nije isto. Ovakvo tumačenje u potpunosti je potvrđeno zakonskim uređenjem postupka po zahtevu za zaštitu zakonitosti. Zato je zakonsku odredbu kojom je zabrana ustanovljena kao procesni princip trebalo dopuniti tako da zabrana dvostruke ugroženosti važi osim kad je to zakonom drukčije određeno.

Na kraju ove kratke eksplikacije srpskog procesnog zakonodavstva, može se još konstatovati da su odredbe o subjektima prava na ponavljanje postupka u neskladu sa zabranom ponavljanja postupka na štetu okrivljenog, jer previđaju da zahtev za ponavljanje postupka mogu podneti, pored branioca, i „*stranke*“ (čl. 408. st. 1. ZKP). To bi značilo da zahtev mogu podneti i privatni i supsidijarni tužilac, ali samo u korist okrivljenog, što ne odgovara njihovoj procesnoj ulozi. Ova sintagma bila je sasvim ispravna dok je ponavljanje postupka bilo moguće i na štetu okrivljenog, ali se zadržala i nakon promene koncepcije posle koje supsidijarni tužilac više nije ovlašćen da zahteva ponavljanje postupka. Zakonska nepreciznost, nastala kao posledica neusklađenosti starih procesnih pravila s novom koncepcijom ponavljanja postupka, nije otklonjena ni poslednjom novelom iz 2009. godine.

Zabrana ponavljanja postupka „de lege ferenda“. U sprovedenoj reviziji krivičnog procesnog zakonodavstva zakonske odredbe o zabrani dvostruke ugroženosti trebalo je usaglasiti sa ustavnim garancijama ovog osnovnog ljudskog prava, tumačeći ih u cilju jačanja zaštite vrednosti demokratskog društva i saglasno međunarodnim pravnim standardima, sadržanim pre svega u Evropskoj konvenciji i odlukama Evropskog suda za ljudska prava. Neposredno usklađivanje legislativnog uređenja procesnih instituta i principa sa evropskim pravnim standardima biće nužno kad god su ustavna jemstva neprecizna ili protivrečna.

Obaveza da se procesni zakonik uskladi sa ustavnim principima bila je prilika da se još jednom preispita i dogradi zakonska koncepcija načela *ne bis in idem*, ne isključujući ni mogućnost ponovnog uvođenja ponavljanja postupka na štetu okrivljenog. Nažalost, ta prilika je propuštena. Otuda, kod buduće procene kriminalnopolitičkih razloga treba uzeti u obzir da pogrešne i nezakonite presude ne moraju biti rezultat neaktivnosti i komotnog ponašanja državnih organa, već znatnih teškoća u dokazivanju teških oblika kriminaliteta

nikakvo ponavljanje postupka ne bi bilo moguće. Za razliku od ovog, princip legaliteta nije formulisano tako da važi apsolutno jer je ustanovljen za sva krivična dela, „osim ako... zakonom nije drukčije propisano“ (čl. 17. ZKP RS).

ili ponašanja učesnika postupka i samih državnih organa, koje podleže krivičnoj represiji, pa stoga eventualno propisivanje ponavljanja postupka na štetu okrivljenog treba svesti upravo u te uske granice.

(b) Pravo ponavljanje krivičnog postupka

Zahtev za pravo ponavljanje krivičnog postupka može se izjaviti samo u korist okrivljenog. Ovakvo rešenje usvojeno je prilikom usaglašavanja procesnog zakonika sa Ustavom SRJ iz 1992. godine. Po tom ustavu, bila je isključena mogućnost ponavljanja krivičnog postupka na štetu okrivljenog.

Po sada važećem zakoniku, postupak okončan pravnosnažnom presudom može se ponoviti:

1. ako je presuda zasnovana na lažnoj ispravi ili na lažnom iskazu svedoka, veštaka ili tumača;

2. ako je do presude došlo usled krivičnog dela sudije, sudije-porotnika ili lica koje je vršilo istražne radnje;

3. ako se iznesu nove činjenice ili se podnesu novi dokazi koji sami za sebe ili u vezi sa ranijim dokazima mogu da dovedu do oslobađanja lica koje je bilo osuđeno ili do njegove osude po blažem krivičnom zakonu;

4. ako je nekom za isto krivično delo više puta suđeno, ili ako je više lica osuđeno za krivično delo koje je moglo učiniti samo jedno lice ili neka od njih;

5. ako se u slučaju osude za produženo krivično delo ili za drugo krivično delo koje po zakonu obuhvata više istovrsnih ili više raznovrsnih radnji iznesu nove činjenice ili podnesu novi dokazi koji ukazuju da osuđeni nije učinio radnju koja je obuhvaćena delom iz osude, a postojanje ovih činjenica bi dovelo do primene blažeg zakona ili bi bilo od bitnog uticaja na odmeravanje kazne (čl. 407. st. 1).

Po ovom osnovu, može se ponoviti i postupak pravnosnažno okončan rešenjem kojim je izrečena krivična sankcija (rešenje istražnog sudije o kažnjavanju, rešenje o sudskoj opomeni, rešenje o izricanju neuračunljivom učinio-cu mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja).

Za izjavljivanje zahteva za ponavljanje postupka ovlašćeni su javni tužilac, osuđeni i branilac, a posle smrti osuđenog – javni tužilac i lica bliska osuđenom koja su ovlašćena da u korist okrivljenog izjave žalbu (čl. 408. st. 1).

Javni tužilac može podneti zahtev za ponavljanje krivičnog postupka i kad je pravnosnažna presuda doneta u postupku po optužbi oštećenog kao tužioca. Zahtev se može podneti i pošto je osuđeni kaznu izdržao i bez obzira na zastarelost, amnestiju ili pomilovanje (čl. 408. st. 2).

U većini slučajeva zahteve za ponavljanje krivičnog postupka podnose osuđeni i njegov branilac, jer osuđeni ima interes da se upotrebom ovog van-

rednog pravnog leka ishoduje odluka povoljnija za njega. Javni tužilac je retko u prilici da podnese zahtev za pravo ponavljanje krivičnog postupka. To bi prvenstveno moglo biti u slučaju ako se utvrdi da je presuda zasnovana na lažnoj ispravi ili na lažnom iskazu svedoka, veštaka i tumača, ili ako je do presude došlo usled krivičnog dela sudije, sudije-porotnika ili lica koje je vršilo istražne radnje. Ovo tim pre ako je osuđeni umro.

Zahtev mora biti obrazložen navođenjem osnova po kome se podnosi i dokaza kojim se potkrepljuju činjenice na kojima se zahtev zasniva.

O zahtevu za ponavljanje krivičnog postupka odlučuje vanraspravno veće suda koji je u ranijem postupku sudio u prvom stepenu. Ako zahtev ne sadrži ove podatke, sud je dužan da pozove podnosioca da u određenom roku zahtev dopuni. Prilikom rešavanja o zahtevu, u veću pozivnih sudija ne treba da učestvuje, ako je to moguće, sudija koji je učestvovao u donošenju presude u ranijem postupku.

Odluku o odbacivanju zahteva sud donosi ako na osnovu samog zahteva i spisa ranijeg postupka utvrdi da je zahtev podnelo neovlašćeno lice, ili da nema zakonskih uslova za ponavljanje postupka, ili da su činjenice i dokazi na kojima se zahtev zasniva već bili izneseni u ranijem zahtevu koji je pravnosnažno odbijen, ili da činjenice i dokazi očigledno nisu podobni da se na osnovu njih dozvoli ponavljanje, ili da podnosilac nije dopunio zahtev u roku koji mu je sud odredio (čl. 410. st. 1).

Ako sud ne odbaci zahtev, prepis zahteva dostavlja na odgovor protivnoj stranci, zatim određuje da se izvide činjenice i pribave dokazi na koje se zahtev odnosi. Nakon toga, kad su u pitanju krivična dela za koja se goni po službenoj dužnosti, predsednik veća određuje da se pošalju spisi predmeta javnom tužiocu radi davanja mišljenja (čl. 410. st. 3). Ustanovljavanjem obaveze da sud pre nego što odluči o zahtevu za ponavljanje postupka mora da pribavi mišljenje javnog tužioca ako je reč o oficijelnim krivičnim delima, omogućen je neposredan uticaj javnog tužioca na donošenje odluke o dozvoli ponavljanja. Kod ovih krivičnih dela, osim što može sam zahtevati ponavljanje postupka u korist okrivljenog, prilikom davanja mišljenja o inicijativi suprotne stranke javni tužilac ima i mogućnost da svojom pravilnom ocenom dokaza, kojima se potkrepljuje osnov ponavljanja, utiče na sud da donese pravilnu odluku, sprečavajući tako neosnovana ponavljanja pravnosnažno okončanih krivičnih postupaka.

Posle izviđanja i pribavljanja mišljenja javnog tužioca, sud može odlučiti da zahtev uvaži i dozvoli ponavljanje postupka ili da zahtev odbije.

U ponovljenom postupku sud može doneti različite vrste odluka. Najpre, ako se iz bilo kog razloga ponovljeni postupak obustavi do početka glavnog pretresa, sud istim rešenjem ukida raniju presudu.

Kad sud u novom postupku odlučuje presudom, on raniju presudu delimično ili u celini stavlja van snage, ili je ostavlja na snazi. Sud ne može izmeniti raniju presudu samo na osnovu nove ocene ranijih dokaza, niti izmeniti odluku o kazni ako se činjenično stanje nije izmenilo.

U ponovljenom postupku primenjuje se krivični zakon koji je primenjen ili je mogao biti primenjen u ranijoj presudi. Krivični zakon koji je stupio na snagu posle donošenja ranije presude ne može biti primenjen u novoj presudi, jer nije mogao biti primenjen u ranijoj presudi.¹⁰⁴ I zastarelost krivičnog gonjenja procenjuje se s obzirom na vreme donošenja ranije presude.

(c) Nepravo ponavljanje krivičnog postupka

Javni tužilac je ovlašćen da inicira postupke tzv. nepravog ponavljanja. Postoje dva vida nepravog ponavljanja krivičnog postupka: 1) preinačenje pravnosnažne presude i 2) nastavljanje pravnosnažno obustavljenog postupka.

Preinačenje pravnosnažne presude. Postupak se ne ponavlja u celini, već samo faza donošenja presude. Preinačenjem presude otklanjaju se smetnje za izvršenje jedne ili više pravnosnažnih presuda nastale posle pravnosnažnosti. Okolnosti zbog kojih nastaju ovakve smetnje javljaju se kod osude za krivična dela u sticaju i one se otklanjaju pravilnom primenom odredaba o izricanju jedinstvene kazne, i to tako da se ove odredbe primene ako nisu primenjene (više pravnosnažnih osuda za krivična dela u sticaju), ili da se iz jedinstvene kazne isključi deo kazne obuhvaćen nekom ranijom osudom za dela u sticaju, ili da se iz jedinstvene kazne isključi deo kazne koji se ne bi mogao izvršiti zbog amnestije, pomilovanja ili drugih razloga (čl. 405. st. 1).

Pored ovih tradicionalnih osnova koji se odnose na odmeravanje kazne za dela u sticaju, poslednjom novelom procesnog zakonika uvedena su još dva osnova za preinačenje pravnosnažne sudske odluke, koji se ne tiču sticaja, već okolnosti za odmeravanja kazne i statusa svedoka saradnika za krivična dela organizovanog kriminala.

Kad je u pitanju prvopomenuti novouvedeni osnov, prema slovu zakona, preinačenje pravnosnažne presude moguće je i u slučaju da se posle pravnosnažnosti presude pojave okolnosti kojih nije bilo kad se izricala presuda ili

¹⁰⁴ Javnotužilački priručnik, *op. cit.*, str. 260 i 261. U tom smislu: prof. dr T. Vasiljević i prof. dr M. Grubač, *op. cit.*, str. 604 i Mladen Grubiša, *Krivični postupak, postupak po pravnim lijekovima*, „Informator“, Zagreb, 1987, str. 339. Suprotan stav – da se u ponovljenom postupku može primeniti kao blaži i krivični zakon koji je stupio na snagu posle donošenja pravnosnažne presude iznet je u *Komentarju krivičnog zakona SFRJ*, grupa autora, Savremena administracija, Beograd, 1978, str. 20.

sud za njih nije znao iako su postojale, a one bi očigledno dovele do blaže osude (čl. 405. st. 4). Za uvođenje ovog osnova nepravog ponavljanja postupka u vidu preinačenja pravnosnažne presude, opravdanje se može naći u razlozima pravičnosti.

Kao drugi, novi osnov za preinačenje pravnosnažne presude predviđen je iskaz osuđenika kao svedoka saradnika koji je dat u postupku za dela organizovanog kriminala, okončanom osuđujućom presudom. Preinačenje pravnosnažne presude moguće je pod sledećim uslovima: 1) da status svedoka saradnika ima osuđeni za krivično delo organizovanog kriminala, korupcije ili drugo izuzetno teško krivično delo, 2) da je osuđeni u svojstvu svedoka saradnika dao iskaz u postupku za dela organizovanog kriminala, pokrenutom protiv drugih lica, 3) da je sud ocenio da je svedok saradnik samostalno i svojeručno, detaljno, potpuno i iskreno opisao sve što zna o predmetu suđenja povodom koga se vodi krivični postupak i 4) da se krivični postupak u kome je svedočio osuđenik kao svedok saradnik, pravnosnažno okončao osuđujućom presudom (čl. 405a). Kad se steknu ovi uslovi, javni tužilac je obavezan da podnese zahtev za preinačenje pravnosnažne presude kojom je ranije svedok saradnik bio osuđen.

Iz ovakve zakonske regulative nedvosmisleno proizlazi da je u ovom slučaju uloga javnog tužioca odlučujuća da se stvore uslovi a potom da se pokrene postupak preinačenja pravnosnažne presude. Od javnog tužioca zavisi da li će neko, pa i osuđeno lice, steći svojstvo saradnika, a nakon pravnosnažnog okončanja krivičnog postupka u kome ono svedoči, jedino je javni tužilac ovlašćen da zahteva preinačenje presude.

O zahtevu odlučuje i presudu kojom se preinačava pravnosnažna presuda donosi sud koji je u prvom stepenu sudio licu koje je kao osuđenik postalo svedok saradnik. Svrha ovog vida nepravog ponavljanja postupka jeste da se daju pogodnosti svedoku saradniku čije svedočenje je doprinelo donošenju osuđujuće presude protiv drugih lica za dela organizovanog kriminala i druga izuzetno teška krivična dela. Trebalo bi da se osuđeni dovede u položaj koji bi imao da je status svedoka saradnika stekao pre osude. Propisano je da sud, kad oceni da su se stekli svi zakonski uslovi, izrečenu kaznu umanjuje za najmanje jednu polovinu. Time se ujedno pospešuju organi gonjenja da nastave aktivnosti na otkrivanju i dokazivanju organizovanog kriminala i drugih teških zakonom predviđenih krivičnih i posle osude pojedinih izvršilaca ili članova organizovane kriminalne grupe, a naročito pregovore s njima da postanu svedoci saradnici.

Postavljeno pravilo o preinačenju presude svedoku saradniku koji je ranije već osuđen ima suštinskih i pravnotehničkih nedostataka. Ako je ideja da se učini smislenim rad organa gonjenja i posle osude pojedinih članova kriminal-

ne grupe, celishodno i pravično bi bilo da se osuđenici koji postanu svedoci saradnici dovedu u isti položaj kao da su to svojstvo stekli pre osude. Ovaj zahtev samo je delimično ostvaren, jer se osuđenom licu prilikom preinačenja presude izrečena kazna umanjuje najmanje za jednu polovinu, ali se, prema slovu zakona, lice ne može blaže kazniti niti osloboditi od kazne, što bi bilo moguće da je svojstvo svedoka saradnika steklo pre nego je osuđeno. Pravnotehnički nedostatak je u upućujućoj normi koja glasi „ako *sud oceni* da su ispunjeni uslovi iz člana 504c stav 3“, jer u normi na čiju primenu se sud upućuje taj uslov upravo glasi „ako sud oceni“ (da je svedok saradnik dao iskaz u skladu sa zakonskim obavezama). Simplifikovano, ovo pravilo glasi: „ako sud oceni da je sud ocenio...“. Očigledno je jedna „sudska ocena“ suvišna.

Novu presudu sud donosi u sednici veća na predlog javnog tužioca ili osuđenog, a po saslušanju protivne stranke. I odluku kojom predlog odbija sud donosi u formi presude.

Javni tužilac je dužan da predloži preinačenje pravnosnažne presude ako ima saznanja da za to postoje zakonom predviđeni uslovi, jer je u pitanju pravilna primena zakona. Postoje i praktični razlozi za takvu inicijativu javnog tužioca, jer propuštanje da se izvrši „spajanje“ kazni može da dovede do apsolutne zastarelosti izvršenja kazne izrečene po nekoj od više pravnosnažnih presuda: dok osuđeni izdržava kaznu po jednoj presudi, teče rok zastarelosti izvršenja kazne po nekoj drugoj presudi. Dobra saradnja javnog tužioca i organa za izvršenje kazne smanjuje mogućnost nastanka ovakvih propusta.

Nastavljanje krivičnog postupka. Pravnosnažno okončan postupak može se nastaviti samo ako je do okončanja postupka došlo zbog privremenih, otklonjivih procesnih smetnji. Postupak se ne ponavlja, već nastavlja po prestanku smetnji zbog kojih je privremeno okončan. Postoje dve procesne situacije u kojima je ovakvo nastavljanje postupka moguće:

1. Ako je zahtev za sprovođenje istrage odbačen zato što nije bilo zahteva ovlašćenog tužioca ili predloga oštećenog za gonjenje ili potrebnog odobrenja, ili su postojale druge okolnosti koje privremeno sprečavaju gonjenje ili je iz istih razloga krivični postupak pravnosnažno prekinut ili je optužnica odbačena, postupak se na zahtev ovlašćenog tužioca može nastaviti po prestanku smetnji zbog kojih su navedene odluke donete (čl. 406. st. 1).

2. Ako je pravnosnažnom odlukom suda povodom zahteva ovlašćenog tužioca za sprovođenje istrage utvrđeno da nema mesta sprovođenju istrage zbog nepostojanja osnovane sumnje da je osumnjičeni i izvršio krivično delo, može se po zahtevu ovlašćenog tužioca krivični postupak povesti ako se podnesu novi dokazi koji u vreme podnošenja ranijeg zahteva nisu postojali ili za njih ovlašćeni tužilac nije znao. O tome da li su ispunjeni uslovi za vođenje

krivičnog postupka na osnovu novih dokaza odlučuje veće pozivnih sudija (čl. 406. st. 3).

U navedenim slučajevima okončanja postupka zbog privremenih smetnji javni tužilac (kad je stranka u postupku) dužan je da nastoji da se otklone smetnje koje se mogu otkloniti (npr. pribavljanje odobrenja za gonjenje) odnosno da prati da li su se izmenile okolnosti koje su bile smetnja za vođenje postupka (npr. prestao imunitet okrivljenog, popravljeno zdravstveno stanje okrivljenog). Kad sud pravnosnažno odluči da nema mesta sprovođenju istrage zbog nepostojanja osnovane sumnje da je osumnjičeni izvršio krivično delo, javni tužilac je u prilici da proceni da li će nastaviti sa prikupljanjem dokaza na osnovu kojih bi mogao biti poveden postupak ili će samo obavestiti podnosioca prijave radi eventualnog dostavljanja novih dokaza ako podnosilac do njih dođe.

(2) Zahtev za zaštitu zakonitosti

(a) Zakonske pretpostavke i svrha zahteva za zaštitu zakonitosti

Zahtev za zaštitu zakonitosti kao vanredni pravni lek može izjaviti isključivo nadležni javni tužilac, a to je republički javni tužilac. Zahtev se može izjaviti protiv pravnosnažnih sudskih odluka, i protiv sudskog postupka koji je prethodio pravnosnažnim odlukama, ako je povređen zakon (čl. 419). O zahtevu odlučuje Vrhovni kasacioni sud, kao najviša sudska instanca.

Ovaj pravni lek je devolutivan (osim, izuzetno, ako se njime pobija odluka Vrhovnog suda), nema suspenzivno dejstvo i njegova upotreba nije ograničena rokom.

Ovim vanrednim pravnim lekom mogu se pobijati pravnosnažne presude i rešenja, a ne i naredbe koje i ne stiču pravnosnažnost. Naredbe se mogu osporavati pobijanjem postupka koji je prethodio pravnosnažnim odlukama. Potrebna je i materijalna, a ne samo formalna pravnosnažnost sudske odluke. Zato se zahtevom ne može pobijati rešenje o ukidanju prvostepene presude, jer nema materijalnu pravnosnažnost pošto je postupak o glavnoj stvari još u toku.¹⁰⁵

Postupak koji je prethodio pravnosnažnim sudskim odlukama može sadržavati različite povrede procesnog zakona koje nisu imale, niti su mogle imati uticaja na zakonito i pravilno donošenje presude, te ne predstavljaju bitne povrede odredaba krivičnog postupka. Do tih povreda uglavnom dolazi prilikom izvođenja procesnih radnji.

¹⁰⁵ Prof. dr Vojislav Đurđić, *Krivično procesno pravo – Posebni deo*, Niš, 2006, str. 194.

Sve povrede krivičnog zakona, procesnog i materijalnog, kao i drugog propisa primenjenog u sudskoj odluci mogu biti osnov za podizanje zahteva za zaštitu zakonitosti. Ovaj osnov je širi od odgovarajućih osnova po kojima se može žalbom pobijati prvostepena presuda. Tako se procesne povrede zbog kojih se može podići zahtev za zaštitu zakonitosti ne ograničavaju na bitne povrede odredaba krivičnog postupka.

Povreda krivičnog zakona postoji ako je na činjenično stanje koje je sud u odluci našao utvrđenim, nepravilno primenjen krivični zakon, kao i kad zbog pogrešnog pravnog shvatanja iznetog u sudskoj odluci neke činjenice nisu ni utvrđivane. Zahtev se može podići zbog povrede zakona, koja se ne može na drugi način otkloniti. Tako se zahtev može podići protiv pravosnažne presude kojom je sud bez osnova odbio da okrivljenom u izrečenu kaznu uračuna pritvor ili ranije izdržanu kaznu, ali ne i ako je sud propustio da odluči o uračunavanju pritvora ili ranije izdržane kazne, ili uračunavanje nije pravilno izvršio (takva povreda zakona otklanja se posebnim rešenjem predsednika veća na osnovu čl. 190. st. 1).

Zakon može biti povređen samo u prvostepenoj sudskoj odluci, samo u drugostepenoj ili u obe odluke. Da li je drugostepenom odlukom povređen zakon procenjuje se s obzirom na odredbe o ovlašćenjima koje sud ima u drugostepenom postupku. Tako, drugostepena presuda ne mora sadržavati povredu zakona iako je njome potvrđena prvostepena presuda koja takvu povredu sadrži. Do toga dolazi kad žalba nije izjavljena po osnovu povrede zakona (procesnog ili materijalnog) na koju sud ne pazi po službenoj dužnosti (npr. relativno bitne povrede odredaba krivičnog postupka, povreda krivičnog zakona u korist okrivljenog). Drugostepenom presudom zakon može biti povređen tako što sud prilikom preinačenja presude nepravilno primeni zakon (npr. primeni krivični zakon koji se ne može primeniti), ili tako što odbijajući žalbu potvrdi prvostepenu presudu koja sadrži povredu krivičnog zakona na koju je ukazano žalbom ili povredu na štetu okrivljenog, ili tako što prvostepenu presudu preinači ili potvrdi iako ona sadrži bitne povrede odredaba krivičnog postupka, koje povlače ukidanje presude, a na koje je ukazano u žalbi ili je reč o povredama na koje sud pazi po službenoj dužnosti.

Zahtev za zaštitu zakonitosti ustanovljen je u javnom interesu u cilju ostvarivanja zakonitosti u donošenju sudskih odluka. Njime se postiže pravilna i jednoobrazna primena zakona utvrđivanjem povreda zakona u pravosnažnim sudskim odlukama i postupku koji im je prethodio. Povrede zakona učinjene na štetu okrivljenog, koje dovode u pitanje zakonitost same sudske odluke, otklanjaju se upotrebom ovog pravnog leka – ukidanjem ili preinačenjem sudske odluke.

Javni tužilac nije dužan da u svim slučajevima povrede zakona podigne zahtev za zaštitu zakonitosti. Pri odlučivanju da li će podići zahtev, on se ru-

kovodi svrhom ovog pravnog leka. Kad su u pitanju povrede zakona u korist okrivljenog, javni tužilac procenjuje od kakvog je značaja utvrđivanje takvih povreda sa stanovišta ujednačavanja sudske prakse, odnosno jednoobrazne primene zakona. Pri tom, uzima u obzir i da li su takve povrede utvrđivane u drugim sudskim odlukama upotrebom ovog pravnog leka. Ako je reč o povredi zakona na štetu okrivljenog, koja je po značaju takva da dovodi u pitanje samu odluku, javni tužilac je dužan da podigne zahtev za zaštitu zakonitosti kako bi ta povreda bila otklonjena.

Republički javni tužilac najčešće dolazi u priliku da odlučuje o podizanju zahteva za zaštitu zakonitosti na inicijativu nižeg javnog tužioca ili nekog drugog učesnika u postupku koji ima pravni interes, ali ga te inicijative ne obavezuju.

Zahtev može biti podignut u korist ili na štetu okrivljenog, zavisno od povrede zakona na kojoj se zasniva.

Zahtev za zaštitu zakonitosti nema suspenzivno dejstvo, ali sud može odrediti da se odloži, odnosno prekine izvršenje pravnosnažne presude ako je zahtev podignut u korist osuđenog (čl. 422. st. 4). Javni tužilac na osnovu ovlašćenja iz Zakona o javnom tužilaštvu (čl. 17. i 18) može ishodovati odlaganje izvršenja odluke protiv koje je podigao zahtev za zaštitu zakonitosti.

Zakonik ne propisuje formu zahteva za zaštitu zakonitosti kao akta. Razume se, zahtev mora da sadrži određene i jasno navedene povrede zakona na kojima se zasniva, jasne razloge o postojanju tih povreda i odgovarajući predlog. Od toga kako je zahtev zasnovan i obrazložen zavise i izgledi na njegov uspeh.

(b) Odluke suda po zahtevu za zaštitu zakonitosti

O podnetom zahtevu za zaštitu zakonitosti sud može doneti sve vrste odluka kao i po žalbi na presudu, kao i deklarativnu odluku kojom se samo utvrđuje povreda zakona.

Pri odlučivanju o zahtevu sud se ograničava samo na ispitivanje povreda zakona, na koje se javni tužilac poziva u svom zahtevu (čl. 423. st. 1).

Zahtev može biti nedozvoljen ako je podnet od neovlašćenog lica ili nadležnog javnog tužioca, ili ako je nadležni javni tužilac odustao od podnetog zahteva. O ovakvom zahtevu ne može se meritorno odlučivati, pa sud treba da ga odbaci (rešenjem), shodnom primenom odredaba o žalbi, iako zakonik to ne predviđa.

Odluku o odbijanju zahteva kao neosnovanog sud donosi ako utvrdi da ne postoji povreda zakona na koju se javni tužilac poziva u zahtevu (čl. 424). Ova odluka, kao i druge meritorne odluke o zahtevu, donosi se u formi presude.

Sud donosi odluku o preinačenju pravnosnažne odluke ako utvrdi da je osnovan zahtev podnet u korist okrivljenog i da se povreda zakona s obzirom na njenu prirodu može otkloniti preinačenjem pobijane pravnosnažne odluke

(čl. 425. st. 1). Takvi slučajevi su povrede krivičnog zakona na štetu okrivljenog, koje se otklanjaju preinačenjem presude (npr. primenjen stroži krivični zakon koji se ne može primeniti, prekoračena ovlašćenja koja sud ima pri izricanju krivične sankcije i sl.). I neke procesne povrede (npr. povreda zabrane preinačenja na gore) mogu se otkloniti preinačenjem presude.

Kad utvrdi da je zahtev za zaštitu zakonitosti koji je podnet u korist okrivljenog osnovan, sud ukida pravnosnažnu odluku ako se povreda zakona, učinjena u toj odluci, ne može otkloniti preinačenjem odluke. Do ukidanja najčešće dolazi zbog procesnih povreda, pa se stvar vraća na ponovnu odluku ili ponovno suđenje. Ukinuta (u celini ili delimično) može biti odluka prvostepenog i višeg suda ili samo odluka višeg suda (čl. 425. st. 1).

Odluka drugostepenog suda može biti ukinuta i kad je zakonita – ako taj sud nije bio ovlašćen da otkloni povredu zakona učinjenu u prvostepenoj odluci. Do toga dolazi kad žalbom nije pobijana prvostepena odluka po osnovu određene povrede zakona koja povlači ukidanje odluke, a na tu povredu sud ne pazi po službenoj dužnosti (npr. ako je na glavnom pretresu sudelovao sudija ili sudija-porotnik koji se morao izuzeti).

Ako je drugostepeni sud bio ovlašćen da otkloni povredu zakona učinjenu u prvostepenoj odluci, a to nije učinio, onda i drugostepena odluka sadrži povredu zakona, učinjenu povredom odredaba o ovlašćenjima suda pri odlučivanju o žalbi. Opravdano je da javni tužilac u ovakvim slučajevima zahtev usmeri i protiv drugostepene odluke, kako bi sud ispitivao i povrede zakona u toj odluci. Ako javni tužilac to ne učini, nastaje procesna situacija analogna onoj kad drugostepeni sud nije bio ovlašćen da otkloni povredu zakona sadržanu u prvostepenoj odluci, pa je na isti način treba i rešavati, tj. ukinuti i drugostepenu odluku.

Uz ukidanje prvostepene odluke, uvek mora biti ukinuta i odluka višeg suda, jer je reč o odlukama u istoj stvari, a prvostepena odluka je u osnovi odluke višeg suda. Obrnuto, može biti ukinuta ili preinačena samo odluka drugostepenog suda kad samo ona sadrži povredu zakona.

Izuzetno, ukidanje odluke protiv koje je podignut zahtev za zaštitu zakonitosti u korist okrivljenog moguće je i zbog nepravilno utvrđenog činjeničnog stanja što predstavlja poseban slučaj ponavljanja krivičnog postupka. Takvu odluku sud donosi ako se „pojavi znatna sumnja u pogledu istinitosti odlučnih činjenica utvrđenih u odluci protiv koje je zahtev podignut, pa zbog toga nije moguće odlučiti o zahtevu...“ (čl. 426). Smisao ove odredbe je u povećanoj pravnoj sigurnosti – da se odluka nepovoljna po okrivljenog sa sumnjom u istinitost činjenične osnove ne ostavi netaknuta. Inače, sumnja u utvrđenje činjeničnog stanja ne bi mogla biti smetnja za ocenu da li je pravilno primenjen zakon, pošto se pravo primenjuje na činjenice koje je sud našao utvrđenim.

Postavlja se pitanje da li se u postupku posle ukidanja pravnosnažne presude uvažavanjem zahteva za zaštitu zakonitosti ili povodom zahteva, može primeniti kao blaži krivični zakon koji je stupio na snagu posle donošenja ranije pravnosnažne presude. Ima mišljenja da je to moguće.¹⁰⁶ Preovlađuju razlozi koji su protiv takvog stava. Vanrednim pravnim lekovima ne uvodi se treći stepen u krivičnom postupku da bi postojao kontinuitet postupka. Svrha ovih lekova je da se isprave određeni nedostaci u pravnosnažnim odlukama, učinjeni prilikom donošenja tih odluka. Odlučivanje o vanrednim pravnim lekovima je odlučivanje o postojanju ili nepostojanju tih nedostataka i o njihovom otklanjanju. Nedostaci nisu mogli nastati propuštanjem da se primeni krivični zakon koji u vreme pravnosnažnosti ranije presude nije ni bio stupio na snagu. Ni pitanje zastarelosti krivičnog gonjenja ne može se postavljati posle donošenja ranije pravnosnažne presude ako zastarelost nije bila nastupila do tog trenutka.¹⁰⁷

U postupku po zahtevu za zaštitu zakonitosti sve odluke suda nemaju konstitutivno dejstvo. Pored konstitutivnih, moguće su i deklarativne odluke. Konstitutivne odluke se donose kad je zahtev za zaštitu zakonitosti podnet u korist okrivljenog, a deklarativne kad je podnet na njegovu štetu. Deklarativnom odlukom sud samo utvrđuje da postoji povreda zakona, a ne dira u pravnosnažnu odluku (čl. 425. st. 2). Svrha ove deklarativne odluke je da se ukazivanjem na povredu zakona doprinese jednoobraznoj primeni zakona i uopšte zakonitosti u postupanju suda.

S obzirom na ovakvo uređenje zahteva za zaštitu zakonitosti podignutog na štetu okrivljenog, odredba (čl. 423) o vezanosti suda zabranom preinačenja na gore pri odlučivanju o zahtevu, suvišna je.

(c) Osvrt na praksu Republičkog javnog tužilaštva

Statistički podaci Republičkog javnog tužilaštva o predlozima za podizanje zahteva za zaštitu zakonitosti, odlukama javnog tužioca o podizanju zahteva i o odlukama Vrhovnog suda o podignutim zahtevima za period 2006–2008. godina, prikazani su u Tabeli 3 i Tabeli 4.

Ti podaci pokazuju da se okrivljeni i druga lica u relativno velikom broju slučajeva (od 1.188 u 2006. godini, do 1.496 u 2008. godini) obraćaju republičkom javnom tužiocu sa predlogom da podigne zahtev za zaštitu zakonitosti, što u proseku iznosi oko dve trećine od svih inicijativa. U mnogo manjem broju slučajeva Republički javni tužilac je odlučivao o podizanju zahteva za zaštitu zakonitosti na predlog nižih javnih tužilaca (od 51 u 2006, do 210 u 2008. godini), što je oko 5,6%, i na vlastitu inicijativu (od 138 u 2006, do 142 u 2008), što je pro-

¹⁰⁶ *Komentar krivičnog zakona SFRJ, op. cit., str. 20*

¹⁰⁷ *Mladen Grubiša, op. cit., str. 401.*

sečno učešće od 6,5%. Ovaj odnos predloga ili inicijativa sasvim je razumljiv s obzirom na to da javni tužioc objektivnije procenjuju postojanje osnova za podizanje zahteva za zaštitu zakonitosti u konkretnim slučajevima, nego što to čine okrivljeni, njihovi branioci i druga zainteresovana lica.

U najvećem broju slučajeva (od 1.137 u 2006. do 1.222 u 2008. godini) predlozi za podizanje zahteva za zaštitu zakonitosti su odbijeni – takvih odluka prosečno je bilo 55,9%, ali su i zahtevi podignuti u značajnom broju slučajeva, sa težnjom ne samo apsolutnog nego i relativnog povećanja (2006. godine – 308, 2007. godine – 388 i 2008. godine – 507). Na osnovu iznetih statističkih podataka, može se zaključiti da je izražena tendencija povećanog prihvatanja inicijativa i povećanog izjavljivanja zahteva za zaštitu zakonitosti: od 18,9% u 2006. godini izjavljivanje zahteva se povećalo na 24,2%.

ZAHTEV ZA ZAŠTITU ZAKONITOSTI									
godina		2006		2007		2008		ukupno	
odlu- ka/inicijativa		broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Predmeti u radu	Nerešeno iz prethodne godine	255	15.6%	896	34.7%	249	11.9%	1400	22.2%
	Predlozi okrivljenih i dr. lica	1188	72.8%	1466	56.7%	1496	71.3%	4150	65.7%
	Predlozi nižih javnih tužilaca	51	3.1%	90	3.5%	210	10.0%	351	5.6%
	Inicijativa R.J.T.	138	8.5%	133	5.1%	142	6.8%	413	6.5%
	svega	1632	100%	2585	100%	2097	100%	6314	100%
Odluke javnog tužio- ca	Predlog odbijen	1137	69.7%	1171	45.3%	1222	58.3%	3530	55.9%
	Podignut zzz	308	18.9%	388	15.0%	507	24.2%	1203	19.1%
	Nije odlučeno	187	11.5%	1026	39.7%	368	17.5%	1581	25.0%
	svega	1632	100%	2585	100%	2097	100%	6314	100%

Tabela 3

Vrhovni sud je u 2006. godini doneo odluku o 162 zahteva (uvaženo 86, odbijeno 76), u 2007. godini – odluku o 240 zahteva (99 uvaženo, 141 odbijen) i u 2008. godini – odluku o 451 zahtevu (157 uvaženo, 294 odbijena). Imajući u vidu sve podnete zahteve za zaštitu zakonitosti prikazane u Tabeli 4, znači da je u proseku uvaženo nešto iznad jedne četvrtine zahteva. Međutim, i tu se zapaža tendencija povećanja sudskih odluka kojima se uvažavaju zahtevi za zaštitu zakonitosti – procenat se povećavao od 28% u 2006. godini do 31% u 2008. godini.

Podaci o podignutim zahtevima za zaštitu zakonitosti i odlukama suda o tim zahtevima ukazuju na širu orijentaciju javnog tužioca u podizanju zahteva za zaštitu zakonitosti, kako bi bile otklonjene povrede zakona na štetu okrivljenih, odnosno utvrđene povrede zakona učinjene u korist okrivljenih. Zahtevi se podižu i u slučajevima kada je sporno da li je zakon pravilno primenjen u pravnosnažnim odlukama i ishodomvanjem odluka Vrhovnog suda doprinosi se jednoobraznoj primeni zakona.

ODLUKE SUDA O ZAHTEVU ZA ZAŠTITU ZAKONITOSTI									
godina		2006		2007		2008		ukupno	
odluka/inicijativa		broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Odluke suda o zahtevima	Zahtev uvažen	86	28%	99	25.5%	157	31.0%	342	28.4%
	Zahtev odbijen	76	24.7%	141	36.3%	294	58.0%	511	42.5%
	Nije odlučeno	146	47.4%	148	38.1%	56	11.0%	350	29.1%
	svega	308	100%	388	100%	507	100%	1203	100%

Tabela 4

Zahtevi se najčešće podižu zbog procesnih povreda, naročito bitnih povreda odredaba krivičnog postupka iz čl. 368. st. 1. tač. 11, bilo da su učinjene na štetu ili u korist okrivljenih. Povrede krivičnog zakona, kao osnov po kome su podignuti zahtevi za zaštitu zakonitosti, odnose se na pravnu ocenu dela, pitanje da li je delo koje je predmet optužbe u zakonu predviđeno kao krivično delo, da li je reč o delu malog značaja, da li je nastupila zastarelost gonjenja, da li je bilo osnova za primenu blažeg krivičnog zakona itd.

Glava sedma

POLOŽAJ JAVNOG TUŽIOCA U DRUGIM PRAVNIM POSTUPCIMA PRED DRŽAVNIM ORGANIMA

1. Procesna ovlašćenja javnog tužioca u drugim pravnim postupcima

Načelo legaliteta krivičnog gonjenja znači da je tužilac dužan da preduzme krivično gonjenje ako su ispunjeni zakonski uslovi,¹⁰⁸ i to bez obzira na njegov stav o tome da li je potrebno krivično gonjenje. Načelo legaliteta krivičnog gonjenja vredi ne samo za iniciranje krivičnog postupka već i za celokupan tok postupka.

Za razliku od načela legaliteta krivičnog gonjenja, u vankrivičnim postupcima primenjuje se princip oportuniteta (celishodnosti). U tim postupcima, suština ovog principa je pravo javnog tužioca da u svakom konkretnom slučaju procenjuje da li je njegovo angažovanje u državnom, odnosno javnom interesu. Princip celishodnosti, kao isključivi princip koji važi za javnog tužioca u vankrivičnim postupcima, lako je uočljiv u zakonskim tekstovima budući da se prilikom propisivanja ovlašćenja javnog tužioca, koriste sintagme „tužilac može...“ ili „pravo na pokretanje postupka pored stranaka ima i javni tužilac“ i sl.

Ocena javnog interesa u svakom konkretnom slučaju znači diskreciono pravo tužioca da po svom najboljem znanju i pravničkom umeću iskoristi zakonska ovlašćenja u cilju zaštite državnog interesa. Primena ovog principa ima i svojih mana, među kojima je najuočljiviji nedostatak da se diskreciono pravo teško kontroliše i teško meri.

Ovlašćenja javnog tužioca u parničnom, vanparničnom i drugim vankrivičnim postupcima mogu se podeliti na dve grupe: prvu grupu čine ovlašćenja koja treba da omogućе brže vođenje krivičnog postupka i efikasnije otklanjanje posledica izvršenog krivičnog dela ili opasnosti od njihovog ponavljanja, a drugu grupu ovlašćenja koja tužilac koristi da bi zaštitio javni poredak, a time i državni interes da se imperativne norme poštuju i eliminišu iz pravnog života nezakoniti ugovori ili nedozvoljena raspolaganja stranaka.

U svetlu ove podele treba posmatrati i uticaj tužioca na efikasnost sudskih postupaka. Korišćenjem prve grupe ovlašćenja, tužilac utiče na efikasnije od-

¹⁰⁸ Opširnije o načelu legaliteta vidi: dr Vojislav Đurđić, *Krivični postupak Srbije*, izd. Pravni fakultet, Niš, 2006, str. 3-4.

vijanje krivičnog postupka, a korišćenjem druge grupe ovlašćenja, tužilac interveniše u građanskoj materiji kao predstavnik države, koji osim javne tužbe može podnositi i građanske tužbe, kao i vanredne pravne lekove u građanskoj i upravnoj materiji, iako kao stranka nije učestvovao u prvostepenom postupku, a sve u cilju zaštite javnog poretka.

U *ovlašćenja od uticaja na efikasnost krivičnog postupka* spadaju:

1. ovlašćenje iz člana 81. stav 2. tačka 2. Porodičnog zakona za podnošenje inicijalnog akta radi potpunog lišenja roditeljskog prava;
2. ovlašćenje za podnošenje tužbe za otklanjanje nasilja u porodici, koje je propisano članom 284. stav 2. u vezi sa članom 198. Porodičnog zakona;
3. ovlašćenje iz člana 212. u vezi sa članom 34. stav 1. i članom 35. i članom 36. Porodičnog zakona za podnošenje tužbe za poništaj braka;
4. ovlašćenje iz člana 275. stav 1. Porodičnog zakona za podnošenje tužbe za poništaj usvajanja;
5. ovlašćenje iz člana 263. Porodičnog zakona za podnošenje tužbe za zaštitu prava deteta;
6. ovlašćenje iz člana 264. stav 2. Porodičnog zakona za podnošenje tužbe za lišenje roditeljskog prava;
7. ovlašćenje iz člana 58. Zakona o vanparničnom postupku za podnošenje predloga za proglašavanje nestalnog lica za umrlo.

Drugu grupu čine *ovlašćenja čiji je cilj zaštita javnog poretka*, a realizuju se putem podnošenja građanskih tužbi, tužbi za pokretanje upravnog spora i vanrednih pravnih lekova. U ovu kategoriju ovlašćenja spadaju:

1. ovlašćenje javnog tužioca da podiže zahtev za zaštitu zakonitosti protiv pravnosnažnih sudskih odluka u građanskoj materiji na osnovu člana 413. i člana 414. u vezi sa članom 417. Zakona o parničnom postupku;
2. ovlašćenje javnog tužioca da podnosi vanredne pravne lekove u upravnoj materiji, i to zahtev za zaštitu zakonitosti na osnovu člana 252. Zakona o opštem upravnom postupku, da podiže zahtev za zaštitu zakonitosti u prekršajnom postupku prema odredbi člana 264. Zakona o prekršajima, da podnosi zahtev za preispitivanje sudske odluke na osnovu člana 49. Zakona o upravnim sporovima;
3. ovlašćenje javnog tužioca da na osnovu čl. 17. i 18. Zakona o javnom tužilaštvu od suda koji sprovodi izvršenje traži *odlaganje izvršenja* u roku od 30 dana od dana kada izvršni sud donese rešenje o odlaganju izvršenja, a ukoliko bude podignut zahtev za zaštitu zakonitosti, da traži odlaganje do odluke Vrhovnog kasacionog suda po podignutom zahtevu.
4. ovlašćenje javnog tužioca iz člana 109. stav 2. Zakona o obligacionim odnosima za podnošenje tužbe za poništaj ugovora;

5. ovlaštenje javnog tužioca da ulaže pravne lekove u upravnoj materiji i to: da podnese tužbu u upravnom sporu po Zakonu o upravnim sporovima, da traži poništaj ili ukidanje rešenja po pravu nadzora iz člana 254. stav 2. Zakona o opšteupravnom postupku, da podnosi predlog za oglašavanje rešenja ništavim na osnovu člana 258. stav 1. istog Zakona i predlog za ponavljanje postupka iz člana 240. stav 4. istog Zakona;

6. ovlaštenje javnog tužioca da se pojavi kao ovlašćeni predlagač u postupku pred Ustavnim sudom u smislu člana 29. stav 1. tačka 1. Zakona o ustavnom sudu;

7. ovlaštenje javnog tužioca za podnošenje predloga za zabranu rada političke stranke, sindikalne organizacije ili verske zajednice u smislu člana 80. stav 1. Zakona o ustavnom sudu;

8. ovlaštenje javnog tužioca za gonjenje privrednih prestupa na osnovu Zakona o privrednim prestupima.

(Ovlaštenja navedena pod 1, 2, i 3 pripadaju Republičkom javnom tužilaštvu na osnovu člana 16. Zakona o javnom tužilaštvu. Do 31. decembra 2009. godine, u organizaciji tužilaštava jedino je Republičko javno tužilaštvo imalo Građansko-upravno odeljenje, a od 1. januara 2010. godine građansko-upravnom materijom bave se dva zamenika republičkog javnog tužioca. Ovi izvršioци specijalizovani su za građansko-upravnu materiju, kao bivše sudije trgovinskih i okružnih sudova.)

2. Primena procesnih ovlašćenja javnog tužioca u drugim pravnim postupcima

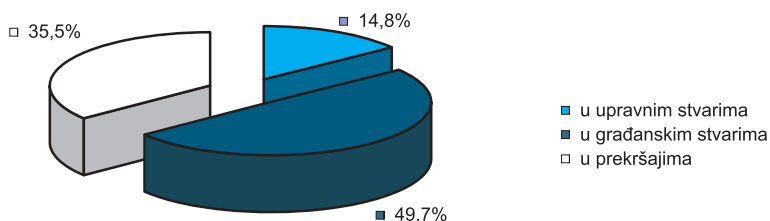
U cilju sagledavanja praktične primene ovih raznovrsnih ovlašćenja javnog tužioca, obavljeno je empirijsko istraživanje u Republičkom javnom tužilaštvu i četiri okružna javna tužilaštva, u Subotici, Čačku, Užicu i Novom Pazaru, za trogodišnji period 2006–2008.

OBIM I DINAMIKA ZAHTEVA ZA ZAŠTITU ZAKONITOSTI REPUBLICKOG JAVNOG TUŽILAŠTVA								
godina	u upravnim stvarima		u građanskim stvarima		u prekršajima		ukupno	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
2006	3	12.0%	30	35.7%	33	55.0%	66	39.1%
2007	7	28.0%	25	29.8%	18	30.0%	50	29.6%
2008	15	60.0%	29	34.5%	9	15.0%	53	31.4%
s v e g a	25	100%	84	100%	60	100%	169	100%

Tabela 5

Obim i dinamika korišćenja zahteva za zaštitu zakonitosti izvan krivičnopravne oblasti može se videti iz prikazanih statističkih podataka. U istraživanom uzorku, javni tužilac je svoja ovlašćenja u nekrivičnim predmetima koristio najviše 2006. godine: od ukupno 169 predmeta, u ovoj godini bilo je 66 zahteva ili 39,1%. Dok se u drugim pravnim stvarima ne može zapaziti neka tendencija, očigledan je porast zahteva za zaštitu zakonitosti u upravnim stvarima – od tri zahteva 2006. godine (što čini 12% zahteva podnetih u trogodišnjem periodu), te sedam zahteva u 2007. (što čini 28% od njihovog ukupnog broja), do 15 zahteva u 2008. godini, što je tri puta više u odnosu na početnu godinu i predstavlja 60% ukupnog broja podnetih zahteva za zaštitu zakonitosti.

ZAHTEV ZA ZAŠTITU ZAKONITOSTI REPUBLIČKOG JAVNOG TUŽILAŠTVA

Grafikon 25

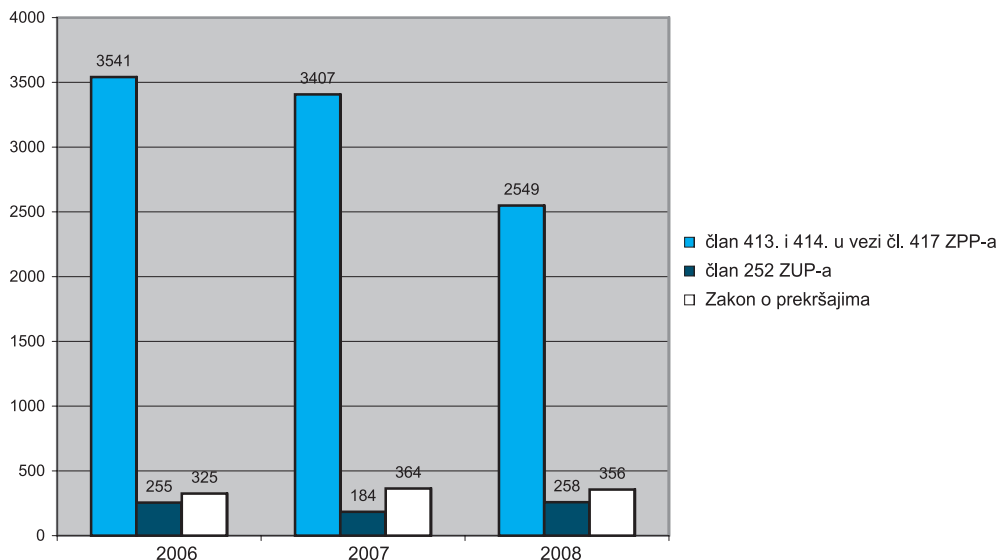
Kad se upoređi korišćenje zakonskih ovlašćenja javnog tužioca među pojedinim pravnim oblastima, zapaža se da je najzastupljenije u građanskopravnoj oblasti. Skoro polovinu zahteva za zaštitu zakonitosti Republičko javno tužilaštvo podnelo je u građanskim predmetima. Od ukupno 169 zahteva za zaštitu zakonitosti podnetih u trogodišnjem periodu, 84 zahteva ili 49,7% podnet je povodom primene zakona u građanskim predmetima.

ZAHTEV ZA ZAŠTITU ZAKONITOSTI PREMA PRAVNIM OBLASTIMA								
godina	u upravnim stvarima		u građanskim stvarima		u prekršajima		ukupno	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
2006	3	4.5%	30	45.5%	33	50.0%	66	100.0%
2007	7	14.0%	25	50.0%	18	36.0%	50	100.0%
2008	15	28.3%	29	54.7%	9	17.0%	53	100.0%
s v e g a	25	14.8%	84	49.7%	60	35.5%	169	100.0%

Tabela 6

Takav zaključak važi i kad se posmatra dinamika primene zahteva za zaštitu zakonitosti (Tabela). Kad se uporede statistički podaci o pojedinim pravnim oblastima, zaključak bi bio da je u građanskim predmetima najviše podneto zahteva za zaštitu zakonitosti u svakoj od istraživanih godina, izuzev u 2006. godini: u 2007 – 50%, u 2008 – 54,7%, a samo u 2006. godini nešto manje od polovine, preciznije 45,5%.

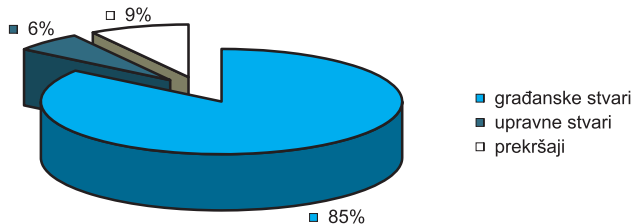
UČEŠĆE RJT U POSTUPKU PO VANREDNIM PRAVNIM LEKOVIMA

Grafikon 26

I kad se posmatraju statistički podaci o postupcima po vanrednim pravnim lekovima (Grafikon 26 i Grafikon 27), takođe se može konstatovati da je najveće učešće Republičkog javnog tužilaštva u građanskim predmetima.

VANREDNI PRAVNI LEKOVI RJT PREMA PRAVNIM OBLASTIMA

Grafikon 27

Statistički podaci prikupljeni u okružnim javnim tužilaštvima veoma su oskudni. U Subotici, i to na području Opštinskog javnog tužilaštva Bačka Topola, javno tužilaštvo je koristilo ovlašćenje iz člana 284. stav 2. u vezi sa članom 198. Porodičnog zakona na podnošenje tužbe za otklanjanje nasilja u porodici: jedna tužba podneta je u 2007. a dve tužbe u 2008. godini. Okružno tužilaštvo u Užicu, po istom osnovu, podnelo je u 2007. godini jednu tužbu i dve tužbe u 2008. godini.

PRILOZI

U P I T N I K

1. Opštinsko/Okružno javno tužilaštvo _____

2. Oznaka tužilačkog predmeta KT br. _____

Godina _____

PODACI O UČINIOCU

3. Pol:

(1) muški

(2) ženski

PODACI O UČINJENOM KRIVIČNOM DELU

4. Pravna kvalifikacija dela:

(1) Broj glave Krivičnog zakonika _____ .

(2) Krivično delo _____ (čl. _____ st. _____ tač. _____ KZ)

(uneti pravnu kvalifikaciju iz pravnosnažne presude)

PODACI O PRETKRIVIČNOM POSTUPKU

5. Odluka javnog tužioca po krivičnoj prijavi:

(1) odbačena krivična prijava

(2) primenjen oportunitet gonjenja

a. uslovno odlaganje krivičnog gonjenja (čl. 236)

b. odbacivanje krivične prijave iz razloga pravičnosti (čl. 237)

(3) zahtevano pokretanje krivičnog postupka

a. podnesen optužni predlog

b. podnesen zahtev za sprovođenje istrage

c. podignuta optužnica

6. Naložena mera kod uslovnog odlaganja krivičnog gonjenja (čl. 236):

(1) da otkloni štetnu posledicu nastalu izvršenjem krivičnog dela ili da naknadi pričinjenu štetu,

- (2) da plati određeni novčani iznos u korist humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove,
- (3) da obavi određeni društveno koristan ili humanitarni rad,
- (4) da ispuni dospjele obaveze izdržavanja,
- (5) da se podvrgne odvikavanju od alkohola ili opojnih droga,
- (6) da se podvrgne psihosocijalnoj terapiji,
- (7) da izvrši obavezu ustanovljenu pravnosnažnom odlukom suda, odnosno da poštuje ograničenje utvrđeno pravnosnažnom sudskom odlukom,
- (8) da položi vozački ispit, obavi dodatnu vozačku obuku ili završi drugi odgovarajući kurs.

7. Saglasnost oštećenog na uslovno odlaganje krivičnog gonjenja (čl. 236. st. 1. tač. 2. i 3):

- (1) dobijena saglasnost
- (2) oštećeni nije dao saglasnost

8. Zatražena saglasnost suda da se gonjenje uslovno odloži (čl. 236. st. 1):

- (1) dobijena saglasnost
- (2) sud nije dao saglasnost

9. Da li je osumnjičeni izvršio naloženu obavezu u roku (čl. 236. st. 2. i 3):

- (1) nije izvršio
- (2) izvršio u roku – odbačena krivična prijava

PODACI O ISTRAZI

10. Koliko je vremena proteklo od podnošenja krivične prijave do pokretanje istrage?

- (1) do mesec dana
- (2) preko 1 mesec
- (3) preko 3 meseca
- (4) preko 6 meseci

11. Da li je učiniocu određen pritvor?

- (1) ne
- (2) da

12. Koliko je trajala istraga?

- (1) do mesec dana
- (2) preko 1 mesec (1–3)
- (3) preko 3 meseca (3–6)
- (4) preko 6 meseci

**PODACI O USMERAVANJU KA
UPROŠĆENIM FORMAMA POSTUPKA**

13. Koliko je vremena proteklo od podnošenja krivične prijave do podizanja optužnice ili optužnog predloga?

- (1) do 3 meseca
- (2) preko 3 meseca (3–6)
- (3) preko 6 meseci (6–12)
- (4) preko 12 meseci

14. Da li je stavljen predlog za kažnjavanje pre glavnog pretresa (čl. 449. st. 2)?

- (1) ne
- (2) da

15. Odluka sudije po predlogu za kažnjavanje pre glavnog pretresa:

- (1) zakazan glavni pretres
- (2) zakazano ročište za saslušanje okrivljenog

16. Rešenjem o kažnjavanju sudija je izrekao:

- (1) novčanu kaznu
- (2) uslovnu osudu
- (3) sudsku opomenu

17. Prigovor okrivljenog protiv rešenja o kažnjavanju:

- (1) izjavljen
- (2) nije izjavljen

18. Predlog istražnom sudiji da izrekne presudu (čl. 455. i 456):

- (1) nije stavljen predlog
- (2) održavanje ročišta pred istražnim sudijom predložio
 - a. javni tužilac
 - b. okrivljeni

19. Izjavljivanje prigovora protiv optužnice (čl. 456. st. 1):

- (1) izjavljen prigovor
- (2) nije izjavljen
 - a. istražni sudija se saglasio s predlogom
 - b. istražni sudija se nije saglasio s predlogom

20. Odlukom istražnog sudije izrečena sankcija:

- (1) sudska opomena
- (2) uslovna osuda
- (3) novčana kazna
- (4) kazna zatvora

PODACI O GLAVNOM PRETRESU

21. Izmena i proširenje optužbe:

- (1) nije bilo izmene ni proširenja optužbe
- (2) optužba proširena
- (3) optužba izmenjena

22. U optužnom aktu ili na glavnom pretresu javni tužilac je učinio:

- (1) predlog da se opozove uslovna osuda
- (2) predlog da se izrekne novčana kazna kao sporedna

- (3) predlog da se izrekne mera bezbednosti
- (4) predlog da se oduzme imovinska korist pribavljena krivičnim delom

23. Odluka suda po predlogu javnog tužioca:

- (1) nije doneo odluku
- (2) odluka o opozivanju uslovne osude
- (3) odluka o izricanju novčane kazne kao sporedne
- (4) odluka o izricanju mere bezbednosti
- (5) odluka o oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim delom

PODACI O SUDSKIM ODLUKAMA

24. Koliko je vremena proteklo od podnošenja krivične prijave do prvo-stepene presude?

- (1) 1–6 meseci
- (2) preko 6 meseci
- (3) preko 1 godine
- (4) preko 3 godine
- (5) preko 5 godina

25. Vrsta sudske odluke:

- (1) presuda kojom se optužba odbija
- (2) oslobađajuća presuda
- (3) osuđujuća presuda
- (4) presuda kojom se oglašava krivim a oslobađa od kazne

26. Presuda kojom se optužba odbija doneta je:

- (1) zbog odustanka javnog tužioca od optužbe
- (2) po drugom osnovu

PODACI O IZREČENIM KRIVIČNIM SANKCIJAMA

27. Izrečena krivična sankcija:

- (1) kazna zatvora
- (2) novčana kazna
- (3) rad u javnom interesu
- (4) oduzimanje vozačke dozvole.
- (5) uslovna osuda
- (6) uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom

28. Kolika je visina izrečene kazne zatvora?

- (1) zatvor do 1 godine
- (2) zatvor preko 1 godine (1–3)
- (3) zatvor preko 3 godine (3–5)
- (4) zatvor preko 5 godina (5–10)
- (5) zatvor preko 10 do 20 godina
- (6) zatvor 30 do 40 godina

29. Da li je izrečena mera bezbednosti?

- (1) nije
- (2) jeste

PODACI O IZJAVLJENIM PRAVNIM LEKOVIMA

30. Da li je javni tužilac izjavio žalbu?

- (1) da
- (2) ne

31. Javni tužilac je izjavio žalbu:

- (1) na štetu okrivljenog
- (2) u korist okrivljenog

32. Javni tužilac je izjavio žalbu zbog

- (1) bitne povrede odredaba krivičnog postupka
- (2) povrede krivičnog zakona
- (3) pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja
- (4) odluke o krivičnoj sankciji

33. Žalba javnog tužioca zbog odluke o krivičnoj sankciji:

- (1) zbog odluke o kazni
- (2) zbog izrečene uslovne osude
- (3) zbog odluke o meri bezbednosti

34. Odluka suda pravnog leka po žalbi javnog tužioca

- (1) žalba odbačena
- (2) žalba odbijena kao neosnovana i presuda potvrđena
- (3) žalba uvažena i presuda ukinuta
- (4) žalba uvažena i presuda preinačena

35. Odluka suda po žalbi javnog tužioca zbog odluke o krivičnoj sankciji:

- (1) žalba zbog odluke o kazni uvažena i presuda preinačena
- (2) žalba zbog uslovne osude uvažena i presuda preinačena
- (3) žalba zbog uslovne mere bezbednosti uvažena i presuda preinačena
- (4) žalba zbog odluke o kazni odbijena i presuda potvrđena
- (5) žalba zbog uslovne osude odbijena i presuda potvrđena
- (6) žalba zbog odluke o meri bezbednosti odbijena i presuda potvrđena

36. Koliko je vremena proteklo od podnošenja krivične prijave do pravnosnažnosti presude?

- (1) do šest meseci
- (2) od šest meseci do godinu dana
- (3) od jedne do dve godine
- (4) od dve do pet godina

(5) preko pet godina

37. Koliko je vremena proteklo od pokretanja krivičnog postupka do pravosnažnosti presude?

(1) do šest meseci

(2) od šest meseci do godinu dana

(3) od jedne do dve godine

(4) od dve do pet godina

(5) preko pet godina

UPITNIK br. 2

**Učešće republičkog javnog tužioca u postupku po vanrednim pravnim
lekovima**

- (1) Učešće na osnovu ovlašćenja iz člana 413. i člana 414. u vezi sa članom 417. ZPP

Učešće JT	2006.	2007.	2008.	ukupno
da				
ne				
svega				

- (2) Učešće na osnovu ovlašćenja iz člana 252. Zakona o opšte-upravnom postupku i ovlašćenja iz Zakona o upravnim sporovima

Učešće JT	2006.	2007.	2008.	ukupno
da				
ne				
svega				

- (3) Učešće na osnovu ovlašćenja iz Zakona o prekršajima

Učešće JT	2006.	2007.	2008.	ukupno
da				
ne				
svega				

I. Učešće javnog tužioca u prvostepenom parničnom postupku

- (4) Učešće javnog tužioca u parničnom postupku na osnovu ovlašćenja iz člana 207. ZPP.

Učešće JT	2006.	2007.	2008.	ukupno
da				
ne				
svega				

- (5) Korišćenje ovlašćenja javnog tužioca iz člana 109. stav 2. Zakona o obligacionim odnosima za podnošenje tužbe za poništaj ugovora

Učešće JT	2006.	2007.	2008.	ukupno
da				
ne				
svega				

- (6) Korišćenje ovlašćenja javnog tužioca iz člana 81. stav 2. tačka 2. Porodičnog zakona za potpuno lišenje roditeljskog prava

Učešće JT	2006.	2007.	2008.	ukupno
da				
ne				
svega				

- (7) Korišćenje ovlašćenja javnog tužioca iz člana 284. stav 2. u vezi sa članom 198. Porodičnog zakona za podnošenje tužbe za otklanjanje nasiljau porodici

Učešće JT	2006.	2007.	2008.	ukupno
da				
ne				
svega				

- (8) Korišćenje ovlašćenja javnog tužioca iz člana 212. u vezi sa članom 34. stav 1. i članom 35. i člana 36. Porodičnog zakona za podnošenje tužbe za poništaj braka

Učešće JT	2006.	2007.	2008.	ukupno
da				
ne				
svega				

- (9) Korišćenje ovlašćenja javnog tužioca iz člana 275. stav 1. Porodičnog zakona za podnošenje tužbe za poništaj usvajanja

Učešće JT	2006.	2007.	2008.	ukupno
da				
ne				
svega				

- (10) Korišćenje ovlašćenja javnog tužioca iz člana 263. Porodičnog zakona za podnošenje tužbe za zaštitu prava deteta

Učešće JT	2006.	2007.	2008.	ukupno
da				
ne				
svega				

- (11) Korišćenje ovlašćenja javnog tužioca iz člana 264. stav 2. Porodičnog zakona za podnošenje tužbe za lišenje roditeljskog prava

Učešće JT	2006.	2007.	2008.	ukupno
da				
ne				
svega				

(12) Korišćenje ovlašćenja javnog tužioca iz člana 58. Zakona o vanparničnom postupku za podnošenje predloga za proglašavanje nestalog lica za umrlo

Učešće JT	2006.	2007.	2008.	ukupno
da				
ne				
svega				

(13) Korišćenje ovlašćenja javnog tužioca iz člana 40. stav 6. Zakona o stečajnom postupku za podnošenje predloga za pokretanje stečajnog postupka

Učešće JT	2006.	2007.	2008.	ukupno
da				
ne				
svega				

(14) Sudske odluke donete u prvostepenom postupku povodom tužbi i predloga javnog tužioca

ODLUKA SUDA	2006.	2007.	2008.	ukupno
a) tužba ili predlog javnog tužioca odbačeni				
b) tužba ili predlog javnog tužioca usvojeni				
c) tužba ili predlog javnog tužioca odbijeni				
S V E G A				

NAPOMENA:

Na odgovarajućem mestu u tabeli upisuje se ukupan broj tužilačkih predmeta u jednoj kalendarskoj godini koji zadovoljava kriterijum sadržan u postavljenom pitanju.

KRIVIČNE PRIJAVE PREMA POLU OSUMNJIČENIH LICA						
grad	muški		ženski		s v e g a	
	broj	%	broj	%	broj	%
<i>Bačka Topola</i>	639	86.94%	96	13.06%	735	100.00%
<i>Nova Varoš</i>	285	95.00%	15	5.00%	300	100.00%
<i>Subotica</i>	248	78.73%	67	21.27%	315	100.00%
<i>Užice</i>	273	90.10%	30	9.90%	303	100.00%
u k u p n o	1445	87.42%	208	12.58%	1653	100.00%

Tabela 7

VREME OD PRIJAVE DO POKRETANJA ISTRAGE						
vremenski period	Bačka Topola	Nova Varoš	Subotica	Užice	u k u p n o	
do mesec dana	98.23%	86.24%	100.00%	60.71%	380	90.69%
preko 1 mesec	0.88%	2.12%	0.00%	17.86%	10	2.39%
preko 6 meseci	0.00%	0.53%	0.00%	0.00%	1	0.24%
nema odgovora	0.88%	11.11%	0.00%	21.43%	28	6.68%
s v e g a	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	419	100.00%
	113	189	89	28		

Tabela 8

VREME OD PRIJAVE DO PODIZANJA OPTUŽNOG AKTA						
vremenski period	Bačka Topola	Nova Varoš	Subotica	Užice	u k u p n o	
do 3 meseca	11.84%	51.33%	45.71%	67.43%	590	35.67%
preko 3 meseca	31.02%	4.67%	3.81%	9.54%	283	17.11%
preko 6 meseci	20.68%	1.33%	1.90%	2.30%	169	10.22%
preko 12 meseci	0.41%	0.33%	0.00%	0.33%	5	0.30%
nema odgovora	36.05%	42.33%	48.57%	20.39%	607	36.70%
s v e g a	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	1654	100.00%
	735	300	315	304		

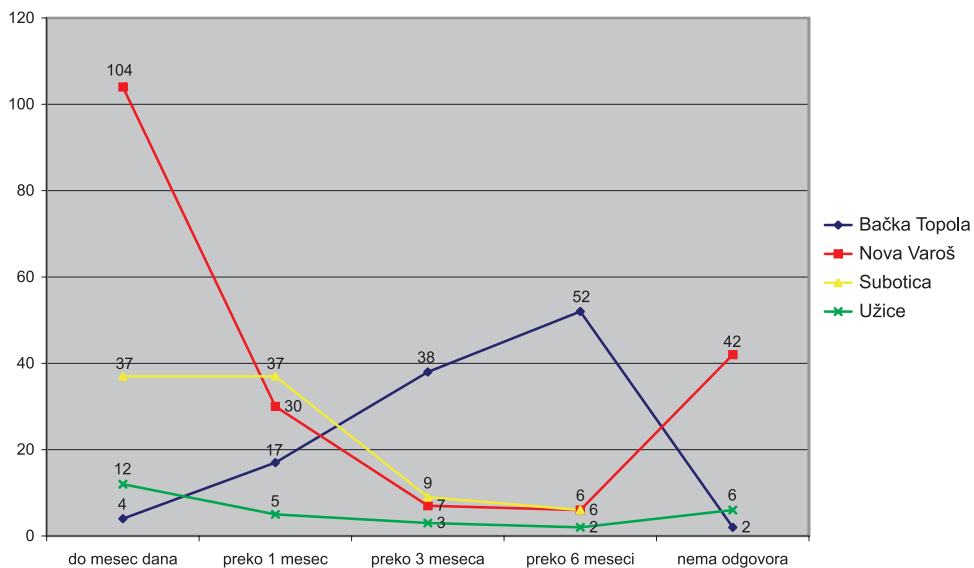
Tabela 9

ODLUKE JAVNOG TUŽIOCA PO KRIVIČNOJ PRIJAVI PREMA POLU OSUMNJIČENIH LICA							
grad	Odluka JT po krivičnoj prijavi	muški		ženski		s v e g a	
		broj	%	broj	%	broj	%
Bačka Topola	nema odgovora	3	0.47%		0.00%	3	0.41%
	odbačena kr. prijava	174	27.23%	39	40.63%	213	28.98%
	oportunitet (čl. 237)	43	6.73%	5	5.21%	48	6.53%
	oportunitet (čl. 236)	1	0.16%			1	0.14%
	optužnica	19	2.97%	2	2.08%	21	2.86%
	optužni predlog	297	46.48%	39	40.63%	336	45.71%
	pokretanje istrage	102	15.96%	11	11.46%	113	15.37%
	s v e g a	639	100.00%	96	100.00%	735	100.00%
Nova Varoš	nema odgovora	40	6.26%	6	6.25%	46	6.26%
	odbačena kr. prijava	14	2.19%	2	2.08%	16	2.18%
	oportunitet (čl. 237)						
	oportunitet (čl. 236)						
	optužnica	2	0.31%			2	0.27%
	optužni predlog	47	7.36%			47	6.39%
	pokretanje istrage	182	28.48%	7	7.29%	189	25.71%
	s v e g a	285	44.60%	15	15.63%	300	40.82%
Subotica	nema odgovora		0.00%		0.00%		0.00%
	odbačena kr. prijava	90	36.29%	62	92.54%	152	48.25%
	oportunitet (čl. 237)						
	oportunitet (čl. 236)						
	optužnica						
	optužni predlog	71	28.63%	3	4.48%	74	23.49%
	pokretanje istrage	87	35.08%	2	2.99%	89	28.25%
	s v e g a	248	100.00%	67	100.00%	315	100.00%
Užice	nema odgovora	7	2.56%		0.00%	7	2.31%
	odbačena kr. prijava	41	15.02%	1	3.33%	42	13.86%
	oportunitet (čl. 237)						
	oportunitet (čl. 236)	11	4.03%	1	3.33%	12	3.96%
	optužnica	7	2.56%			7	2.31%
	optužni predlog	180	65.93%	27	90.00%	207	68.32%
	pokretanje istrage	27	9.89%	1	3.33%	28	9.24%
	s v e g a	273	100.00%	30	100.00%	303	100.00%

Tabela 10

ODREĐIVANJE PRITVORA PREMA GRADOVIMA						
ODREĐIVANJE PRITVORA PO GRADOVIMA	Da li je učiniocu određen pritvor?	nije određen pritvor	određen pritvor	nema odgovora	svega	
	Bačka Topola		445	26	264	735
			60.54%	3.54%	35.92%	100.00%
	Nova Varoš		64	131	105	300
			21.33%	43.67%	35.00%	100.00%
	Subotica		100	63	152	315
			31.75%	20.00%	48.25%	100.00%
Užice		19	5	280	304	
		6.25%	1.64%	92.11%	100.00%	
u k u p n o		628	225	801	1654	
		37.97%	13.60%	48.43%	100.00%	

Tabela 11

Grafikon 28

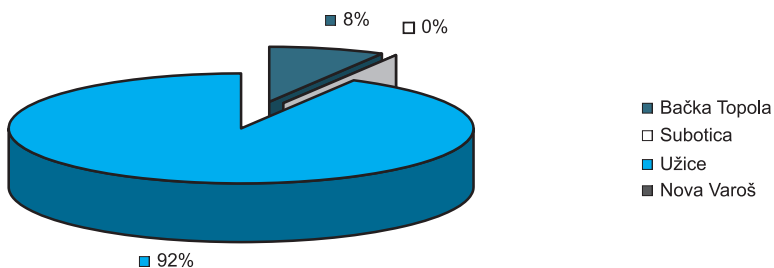
NAČELO OPORTUNITETA					
Odluka JT po krivičnoj prijavi	odbačena krivična prijava	oportunitet - čl. 237	oportunitet - čl. 236	podnesen optužni predlog	s v e g a
Bačka Topola	213	48	1	336	598
	35.62%	8.03%	0.17%	56.19%	100.00%
Nova Varoš	16			47	63
	25.40%			74.60%	100.00%
Subotica	152			74	226
	67.26%			32.74%	100.00%
Užice	42		12	207	261
	16.09%		4.60%	79.31%	100.00%
ukupno	423	48	13	664	1148
	36.85%	4.18%	1.13%	57.84%	100.00%

Tabela 12

ODLUKE JAVNOG TUŽIOCA PO KRIVIČNOJ PRIJAVI PREMA POLU SUMARNI POSTUPAK							
Odluka JT po krivičnoj prijavi	pol	Bačka Topola	Nova Varoš	Subotica	Užice	ukupno	
odbačena krivična prijava	muški	174	14	90	41	319	75.4%
	ženski	39	2	62	1	104	24.6%
s v e g a		213	16	152	42	423	100.0%
oportunitet - čl. 237	muški	43				43	89.6%
	ženski	5				5	10.4%
s v e g a		48				48	100.0%
oportunitet - čl. 236	muški	1			11	12	92.3%
	ženski				1	1	7.7%
s v e g a		1			12	13	100.0%
podnesen optužni predlog	muški	297	47	71	180	595	89.6%
	ženski	39		3	27	69	10.4%
s v e g a		336	47	74	207	664	100.0%
u k u p n o		598	63	226	261	1148	

Tabela 13

USLOVNO ODLAGANJE GONJENJA PREMA GRADOVIMA

Grafikon 29

PREDLOG ZA KAŽNJAVANJE PRE GLAVNOG PRETRESA (čl. 449. st. 2)					
<i>primenjen u JT</i>	<i>Bačka Topola</i>	<i>Nova Varoš</i>	<i>Subotica</i>	<i>Užice</i>	<i>ukupno</i>
<i>ne</i>	329	0	10	0	339
<i>da</i>	0	0	64	0	64
<i>N/A</i>	7	47	0	207	261
s v e g a	336	47	74	207	664

Tabela 14

IZMENA I PROŠIRENJE OPTUŽBE					
grad	nije bilo izmene ni proširenja	optužba izmenjena	optužba proširena	nema odgovora	ukupno
Bačka Topola	461	6	0	3	470
Nova Varoš	0	0	0	238	238
Subotica	99	0	0	64	163
Užice	0	22	9	212	243
s v e g a	560	28	9	517	1114

Tabela 15

PREDLOZI JAVNOG TUŽIOCA U OPTUŽNOM AKTU										
predlog javnog tužioca	Bačka Topola		Nova Varoš		Subotica		Užice		ukupno	
	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne
da se izrekne novčana kazna kao sporedna	16	454	0	238	0	163	0	243	16	1098
da se izrekne mera bezbednosti	83	387	0	238	60	103	12	231	155	959
da se oduzme imovinska korist pribavljena krivičnim delom	1	469	0	238	0	163	0	243	1	1113

Tabela 16

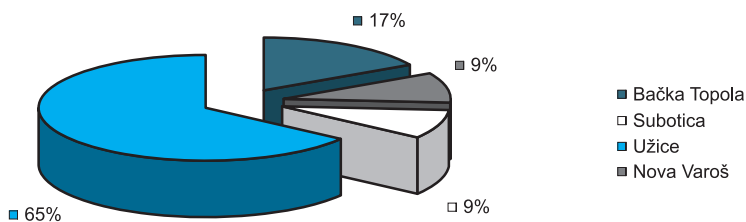
ODLUKE SUDA PO PREDLOGU JAVNOG TUŽIOCA							
predlog	USVOJEN		NIJE USVOJEN		UKUPNO		
da se izrekne novčana kazna kao sporedna	15	93.75%	1	6.25%	16	100.00%	
da se izrekne mera bezbednosti	145	93.55%	10	6.45%	155	100.00%	
da se oduzme imovinska korist pribavljena krivičnim delom	0	0.00%	1	100.00%	1	100.00%	
ukupno	160	93.02%	12	6.98%	172	100.00%	

Tabela 17

VRSTE PRESUDA PREMA GRADOVIMA						
vrsta pre-sude	presuda kojom se optužba odbija	oslobađajuća presuda	osuđujuća presuda	presuda kojom se oglašava krivim a oslobađa od kazne	nema odgovora	s v e g a
Bačka Topola	6	10	450		4	470
	1.3%	2.1%	95.7%	0.0%	0.9%	100%
Nova Varoš	3	3	98		134	238
	1.3%	1.3%	41.2%	0.0%	56.3%	100%
Subotica	3	4	91	1	64	163
	1.8%	2.5%	55.8%	0.6%	39.3%	100%
Užice	23	2	193	2	23	243
	9.5%	0.8%	79.4%	0.8%	9.5%	100%
ukupno	35	19	832	3	225	1114
	3.1%	1.7%	74.7%	0.3%	20.2%	100%

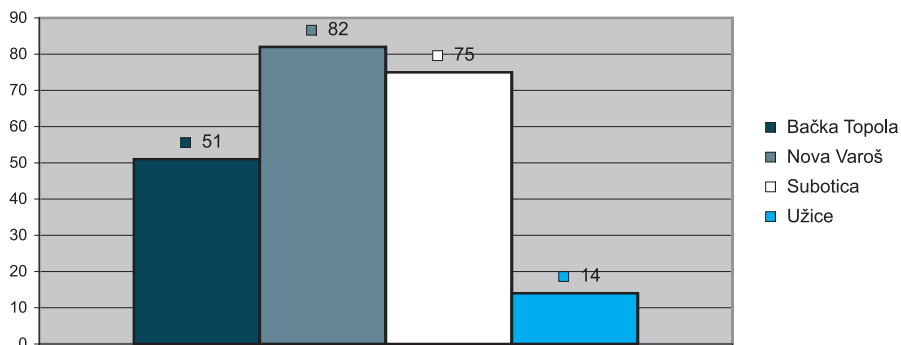
Tabela 18

PRESUDA KOJOM SE OPTUŽBA ODBIJA

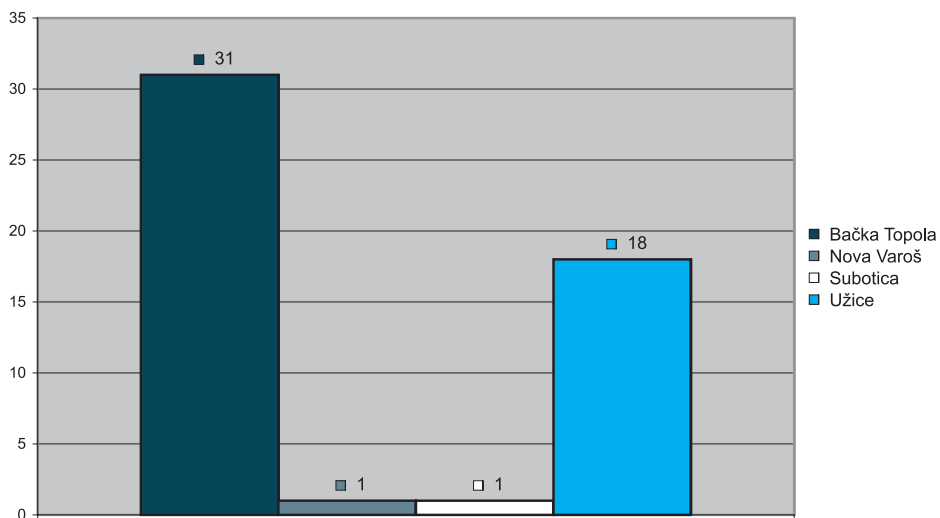
Grafikon 30

IZREČENA KAZNA ZATVORA

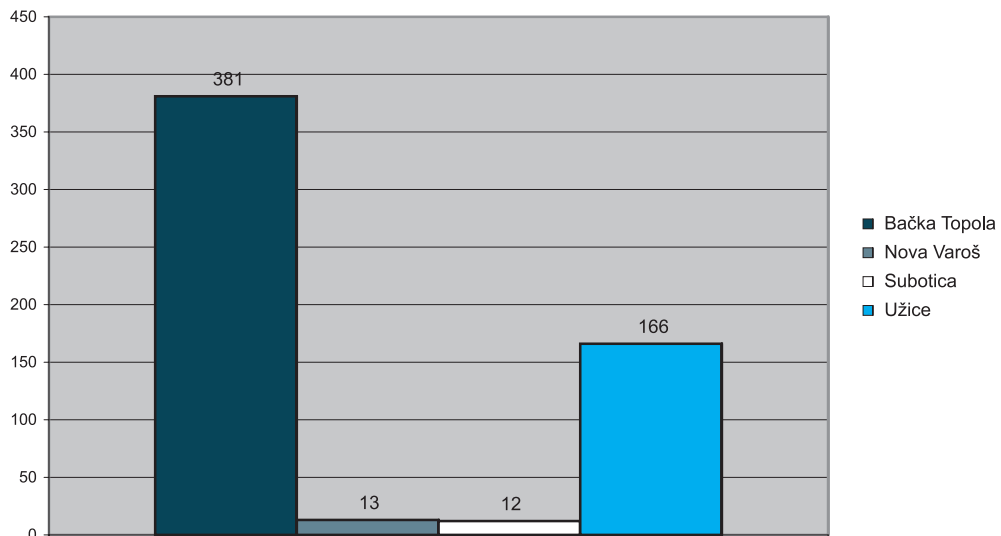
Grafikon 31

IZREČENA NOVČANA KAZNA

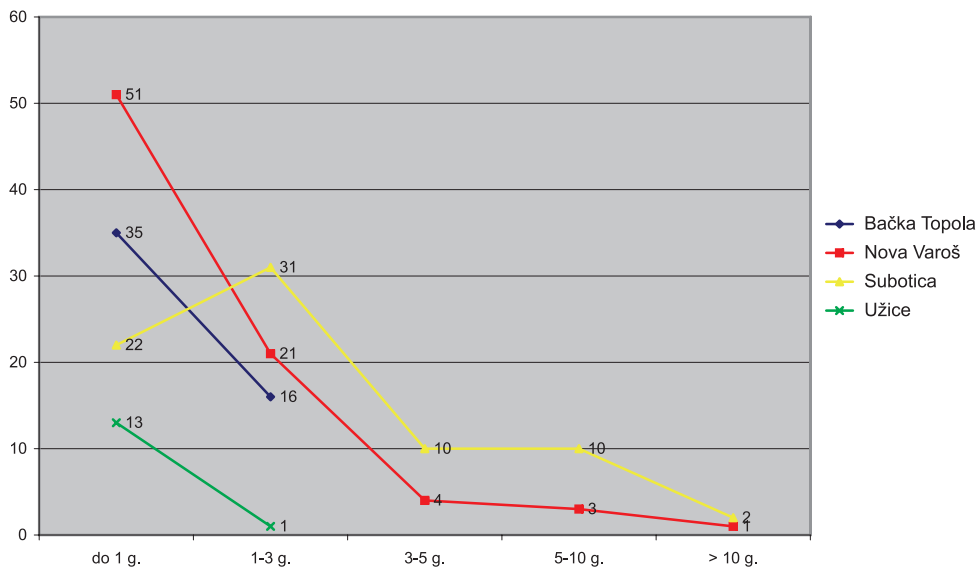
Grafikon 32

IZREČENA USLOVNA OSUDA

Grafikon 33

VISINA IZREČENE KAZNE ZATVORA

Grafikon 34

IZJAVLJIVANJE ŽALBE PO JAVNIM TUŽILAŠTVIMA							
grad	izjavljena žalba	presuda kojom se op- tužba odbija	oslo- bađa- juća pre- suda	osuđu- juća presu- da	presuda kojom se oglašava krivim a oslobođa od kazne	ukupno	
Bačka Topola	(1) da		8	66		74	15.8%
	(2) ne	6	2	387		395	940.5%
	nema odgovora						
	svoga	6	10	453		469	100.0%
Nova Varoš	(1) da		3	39		42	40.4%
	(2) ne			6		6	5.8%
	nema odgovora	3		53		56	53.8%
	svoga	3	3	98		104	100.0%
Subotica	(1) da	2	4	35	1	42	42.4%
	(2) ne	1		56		57	57.6%
	nema odgovora						
	svoga	3	4	91	1	99	100.0%
Užice	(1) da		2	29		31	13.7%
	(2) ne	23		164	1	188	82.8%
	nema odgovora	1		6	1	8	3.5%
	svoga	24	2	199	2	227	100.0%

Tabela 19

IZJAVLJENE ŽALBE PO GRADOVIMA PREMA OSNOVU ŽALBE					
osnov žalbe	Bačka Topola	Nova Varoš	Subotica	Užice	ukupno
zbog odluke o kazni	22	22	30	6	80
zbog odluke o uslovnoj osudi	44	1	4	22	71
zbog odluke o meri bezbednosti	1		1		2
#N/A	7	19	7	3	36
s v e g a	74	42	42	31	189

Tabela 20

ŽALBE JAVNIH TUŽILACA I VRSTE PRESUDA PREMA GRADOVIMA						
<i>sudska odluka</i>	<i>izjavljena žalba</i>	<i>Bačka Topola</i>	<i>Nova Varoš</i>	<i>Subotica</i>	<i>Užice</i>	<i>ukupno</i>
presuda kojom se optužba odbija	da			2		2
	ne	6		1	23	30
	nema odgovora		3		1	4
svega		6	3	3	24	36
oslobađajuća presuda	da	8	3	4	2	17
	ne	2				2
svega		10	3	4	2	19
osuđujuća presuda	da	66	39	35	29	169
	ne	387	6	56	164	613
	nema odgovora		53		6	59
svega		453	98	91	199	841
presuda kojom se oglašava krivim a oslobađa od kazne	da			1		1
	ne				1	1
	nema odgovora				1	1
svega				1	2	3
ukupno		469	104	99	227	899

Tabela 21

ODLUKE SUDA PRAVNOG LEKA O ŽALBAMA JAVNIH TUŽILACA PREMA GRADOVIMA						
<i>odluka suda</i>	<i>žalba odbacjena</i>	<i>žalba odbijena kao neosnovana i presuda potvrđena</i>	<i>žalba uvažena i presuda ukinuta</i>	<i>žalba uvažena i presuda preinačena</i>	<i>N/A</i>	<i>svega</i>
Bačka Topola		43	5	20	6	68
		63.2%	7.4%	29.4%	8.8%	100.0%
Nova Varoš		14	7	9	12	30
		46.7%	23.3%	30.0%	40.0%	100.0%
Subotica	1	28	5	7	1	41
	2.4%	68.3%	12.2%	17.1%	2.4%	100.0%
Užice		16	7	5	3	28
	0.0%	57.1%	25.0%	17.9%	10.7%	100.0%
ukupno	1	101	24	41	22	167
	0.6%	60.5%	14.4%	24.6%	13.2%	100.0%

Tabela 22

LITERATURA

- Bejatović, S.**, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2008;
- Bejatović, S.**, *Krivično procesno zakonodavstvo: progresivna ili regresivna rešenja*, u „Kazneno zakonodavstvo: progresivna ili regresivna rešenja“;
- Bejatović, S.**, *Načelo ne bis in idem u krivičnom postupku*, u „Problemi reintegracije i reforme jugoslovenskog krivičnog zakonodavstva“, Beograd, 1995;
- Bejatović, S.**, *Pojednostavljeni krivični postupci i tendencije državnog reagovanja na kriminal*, u zborniku „Strategija državnog reagovanja protiv kriminala“, Beograd, 2003;
- Bejatović, S.**, *Predlog Zakonika o krivičnom postupku i mere za povećanje efikasnosti i pojednostavljenje krivičnog postupka*, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2-3/2001;
- Bejatović, S.**, *Zakon o krivičnom postupku i Ustavom zagwarantovane slobode i prava građana*, u: „Krivično zakonodavstvo i pravna država“, Beograd, 1994;
- Cigler, S.**, *Načelo legaliteta i oportuniteta krivičnog gonjenja*, Novi Sad, 1995;
- Čubinski, M.**, *Naučni i praktični komentar Zakonika o sudskom krivičnom postupku Kraljevine Jugoslavije*; Beograd, 1933;
- Damaška, M.**, *Der Austausch von Vorteilen im Strafverfahren: Plea-Bargaining und Absprachen*, 8. Straverteidiger, (1988);
- Damaška, M.**, *Napomene o sporazumima u kaznenom postupku*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 1/2004;
- Đurđić, V.**, *Aktuelna pitanja i osnovne karakteristike glavnog krivičnog postupka*, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 3/99;
- Đurđić, V.**, *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i krivično procesno zakonodavstvo Srbije i Crne Gore*, u: „Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i krivično zakonodavstvo Srbije i Crne Gore“, Beograd, 2004;
- Đurđić, V.**, *Krivično procesno pravo – Posebni deo*, Niš, 2006;
- Đurđić, V.**, *Krivični postupak Srbije*, Niš, 2002;
- Đurđić, V.**, *Načelo oportuniteta u postupku prema maloletnicima*, u: „Maloletnička delinkvencija kao oblik društveno neprihvatljivog ponašanja“, Banja Luka, 2008;

- Durđić, V.**, *Načelo oportuniteta*, Pravni život, tematski broj "Postojeće i buduće pravo", 1996, br. 9;
- Durđić, V.**, *Načelo pravičnog postupka*, Revija za krivičnopravnu teoriju i praksu, br. 3./2006;
- Durđić, V.**, *Osnovna načela jugoslovenskog krivičnog procesnog prava i slobode i prava čoveka i građanina*, u: "Jugoslovensko krivično zakonodavstvo i slobode i prava čoveka i građanina", izd. Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije, Beograd, 2001;
- Grubač, M.**, *Krivično procesno pravo – Posebni deo*, Beograd, 2004;
- Grubač, M.**, *Krivično procesno pravo, Opšti deo*, Beograd, 2004;
- Grubač, M.**, *Načelo legaliteta u krivičnom procesnom pravu SFRJ*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, 1988, br. 3;
- Grubač, M.**, *Nove odredbe o glavnom pretresu u Zakonu o krivičnom postupku od 24. 12. 1976. godine*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2/87;
- Grubiša, M.**, *Krivični postupak, postupak po pravnim lijekovima*, „Informator“, Zagreb, 1987;
- Human Rights – International documents**, Beograd, 1993;
- Javnotužilački priručnik**, Udruženje javnih tužilaca, Beograd, 2008;
- Jekić, Z.**, *Zakon o krivičnom postupku i slobode i prava građana*, u: „Slobode i prava građana i jugoslovensko krivično zakonodavstvo“, Beograd, 1994.
- Jemrić, M.**, *Zakon o krivičnom postupku*, "Narodne novine", Zagreb, 1981;
- Jovašević, D.**, *Krivično pravo – Opšti deo*, Beograd, 2006;
- Klajn I., Šipka, M.**, *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Prometej, Novi Sad, 2008;
- Komentar Krivičnog zakona SFRJ**, grupa autora, Savremena administracija, Beograd, 1978;
- Krapac, D.**, *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije*, Zagreb, 2003;
- Lazin, Đ.**, *Načelo ne bis in idem u krivičnoprocesnom zakonodavstvu Srbije i Crne Gore i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, u: „Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i krivično zakonodavstvo Srbije i Crne Gore“, Beograd, 2004;
- Lazin, Đ.**, *Odstupanja od principa legaliteta u novom Zakoniku o krivičnom postupku*, u: Praktična primena novog jugoslovenskog Zakonika o krivičnom postupku, Beograd, 2002,

- Matovski, N.**, *Kazneno procesno pravo, Opšti del*, Skopje, 2003;
- Matovski, N.**, *Prvata faza od reformata na makedonskoto kazneno-procesno zakonodavstvo*, Makedonska revija za kazneno pravo i kriminologija, Skopje, 1995, br. 1–2, str. 153 i 154;
- Mijatović E.**, *Neka zapažanja o nedostacima u radu tužilaštva koji su uočeni prilikom rada po pravnim lekovima*, Bilten pravne prakse Republičkog javnog tužilaštva, br. 3./2009;
- P. van Dijk / G.J.H. van Hoof**, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Boston, 1990;
- Pavišić, B.**, *Italijanski krivični postupak*, Pravni fakultet Rijeka, 2002;
- Perrodet**, *The public prosecutor*, u: Delmas-Marty/Spencer (eds.), *European Criminal Procedures*, Cambridge University Press, 2002;
- Pihler, S.**, *Neka pitanja u vezi sa načelom legaliteta u krivičnom pravu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 1989;
- Pravično suđenje** (priručnik), Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2001;
- Radulović, D.**, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore*, Podgorica, 2009;
- Radulović, D.**, *Krivično procesno pravo*, Podgorica, 2002;
- Roxin, C.**, *Strafverfahrensrecht*, 25. Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 1998;
- Simović, M.**, *Krivično procesno pravo II*, Banja Luka 2006;
- Simović, M.**, *Krivično procesno pravo*, Banja Luka, 2009, str. 337;
- Simović, M.**, *Praktični komentar Zakonika o krivičnom postupku Republike Srpske*, Banja Luka, 2005;
- Stevanović, Č.– Đurđić, V.**, *Krivično procesno pravo – Opšti deo*, Niš, 2006;
- Vasiljević, T. – Grubač, M.**, *Komentar Zakona o krivičnom postupku*, Savremena administracija, Beograd, 1995;
- Vasiljević, T. – Grubač, M.**, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 2002;
- Vasiljević, T.**, *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, Beograd, 1981;
- Vasiljević, T.**, *Značaj brzine i uzroci sporosti krivičnog sudskog postupka*, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 2/1941;
- Visković, N.**, *Jezik prava*, Zagreb, 1989;
- Živanović, T.**, *Osnovni problemi Krivičnog i Građanskog procesnog prava (postupka), II. Odeljak*, Beograd, 1941.